

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
COĞRAFYA BİLİM DALI
BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYA ANABİLİM DALI

KARAPAPAK GÖÇMENLERİN UYUM SÜRECİ ÜZERİNE
BİR ÇALIŞMA: TUTAK (AĞRI) ÖRNEĞİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN

CİHAT UĞURLU

DANIŞMAN

PROF. DR. ORHAN DENİZ

VAN – 2020

KABUL VE ONAY SAYFASI

Cihat UĞURLU tarafından hazırlanan “Karapapak Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Tutak (Ağrı) Örneği” adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Coğrafya Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.	
Danışman ve Başkan: Prof. Dr. Orhan Deniz Coğrafya Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Unvanı Prof. Dr. Mehmet Zeydin Yıldız Coğrafa Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Üye: Unvanı Prof. Dr. Faruk Kaya Coğrafya Anabilim Dalı, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Unvanı Dr. Öğr. Üyesi Rıfkı Sındır Coğrafya Anabilim Dalı, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Yedek Üye: Unvanı Doç Dr. Alperen Kayserili Coğrafya Anabilim Dalı, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum	
Tez Savunma Tarihi:	04/06/2020
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN SAYFASI

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim (04.06.2020).

Cihat Uğurlu

YÜKSEK LİSANS TEZİ

CİHAT UĞURLU

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Haziran 2020

**KARAPAPAK GÖÇMENLERİN UYUM SÜRECİ ÜZERİNE BİR
ÇALIŞMA: TUTAK (AĞRI) ÖRNEĞİ**

ÖZET

İnsanların bulunduğu mekânı belli bir zaman için ya da dönmek üzere değiştirmesi olayı olarak tanımlanan göç eylemi, aslında görüldüğünden çok daha kompleks bir konudur. Zira göçe neden olan çok sayıda faktör olabildiği gibi göçün kendisinin de çok sayıda sonucu olabilmektedir. Bu açıdan göçün kökenine inmek; yani göç nedenlerini ortaya çıkarmak önemlidir. Çünkü zorunlu ya da isteğe bağlı göçler ve bunların doğurdukları sonuçlar çok farklı olmaktadır. Fakat neden ne olursa olsun uzun süre yaşadığı ve dolayısıyla alışmış olduğu toplumu bırakıp başka bir kültürel ortama dâhil olan insanların yaşadığı sorunların başında uyum sorunu gelmektedir. Bu açıdan göçe neden olan faktörler tekrar devreye girmektedir. Nitekim kendi rızası ile göç eden bireylerin uyum süreci ile zoraki sebeplerden göç edenlerin uyum süreci farklılık göstermektedir. Çünkü girdiği topluma uyum sağlayamayan bir kişinin tekrardan göç etme potansiyeli daha yüksektir. Bu açıdan zorunlu yer değiştirmiş kişilerin uyumu daha zor ve geç gerçekleşmekte olup tekrar yer değiştirme meselesi de ortaya çıkabilmektedir.

"Karapapak Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Tutak (Ağrı) Örneği" adlı yüksek lisans tezi, Rusya'nın baskı politikaları karşısında direnemeyerek Türkiye'ye gelen ve Ağrı ilinin Tutak ilçesine iskânları sağlanan Karapapak göçmenlerinin uyum süreçlerini ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Bu çalışmanın temel amacı; halk arasında 93 Harbi olarak da bilinen 1877-78 Osmanlı-Rus savaşı ile Rusların eline geçen Kars'tan göç eden ve Tutak'a yerleşen Karapapak

göçmenlerin yerleştikleri yerdeki uyumlarını ele almaktır. Yerleşim yerlerinin zapt edilmesi sonucunda göç eden bu insanların Tutak'taki nüfus ve etkinlikleri zaman içinde erimiştir. Her yıl yüzlerce Karapapak'ın terk ettiği ilçede, Karapapak nüfusu 1950'li yıllara göre yarı yarıya azalmıştır. Göçe katılanların Ağrı'ya göç süreçlerini ortaya çıkarmak ve göçmenlerin uyum meselelerini belirlemek tez çalışmasının en önemli bölümünü oluşturmaktadır. Zira 1990'lara kadar ilçede çok büyük ağırlıkları olan Karapapakların günümüzde varlıklarından bile çoğu kimse habersizdir. Farklı nedenlerden dolayı ilçede tutunamayan Karapapaklar batı illerine göç etmeyi tercih etmişlerdir. Kalanların ise topluma uyum gösterebilmek adına adeta kültürel değerlerinden feragat ettikleri görülmektedir.

Bu noktada, ortaya çıkan bu tablonun nedenlerini araştırmak için ilçede yaşayan Karapapaklar ile hem mülakat hem de anket gerçekleştirilmiştir. Çalışmada 250 anket ve 30 adet mülakat gerçekleştirilmiş olup bilimsel manada göçün tüm boyutlarını ortaya çıkarmak için ilçede yaşayan Kürtlerle de mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Dört bölümde tamamlanan tez çalışmasının ilk bölümünü araştırmanın yöntem ve metodoloji oluştururken ikinci bölümünü göç ve göçmenlikle ilgili kavramsal ve kuramsal çerçeve oluşturmuştur. Üçüncü bölümde göçe neden olan faktörler ve Karapapaklarla birlikte Anadolu'ya gelen diğer Kafkasyalı göçmenler ele alınmış olup, son bölümde çalışmamızın da aynı zamanda asıl konusunu oluşturan göç eden bireylerin uyum süreci üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Göç, Karapapak, Uyum, Ağrı, Tutak.

Sayfa Adedi: XVI + 211

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Orhan Deniz

MASTER THESIS
VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCES INSTITUTE

June 2020

**A STUDY ON KARAPAPAK IMMIGRANTS' ADAPTATION
PROCESS: THE CASE OF TUTAK (AĞRI)**

ABSTRACT

The act of migration, which is defined as the event that people change the place where they are in for a certain time or not to return, is actually a much more complex issue than it seems. Because migration can have many factors which cause it, the migration itself can have many consequences, as well. From this point of view, finding out the origin factors that cause migration can provide important information in many aspects. Because compulsory or optional migrations and their consequences are very different. However, for whatever reason, the first and biggest problem of people who leave the society they have lived for a long time is to adapt to this new society's environment. In this respect, the factors causing migration to come into play again. As a matter of fact, the adaptation process of individuals who migrated with their own consent and those who migrated due to forced reasons will differ. Because the migration potential of a person who cannot adapt to the society he/she enters is very high again. In this respect, the adaptation of persons who are displaced due to forced causes is more difficult and can be late and so the issue of relocation may arise.

The master thesis, "A Study on the Adaptation Process of Karapapak Migrants: The Case of Tutak (Ağrı) ", was prepared to address the adaptation processes of Karapapak migrants who couldn't resist to Russia's oppression policies and had to resettle to Tutak district of Ağrı province. The main purpose of this study deals with the harmonization of Karapapak immigrants who settled in Tutak by

emigrating from the city of Kars, which was conquered by the Russians in 1877-78 Ottoman-Russian wars, also known as 93 war among the people. The population and activities of these people who migrated as a result of the capture of the settlements melted in time. In the district, where hundreds of Karapapak leaves every year, the population of Karapapak has halved compared to 1950. Finding out the factors that cause migration and determining its relationship with compliance is the most important part of the thesis study. Despite the population of Karapapak, having a large population in the district until the 1990s, most people are unaware of their existence today. Karapapak, who cannot hold in the district for different reasons, prefer to migrate to the western provinces. The remaining ones were observed to waive their cultural values in order to adapt to society.

Both interviews and surveys were conducted with Karapapak living in the district to investigate the causes of this table that emerged at this point. For this purpose, 250 questionnaires and 30 interviews were conducted and interviews were conducted with Kurds living in the district in order to reveal all aspects of migration. The first part of the thesis study, which was completed in 4 chapters, was the method and methodology part of the research, while the second part was the conceptual and theoretical framework related to migration and immigration. In the third section, the factors that cause migration and other Caucasian immigrants who came to Anatolia together with Karapapak were also discussed, and the adaptation process of the immigrants in this section, which also constitutes the skeleton of our last chapter, was also emphasized

Keywords: Migration, Karapapak, Adaptation, Ağrı, Tutak

Number of Pages: XVI + 211

Thesis Advisor: Prof. Dr. Orhan Deniz

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT	III
İÇİNDEKİLER	V
KISALTMALAR DİZİNİ	VII
ÇİZELGELER DİZİNİ	VIII
ŞEKİLLER DİZİNİ	IX
FOTOĞRAFLAR DİZİNİ	XI
ÖNSÖZ.....	XII
GİRİŞ	1
1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	6
1.1. Tezin Amacı	6
1.2. Materyal ve Yöntem	7
1.2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi	7
1.2.2. Verilerin Toplanması ve Alan Araştırması Uygulama Süreci	8
1.3. Karapapaklarla İlgili Yapılmış Literatür Analizi	14
2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	18
2.1. Göç ve Göçmenlikle İlgili Birtakım Kavramlar	18
2.2. Göç Çeşitleri	19
2.3. Göçlerin Nedenleri ve Sonuçları	22
2.4. Göç Teorileri	29
2.5. Göç ve Uyum	36
3. KAFKASYA'DAN ANADOLU'YA GÖÇLER ve KARAPAPAK GÖÇÜ	42
3.1. Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçlerin Tarihsel Gelişimi	42
3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem	42
3.1.2. Cumhuriyet Dönemi	48
3.2. Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçlerin Nedenleri	50
3.2.1. Çatışmalar ve Savaşlar	51

3.2.2. Siyasal Nedenler	56
3.2.3. Ekonomik Nedenler	58
3.2.4. Diğer Nedenler.....	61
3.3. Kafkas Göçmenlerinin Anadolu’da İskânları	63
3.4. Karapapak Göçü	70
3.4.1. Karapapakların Etno-Kültürel Özellikleri	70
3.4.2. Karapapakların Yaşam Alanlarının Dağılışı.....	76
3.4.3. Karapapakların Anadolu’ya Göçü ve İskân Politikası.....	82
3.4.4. Karapapakların Göç Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar.....	88
3.4.5. Ağrı ve İlçelerinde Karapapakların İskânı.....	93
3.4.6. Tarihsel Süreçte Tutak’ta Karapapak Nüfusunun Gelişimi.....	101
4. KARAPAPAK GÖÇMENLERİNE İLİŞKİN ALAN ARAŞTIRMASI	
BULGULARI	111
4.1 Demografik Bulgular	111
4.2 Ekonomik Bulgular	115
4.3. Sosyo- Kültürel Bulgular.....	118
4.3 Siyasi Hayata Katılımları	124
4.4 Mekânsal Bulgular(Karapapakların Mahalle ve Köylere Dağılışı).....	128
4.5 Uyuma Yönelik Bulgular	135
4.5.1 Kültürel Anlamda Uyum	141
4.5.2 Mekânsal Anlamda Uyum	149
4.5.3 İktisadi Hayattaki Uyum.....	159
4.5.4 Dil ve İletişim Alanındaki Uyum.....	163
4.5.5 Sosyal Hayatın Diğer Alanlarına Uyum	169
SONUÇ VE DEĞERLENDİRME	177
KAYNAKÇA	193
ÖZ GEÇMİŞ	
ORİJİNALLİK RAPORU	

KISALTMALAR DİZİNİ

UNHCR: United Nations High Commissioner For Refugees (Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği)

TCK: Türk Ceza Kanunu

SPSS: Statistical Package for the Social Sciences (Sosyal Bilimler İçin İstatistik Programı)

BBC: British Broadcasting Corporatin (Britanya Yayın Kuruluşu)

TDK: Türk Dil Kurumu

TBMM: Türkiye Büyük Miller Meclisi

K-1, K-2: Katılımcı-1, Katılımcı-2

YÖK: Yükseköğretim Kurulu

ÇİZELGELER DİZİNİ

Çizelge 1: Saha Araştırmasıyla İlgili Metodolojik Detaylar (Köyler).....	10
Çizelge 2: Saha Araştırmasıyla İlgili Metodolojik Detaylar (Mahalleler)	11
Çizelge 3: 93 Harbi (1877-78 Savaşı) Neticesinde Osmanlı Topraklarına Yerleştirilen Göçmenler.....	46
Çizelge 4: 1924 Yılına Kadar Kars, Ardahan ve Artvin'e Yerleştirilen Göçmenler .	48
Çizelge 5: Karapapak Köyleri Nüfusunun Yıllar İçindeki Değişimi.....	106
Çizelge 6: 2019 Yılı İtibariyle Tutak İlçesinin Mahalle Nüfusları.....	110
Çizelge 7: Anket Çalışmasına Katılan Katılımcı Sayısı, Yaşları ve Cinsiyetleri	112
Çizelge 8: Mülakat Çalışmasına Katılan Katılımcı Sayısı, Yaşları ve Cinsiyetleri	112
Çizelge 9: Katılımcıların Eğitim Durumu ile Okuyan Kız Çocuklarının Varlığı Karşılaştırması	123
Çizelge 10: Karapapak Nüfusunun Yerleşim Alanlarına Göre Dağılışı.....	129
Çizelge 11: Katılımcıların Aylık Ortalama Gelirleri ile Oda Sayılarının Karşılaştırılması	133
Çizelge 12: Aylık Ortalama Geliriniz ile Gençlerin Özel Odaya Sahip Olma Sorularının Karşılaştırılması	134
Çizelge 13: Orijinal Dillerini Kullanma Durumu ile Yaşlarının Karşılaştırılması..	165
Çizelge 14: Yaşınız ile Kürtçe Biliyor musunuz Sorularının Karşılaştırılması.....	168
Çizelge 15: Kürt Damadı Olanlarla Kürt Gelinleri Olanların Karşılaştırılması.....	170

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1: Tutak İlçesi ve Karapapak Köylerinin Yıllar İtibariyle Nüfusları.....	105
Şekil 2: Katılımcıların Cinsiyetleri.....	111
Şekil 3: Katılımcıların Medeni Durumları.....	113
Şekil 4: Karapapak Evlerinde Yaşayan Ortalama Birey Sayısı.....	113
Şekil 5: Katılımcıların Eğitim Durumu.....	114
Şekil 6: Çalıştıkları Sektör.....	115
Şekil 7: Aylık Ortalama Gelirlerinin Oransal Dağılımı.....	117
Şekil 8: Herhangi Bir Kurumdan Maddi Destek Alma Durumları.....	118
Şekil 9: Mezhepsel İnançları.....	121
Şekil 10: Kız Çocuklarını Okutmaya Yönelik Düşünceleri.....	122
Şekil 11: Katılımcıların Okuyan Kız Çocuğu Sayısı.....	122
Şekil 12: Siyasi ya da Kültürel Anlamda Ayrışma Yaşanma Durumu.....	124
Şekil 13: Üyesi Olduğunuz ya da Çalışmalarına Katıldığınız Dernek veya Bir Kuruluş Var mı	127
Şekil 14: Katılımcıların Evlerinin Oda Sayısı.....	131
Şekil 15: Gençlerin Özel Odaya Sahip Olma Durumları.....	133
Şekil 16: Uyum Sorunu Yaşayıp Yaşamadıkları.....	137
Şekil 17: Diğer Etnik Unsurlarla Aktif Bir Etkileşim Yaşama Durumu.....	141
Şekil 18: Kültürel Anlamda Sahip Oldukları Değerleri Kaybettikleri Yönündeki Düşünceleri.....	142
Şekil 19: Muhafaza Edildiği Düşünülen Gelenekler.....	145
Şekil 20: Yıl İçinde Kutlanan Özel Günlerin Varlığı.....	147
Şekil 21: Karapapak'larla Komşuluk İlişkileri.....	149
Şekil 22: Diğer Etnik Unsurlarla Komşuluk İlişkileri.....	150
Şekil 23: Komşularınızı Belirlemede Tercih Hakkınız Olsaydı Kimleri Seçerdiniz.....	152
Şekil 24: Dayanışma Noktasında Eskiye Göre Yaşanan Değişim.....	153
Şekil 25: Yurt Dışında Akrabalarının Varlığı.....	154
Şekil 26: Yurt Dışındaki Akrabalarla Görüşme Durumu.....	155
Şekil 27: Kafkasya'da Yaşama Arzuları.....	157
Şekil 28: Başka Yerde Yaşamak İsteyip İstemedikleri.....	158
Şekil 29: Orijinal Dillerini Kullanma Duruları.....	164

Şekil 30: Diğer Etnik Unsurlarla Kullandıkları Ortak Dil.....	166
Şekil 31: Kürtçe Bilme Durumları.....	166
Şekil 32: Kürt Damadı Olanların Oranı.....	169
Şekil 33: Kürt Gelini Olanların Oranı.....	170
Şekil 34: Etnik Yapıya Göre Eş Durumu.....	171
Şekil 35: Diğer Etnik Unsurlara Göre Avantajlı Olma Durumları.....	172
Şekil 36: Etnik Kimliklerinden Ötürü Ayrımcılığa Maruz Kalma Durumu.....	175
Şekil 37: Kafkasya'da Yaşanan Gelişmeleri Takip Etme Durumu.....	176

FOTOĞRAFLAR DİZİNİ

Foto 1: Sırasıyla Soldan Sağa Doğru: Hacı İsa'nın Torunu Hamit Kılıç, Aşık Celal ve İsaabat'tan Bir Köylü.....	182
Foto 2: Başında Papak Olan Karapapaklar.....	182
Foto 3: Kars'ta Düzenlenen Aşıklar Şenliğine Katılan Aşık Celal Cengiz.....	183
Foto 4: Karapapaklara Ait Yöresel Bir Yemek.....	183
Foto 5: Karapapaklara Ait Haşıl Yemeği.....	184
Foto 6: Karapapak Ketesi.....	184
Foto 7: Cami Avlusunda Aynı Masada Oturan Karapapak ve Kürtler.....	185
Foto 8: Karapapaklara Ait Kahvehane'de Oturan İnsanlar(Soldakiler Kürt-Sağdakiler Türk).....	185
Foto 9: Karapapaklara Ait Bir Berber Dükkanı.....	186
Foto 10: Karapapaklara Ait Bir İşyeri.....	186
Foto 11: Bir Kahvehanede Oturan Farklı Etnik Gruba Ait İnsanlar.....	202
Foto 12: Sonradan Eklemeler Yapılmış, Yezidilere Ait Bir Ev(Kılıçgediği Köyü).....	187
Foto 13: Yezidileri Temsil Eden Kişinin Evi(Xaniye Keymez- Kaymaz'ın Evi).....	188
Foto 14: İsaabat Köyünde Kilise Kalıntısı.....	188
Foto 15: Kilisede Sesin Yankılanması İçin Kullanılan Küpler.....	189
Foto 16: Eski Konak Odalarına Benzetilemeye Çalışılan Bir Oda.....	189
Foto 17: Ruslara Karşı Kurulmuş Yerel Direniş Örgütlerinin Rus Askerlerinden Aldığı Dürbün.....	190
Foto 18: Kafkasya'ya Özgü El Dokuması Eldivenler.....	190
Foto 19: Kuzu Derisinden Yapılmış Papak ve 1800'lü Yıllara Ait At Kamçısı.....	191
Foto 20: Kafkasya'ya Ait Yöresel Bir Kıyafet.....	191
Foto 21: Kafkasya'ya Ait Yöresel Bir Kıyafet.....	192
Foto 22: Karapapaklara Ait Bir Vatandaşın Evinden(Baştaki İlk Silah(Soldan) Tutak'ın İlk Kaymakamına Aittir).....	192

ÖNSÖZ

Bu tez çalışması Tutar'ın iskân edilen Karapapak göçmenlerinin süreç içerisindeki uyumlarını ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Tez çalışması hem coğrafyada hem de diğer beşeri bilimlerde yaygın bir şekilde uygulanan alan araştırması sonuçlarına dayanmaktadır. Çalışmanın temelini sahada elde edilmiş bulgular oluşturmakla birlikte daha önce yapılmış tez, makale, bildiri, kitap gibi bilimsel çalışmalardan elde edilen bilgilerden de yararlanılmıştır. Daha önce bu konuda çalışma yapılmamış olması çalışmayı özgün ve farklı kılmaktadır. Bu noktada çalışma, bölgenin önemli bir kültürel değeri olan Karapapakların uyumlarına ışık tutacaktır. Bu duruma binaen çalışma, Kafkas göçleri, Karapapaklar ve uyum gibi konular üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Çalışma; literatür taraması, saha çalışması ve buradan elde edilen verilerin analizi ve tezin yazımı yaklaşık 16 ay sürmüştür. Büyük oranda saha araştırmasına dayanan bu çalışmanın ortaya çıkmasında emek veren ve katkı sağlayan çok sayıda değerli insan olmuştur. Bunlardan ilki örnek kişiliğiyle bana ve çevremdekilere daima bir rehber gibi yol gösteren ve tez çalışmam için de büyük katkıları olan tez danışmanım sayın Prof. Dr. Orhan DENİZ olmuştur. Hocama şükranlarımı sunmayı borç bilirim. Süreç boyunca sürekli danıştığım, fikirlerini aldığım, kitaplığından fazlasıyla faydalandığım, kaynak konusunda yardımını hiçbir şekilde esirgemeyen, yönümü bulmamda yardımcı olan ve işlerimi kolaylaştıran değerli hocam sayın Prof. Dr. M. Zeydin YILDIZ'a da katkılarından dolayı teşekkür ederim. Çalışma başlamadan önce ve sonra gerek yaptığı haritalarla gerekse yanımda olduğunu daima hissettirerek azimli bir şekilde çalışmaya devam etmemi sağlayan Dr. Öğr. Üyesi Numan ERTAŞ'a teşekkür ederim. İki yılı aşkın bir süredir aynı odada birlikte çalıştığım mesai arkadaşım Arş. Görevlisi Ramazan OKUDUM'a benimle paylaştığı değerli bilgileri ve bana sunduğu katkılarından dolayı minnet borçluyum.

Ayrıca saha araştırmasında çok büyük yardımlarını gördüğüm, köy köy, kapı kapı beni gezdiren, insanların güvenini kazanmamda çok büyük etkisi olan ve sürecin hızlanmasına katkı sağlayan Karapapak aşığı, Aşık Celal Cengiz ve esnaf Adem ÇELİK'e teşekkür ederim. Saha çalışmamda emeği olan, bana evini açan, yediren, içiren ve her türlü soruma sabırla cevap veren tüm Karapapak halkına teşekkür ederim. Gerek kanaat önderleri ile gerekse ulaşmakta zorluk yaşadığım

Karapapak halkına ulaşmamda katkı sağlayan ve süreç boyunca desteğini esirgemeyen dayım Taha KILIÇ’a teşekkür ederim.

Son olarak çalışmam boyunca her türlü desteği sunan, daima yanımda olup çalışma şevkimi arttıran, yorucu çalışmamda yorgunluğumu unutmamı sağlayan, çalışmam için moral ve motive kaynağı olan eşime ve çocuklarıma teşekkür ederim.

Cihat UĞURLU

GİRİŞ

İnsanlar, yeryüzünde var oldukları günden bu yana sürekli bir hareket halinde olmuşlardır. İlk zamanlarda yaşanan bu hareketlilik, yiyecek bulmak ve insan hayatını tehdit eden yırtıcı hayvanlardan ve doğal felaketlerden korunmak ve daha güvenli olacağını düşündükleri yerlere ulaşmak amacıyla yapılmaktaydı. Bununla birlikte göç olayında temel geçim maddelerine ulaşma gayesi de hareketliliğin yaşanmasında etkili olan en büyük etkenlerden biri olmuştur. Fakat sonraki süreçte göçlerin şekli ve nedeni değişen şartlara bağlı olarak değişmeye başlamıştır. Gelişen teknolojiye bağlı olarak insan, artık doğal yaşama daha fazla müdahale etmiş ve daha fazlasını istemiştir. Artan bu istek, insanlar arasında savaş ve çatışmaları, bu ise kitlesel göç hareketlerini başlatmıştır.

Bulunduğu konumu itibariyle daima göçmenlerin güzergâhında yer alan Anadolu, tarihsel süreçte farklı nitelikte çok sayıda göç olayına şahit olmuştur. Yaşanan iki cihan harbinden önce, Osmanlı Devleti'nin karşılaştığı en büyük kitlesel göç hareketlerinden biri de Rusların Kafkasya'da uygulamış oldukları baskı ve zulüm siyaseti karşısında çaresiz kalan ve eskiden Osmanlı'ya bağlı olan halkın Anadolu'ya göç etmesi olmuştur.

Tarih boyunca uğrunda sürekli mücadelenin verildiği bir coğrafya olan Kafkasya, son zamanlarda Osmanlı, Rusya ve İran Devletleri arasında savaş ve çatışmalara sahne olmuştur. Tüm mücadelelere rağmen bir türlü tam egemenliğin kurulamadığı bu coğrafyada son birkaç yüzyılda en fazla ön plana çıkan ve hüküm sürenler Ruslar olmuştur. XVI. yüzyıldan sonra kurulmuş bir devlet olan Rusya, ulusal bir bilinçle hareket edip siyasi ve askeri yollarla topraklarını genişletme amacını gütmüştür. Rusya bölgede hedeflediklerine ulaşabilmek için farklı bir çaba ve arayış içerisine girişmiştir. Bu amacını gerçekleştirmek için de katı politikalara başvurmuştur. Osmanlı Devleti'nin elde ettiği bölgeye yerleştirdiği bu insanlar, Kafkasya'da yaşanan toprak kayıplarına bağlı olarak Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmışlardır(Berber, 2011: 18). Yer değiştiren milyonlarca insan Osmanlı topraklarına akın etmiştir. Gelen bu insanlar arasında Karapapak Türkleri de yer almıştır.

Karapapakların en kadim yurtlarından olan Borçalı-Kazak bölgesi, Osmanlı devleti ile Safevilerin uğurunda uzun yıllar mücadele ettiği ve her iki devletin de hâkim olmak istediği bir yerdi. Bazen bölge iki ülke arasında paylaşılmış bazen de sadece bir devletin egemenliğine geçmiştir. Dolayısıyla Karapapaklar da bazen Safevilerin egemenliğine geçerken bazen de Osmanlıların egemenliğinde kalmışlardır(Memedli ve Memmedova, 2011: 13). Safeviler, Şii mezhebini bölgede yaymak için çok büyük çaba sarf etmiştir. Baskı, rütbe ve ünvanlarla Karapapak'ları etkilemeyi başaran Safeviler Sünniliği zayıflatmış bunun yerine Şiiliği yaymaya çalışmıştır. Karapapakların ata yurdu bu mücadeleler neticesinde bir Osmanlı'ya bir Safevilere geçmiştir. Osmanlı egemen olduğunda Şii'ler, Safeviler egemen olduğunda ise Sünni'ler zor duruma düşmüştür (Memedli ve Memmedova, 2011: 13). Osmanlı Devleti ile İran arasında yaşanan bu çekişmeler en çok da Rusya'nın işine yaramıştır. Zira bölgede güçlenen Rusya, Osmanlı ve İran'ı bu topraklardan atmakla kalmayıp bu devletlere ait halkları da göç ettirmiştir. Göç olayına en fazla maruz kalan halklardan olan Karapapakların yaşadığı yerlerin Rus hâkimiyetine geçmesi nedeniyle buralarda tutunamayan Karapapaklar İran ve Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlar (Valehoğlu, 2011: 19). Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yaşanan savaşlarda Müslüman Gürcüler, Çenkalar ve Karapapaklar Osmanlı Devleti'ni destekledikleri için yapılan barış antlaşmalarından sonra göç ettirilmişler. Bu göç olayıyla Karapapaklar Kars'ın Çıldır ve Arpaçay ilçelerine göçmüş daha sonra ise Tutak'a göç edip yerleşmişlerdir (Aras, 2006: 68). I. Dünya Savaşında tekrardan yerlerinden olsalar da o tarihten bu yana Tutak'ın sakinleri olarak yaşamlarını sürdürmektedirler.

Bu çalışmanın konusunu da Tutak'a yerleştirilen bu insanların uyum süreçleri oluşturmaktadır. Osmanlı ordusunda paşa olan Hacı Yusuf Sayan (Sayan soyadını sonradan almıştır) Karapapakların önde gelen isimlerinden Hacı İsa ile yakın dostluları bulunduğu için Kars'ın Rusların eline geçmesi neticesinde Hacı İsa ve çevresindeki Karapapakları Tutak'a davet etmiştir. Yezidi ve Ermenilerden boşaltılan 13 köye Karapapakların iskânı sağlanmıştır. Tutak'a yerleşen Karapapaklar göç sürecinde çok sayıda akrabalarını kaybetmiş olup birçok aile parçalanmıştır. Zira Karapapakların Kars, Sivas, Erzurum gibi illerde yakın akrabaları olduğu gibi İran, Gürcistan gibi ülkelerde de akrabalarının yaşadığı bilinmektedir. Zorunlu hallerle

yaşanan göç neticesinde meydana gelen bu parçalanma son zamanlarda daha da derinleşmiş olup çoğu aile değişen şartlara bağlı olarak artık akrabalarına ulaşamaz olmuştur.

Büyük bir nüfus kitlesi halinde Tutak ilçe merkezi ve köylerine göç eden Karapapak nüfusu; ekonomiden kültüre, sanattan siyasete kadar yoğun bir şekilde ağırlığını hissettirmiştir. 1900'lerin ikinci yarısına kadar bu etkinlikleri devam eden Karapapak'ların sonraki yıllarda nüfusları sürekli olarak azalmıştır. Zira 1935 yılında yapılan nüfus sayımında Karapapakların yaşadığı köylerin toplamı 2506 kişi olarak belirlenmişken, 1980 yılında bu sayı 4892'ye çıkmıştır. 2019 yılına geldiğinde bu rakam tekrar 2836'ya kadar gerilemiştir. Yaşanan bu nüfus kaybına bağlı olarak ilçedeki etkinlikleri de zayıflamıştır. Baskın kültür olma özelliğini kaybeden Karapapaklar, farklı nedenlere bağlı olarak Türkiye'nin farklı illerine göç etmeyi tercih etmişlerdir. Yaşanan bu göç olaylarının altında ilçede istihdam olanaklarının kısıtlılığı ile okuma yazma oranının yükselmesine bağlı olarak okuyan kişi sayısının artması ve kamu kurumlarında görev alan bireylerin il dışında göreve başlamaları en büyük faktörler olarak ön plana çıkmıştır. Bununla birlikte ilçede yaşanan siyasi olaylar, kamu hizmetlerine erişimde yaşanan sıkıntılar, aileler arasında meydana gelen kavgalar ve evlilik gibi nedenler de ilçeden Karapapak göçünün yaşanmasında etkili olmuştur. Azınlık konumuna düşen Karapapaklar, topluma kendi kurallarını kabul ettirmekten ziyade artık kabul edilme arayışına girmişlerdir. Bu arayışların başında ise kız alıp verme, Kürtçe öğrenme, ticari ilişkiler kurma, giyim kuşam başta olmak üzere birtakım değerlerden feragat etme gibi farklı çareler geliştirmişlerdir. Toplumsal anlamda uyum gösterebilmek adına neredeyse kendilerine ait hiçbir kültürel değer bırakmayan Karapapak nüfusu, her şeye rağmen hızlı bir şekilde azalmaktadır. Köy nüfusları gibi ilçe merkezinde de hızlı bir düşüşün yaşandığı bilinmektedir. Günümüzde toplumsal anlamda siyasi ideoloji dışında insanlar, neredeyse sosyal hayatın her alanında kaynaşmış durumdadır. Buna rağmen özellikle genç nüfusun dışarıya göçü engellenememektedir. Karapapaklara ait çok sayıda işletmenin var olduğu ilçede farklı etnik yapılar birbirine karışmış durumdadır. Dönürlük ilişkisinin toplumsal barışa katkı sunduğu ilçede istisnasız her köyde Kürt gelinleri bulunmakta olup benzer durum çoğu Kürt köyünde de görülmektedir. Ancak gerçekleşen bu kaynaşma süreci, aynı zamanda birtakım değerlerin de sonunu

getirmiştir. Zira en karakteristik özellikleri olan ve hatta adlarıyla özdeşleşmiş papaklar bile artık giyilmemekte, özel günler kutlanmamakta, eski giyim kuşam takip edilmemekte, kendi dillerini konuşmamaktadırlar. Bu açıdan araştırılmaya değer görülen bu konu ile Karapapakların etnisiteleri, tarihleri, kültürel yapıları, göç süreçleri, Anadolu’da iskânları ve uyum süreçleri ile ilgili önemli bilgiler sağlanmıştır.

Yukarıda haklarında genel bilgiler verilen Karapapaklarla ilgili yapılan bu çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın birinci bölümünde tez araştırmasının amacı ve alan için sağlayacağı katkı açıklanmış olup araştırmada kullanılan yöntem ve tekniklerin neler olduğuna yer verilmiştir. Araştırma sahasının kısaca tanıtıldığı bu bölümde aynı zamanda saha araştırmasının nasıl yürütüldüğü ve bu esnada karşılaşılan zorluklardan da bahsedilmiştir.

Çalışmanın ikinci bölümünde kavramsal yapı açıklanmıştır. Bu bölümde göç ile ilgili birtakım tanımlayıcı bilgiler verilmekte, göçün neden ve sonuçları araştırılmakta ve en önemlisi ise göç ile uyum arasındaki ilişki açıklanmaktadır. Çalışmanın asıl konusunu da göç-uyum arasındaki ilişki düzeyidir. Bu açıdan saha araştırmasına geçmeden önce teorik anlamda göç ve uyum arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmış, sonraki bölümlerde bunun sahadaki uygulaması farklı tekniklerle sınanmıştır. Daha sonra ise Karapapaklar ile ilgili yapılmış çalışmalar ve bu çalışmalarda yararlandığımız önemli kaynakalar üzerinde durulmuştur.

Üçüncü bölümde ise Rusya’nın yayılmacı politikalarına karşı Kafkas halkının verdiği mücadele ve uzun süren çatışmaların ardından gelen mağlubiyet ile Anadolu’ya başlayan kitlesel göç hareketinden bahsedilmiştir. Kafkasya’dan Anadolu’ya yaşanan göç olayının iki ayrı dönemde (Cumhuriyet Öncesi ve Cumhuriyet dönemi) ele alındığı çalışmada yaşanan bu göç olayının nedenleri farklı başlıklar altında açıklanmıştır. İskânları hakkında bilgiler sunulduktan sonra Karapapak göçmenleri ile ilgili çeşitli bilgiler verilmektedir. Bu bilgilerin konu başlıkları sırasıyla şunlardır: Karapapakların Etno-Kültürel Özellikleri, Karapapakların Yaşam Alanlarının Dağılışı, Karapapakların Anadolu’ya Göçü ve İskân Politikası, Karapapakların Göç Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar ile Tutak’ta Karapapak Nüfusunun Süreç İçerisindeki Gelişimidir.

Son bölümde ise tezin en önemli bölümünü oluşturan ve Karapapakların uyumları ile ilgili asıl bilgilerin yer aldığı saha araştırması oluşturmaktadır. Bu bölümde Tutağ'ta yaşayan Karapapakların demografik, ekonomik, sosyo-kültürel, mekânsal ve siyasi hayata katılımları ile ilgili bir takım tanımlayıcı bilgiler sunulmuştur. Böylece Karapapakların genel olarak profili ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Sonraki kısımda ise sosyal hayatın çok farklı alanlarında göstermiş oldukları uyumları üzerinde durulmuştur. Bu bölümde analiz edilen anket verileri, sahada uygulanmış mülakatlarla desteklenmiştir. Karapapaklarla yapılan anketler mülakatlarla desteklenmiş olup Kürtlerle yapılan mülakatlar da bu konuda destekleyici olmuştur. Fakat bazen de farklı fikirlerden dolayı aksini savunanların fikirleriyle gerçeklikler ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

1.1. Tezin Amacı

"Karapapak Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Tutak (Ağrı Örneği" adlı bu tez çalışmasının konusu Rus baskısından kaçarak Anadolu'ya gelen ve çalışma alanımız olan Tutak ilçesine yerleştirilen Karapapaklardır. Nicel ve nitel yöntemlerin birlikte kullanıldığı çalışmada bu insanların göç neticesinde Tutak'a yerleştirilmeleriyle yaşamlarında meydana gelen değişiklikler ve uyum süreçleri üzerinde durulmuştur. Bu amaca yönelik olarak bu insanların kendi kültürlerinden neleri kaybettiği, yerli halkın kültüründen neler aldıkları ve bu kültürleri ne kadar benimsedikleri, araştırmanın önemli konuları arasındadır. Bunun yanı sıra Anadolu'daki farklı kültürlere ne derecede etki ettikleri ve sosyal yaşamlarında meydana getirdiği değişiklikler kültürel uyum konusunda araştırılan konular olmuştur.

Mekânsal anlamda bulundukları yerleşme yerinden memnuniyet düzeyleri ve komşuluk ilişkileri de analiz edilerek, göç etme potansiyelleri belirlenmeye çalışılmıştır.

Dil anlamında, kendi dillerini ne kadar muhafaza edebildikleri, sosyal yaşamda bunu ne derecede kullandıkları ve Kürtçe ile ne ölçüde etkileşim yaşadıkları da üzerinde durulan konulardandır. Buna ek olarak kendi dillerini kullanmaları önünde engel olup olmadığı ve dillerini yaşatmak adına herhangi bir uğraşlarının olup olmadığı da saha araştırmasında belirlenmeye çalışılan diğer bir konu olmuştur.

Karapapakların ilçede ekonomik hayata katılımları ve uyumları da araştırılarak ilçedeki diğer etnik unsurlarla olan ticari ilişkileri belirlenmeye çalışılmıştır. Karapapakların ilçe ekoomisindeki yerlerini, ticari hayatta herhangi zorlukla/sıkıntıyla karşılaşma durumlarının olup olmadığı, yerli halkla bu konuda sorun yaşama durumları ve varsa böyle durumları nedenleriyle birlikte araştırıp açıklamak tezimizin diğer amaçlarını oluşturmuştur.

Bu gibi başlıklar altında tezde Karapapakların ilçede sosyal, ekonomik, kültürel ve mekânsal anlamda uyum süreçleri üzerinde durulmuştur. Bu amaca bağlı olarak Karapapakların ilçedeki diğer etnik unsurlara ait kültürü ne kadar benimsedikleri, kendi kültürlerini ne kadar muhafaza ettikleri, aralarındaki ilişkiler

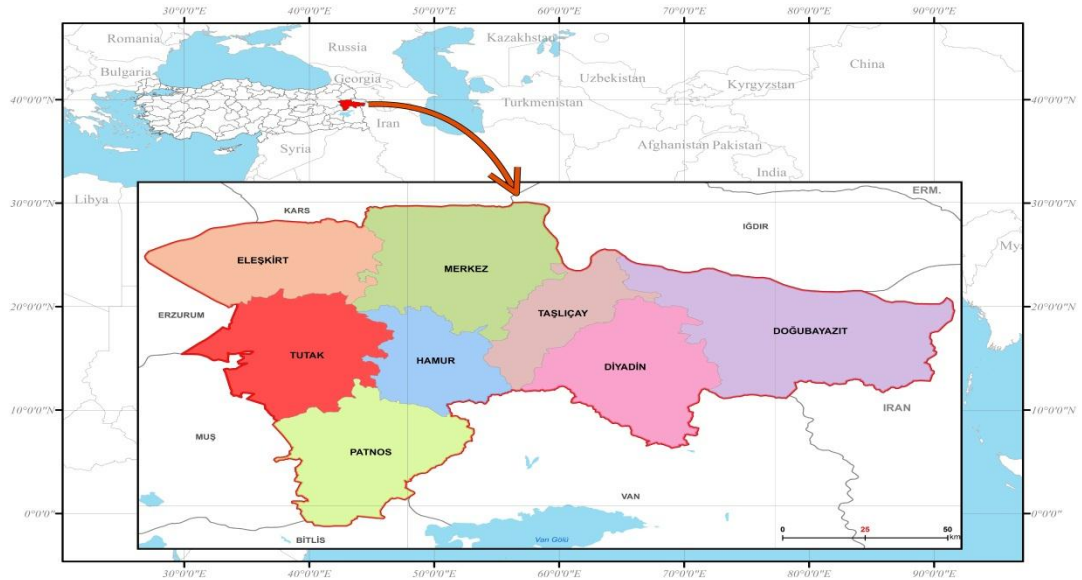
ve bu ilişkilerin sosyal yaşamlarındaki yansımaları, yaşadıkları problemler ve bu problemlerin altında yatan nedenleri araştırıp açıklamak tez çalışmamızın önemli bir bölümünü oluşturmuştur. Bu araştırmayı yaparken de göçün tüm yönlerini açıklayabilmek için hem bölgede daha önce yaşayan Kürtlerle hem de daha sonra göçle yerleştirilen Karapapaklarla mülakatlar gerçekleştirilmiştir.

1.2. Materyal ve Yöntem

Bu bölümde araştırmanın evren ve örneklemi, veri toplama araçları ve uygulama şekli, verilerin analizi, araştırmanın problem, olanak ve sınırlılıkları ile katma değeri hakkında bilgi verilecektir.

1.2.1. Araştırmanın Evreni ve Örneklemi

Bu çalışmanın konusunu, Rusya ile Osmanlı Devleti arasında yaşanan savaşlar neticesinde Kafkasya'dan göç eden ve bir kısmının Ağrı'nın Tutak ilçesine yerleştirildiği Karapapak göçmenleri ve onların uyum süreçleri oluşturmaktadır. Çalışmamızın evrenini Karapapakların en yoğun yaşadıkları yerlerden biri olan Ağrının Tutak ilçesi oluşturmaktadır.

Harita 1: Tutak İlçesinin Lokasyonu

Ağrı iline bağlı olan Tutak ilçesi, ilin güney batı tarafında bulunmaktadır. Ağrı-Van karayolunun güzergahında olup Murat nehri ilçe merkezinin içinden geçmektedir. Doğu tarafında Hamur'un yer aldığı ilçenin kuzey tarafında Eleşkirt, batı tarafında Erzurum ve güney tarafında ise Patnos yer almaktadır.

Araştırmanın örneklem grubunu da yaşanan göç olayı neticesinde Tutak ilçesine bağlı 5 mahalle ve 13 köyde yaşamını sürdüren Karapapak göçmenleri oluşturmaktadır. Bu açıdan Karapapakların yoğun yaşadığı köy ve mahallelerde nüfusa paralel bir şekilde anket ve mülakatın gerçekleştirilmesi için çaba sarfedilmiştir.

1.2.2. Verilerin Toplanması ve Alan Araştırması Uygulama Süreci

Çalışmada kullandığımız verileri iki grupta toplamak mümkündür:

1] Yapılan tez çalışmasının ilk basamağını konuyla bağlantılı internet siteleri, kütüphaneler, tezler, kitaplar, makaleler, bildiriler gibi yayımlanmış çalışmalar, bu çalışmalarda kullanılmış kaynakçalar ve hazırda bulunan eserler oluşturmaktadır. Bunlar tezde yararlanılan ilk verileri oluşturmuştur. Araştırma konusuna coğrafi bir perspektif katmak için göç literatürü kapsamında Kafkasya'dan Türk ve Müslüman nüfus göçleri, hem Dünya hem de Türkiye literatüründe incelenerek daha bilimsel bilgiler elde edilmeye çalışılmıştır.

2] İkinci grup verileri saha araştırmasında elde edilen birincil veriler oluşturmaktadır. Sahadan elde edilen verilerde karma yöntem uygulanarak hem nitel hem de nicel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır.

Nitel araştırmalarda başvuru olan temel yöntem, katılımcılarla yapılan derinlemesine görüşmeler yolu ile elde edilen verilerle sağlanmıştır. Bu yöntemle katılımcılardan elde edilen bilgilerin derinlemesine anlaşılması sağlanmaktadır. Bununla birlikte bu yöntemde çoğunlukla ölçülebilir tutum, davranış ve objektiflik aranmaz. Zira verilen cevapların tamamı yargısal ifadeler olabilmektedir. Yani bireylerin o anki duygu ve düşüncelerine ve ne hissettiklerine dayanmaktadır. Bu yöntemde halkın ne derece uyum gösterdiği, adapte olma durumları, kültürel etkileşimleri ve sıkıntıların anlaşılması ve belirlenmesi için derinlemesine mülakatlar tercih edilmiştir. Yaptığımız alan araştırması verileri daha çok yargısal veriler

olduğundan bilimsel çizgiyi yakalamak adına nitel araştırmalarda yaygın bir şekilde kullanılan doğrudan gözlem yoluyla çalışma alanına gidilmiş ve yarı yapılandırılmış sorularla gerek göç eden insanlarla gerekse yerli halkla kahvede, ticarethanelerde, köy evlerinde, piknik alanlarında, cami avlularında vd. mekânlarda mülakatlar yapılmıştır. Çalışma esnasında köylülere misafir olma, onlarla pikniğe gitme, farklı konularda yardım etme, birlikte yemek yeme, işyerlerine ziyaret etme ve fıkralar dinleme gibi farklı etkinliklere katılarak güven duygusu geliştirilmeye çalışılmıştır. Nitekim insanların tutum ve davranışlarının birleştiği ve farklılaştığı alanları fark etmek, katılımcıların bakış açılarını görüp anlamak ve buna bağlı olarak tezi temellendirmek amaçlanmıştır.

Kullanılan diğer bir yöntem de, bazı demografik, sosyal, ekonomik ve kültürel verileri sağlayabilmek ve bu etnik yapının profilini ortaya koymak amacıyla nicel yöntemlerden anket tekniği olmuştur. Çok sayıda bilim dalında ve özellikle de sosyal bilimlerde oldukça yaygın biçimde tercih edilen bu teknikte, veriler hızlı ve ekonomik bir şekilde toplanabildiği gibi aynı şekilde verilerin işlenmeleri de o derece pratik olmaktadır. Bu yöntemde elde edilen verilerin kısmen de olsa ölçülmesi imkânı bulunmaktadır. Nitel araştırmalarda olan yargısal veriler burada yerini olgusal verilere bırakmaktadır. Bu nedenle birtakım verilerin genellemesi yapılabilir ve kanıtlar sunulabilir. Buradan yola çıkarak önce anket tekniği ile elde edilen veriler sunulmuş ve ardından mülakatlar ile sağlanan verilerle bu bilgiler pekiştirilip desteklenmiştir. Dolayısıyla yapılan çalışmada karma yöntem tercih edilmiştir.

Yapılan alan araştırmasında gerek mülakatlarda gerekse anketlerde süre sınırlaması konulmayarak insanların kendilerini daha rahat ifade edebilmeleri için soruların yanıtlanması noktasında zaman tanınmıştır. Alan araştırması, katılımcıların sosyal hayatta aktif bir şekilde rol aldığı tarlada, ev içinde, bahçede, kahvehanede, cami avlularında, ticarethanelerde ve diğer mekânlarda yapılarak insanların düşünceleri yerinde ve katılımcı gözlem yoluyla belirlenmeye çalışılmıştır. Mülakatlarda çalışmanın etiği açısından görüşmecilerin isimleri kullanılmamış bunun yerine kodlar (K1: Katılımcı 1- K2: Katılımcı 2 gibi-ilk 30 Karapapak 31-50 arası Kürt katılımcılar) tercih edilmiştir. Daha iyi bilgi edinileceği kanısıyla köy muhtarları, yaşlılar, araştırma ile ilgili bilgisi olan ya da görüşülmesi tavsiye edilen

bireylerle mülakatlar yapılması özellikle tercih edilmiştir. Buna bağlı olarak farklı köy ve mahallelerde Karapapaklarla toplamda 250 anket ve 30 mülakat, Kürtlerle ise 20 mülakat gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tablodan da anlaşıldığı üzere Karapapakların yaşadığı köylerin tamamına gidilmiş nüfuslarına paralel bir şekilde anket uygulanmasına gayret edilmiştir.

Çizelge 1: Saha Araştırmasıyla İlgili Metodolojik Detaylar (Köyler)

İlçe	Köy Nüfusu(2019)		Anket sayısı			Anket Yapılan		
Köy Adları		Karapapak Nüfusu	Olması Gereken	Yapılan	Anket Oranı(%)	Erkek Sayısı	Kadın Sayısı	Mülakat sayısı
Akyele	524	Tamamı(1 aile hariç)	46	40	16	29	11	4
Ataköy	325	Tamamı	28	27	10,8	18	9	3
Aşağı Külecik	317	Tamamı	29	28	11,2	21	7	4
Bayındır	283	Yarısı	25	16	6,4	10	6	3
Çobanoba	178	Tamamı	16	14	5,6	11	3	2
Daldalık	187	Yarısı	19	9	3,6	6	3	1
Ekincek	173	Tamamı	15	12	4,8	8	4	2
Esmer	192	Tamamı	17	15	6	11	4	3
Gültepe	104	Tamamı	7	6	2,4	5	1	1
İsaabat	47	Tamamı	4	4	1,6	2	2	
Kılıçgediği	106	Tamamı	9	9	3,6	6	3	1
Sincan	230	Yarısı	20	16	6,4	11	5	1
Yayıklı	170	Tamamı	15	12	4,8	9	3	1
Toplam	2.836		250	208	83,2	147	61	26
G. Toplam	2.836		Kalanları Mahallelerde uygulandı			Kalanları Mahallelerde uygulandı		

Çizelge 2: Saha Araştırmasıyla İlgili Metodolojik Detaylar (Mahalleler)

Mahalle Adları	Mahalle Nüfusları (2019)	Anket Sayısı	Anket Oranı	Mülakat Sayısı
Yeni Mahalle	1848	16	6,4	2
Cami Mahallesi	1325	12	4,8	1
Pınar Mahallesi	1369	7	2,8	1
Murat Mahallesi	1511	5	2	
Karşıyaka Mahallesi	871	2	0,8	
Toplam	6924	42	16,8	4

Sonuç olarak, çalışmanın verilerini oluşturan, literatür verileri, saha gözlem verileri, mülakat verileri ile anket verileri araştırmanın akışına bağlı olarak bir değerlendirme süreci içinde incelenip, analiz edilmiş ve tezin uygun yerlerinde kullanılmıştır. Verilerin analizinde ilk aşamada çalışma konusu ile ilgili Dünyada ve Türkiye’de yapılmış çalışmalardan da yararlanılarak tez çalışması desteklenmiştir. Araştırma sahası olan Tutak’ta yapılan görüşmeler daha sonra deşifre edilerek yazıya aktarılmıştır. Toplanan tüm veriler ışığında SPSS istatistik programı yardımıyla frekanslar elde edilmiş ve bilgiler tasnif edildikten sonra tablolaştırılıp yazım aşamasına geçilmiştir.

1.2.3. Araştırmanın Problemi ve Olanakları

Araştırmanın Problemi: Tez çalışmasında, Ağrı’nın Tutak ilçesinde yaşayan Karapapakların uyum durumları ele alınmıştır. Tutak, Türkiye’de Karapapakların toplu halde yaşadığı ilçelerden biridir. Bununla birlikte Tutak, birden fazla etnik yapıyı barındıran bir ilçe durumundadır. İlçede birden fazla etnik yapının olması haliyle birden fazla kültürel ortam ve kimliğin de doğmasını beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla farklı etnik ve kültürel grupların yaşadığı Ağrı’da, Karapapak Türklerinin ilçe halkıyla olan ilişkilerini ve uyumlarını ele alıp incelemek araştırmamızın temel problemini oluşturmaktadır. Araştırma problemine yönelik olarak sahada Karapapaklarla ilgili şu sorulara yanıt aranmaya çalışılmıştır:

- Kafkasya'daki kültürlerinin ilçedeki yeni yaşamlarında etkileri nasıldır?
- Kültürlerini Anadolu'da ne kadar muhafaza etmektedirler?
- Kendi dillerini muhafaza ediyorlar mı, bunu sosyal hayatta kullanıyorlar mı?
- Diğer kültürel gruplarla arkadaşlık kurma düzeyleri, taziye merasimleri ile düğün, sünnet gibi faaliyetlere katılma durumları ne düzeydedir?
- Yerli halkla nasıl bir kültürel etkileşim yaşamaktadırlar, Diğer kültürel gruplarla yaşanan etkileşim kültürel yapılarına ne düzeyde etki etmektedir?
- Kültürel yapılarının mekândaki yansıması nasıl gerçekleştirilmektedir?
- Kendilerini nasıl tanımladıkları ve aidiyet problemi yaşıyor yaşımadıkları?
- Temel geçim kaynaklarının neler olduğu?
- İlçede ekonomik hayata aktif bir şekilde katılım sağlıyorlar mı, Bu konuda sıkıntı yaşama durumları var mı?
- Tarihsel süreçte ekonomik aktivitelerinde değişim meydana gelmiş mi, Değişim yaşanmışsa bunda etkili olan faktörlerin neler olduğu?
- Mekânsal anlamda yer değiştirme ihtiyacı duyuyorlar mı, varsa; böyle bir durumun nedeni/nedenleri ne/ler olabilir?
- Hangi yerleşim birimine göç etme eğiliminde oldukları?

Araştırmanın Olanakları: Amacımıza uygun olarak gerekli kütüphaneler, dergiler, sempozyum ve YÖK tez sayfası taranmış gerekli kaynaklar temin edilmiştir. Bununla birlikte saha çalışmasında kullanılmak üzere gerekli olan diğer

materyaller de (ses kayıt cihazı, notlar, köy nüfusları vd.) elde edilmiştir. Bunların yanı sıra ilçede yaşayan köy muhtarları, ilçedeki etnik yapıları ve kültürleri iyi bilen insanlar, yaşlılar ve konu hakkında bilgisi olan insanlarla mülakatlar yapılmasında özellikle hassasiyet gösterilerek çalışmanın güvenilirliği arttırılmaya çalışılmıştır. İlçede Karapapakların yaşadığı köylerin tamamına gidilerek konuya hâkim olan insanlarla görüşmelerin gerçekleştirilmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bilimselliğini arttırmak için olabildiğince fazla insanla görüşme sağlanarak belirtilen sürede tezin bitirilmesi hedeflenmiş olup bu amaca yönelik olarak sürenin etkin ve verimli bir şekilde kullanılması için özverili bir biçimde çalışılmıştır.

Çalışmaya başlamadan önce hangi tür problemlerle karşılaşılacağı ya da yaşanacak sıkıntıların neler olacağı ön araştırma safhasında kısmen de olsa belirlenmiştir. Bunlardan ilki daha önce bu etnik yapının Türkiye’de nerelere yerleştirildikleri, ne tür problemler yaşadıkları ve Anadolu halkına ne kadar uyum gösterdikleri ile ilgili yapılmış çalışmaların yokluğudur/azlığıdır. Bu bakımdan konunun coğrafyadaki yeri ve önemini doğru bir biçimde belirleyip analiz etme durumu zorlaşmıştır.

Diğer önemli bir problemi de mülakatlar, anketler ve fotoğraf çekimi ile ilgili izinler oluşturmıştır. Bunun temelinde güven duygusu yatmaktadır. Göç eden bu insanların yaşadıkları güven sorunu ankete katılma konusunda isteksiz olmalarına, tepki koymalarına ya da eksik/hatalı bilgiler vermelerine ve dolayısıyla çalışmanın uzamasına neden olmuştur.

Diğer bir problem ise anket ve mülakatların daha çok iş ve ticaret merkezlerinde, cami avlularında, kahvehanelerde ve kamuya açık diğer alanlarda yapılmasından ötürü erkek sayısının kadın sayısından fazla olmasına neden olmasıdır.

Son problem ise çalışma alanı ile ilgili bir husustur. Nitekim yapılan alan araştırması sadece Tutak ilçesi ile sınırlıdır. Bu nedenle Karapapaklarla ilgili yaptığımız çalışmanın temsiliyet gücü Tutak ile sınırlıdır.

1.3. Karapapaklarla İlgili Yapılmış Literatür Analizi

Çalışma ile ilgili kaynak araştırması, devlet üniversitelerinin kütüphaneleri, Yök Tez arama sitesi, arşiv belgeleri, daha önce konuyla ilgili yapılmış bilimsel çalışmalar ve bu çalışmalarda kullanılmış kaynakçalardan yararlanılarak bunlar tasnif edilip uygun olanları kullanılmıştır. Konuyla ilgili birebir çalışma olmamakla birlikte daha önce yapılmış benzer çalışmalardan ve onların kaynakçalarından yararlanılmıştır. Tutak ilçesinde yoğun bir şekilde bulunan Karapapaklar hakkında var olan literatür dışında daha fazla bilgi edinmek için mülakatlar yapılmıştır. Bu mülakatlar konunun başlığına uygun olarak göç eden bu insanların ilçede uyum durumlarına yönelik olup mülakatlarda bilimselliği ve nesnelliği sağlayabilmek adına her iki tarafa da (Karapapaklar ve yerli halk) mülakat uygulanmıştır.

Konuya ilişkin olarak daha fazla bilgi toplamak adına Kafkas göçleri ile ilgili genel okumalar yapılarak, dünya literatüründe bu göçlerin nasıl yer aldığı, nasıl bir bakış açısıyla yazıldığı, sebep ve sonuçlarıyla analiz edilip, yazılı ve sözlü basın takip edilmeye çalışılmıştır. İstifade edilen kaynaklar şu şekilde sıralanabilir:

Özcan Çiftçi'nin (2015) yazmış olduğu "*Karapapak Türklerinin Tarihi, Gelenek ve Görenekleri*" adlı tez çalışması, **Mustafa Tanrıverdi**'nin (2009) yaptığı "*Karapapakların Anadolu'ya Göçü*", **Cemal Yörübuluk**'un (2001) yazmış olduğu "*Kars İlinin Günümüz Dini Yapısı ve İlde Yaşayan Karapapaklarda Dini Hayat*" adlı tez çalışmaları yararlanılan temel çalışmalarıdır.

Özcan Çiftçi tez çalışmasında 11. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar Karapapaklarla ilgili yaşanan gelişmeler hakkında bilgi vermiş, günümüzde dünyada Karapapakların yaşadıkları yerleri, bu insanların gelenek göreneklerini, maddi kültür özelliklerini ve Kaçak Nebi ile Mihrali Bey gibi önemli şahsiyetleri ele alarak çalışmasını sonuçlandırmıştır.

Mustafa Tanrıverdi ise çalışmasında Karapapakların Anadolu'ya göç hareketlerini ele almıştır. Rusya'nın Kafkasya politikası ve Osmanlı'nın Kafkasya'da yenilmesi neticesinde yaşanan sıkıntıların göç hareketine neden olması gibi göçü tetikleyen faktörleri ilk bölümde açıklayan Tanrıverdi, sonraki bölümlerde

bu insanların izlemiş olduğu göç güzergâhları, Rusya'nın ve batılı devletlerin iskâna müdahaleleri ile göçmenlerin göç sırasında yaşadıkları sıkıntılar ikinci bölümde ele alınan konular olmuştur. Son bölümdeyse Osmanlı Devleti'nin göçmenlere yönelik iskân politikaları, yapılan yardımlar, iskân yerleri gibi konulara ağırlık verilmiştir.

Yörübuluk, tez çalışmasının evrenini Kars ili olarak belirlemiş olup bu ilde var olan din ve tarikatlar üzerinden çalışmasını şekillendirmiştir. Önce Kars ilinde mevcut olan din ve mezhepleri açıklayan Yörübuluk, daha sonra Kars ili ve ilçelerinin mevcut dini yapılarını, ilde faaliyet gösteren tarikat ve cemaatleri ele alıp açıklamaktadır. Tezin ikinci bölümünde de sadece Karapapaklar üzerinde duran araştırmacı, bu insanların düşün, cenaze ve doğum ile ilgili birtakım inançlarına yer vermektedir.

Bunların dışında **Salih Yılmaz**'ın "*Türkiye'de ve Kafkasya'da Karapapak (Terekeme) Türkleri Tarihi ve Kültürü*" (2007) çalışması da Karapapaklarla ilgili yapılmış diğeri bir kitap çalışmasıdır. Kitapta Karapapak ya da Terekeme kavramı detaylı bir şekilde açıklandıktan sonra, Türk kökenli bu etnik yapının kökenlerini ve diğeri Türk unsurlarla bağları ve yakınlıklarını ele alan araştırmacı sonraki bölümlerde Karapapaklara ait boy ve oymakları ele almıştır. Karapapakların yerleştirildikleri yerleri açıklayan araştırmacı kitabın sonraki bölümlerinde bu etnik yapının Osmanlı ve Safevi ile olan ilişkilerini, Ermenilerle Karapapaklar arasında yaşanan mücadeleleri ele almıştır. En son bölümde Karapapakların sosyal hayat, eğlence, iktisadi hayat, dini inanış dil ve edebiyat gibi kültürel özelliklerini açıklamaktadır.

Karapapaklar ile ilgili yapılmış diğeri bir çalışma da **Zihni Papakçı**'nın "*Karapapaklar*" (2002) adlı eseridir. Araştırmacı, çalışmanın birinci bölümünde Karapapakların kökenleri ve yaşadıkları bölgeleri açıklandıktan sonra, Karapapak kelimesinin anlamı ve bu etnik yapının dil özelliklerinden bahseder. Daha sonra Kafkasya'da yaşayan Karapapakların yaşadıkları doğal ortamları tasvir eden Papakçı Kafkasya'da bu etnik yapıya komşu olan diğeri etnik unsurları ele alır. Sonraki bölümde Karapapakların yaşamlarını ele alan Papakçı, bunu da detaylı bir şekilde açıkladıktan sonra, bu insanların tarih seyrinde nasıl bir gelişme süreçleri yaşadıklarını aktarır. Son bölümde de halk inançlarına yer veren araştırmacı böylece Karapapaklar hakkında detaylı bilgilerle kitabın sonuç bölümüne ulaşmış oluyor.

Karapapaklar ile ilgili çalışması bulunan araştırmacılardan biri de **Fahrettin Kırzioğlu'dur**. "*Karapapaklar*" adlı çalışmasında Kırzioğlu, bu insanların hangi etnik yapıya ait olduklarını, göç nedenlerini, Kafkasya'daki ata yurtlarını, ağız özelliklerini, Türkiye'de yoğun olarak yerleştirildikleri yerlerin nereler olduğu gibi konularda çeşitli bilgileri çalışmasında sunmaktadır.

Konuyla bağlantılı olan bir diğer kitap çalışması da **Arif Yılmaz**'ın "*Tutak Tarihi*" adlı iki ciltlik çalışmasıdır. Karapapaklarla ilgili çok geniş bilgilerin olmadığı kitapta Tutak tarihi ile ilgili bilgiler de bulunmaktadır. Sırasıyla ilçede egemenlik kuran devletleri açıklayan Yılmaz, aynı zamanda bölgede daha önce yaşamış etnik yapıları ve günümüzde var olanları da açıklamaktadır. Bununla birlikte ilçenin tarihinde önemli bir yeri olan aşiret reislerinden Abdülmecit Bey ve Mehrali Bey gibi halk arasında büyük saygınlığı olan insanlardan da bahsetmiştir.

"*Karapapak-Terekeme Türkleri yerleşim alanları*"'nı (2012) inceleyen **Muhammet Kemaloğlu**, önce bu etnik yapıyla ilgili daha önce yapılmış çalışmaları aktarmakta, Karapapak ya da Terekemelerin bu ismi nereden aldıklarına dair ileri sürülen görüşleri aktarmakta olup daha sonra Karapapakların önceden bulundukları yerleri ve göç zamanlarını, bu göç neticesinde yerleştirildikleri yerleri açıklamaktadır. Osmanlı'ya göç eden bu insanların yerleştirildiği yerler ve yapılan yardımlar açıklandıktan sonra Karapapakların dünya çapında bulundukları yerler açıklanmaktadır.

Ali Kafkasyalı'nın (2012) "*Karapapak Türkleri*" adlı çalışması da konuyla ilgili yapılmış eserlerdendir. Kafkasyalı bu çalışmasında Karapapaklarla ilgili araştırmalar yapan araştırmacıları vermekte, Karapapak isminin kökenini ve bu adın nereden geldiğini açıklamaktadır. Karapapakların mensup oldukları Türk boyunu açıklayan araştırmacı, bu insanların daha önce yaşamış oldukları yerleşim yerlerini de açıklamaktadır. Rusların bu insanlara yapmış olduğu eziyetleri ve insanları cephelere sürülmesini yazan Kafkasyalı Karapapakların Türk ordusunda görev almalarından da bahseder. Araştırmacı son bölümde de Karapapakların Türkiye'ye göçlerinden ve Osmanlı Ordusunda aldıkları görevden bahsetmektedir.

Karapapakların söz varlıkları üzerine araştırma yapan **Bahadır Güneş**'de "*Borçalı ve Çıldır Karpapak/ Terekeme Ağzı Söz Varlığının Türkçe/Türkçeleşmiş Sözler Açısından Karşılaştırılması*" (2016) çalışmasında ağırlıklı olarak yerleştirildikleri yerleri ve kadim yurtlarını açıklamakta, daha sonra göçe neden olan savaflara değinmektedir. Terekeme ağzının dâhil olduğu dil grubuna değinen araştırmacı farklı yerlerdeki Karapapaklar arasında dil ve kültür anlamında farkların olduğunu belirtmektedir. Sonraki bölümlerinde söyleniş ve anlam açısından aynı kelimeleri açıklayan Güneş, söylenişleri aynı ama anlamları farklı kelimeler ile söyleniş ve anlam bakımından farklı kelimeleri de vermektedir. Bazı yerlerde kullanılan kelimelerin bazı yerlerde kullanılmadığını da belirtir.

Muhammet Kemaloğlu (2012) "*Karapapak/Terekeme Türkleri Tarihi ve Folklorü Kaynakçası*" adlı başka bir çalışmasında da Terekeme Türklerinin tarihi ve folklorik özellikleriyle ilgili yapılmış çalışmaları aktarmaktadır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Göç ve Göçmenlikle İlgili Birtakım Kavramlar

Göç: Savaş, çatışma, ekonomik buhran, doğal afet, hastalık ve kıtlık gibi farklı nedenlere bağlı olarak insanların yer değiştirme zorunluluğu hissetmesi ya da daha iyi yaşama ve çalışma koşullarına ulaşma amacıyla bulunduğu mekânı geçici bir süreliğine veya bir daha dönmek üzere terk etmesi olayı olarak açıklamak mümkündür. Ancak göç olayının, yer değiştirme eyleminin ötesinde sosyal, ekonomik, kültürel ve siyasi birçok farklı boyutu da bulunmaktadır.

Göçmen: Daha iyi yaşama ve çalışma koşulları için bulunduğu mekânı daimi ya da geçici surette terk edip başka bir yerleşim yerine giden kişi ya da kişilere verilen addır. Kişi yaşadığı alandan istemsiz olarak koparılabildiği gibi kendi isteğiyle de bu yer değiştirme eylemine katılabilir.

Yasa Dışı Göç: Kişi/kişilerin ülkesini yasal bir şekilde terk ederek gittiği ülkeye yaşa dışı bir şekilde girmesi yahut yasal yollardan ülkeye giriş yaptığı halde kalış süresini aşmasına karşın, orayı terk etmeyerek yaşamaya/çalışmaya devam etmesi ile ortaya çıkan duruma verilen addır. Bu olaya katılan ya da olayı gerçekleştiren kişiye de *göçmen kaçakçısı* adı verilmektedir (Deniz, 2014: 177)

Göçmen Kaçakçılığı: Doğrudan doğruya veya dolaylı olarak maddi menfaat elde etmek maksadıyla, yasal olmayan yollardan;

A] Bir yabancıyı ülkeye sokan veya ülkede kalmasına imkân sağlayan

B] Türk vatandaşı veya yabancıнын yurt dışına çıkmasına imkân sağlanması durumudur (TCK Madde 79).

Transit Göçmen: Tabii olduğu ülkeden ayrılarak hedeflediği üçüncü ülkeye gitmek üzere yola çıkan, ancak başka ülkelerin topraklarını da köprü olarak kullanmak zorunda kalan göçmenlere transit göçmen denilmektedir (Deniz, 2009: 6).

Mülteci: 1 Ocak 1951'den önce (Avrupa'da) meydana gelen olaylar sonucunda ve ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşünceleri yüzünden, zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için

vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, ya da söz konusu korku nedeniyle, yararlanmak istemeyen; yahut tabiiyeti yoksa bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen şahıs (1951 Cenevre Sözleşmesi Md. 1) olarak tanımlanmaktadır.

Sığınmacı: Zulüm veya ciddi zarardan korunmak amacıyla, kendi ülkesi dışında bir ülkede güvenlik arayışında olan ve ilgili ulusal ya da uluslararası belgeler çerçevesinde mültecilik statüsüne ilişkin yaptığı başvurunun sonucunu bekleyen kişidir(Göç Terimleri Sözlüğü, 2009: 49).

Yerinden Edilmiş Kişiler: Özellikle silahlı çatışmanın etkilerinden, genel şiddet olaylarından, insan hakları ihlallerinden, doğal veya insan yapımı felaketlerden dolayı yaşadığı yerden kaçmak veya buraları terk etmek zorunda kalan kişi veya gruplar olarak tanımlanır (UNHCR, 2019).

Tehcir: Arapça kökenli bir kavram olan tehcir, göç ettirme anlamına gelmektedir. Tehcir bir bir kısım nüfusun güvenlik ve askeri sebeplerle ülkenin bir yerinden başka bir yerleşim yerine zorunlu olarak göç ettirilmesi olayı olarak tanımlanmaktadır. Osmanlının son zamanlarında (1915) Anadolu'daki Ermenileri kendi toprağı olan Irak ve Suriye'ye zorunlu göçü tehciire örnek oluşturur (Deniz, 2009: 10)

2.2. Göç Çeşitleri

Göç olayı sosyal, ekonomik, psikolojik, doğal afet, kıtlık gibi çok sayıda nedene bağılı olarak meydana gelebilmektedir. Göçleri, gönüllü ya da zorunlu olma durumuna göre, mesafeye göre, yurt içi ya da yurt dışı olma durumuna göre, yasal durumuna ve amacına göre sınıflandırmak mümkündür.

İlk olarak göçler, *gönüllü olup olmamasına* göre sınıflandırılabilir. Göç olayına katılan kişiler kendi rızaları ile daha yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla terk edebildikleri gibi istemsizce yani kendi rızaları dışında da bulundukları mekânı terk edebilirler. Zorunlu göç olaylarının yaşanmasında daha çok savaş, çatışma, açlık yoksulluk, doğal afet gibi nedenler etkili olmaktadır.

Gönüllü göçler ise insanların yeni yerler görme, daha iyi hayat şartları içinde bulunulan çevreyi beğenmeme, ailesinin geleceğini iyileştirme, ekonomik durumlarını düzeltme, gerek iş gerekse mali bakımdan daha fazla imkâna kavuşma gibi şahsi arzulardan kaynaklanan amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen mekân değiştirme hareketleridir. Gönüllü göçlerin en bariz örneği, ekonomik göçler ve beyin göçleridir (Adıgüzel, 2016: 19).

Göçleri *mesafeye göre* de ayırmak mümkündür. Göç olayı bir bölge içerisindeki kırsal ve kentsel alanlar arasındaki kısa mesafeler dâhilinde olabildiği gibi bazen bölgeler, uluslararası hatta kıtalararası gibi uzun mesafeli de olabilmektedir. Ülkemizin Doğu Anadolu Bölgesi içindeki kırsal alanlardan, aynı bölge içerisindeki kentlere veya kasabalara yapılan göçler kısa, Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinden Türkiye'nin batı bölgelerine veya Avrupa ülkelerine yapılan göçler ise uzun mesafeli göçlere örnek gösterilebilir (Deniz, 2009: 13).

Olayın gerçekleştiği yere göre göçleri ise ikiye ayırmak mümkündür. Bunlardan biri iç göç, diğeri ise dış göçtür. İç göç; ülke sınırları içinde meydana gelen hareketlilik olarak tanımlanmakta iken dış göç ülke sınırları dışında gerçekleşen hareketliliktir. Bugün göç olayının büyük bir kısmı iç göç olarak meydana gelmektedir. Daha çok kırdan şehre, şehirden şehre doğru meydana gelen iç göç olayında daha iyi iş ve yaşam koşulları bu hareketliliğin yaşanmasındaki en önemli nedeni oluşturmaktadır (Güreşçi, 2016: 1059). Mevsimlik işlerde çalışmak amacıyla ülke içinde gerçekleşen nüfus hareketliliği, bu göç olayının en yaygın örneğini oluşturmaktadır. Bununla birlikte çatışma ve kan davaları gibi zorlayıcı nedenler de insanların bulunduğu mekânı terk ederek ülke içinde başka yerlere göç etmesine neden olmaktadır.

Zamansal anlamda da göçleri *sürekli (devamlı) ve geçici* göçler olarak ayırmak mümkündür. *Sürekli göçler* sosyal, ekonomik, siyasi ve doğal nedenlerden dolayı insanların bulunduğu mekânı terk edip başka bir mekâna bir daha dönmemek şartıyla gitmesi olayı olarak tanımlanabilir. Bu göç olayı gönüllü olarak gerçekleşebileceği gibi istemsiz ya da zorunlu olarak da gerçekleşebilir. Öte taraftan geçici göçlere baktığımızda bu göç şekli de kendi içinde ikiye ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi *mevsimlik göçlerken* diğeri *mekik göçleridir*. Mevsimlik göç

hareketinde insanların bulunduğu yerleşim yerinde iş imkânlarının kısıtlılığından dolayı daha iyi iş imkânlarının bulunduğu yerlere; sanayi, inşaat ve tarım gibi sektörlerde bir süreliğine çalışmak üzere gitme işi olarak tanımlanmaktadır. Mevsimlik olarak yaylalara çıkma ve iklimden dolayı yer değiştiren insanlar da mevsimlik göç kavramına dâhildirler. Diğer taraftan *mekik göçü* ise insanların kısa mesafede iki mekân ünitesi arasında gidip gelmesi olayıdır. Bu durumun en iyi örneklerini bavul ticareti yapan insanlar oluşturmaktadır. Nitekim Türkiye-İran sınırında yapılan sınır ticareti bu durumun somut bir örneğidir.

Uluslararası bir niteliğe sahip olan göçleri yasal durumuna göre *yasal* (*düzenli*) ve *yasadışı* (*düzensiz*) göçler olarak ayırmak mümkündür. *Yasal göçler*, insanların daha iyi iş ve çalışma ortamına ulaşmak ya da daha kaliteli eğitim-öğretim olanaklarından faydalanmak amacıyla bulunduğu ülkenin dışında başka bir ülkeye yasal düzenlemeler çerçevesinde gitmesi olayıdır. Yılın önemli bir kısmını başka bir ülkede geçirmek amacıyla yapılan yer değişikliği de bu göç olayına dâhildir. Nitekim son yıllarda Türkiye'ye artan bir hızla yönelen uluslararası emekli göçü de bunun bir örneğidir (TÜSİAD, 2006: 77). *Yasadışı Göçler* ise ulusal sınırlar içinde veya sınır ötesi bir yerden başka bir yere uzun süreli (kalıcı) ya da kısa süreli bir yer değiştirme eylemi olarak tanımlanmaktadır (Akçadağ, 2012: 3). Tanımından da anlaşılacağı üzere yasadışıdırlar. Gidecekleri yere yasal bir şekilde giriş yapmış ancak kalış sürelerini aşmış oldukları için düzensiz göçmen konumuna düşmüşler.

Göç olayı, amacına göre ise turizm amaçlı, yerleşme amaçlı ve ekonomik ile sosyo-kültürel amaçlı göçler olmak üzere 3 e ayrılmaktadır. *Turizm amaçlı* yapılan göç faaliyetlerinde esas; kişilerin birbirinden etkilenmeleri sonucunda yaşanan hareketliliklerdir. Turizm ev sahibi toplumun kültürel doğasını değiştirme gücüne sahiptir (Berber, 2003: 211). Bunun nedeni ise turizmin genelde ekonomik ve kültürel olarak gelişmemiş bölgelerde teşvik edilmesi ve bu yüzden yöre halkının yabancı turisti örnek alması ve onlar gibi yaşama isteğidir (Kosak ve Diğerlerinden Aktaran Çelik Uğuz, 2010: 347). Kişilerin bir daha dönmek üzere bulunduğu yerleşim yerini terk edip gideceği yerde yerleşmesi ise *yerleşme amaçlı göç* olayı olarak değerlendirilmektedir. *Ekonomik amaçlı göçler* ise kişilerin yaşadığı yerlerde istihdam olanaklarının sınırlı olması ya da ihtiyaçlarını karşılayamamaktan dolayı

daha iyi iş ve çalışma koşullarının bulunduğu yerlere daimi ya da geçici surette yaptıkları göçlerdir. Ekonomik yoksunluktan kaynaklanan bu göç olayı, aynı zamanda kalıcı surette yerleşmek amacı da taşıyabilir. Bu göç olayı ülke sınırları içinde gerçekleşebildiği gibi ülke sınırların dışına da yapılabilir. 1960'lı yıllardan itibaren Batı Avrupa ülkelerine başlayan işçi göçleri ile her yıl Doğu ve Güney Doğu Anadolu'nun çoğu kentinden iş imkânlarının daha yoğun olduğu batı kentlerine olan insan hareketliliği bu göç olayının örnekleridir.

Değişik açılardan farklı sınıflandırmalara tabi tutulsa da bir bireyin yaptığı göç eylemi birden fazla kategoriye girebilmektedir. Nitekim kişi daha fazla kazanmak ya da daha iyi yaşama koşullarına ulaşmak için göç ettiğinde ekonomik nedenlerden kaynaklı bir göç olayı yapmış oluyor; fakat eğer sınırı yasa dışı geçmişse aynı zamanda kaçak göçmen konumuna da düşmüş oluyor (Güllüpinar, 57: 2012).

2.3. Göçlerin Nedenleri ve Sonuçları

İnsanlık tarihi kadar eski olan göç olayı, her yıl milyonlarca insanın farklı nedenlerle yer değiştirmesinin nedenini oluşturmaktadır. İnsanlar, bireysel veya küçük topluluklar halinde göç ettiği gibi özellikle savaş ve çatışma ortamında kitlesel şekilde de göç edebilmektedirler. Her ne şekilde olursa olsun yaşanan göç olaylarının birden fazla nedeni olabilmektedir. Nitekim tek başına hiçbir neden, insanların neden kendi ülkelerinden ayrılıp başka bir ülkeye yerleşmeye karar verdikleri sorusunu tatmin edici bir şekilde açıklayamaz (Castle ve Miller 2008: 39). Çünkü göç sürecinin çok sayıda farklı boyutu olduğu bilinmektedir. Göç kararı veren insanların bu eylemlerini gerçekleştirmede benzer birtakım faktörleri göz önüne aldığını görmekteyiz. Bu göç hareketinin itici ve çekici faktörler dediğimiz menşei yer ile gidilecek yer arasındaki cazip ya da iten nedenlere bağlı gerçekleştiği görülmektedir. Bunlarla ilişkili olarak Lee, göçe neden olan faktörleri 4 başlık altında toplamaktadır. Buna göre: 1) Göç edilen yerle ilgili faktörler 2) Gidilecek yerle ilgili faktörler 3) Araya giren engeller ve 4) Kişisel faktörlerdir (Lee, 1996: 49-50). Göç olayı ya gönüllü, yani isteğe bağlı olarak meydana gelmekte ya da kişinin kendi isteği dışında zorunlu nedenlere bağlı olarak gerçekleşmektedir. Ancak tarihsel anlamda bakıldığında kitlesel göç olaylarının daha çok ekonomik nedenlere bağlı olarak

geliştiği görülmektedir. Bu g   olaylarının en büyük ve eski örneklerinden birini yeni bir hayat umuduyla Avrupa'dan Amerika kıtasına göç eden insanlar oluşturmaktadır (Kınık, 2010: 37). Burada ekonomik etkenler itici güç olmuş; yeni kıtadaki geniş topraklarda tarım yapma olanağı ve deniz aşırı ticaretin artışı, insanların kitleler halinde buraya yerleşmesine neden olmuştur (Aksoy, 2012: 293). 1960'lı yıllarda Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine yapılan göçler de bu duruma örnek gösterilebilir. G   gönderen ülke ile g   alan ülke arasındaki gelişmişlik ve refah düzeyi farkı, insanların daha iyi yaşam kalitesine sahip olma isteği ile daha yüksek gelire ulaşma arzusu, isteğe bağlı g   hareketlerinin yaşanmasındaki temel faktörlerdir (İçduygu, 2009: 2). Ancak bunların dışında insanları zorla yerinden eden başka g   olayları da bulunmaktadır. Nitekim 1. ve 2. Dünya savaşında milyonlarca insanın yerinden olması da bu zorunlu göç olayının en büyük örneğidir. Sonuç itibariyle doğdukları yeri gerek gönüllü gerekse rızaları dışında bırakan göçmenlerin g   etmelerinin altında yatan çok sayıda nedenin olduğunu söylemek mümkündür. Kısaca bunlara değinmek gerekirse:

Doğal-Ekolojik Kaynaklı G  ler: Erozyon,   lleşme, ormansızlaşma, hava ve su kirliliği, su baskını gibi çevresel değişikliklerin; seller, volkanlar, toprak kaymaları ve depremler gibi doğal felaketlerden kaynaklanan g  lerdir (Ziya, 2012: 230). Kuraklık, kıtlık, doğal afetler gibi olaylar, insanların yer değiştirmesinde önemli itici güç oluşturmaktadır (Aksoy, 2012: 294). 1930'larda Amerika'da başlayan kötü iklim koşullarının tarıma ve dolayısıyla ekonomik durgunluğa yol a ması neticesinde binlerce insanın yer değiştirmesi de iklimden kaynaklanan doğal faktör kaynaklı g   hareketinin (McLeman and Smit, 2006: 32-33) iyi bir örneğidir.

Ekonomik Kaynaklı G  ler: İnsanların daha iyi gelir ve buna paralel olarak daha iyi yaşam şartlarına ulaşabilme isteklerinden kaynaklanmaktadır. Yaşanılan yerdeki iş imkânlarının azlığı ya da ihtiya ı karşılayamaması ile daha iyi iş ve çalışma koşullarına ulaşma bu g   olayının yaşanmasındaki temel belirleyendir. İşsizlik ve yoksulluğun fazla olduğu ülke ve bölgeler ile gelir ve yaşam kalitesinin yüksek olduğu yerler arasında yaşanmaktadır. Güney Yarım K reden Kuzey Yarım K reye ve Doğu'dan Batı'ya doğru bu g   hareketi yaşanmaktadır (Ekici ve Tuncel,

2015: 13). Savaş ve çatışma ortamının ekonomik yapıya zarar vermesi ile ortaya çıkan çöküntü de bu göç olayının yaşanmasına neden olabilmektedir.

Siyasal Kaynaklı Göçler: Savaş ve çatışma ortamının doğurduğu can ve mal kaybı riskinden kaynaklanan göç hareketleridir. Kitlesele göç hareketlerinin yaşanmasında en çok etkili olan nedendir. Bu göç olayı ülkeler arasında yaşanan savaş ve çatışmadan kaynaklanabileceği gibi aynı ülkenin farklı bölgeleri arasında da olabilir. Günümüzde 5.6 milyon Suriyelinin mülteci konumunda olmasının da nedenini oluşturmaktadır (UNHCR, 2019).

Sosyo- Kültürel Kaynaklı Göçler: Az gelişmiş ya da gelişmekte olan bölgelerden sanayi ve teknoloji merkezlerine daha iyi iş, yaşam, statü, prestij kazanmak ya da eğitim almak için insanların belli bir süreliğine ya da yerleşmek amacıyla yapılan göçlerini oluşturmaktadır. Belli bir süre başka bir ülkeye eğitim almak için giden ve eğitim süresi dolduktan sonra dönen insanlar ile iyi eğitim almış bireylerin, alanında uzmanlaşmak ya da daha iyi bir gelir ve statü için yapılan beyin göçleri de buna örnektir. Bunların dışında Kuzey Avrupa'nın gelişmiş ekonomilerine sahip ülkelerinden, Akdeniz iklimine sahip ve ucuz yaşam koşulları sunan Güney Avrupa ülkelerine yönelen emekli göçleri de buna dâhildir (Balkır vd.2008: 9).

Göçlerin Sonuçları: Karmaşık bir olay olan göç hareketi; çok farklı sebeplerden meydana geldiği gibi sonuçları itibariyle farklılıklar arz etmektedir. Hangi amaçla yapılırsa yapılsın sonucu itibariyle göç olayı, göç veren ve alan yere göre birtakım etkilere sahiptir.

Göç Alan Yerdeki Etkisi: Herhangi bir ülke veya bölgenin göçmenler için cazip hale gelmesinde belirleyici olanın daha iyi yaşam ve çalışma koşulları olduğu şüphesizdir. Nitekim günümüzde de uluslararası göçe hedef olan ülkelerde göçmenler için belirleyici olanın benzer faktörler olduğu bilinmektedir. İş gücü açıklarını daha az maliyetle kapatmaları, emek ve para harcamalarından elde edilen ekonomik kazanç, işçi göçü çeken ülkelere büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu durum önemli oranda ucuz işgücü açığını doğururken aynı zamanda yoğun bir işçi göçüne de neden olmaktadır. Sanayileşmelerini tamamlamak amacıyla geçmişte 3. dünya ülkelerinden önemli oranda işçi göçü alan Avrupa ülkeleri günümüzde bu

konuda hayli katı önlemler almış durumdadır. Suriye krizi ile patlak veren göçmen akını sonucunda Avrupa ülkeleri ülkenin milli geliri, nüfusu, işsizlik oranı ve hali hazırda işlemde olan sığınma başvuru sayısına göre göçmen kotası belirlenmesi, uymayanlara para cezası uygulanması öngörülmüştür (BBC, 2019). Ancak nüfus projeksiyonlarına göre gelişmiş ülkelerdeki yaşlı nüfus oranının hızla yükselmesi ve genç; yani çalışma çağındaki nüfus oranının da buna paralel şekilde düşmesi bu ülkeleri göç almaya mecbur bırakacağını öngörülebilir kılmaktadır. Nitekim gelişmiş ülke vatandaşlarının bazı işleri artık yapmak istememesi ve nüfuslarındaki azalma ile yaşlıların oranının artması sebebiyle sosyal güvenlik sistemleri çökme tehlikesine karşı genç insan gücüne ihtiyaç duymaktadır. Bu insan gücü açığını ise dışarıdan göçmenlerle karşılamak zorunda kalacaktır. Avrupa Birliğinin yaşlanan nüfusundan dolayı demografik yapısını korumak adına 2024 yılında 7 milyon göçmene ihtiyaç duyacağı tahmin edilmektedir (Yılmaz, 2014: 1695). Ayakta kalmak için göçmenlere ihtiyaç duyan gelişmiş batı ülkeleri, çok sayıda insanı barındırmak durumundadır. Benzer şekilde Almanya, İngiltere ve Hollanda gibi ülkelerin sanayi geçmişine bakıldığında çok sayıda göçmenin çalıştırıldığı görülecektir. Bu durumun en iyi örneğini 1960'lı yıllarda Almanya'ya giden Türkler oluşturmaktadır.

Daha iyi iş ve yaşam koşullarına ulaşmak amacıyla yer değiştiren insanlar için iki noktanın belirleyici olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan ilki, ekonomik ve sosyal hayata katılım iken ikincisi ise gidilen yerde kabul görmedir. Bununla birlikte ekonomik, güvenlik ve sosyo-kültürel nedenlerden dolayı aşırı sağcı gruplar tarafından göçmenlerin ırkçılığa maruz kaldığı da görülmektedir. Tüm dünyayı etkileyen 2008 mali krizi AB'de de işsizliğin yükselmesine, yaşam standartları ve refah seviyesinin düşmesine neden olmuştur. Üye ülkelerde göçmenlerin ekonomik hayata dâhil edilmeleri ve ucuz iş gücü olarak kullanılmaları aşırı sağ partilerin yükselmesinde neden olarak görülmüştür (Alkan, 2015: 275). Avrupa'da göçmenlere karşı ırkçılığın yükselmesi aynı zamanda hümanizmin de aşıldığının bir göstergesi olabilir. Avrupa'da zaman zaman yaşanan terör eylemleri ve saldırılar ekseninde, göçmen krizi ile AB'ye gelenlerin Müslüman ağırlıklı nüfusa sahip olması güvenlik endişesini artırmıştır. İslamiyet ile özdeşleştirilen uluslararası terörizmin yaygınlaşması ve terör saldırıların radikal İslamcılar tarafından

üstlenilmesi sonucunda yabancı karşıtlığı ve İslamofobi artış göstermiştir (Balcı ve Göcen, 5).

Bunların yanı sıra göç edenlerde ise; topluma ayak uyduramamaktan dolayı psikolojik travma, gerilim, stres ve ruhsal birtakım problemler ortaya çıkabilmektedir. Gelişmekte olan ya da az gelişmiş ülkelerden göç eden insanların ilk başta karşılaştıkları temel sorunlardan birisi, adaptasyon sorunu olmaktadır. Kent ve kültürüne uyum, sosyal hareketlilik, ekonomik hayata katılım kendi kültürlerini yaşatma, uyum konusunda yaşanan temel problemleri oluşturmaktadır. Bunun yanı sıra göçmenlerin önemli bir kısmı gidilen yerin kültürüne ait dil, davranış şekilleri, tavırları, gelenekleri ve dış görünüşlerini benimseyerek asimilasyona uğramaktayken (Park, 1914: 607), bir kısmı ise bunu reddederek kendi kabuğuna çekilmeyi daha doğru bulmaktadır. Almanya’da yaşayan Türk asıllı Alman vatandaşlarının Almanca bilmemesi ve Türk mahallelerinden dışarı çıkmamaları buna örnek verilebilir.

Göçle birlikte cemaatlerden cemiyetlere geçişlerin olduğu kentlerde demografik yapıda önemli gelişmeler yaşanmakta ve bireyselliğin daha çok ön planda olduğu yeni ilişki türleri ortaya çıkmaktadır. Köyle kent arasında gel git yaşayan bireyler, çoğu zaman aidiyet problemi de yaşamaktadırlar. Aidiyet problemini derinleştiren bir hususun da milliyetçilik olgusu olduğu unutulmamalıdır. Çünkü göçle birlikte ekonomik anlamda yeni bir paylaşım sorunu ortaya çıkmaktadır. Bu durum ise rekabeti doğurmakta ve sahip olunanı kaybetme duygusunun gelişmesine neden olmaktadır. Sonuç itibarıyla de halk arasında göçmenlere karşı antipati duygusunun gelişmesine ve ırkçılık boyutuna çıkmasına neden olmaktadır.

Göç olayı kente göç edenlerin bir taraftan geleneksel yapı ve ilişkilerden uzaklaşmasına zemin hazırlarken diğer taraftan kentteki fiziki ve sosyal yapılara karşı yabancılaşma duygusu içine girmelerini beraberinde getirmektedir. Kentli nüfusun, bu kesime yönelik dışlayıcı bir tutum içine girmesi bu yabancılaşma duygusunu derinleştirmekte ve bu kesimin kente yönelik bir aidiyet hissi geliştirmesinin önünde engel oluşturmaktadır. Kente yönelik aidiyet hissinin gelişmemesi, akrabalık, kabilecilik gibi geleneksel veya hemşehricilik gibi yeni ilişki

ağlarının kentsel yapılarda sürdürülmesi gibi ikircikli bir durumu ortaya çıkarmaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015: 13).

Göç alan yerde yerel ölçekte de birtakım değişme ve gelişmeler yaşanmaktadır. Göç ekonomik yaşamda hem göçle gelenler ve hem de ikamet edenler için yeni koşullar ortaya çıkarmaktadır. Bu koşullar bir taraftan ekonomiye dinamizm kazandırırken diğer taraftan yeni bir egemenlik ve sömürü ilişkisinin oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Ekici ve Tuncel, 2015: 11). Göç, işsizlik artışına, kamusal harcamaların artmasına, harcama kalemlerinin sıralamasının değişmesine, vergi artışına, kayıt dışılığın artmasına, çalışanların ücretlerinde düşüşe, gayrimenkul fiyatları ile kiralarda artışa ve haksız rekabet koşullarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Ancak göç olayının ekonomiye yeni ve dinamik bir iş gücü kaynağı sağladığı ve belki de bundan da önemlisi kazanma hevesi yüksek bir toplumsal kesimin ekonomik alana taşınmasına aracılık ettiği, dolayısıyla da ekonomiye önemli bir katkı yaptığı gerçeği göz ardı edilmemelidir (Ekici ve Tuncel, 2015: 13).

Yoğun göçe maruz kalan kentlerde enformel sektör de dediğimiz kayıt dışı çalışma oranı ile işsizlik oranında artma, çevre kirliliği ve tahribatı ile konut açığında artma meydana gelmektedir. Benzer şekilde nüfus yığılmasına bağlı olarak kentsel alanlarda genişlemeler meydana gelmekte ve yerleşim yerleri, sanayi ile iş ticaret alanlarının birbirine karıştığı çarpık kentleşme doğmakta ve doğasıyla kamu hizmetlerinin dağılımında birtakım dengesizliklerin yaşanılması kaçılmaz hale gelebilmektedir.

Göç Veren Yerdeki Etkisi: Göç olayı, bir mekân değiştirmenin ötesinde çok farklı boyutları olan kozmopolit, dinamik bir süreçtir. Bu çok boyutluluğu göz önüne alındığında Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için göç, bazen cari açıkları kapatmada bir destekleyici görevi üstlendiği de görülmektedir. Yurtdışındaki işçilerin göndermiş oldukları dövizlerin gelişmekte olan ülkelerin Gayri Safi Yurtiçi Hasıllarının önemli bir kısmını oluşturduğu göz önüne alındığında bu durumun ne derecede önemli olduğu anlaşılacaktır (Dünya Bankası, 2011: VII). Zira 1960-70’li yıllarda Türkiye’den Avrupa ülkelerine giden işçilerin göndermiş olduğu dövizler, Türkiye’nin dış ticaret açığının önemli bir kısmını kapatmıştır. Yurt dışından işçilerin göndermiş olduğu dövizler yoluyla çeşitli alanlarda farklı yatırımlar

gerçekleştirilmekte, kamu hizmetlerine erişim artmakta, bölge ve kişiler arasındaki gelir farklılığı nispeten azalmaktadır. Buna bağlı olarak hem alt hem de üst yapı güçlenmektedir. Dövizler yoluyla sağlanan bu katkılarla birlikte insanlar yurt dışında kaldıkları süre boyunca farklı deneyimler ve beceriler kazanmakta olup bunu dönüşte yaşadıkları mekân ünitesinde uyguladıklarında sosyal sermaye açısından yeni gelişmelere yol açabilmektedir. Göçmenlerin edindikleri yeni beceri ve kazanımlar iş gücü sermayesinin gelişmesine katkı sunmasının yanı sıra topluma ve olaylara yaklaşımı noktasında da önemli değişikliklerin yaşanmasına kapı aralamaktadır. Göçmenin gönderdiği parayla ihtiyaçlarını gideren aile, artan parayla bazen yatırım yoluna da gidebilmektedir.

Fakat bu durum her zaman mümkün olmamakta bahsi geçen faydaların dışında göçmen işçinin gönderdiği paraya bağımlı olan aile, üretime yönelik olmayan yatırımlar yapmaları nedeniyle kısa vadeli tüketim alışkanlığı da kazanabilmektedir. Yerel düzeydeki yaşam kalitesini azaltacak olumsuz kültürel edinimlerin aktarılması, başlangıç aşamasında, yurt dışından gelir alan haneler ile almayan haneler arasında eşitsizlik oluşmasına neden olması ve işçi gelirlerinin transferi yöntemiyle kara para aklaması gibi bazı olumsuz etkilerinin olduğu (Chimhowu vd. aktaran Yılmaz, 2014: 1692) ve paranın kesilmesi durumunda bu insanların ortada kaldıkları da bilinen gerçeklerdendir.

Yurt dışına giden bu insanların ülkeye döviz girdisi sağlaması nedeniyle ilk başta bu durum pozitif bir algı oluşturabilir. Ancak uzun vadede hiç de zannedildiği gibi değildir. Çünkü; bu göç olayının uzun vadedeki etkilerini düşündüğümüzde aslında ülkenin yetiştirmiş olduğu nitelikli insanını kaybettiğini anlamına gelmektedir. Bir taraftan ülkeye döviz, yani sermaye girdisi olarak kabul ettiğimiz bu durum, ülkede var olan yatırımların etkisiz ve verimsiz durmasına neden olmakta iken, diğer taraftan gelişmeyi tetikleyici güce sahip nitelikli işgücü kaybı ve dolayısıyla üretici güç kaybına neden olmaktadır (Dinçer vd. 1996: 9). Türkiye’den Almanya’ya çalışmak amacıyla giden fakat orada bazı nitelikler kazanıp yerleştikten sonra artık dönmeyen kişiler de aslında beyin göçünün bir ayağını oluşturmaktadırlar. Çünkü Türk göçmenler 20 ile 39 yaşları arasında olup Türkiye’deki nüfusla kıyaslandığında nispeten daha vasıflı, eğitilmiş ve ülkenin

ekonomik olarak daha gelişmiş bölgelerinden gelen erkeklerden meydana geldiği görülmektedir(Kaya, 2016: 45)

Göç etme potansiyeli gençler arasında çok daha fazla olduğu için yaşlılar ve çocuklar bu konuda nispeten daha arka planda kalmaktadırlar. Bu durum ise göç veren yerde demografik yapının bağımlı nüfus lehine değişmesine sebep olmakta doğasıyla üretim verimliliğinin düşmesini beraberinde getirmektedir. Genç nüfusun bu alanları terk etmesi tüketici nüfusun daha baskın hale gelmesine ve bölgesel dengesizliklerin daha da derinleşmesine neden olmaktadır. Göç hareketi üretken nüfusu kendisiyle götürmekle beraber, tüketici unsur konumunda insanın olduğunu düşünürsek göç veren yerin aynı zamanda pazar konumunda olduğunu ve göçle birlikte bu potansiyelin de erimeye başladığını söylemek mümkündür (Tekeli, 1998: 16). Göçle aynı zamanda kırsal alanlar boşalmakta, tarımsal işletmeler atıl kalmakta ve bağımlı nüfus daha da bağımlı bir hale gelmektedir.

2.4. Göç Teorileri

Dünyadaki ulaşım ve iletişim teknolojilerinin hızlı bir şekilde gelişmesi, dünyanın her tarafının artık çok daha ucuz ve hızlı bir şekilde ulaşılabilir olması Kuzeyin zengin ülkeleri ile Güneyin fakir ülkeleri arasındaki gelişmişlik makasının daha da açılmasına neden olmakta ve insanların yer değiştirme isteklerini kamçulamaktadır. Tarihsel süreç içerisinde insanlar gerek rızalarıyla gerekse kendi isteği dışında gerçekleşen olaylardan dolayı sürekli yer değiştirme eyleminde bulunmuşlardır. Tarih boyunca meydana gelen bu hareketlilik eylemini açıklamak için de bazı göç teorileri geliştirilmiştir. Ortaya atılan her kuramın dönemin sosyo-ekonomik şartlarından etkilenecek geliştiğini söylemek mümkündür. Sırasıyla bu göç teorilerine bakacak olursak:

Revanstein Göç Kanunları üretim teknolojisinde meydana gelen gelişmeler ve akabinde sanayiye dayalı olarak ortaya çıkan yeni kentler ve var olanlarının da gelişmesi olgusuna dayanan bir göç teorisidir. Bu teorisin ortaya atılmasındaki asıl amaç ise Dr. William Farr'ın "*göçün herhangi bir kesin kanuna bağlı olmadığı* " tezini çürütmektir (Deleva'dan Akt.Özyakışır, 2013: 45). Bu nedenle Revanstein'in asıl çabası göçlerin genel geçer kuralları olduğunu ispatlamaktır. 1871 ve 1881 yılları arasındaki İngiltere'nin nüfus sayım istatistiklerine dayandırılarak oluşturulan teoride

7 kanun belirlenmiştir. Revanstein'in göç teorisi kuramı göçle ilgili bilinen ilk çalışma olması ve daha sonra yazılacak olan teorilere temel oluşturması açısından önemlidir. Günümüz şartlarında değerlendirildiğinde sığ bir araştırma gibi görünse de aslında hem o dönem için hem de sonraki çalışmalar için öncü bir çalışma olduğu kabul edilir. Nitekim sanayi ve haberleşme teknolojilerinin gelişmesi milyonlarca insanın Avrupa ve Kuzey Amerika'ya göçüne neden olmuştur. Göçün nedenini sanayi olarak gören Revanstein, sözünü ettiğimiz çalışmasında 7 tane kanun ileri sürmüştür. Bunlar:

1. Göç ve Mesafe: Göçmenlerin büyük bir kısmı sadece kısa mesafeler arasında göç ederler. Bu durum ise gidilen yerde nüfusun dalga etkisi yaratıp insanların yerlerini bırakarak çok daha fazla insanı içine alabilecek büyük sanayi ve ticaret merkezlerine doğru bir hareketliliğe neden olur. Revanstein gidilecek yerdeki iş imkânları ve oranın nüfus oranı göçün boyutunu belirlediğini belirtmektedir.
2. Göç ve Basamakları: Artan sanayileşmeye bağlı olarak kentlerin gelişeceği ve meydana gelen büyümenin de kenti bir çekim merkezi haline getireceği ve bu noktada yakın köylerden yoğun göçlerin olacağını iddia etmektedir. Yani Ravanstein'a göre göç kademe kademe meydana gelecek, boşalan yerlere çevredeki yerleşmelerden takviye edilerek devam edecektir.
3. Yayılma ve Emme Süreci: Göç olayında yayılma ve absorbe (emme) süreci birbirine benzer özelliklerle gösterir. Sanayi kentinde meydana gelen gelişme ve göçmenlerin de bu gelişmelerden yararlanma isteği amaçtır. Sanayi merkezlerinin ise ihtiyaç duyduğu insan kaynağını göç eden insanlarla karşılaması emme sürecini ifade etmektedir. Bu açıdan her iki taraf da ihtiyacını göçle karşılamakta olup amaçları açısından benzerdirler.
4. Göç Zincirleri: Her göç hareketi başka birini etkilemekte ve zincirleme bir etki göstererek devam etmektedir.
5. Doğrudan Göç: Uzun mesafeli göçlerde kişiler genellikle basamaksız ve doğrudan büyük ticaret ve sanayi merkezlerine göç etmektedir.

6. Kır Kent Yerleşimleri Farkı: Kentte bulunan insanların kırdakilere göre daha az göç etme eğilimindedirler. Kente yaşanan göçler oradaki insanları yerinden çok oynatmamakta fakat kıra yapılan göçler büyük bir etki yaratabilmektedir.
7. Kadın Erkek Farkı: Bu son kanuna göre kadınlar erkeklere göre daha fazla göç etme eğilimindedirler. Yani bu kanuna göre kadınlar kısa mesafeli ve iç göçlerde erkeklere göre daha fazla göç etme potansiyeline sahiptir (Ravenstein, 1885: 198).

Evertt Lee'nin Göç Kuramı; Göçmenlerden ziyade ağırlıklı olarak göç sürecine odaklanılan bu Kuram ilk olarak 1966 yılında Evertt S. Lee tarafından yazılan *Bir Göç Teorisi (A Theory of Migration)* adlı çalışmayla ortaya atılmıştır. Lee'nin itme-çekme kuramı Ravenstein'in göç kanunlarından etkilenecek hazırlanmıştır. Lee'ye göre hem yaşanan yerde hem gidilecek yerde birtakım itici ve çekici faktörler bulunmaktadır. Göçe yaptığı tanımdan sonra Lee insanların yer değiştirmesine neden olan faktörleri şu şekilde açıklamaktadır:

1. Yaşanan yerle ilgili faktörler
2. Gidilecek yerle ilgili faktörler
3. Araya giren engeller ve
4. Kişisel faktörler (Lee, 1966: 50).

Lee, göç olayının başlangıç noktası ile ulaşılacak istenen nokta ve bu iki nokta arasında ortaya çıkan engeller etrafında geliştiğini söylemektedir. Bir yeri çekici ya da itici kılan faktörler kişiye göre değişiklik gösterdiği için dolayısıyla göçe etki eden faktörler de ona göre değişiklik gösterecektir. Nitekim güvenli bir kent herkese çekici gelirken; tersi bir yer herkes için itici özelliğe sahiptir. Aynı şekilde çocuklu bir aile için eğitim koşullarının iyi olduğu bir kent çekici iken çocuğu olmayanlar için bu faktörün bir önemi yoktur (Lee, 1966: 50). Dolayısıyla itici ve çekici faktörler göç veren ve alan yere göre değişiklik gösterdiği gibi bireylerin itici ve çekici algısına göre de değişiklik gösterebilmektedir (Özyakışır, 2013: 51).

Petersen'in Göç Kuramı; Göçmenden ziyade göç sürecine odaklanan; Lee'nin aksine insan odaklı yani göçmene yönelik çalışan ve buna yönelik kuram

geliştiren Petersen, tüm insanların aynı olduğu anlayışına karşı çıkmaktadır. Ona göre tüm insanlar aynı değildir. Eğer böyle bir durum olsaydı neden insanların bazıları göç ederken bazıları göç etmiyordu (Petersen, 1958:258). Petersen'in aradığı şey itme ve çekme faktörlerinin altında yatan sebepleri bulmaktır. Bir dönemde itme faktörü olarak ortaya çıkan bir durumun zamanla çekme faktörü olmasında etkili olanın ne olduğunu bulmak Petersen'in üzerinde durduğu esas noktadır. Göçleri anlayıp açıklama noktasında ekonominin büyük etkisi olduğunu savunan Petersen (Çağlayan, 2006: 75) 5 farklı göç tipi belirlemiştir, Bunlar:

1. İlkel (Primitive) Göçler: Bu göçler başta iklim koşulları olmak üzere doğal faktörlerin iticiliğine bağlı olarak meydana gelen göçlerdir. Göçebe toplumların dönemsel olarak yer değiştirme eylemi de bu sınıfa dâhildir. Bu göçlerin yaşanmasında kuraklık ve kötü hava koşulları gibi nedenler başta gelmektedir.
2. Zoraki (Forced) Göçler: Hükümet ya da gücü elinde tutan benzeri bir yapının baskısından kaynaklanmaktadır. Birinci göç tipinin aksine göç etme kararı kişilerin rızalarının dışında gerçekleşmektedir.
3. Yönlendirilmiş (İmpelled) Göç: Sosyo-politik kargaşadan ortaya çıkan zora dayalı ancak göç konusunda inisiyatifi elinde bulunduran bireylerin oluşturduğu göç tipidir. Zoraki göçle benzer oldukları için Petersen bu ikisini bir arada ele almakta ancak ikisi arasındaki temel fark zoraki göçte göçmenlerde herhangi bir inisiyatif yokken; yönlendirilmiş göçte inisiyatfin göçmenlerde olmasıdır.
4. Serbest (Free) Göç: Kişi ya da bireyler üzerinde, önceki göç tiplerinde olduğu gibi baskı ve zorlamanın olmadığı bireylerin kendi iradeleriyle göç etme kararı aldığı göç hareketleridir. Başka bir ülkeye ya da aynı ülke içinde başka bir bölgeye çalışmak için giden emek göçleri buna örnek verilebilir.
5. Kitlese (Mass) Göçler: Yeni gelişmelerden haberdar olan öncü göçmenler, yeni göçmen ağları oluşturarak, göç etme potansiyeli olan insanların göç etmelerinde etkili olmakta ve göçün kitlese boyuta ulaşmasına neden olmaktadır. Kıta Amerika'sına ve Avrupa'ya göç eden

öncü göçmenlerin başlattığı eylem buna örnektir (Petersen, 1958:259-263).

Ekonomi Temelli Göç Kuramları; işgücündeki arz ve talepteki değişime bağlı olarak ortaya atılmış bu teori de kendi içinde 3'e ayrılmaktadır. Bunlar sırasıyla *Neo-Klasik Ekonomi Kuramı*, *Yeni Ekonomi Kuramı* ve *İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramıdır*. Çağdaş göç teorilerinin başlangıç noktası olarak kabul edilen Neo Klasik Ekonomi kuramı, göç olayının, işgücünün farklı pazarlarda karşılaştığı ücret farklılığından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Teoriye göre göç olayının ortaya çıkmasındaki esas belirleyici faktörler; mekânsal anlamda işgücü ve ona olan talep arasındaki farklılık ile işgücü-yoğun ve sermaye-yoğun ülkeler ya da bölgeler arasındaki ücret farklılığıdır (Özcan,2016: 195).

Yeni Ekonomi Kuramı; 1990'lı yıllarda ortaya çıkan bu göç kuramına göre göç kararı sadece eyleme katılan kişi tarafından verilmez; kararın kollektif bir şekilde alındığı ve özellikle aile ve hanedeki bireylerin önemli derecede etkili olduğu bir aile stratejisidir. Göç kararının ailece alınmasında karı maksimize etmenin yanı sıra olası riskleri azaltmak da hedeflenmekte ve olası ekonomik çalkantı ihtimaline karşı hayatta kalmak için ailenin bir veya daha fazla üyesi çalışmak için yurt dışına gönderilmektedir (Güllüpnar, 2012: 62). Yurt dışındaki aile bireylerinin göndermiş olduğu paranın bir kısmı ihtiyaçlara harcanırken bir kısmı yatırıma yönelik değerlendirilebilmektedir. Aynı zamanda elde edilen bu gelirle görece olarak hanenin yoksulluğu da azaltılmış olmaktadır. Bireyden ziyade ailece alınan göç kararı arzu edilen gelirin en üst düzeye çıkarılmasında etkili olduğu gibi aynı zamanda gelirle alakalı risklerin azaltılması ve yerel piyasaların başarısızlıkları aşmasında da önemli bir role sahiptir (Abadan Unat, 2006: 8).

İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramı; İkiye Bölünmüş Emek Piyasası Kuramına göre göç olayının meydana gelmesinde etkili olan faktörlerin başında sanayileşmiş ülkelerin sürekli iş gücüne ihtiyaç duymaları nedeniyle doğmakta olup; ülkeler arası ücret farklılığı göçün meydana gelmesinde bir zorunluluk değildir. Teoriye göre göç veren ülkede yüksek işsizlik ya da düşük ücretlerden ziyade, göçmen talep eden ülkede sürekli düşük iş gücü talebi göçün yaşanmasında etkili olmaktadır (Abadan Unat, 2002: 11). Göçmen kabul eden ülkede işçi sayısı yükselse

bile düşük düzeyli ücretler yükselmez. Bu ücretler kurumsal mekanizmalar tarafından dengede tutulur. Diğer taraftan işçi arzındaki artış düşük düzeydeki ücretlerin düşmesine neden olabilir. Buna sosyal ve kurumsal mekanizmalar engel olamaz (Güllüpnar, 2012: 64). Bu insanlar düşük statülü işlerde çalışmaktansa işsiz kalmayı tercih etmekte olup bunu kabul eden yabancı işçiler açığı kapatmaktadır, bu durum ise işlerin statüsünü daha da düşürmektedir. Fakat ücretlerle motive olan yabancı işçilerin bu ülkelerde kazandıkları para ülkelerinde kazandıklarından daha fazladır (Lordoğlu, vd., 2004:). Dolayısıyla düşük statülü işlerde çalışan işçiyi motive edense onun bu işte kazandığı paranın memleketinde ona kazandıracağı statü ve itibardır. Bu nedenle bu göç eylemi yerli işçi için statü atlama ve itibar kazanma basamağı da olmaktadır (Abadan Unat, 2002: 11).

Merkez-Çevre İlişkisi Yaklaşımı; Tarihsel süreçte çok sayıda dünya sistemi ortaya çıkmıştır. Günümüzde mevcut olanı ise kapitalizmle eş olan dünya sistemidir. Bu sistem diğer bütün yapıları etkileyebilmekte ve dünyayı yönlendirmektedir. Kurama göre dünya merkez ve çevre ülkeler olmak üzere iki kısımdan oluşmaktadır. Merkezde bulunan ülkeler ekonomik anlamda gelişimlerini tamamlamış ve kapitalist sistemin egemen olduğu ülkeler konumunda iken; çevre dediğimiz ülkeler ise gelişmiş kapitalist ülkelere bağımlı olan ülkelerdir. Bu açıdan ülkelerin varlığı birbirinin varlığı ile mümkündür (Wallerstein'den akt. İnce, 2019: 2598). Merkez ülkeler kapitalist sistemin gereklerini yerine getirmek ve ekonomilerini daha da geliştirmek için çevre ülkelere ihtiyaç duymaktadırlar. Çevre ülkeler de ekonomik anlamda gelişimlerini tamamlayarak gelişmiş kapitalist ülkelerin refah düzeyine kavuşmak için merkez ülkelerle bu tür bir ilişki içerisine girmektedirler. Bu durumda bağımlılık tek taraflı olmayıp farklı bağlam ve yapılarda karşılıklı çıkar ilişkilerine bağlı olarak bulunmaktadır (Çağlayan, 2006: 80). Önceki yüzyıllarda kolonileştirme ile yürütülen sömürü şimdi ise o ülkeye kendi üretim mekanizmasını kurarak işlemektedir. Bu durum ise geleneksel üretim mekanizmalarında çalışan insanların bu üretim sürecini terk ederek şehirlerde gelişmiş kapitalist ülkelere ait fabrikalarda çalışmalarını beraberinde getirmektedir. Zayıflayan geleneksel üretim mekanizmaları nedeniyle bir yandan ülke dışı daha bağımlı hale gelirken diğer taraftan mevcut işlerde çalışmak için daha fazla kadın ve çocuk emeğine ihtiyaç doğmaktadır.

Kadının nispeten daha ucuza çalışması, istihdam edilmesine neden olmaktadır. Bu anlamda en fazla suiistimal edilen de kadın ve çocuk emeği olmaktadır (Sayın, 2001: 12). Kadının iş gücüne dâhil olması erkeklerde işsizlik sorununu doğurmakta ve göç etmeye her an hazır olan bir kitle ortaya çıkmaktadır. Bu kuramda modernleşme kuramında var olan varsayımlara karşı çıkılarak Denge Kuramı tamamen ret edilmiştir. Kurama göre dengenin yerine dengesizlik; ikilikli kuramın yerine de tekçi görüş almıştır. Kapitalist ülkelerden çevre ülkelere sermaye akımına neden olan dengesizlik bölge ve ülke düzeyindeki farkı daha da arttırmaktadır. Göç olgusu da bu açıdan değerlendirilmektedir (Çakır, 2011: 136).

Network(İlişkiler Ağı) Yaklaşımı; Bu teoriye göre geldikleri ülke ile gelinen ülkelerde eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan bireyler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır. Bu bağlar göçü bir nevi teşvik etmektedir (Abadan Unat, 2002: 18). Farklı bir ülkeye göç eden bireyler (Özellikle yasa dışı yollardan yapıldıysa) için yardım edecek kimseleri olmadığı için hem ekonomik hem de sosyal anlamda ciddi sıkıntılar yaşarlar. Ancak ardından gelen her göçmen; akrabalık, komşuluk, hemşerilik ve dostluk ilişkilerinden yararlanarak bu süreci daha rahat atlatabilmektedir. Bu nedenle göç süreci bu şekilde devam ederek sürmektedir. Teoriye göre bir yere yapılan göçte öncü göçmenlerin oluşturduğu ağın büyük bir rolü bulunmaktadır. Göç olayına katılan bireyler olası engelleri bu ağ sayesinde çok daha rahat atlatabilmektedir. Göçün risk ve maliyetini azaltan bu ilişkiler arttıkça bireylerin gidecekleri ülkelerin sayısında artış olmasının yanı sıra çalışabilecekleri iş kolları da artmaktadır (Adıgüzel, 2016: 31). Aileye ya da ortak kökene dayanan ağlar, barınma, iş bulma, kişisel sorun ve ihtiyaçlar ile birtakım bürokratik işlerin yapılması noktasında önemli işleve sahiptir. Bu bağlantılar göç eden birey ve ailesi için göç sürecinin daha güvenli ve kontrollü geçmesine neden olur. Bu göç eylemi bir kez başladı mı artık kendi kendini sürdürebilir bir sosyal sürece dönüşür (Castels ve Miller, 2009: 38). Bu ilişki biçimi gönüllülük esasına dayalı olabildiği gibi bazen de belli bir menfaat karşılığında da yapılmaktadır. Her ne şekilde olursa olsun bazı bilgilerin yayılması başta olmak üzere göçü kolaylaştırmaya yönelik çok sayıda olanak sağladığı belirtilmektedir (Özyakışır, 2013: 59).

2.5. Göç ve Uyum

İnsanoğlu var olduğu günden bu yana bir yerleşim yerinden diğerine farklı nedenlerle geçerek yer değiştirmiştir. İlk zamanlarda meydana gelen yer değiştirme eylemleri daha çok insanların kendi aralarında verdikleri mücadeleler, yiyecek bulmak, yiyecek bulunmadığında ortaya çıkan kıtlık ve kıtlığın da bazen sebep olduğu salgın hastalıklar gibi nedenlerden kaynaklanmaktaydı. Ancak; son zamanlarda yaşanan yer değiştirme hareketi daha çok dini, siyasi, iktisadi, eğitim, sanayileşme ve toplumsal kaos gibi nedenlerden meydana gelmektedir. Dolayısıyla bir insanın doğduğu büyüdüğü yeri bırakıp başka bir yerleşim ünitesine gitmesine neden olan göç olayını sadece tek bir nedene bağlamak neredeyse imkânsızdır. Birden fazla parametrenin eşlik ettiği göç eyleminin tanımında da dolayısıyla çeşitlilik görülmektedir. Fakat; tüm göç tanımlarında ortak olan noktanın hem göç alan hem de göç veren toplumun ekonomik, sosyal ve kültürel yapısında önemli bir etki yaratarak değişim sürecini başlatmasıdır. Göç olayı, toplumları etkilediği gibi göç edenleri temel insan haklarından, yaşama hakkından etmekte hatta bazen canından bile edebilmektedir. İnsanların farklı sebeplerden ötürü bir yerleşim mekânından bir başkasına gitmesi bireysel göç olarak tanımlanırken, insan kitlelerinin ya da topluluklarının yer değiştirmesi ise toplu göç olarak kabul edilmektedir. Kişi ya da kişiler bu eylemi herhangi bir zora dayanmadan isteği doğrultusunda yaptığında gönüllü göç fakat; bireyin iradesi dışındaki nedenlerle gerçekleşmişse zoraki göç denilmektedir. Bununla birlikte eğer insanlar bir daha dönmek üzere bulunduğu yerleşim birimini terk etmişse daimi göç, geçici süreliğine yapmışsa mevsimlik ya da geçici göç gerçekleşmiştir. Bu eylem ülke içinde cereyan etmişse iç göç ancak ülke sınırlarının dışına çıkmışsa uluslararası ya da dış göç olarak tanımlanmaktadır.

Çok farklı boyutlara sahip göç olayı farklı şekillerde tanımlanabilmektedir. Sosyolojik olarak farklı sebeplerden dolayı insanların belli bir zaman diliminde ve belli bir mekândan ayrılmasıyla hareketliliğe dönüşen ancak hareketlilik bitmesine rağmen etkisi devam eden bir süreç olarak kabul edilmektedir. Merkezde insanın olduğu göç eylemini Demirel (2004: 7) şöyle tanımlamaktadır: "*Çeşitli faktörlerin insan idrakinde meydana getirdiği istekli ya da istek dışı güdülenmelerin mekânda yer değiştirme amacıyla harekete dönüşümü ile başlar. Mekânda yer değiştirme,*

konaklama ve yerleşme evreleriyle devam eder. Varılan yere uyum gerçekleşmediği sürece göç olgusunu tamamlamış kabul etmek eksik olur; Çünkü vardığı yere uyum sağlayamayan birey, potansiyel bir göçmendir. Bulduğu ilk fırsatta tekrar yer değiştirecektir". Dolayısıyla göç edilen yerde göçmen uyum sorunu yaşıyorsa ve beklediğini bulamıyorsa tekrardan göç etme kararı alma ihtimali çok yüksektir. Bu yüzden gittiği ülkede umduğunu bulamayan ve dolayısıyla uyum sağlayamayan birey daha iyi olduğuna inandığı yere geçmek için tekrardan bir çaba içerisine girmeye başlar. Bu eylem iç göçe nazaran dış göçte daha fazla olduğu gibi isteğe bağlı gerçekleşen göçlerden ziyade zoraki göçlerde daha yaygın yaşanmaktadır. İnsanlar bu göç kararını alırken de çok sayıda faktörü göz önüne alıp o şekilde hareket etmektedirler. Din, dil, ırk, mesafe, iş, kariyer, güvenlik, kültür vd. bunlardan bazılarıdır. Bilakis Türkiye’de iş sahibi bir doktor Almanya’ya geçmek istediğinde onu bu yola sevk eden faktörlerin başında daha iyi iş ve çalışma koşullarının olması daha muhtemeldir fakat; Suriye’de yaşanan çatışmalardan kaçarak başta Türkiye olmak üzere komşu ülkelere sığınan göçmenler için ise belirleyici olanın başta can güvenliği sonrasında ise ailesinin karnını doyurabilecek temel gıda maddelerine ulaşmak en önde gelen öncül olmaktadır. Bu insanlar gidecekleri ülkeleri seçerken yine de imkânları ölçüsünde varış yerlerini bir süzgeçten geçirirler. Bu yüzden her iki göçmenin de birleştiği tek nokta daha iyisine ulaşmaktır. Ama kimisi kendi isteğiyle kimisi yerinden edilerek...

Küreselleşmeyle birlikte artık hiçbir devleti ya da ülkeyi tek bir kültür, din, gelenek ya da kimliğe sahip kabul edemeyiz. Göç olayıyla birlikte birbirinden birçok noktada farklı geçmişe sahip insanlar aynı ortamda yaşamını sürdürmek durumunda kalmaktadır (Aksoy, 2012: 297). Bu heterojen yapının oluşmasında belirleyici olan göç, başta uyum olmak üzere farklı sorunlara kaynaklık ederek ülkelerin demografik, ekonomik, sosyal hatta siyasi yapısına bile etki edebilmektedir. Dolayısıyla göçmenlerin sıklıkla yaşadığı bu sorunları tanımlama gereği de ortaya çıkmaktadır. Bu açıdan göç olayından sonra bir uyum ve bütünleşme süreci olan "**entegrasyon**", göçmenlerle yerlilerin karşılıklı yasal, ekonomik, sosyal ve kültürel bakımlardan değişimlerini içeren ve farklı boyutlardan oluşan bir süreç olarak değerlendirilebilir (Sirkeci vd. 2015: 3). Çoğu zaman entegrasyon süreci "**asimilasyonla**" eşgüdümlü bir şekilde yürür ve baskın olan toplumun azınlık olanı

yutmasıyla devam eder. Asimilasyon, bireyin; egemen olan kültürün kodlarını taşıyıp kendi değerlerinden uzaklaşarak homojen bir yapı oluşturması olarak bilinir (Toksöz, 2006: 38). Fakat her ne kadar entegrasyon sürecinde bazı insanların benlikleri ortadan kalksa da bu iki kavram farklı işlevlere sahip durumdadır. Bu açıdan asimilasyon, farklı kökenden gelen azınlıkları veya etnik grupları, bunların kültür birikimlerini, kimliklerini baskın doku ve yapı içinde eriterek yok etme (TDK, 2019) olarak tanımlanmıştır. Çoğu zaman eritme potası olarak da tabir edilen asimilasyon, özgün kültürün hâkim kültür egemenliğindeki çözülmesinden çok; hâkimiyeti oluşturan tüm kültürel yapıların değişerek farklı bir kalıpta karışmasını ve yeniden oluşmasını da ifade etmektedir (Baştürk, 2009: 533). Birey ya da kişilerin farklı kültürel etkileşim ortamında karşılaşması sonucu ortaya çıkan etkileşim ise "**kültürleşme**" olarak tanımlanmaktadır (Berry, 1997: 8). Aynı zamanda kültürel yayılmanın da etkisiyle farklı kültür grupların etkileşimi sonucunda meydana gelen kültürel değişim sürecinde yaşanan etkileme ve etkilenme durumu olarak da bilinen kültürleşme, farklı kültürel değerlerin etkileşimi ile yeni bir değerler mozağının doğmasını da ifade eder. Bireyin yeni girmiş olduğu farklı bir kültürel ortamda bir takım zorluklarla karşılaşması elbette doğaldır. Girilen yeni ortamda kişi kendisini "öteki" olarak hissedebilir ve yeni durumlarla karşılaşması kendisinde psikolojik baskı yaratabilir. Bu tür olaylar karşısında yaşanan heyecan, korku, öfke ve ait olamama duygusu "**kültür şoku**" olarak ifade edilmektedir (Eğinli, 2011: 115). Paul Pedersen ise kültür şokunu, kültürün birey üzerinde duygusal, psikolojik, davranışsal ve bilişsel etkisini tanımlamak için kullanıldığını belirtmiştir (Pedersen, 1995: 1). Kültür şokunun ortaya çıkmasındaki esas neden kişinin içinde bulunduğu yabancı çevrenin yaratmış olduğu stres ve buna bağlı olarak gelişen zihinsel ve duygusal birtakım rahatsızlıkların gelişmesindendir (Güçlü, 1996: 103). Yurt dışına eğitim almak için giden öğrencilerin ilk ay çevreye, insanlara ve alışmış oldukları kültürün dışındaki bir ortamda bulunmanın yarattığı etki, aslında kültür şokunu en iyi örnekleyen süreçlerden biridir.

Uyum sürecini daha farklı bir perspektiften ele alıp değerlendirmek de mümkündür. 3 ayrı pencereden olayı değerlendiren Field'e göre bu sürecin ilk basamağını hukuki boyut oluşturmaktadır (Fielden, 2008: 3). Bu ilk aşama göç eden bireyin gittiği ülkede o ülkenin vatandaşlarının sahip olduğu yasal haklara erişmesi

ve sahip olmasına karşılık gelir. İkinci boyut da ekonomi ile ilgili olanıdır. Göçmenin geçimini sağlayabilecek, ülke standartlarında ihtiyaçlarını ve maliyetlerini karşılayabilecek bir işe sahip olmasıdır. Diğer son boyut ise sosyo-kültürel boyuttur. Göç eden bireyin herhangi bir korku ya da endişe yaşamadan yaşadığı toplumla çeşitli bağlar kurarak kendini ifade etme ve yaşadığı topluma çeşitli katkılar sunmasıdır (Fielden, 2008: 3). Dolayısıyla göç eden birey bu süreçleri başarılı bir şekilde atlatmadığında başta da belirtildiği gibi göç bitmiş olmaz aksine kişinin tekrar yer değiştirmesine zemin hazırlar.

Kişinin yaşadığı yeri ya da bölgeyi terk etmesine neden olan faktörler ne olursa olsun, ya da kişi gittiği ülkede nasıl karşılanırsa karşılanırsın göçmenler özelliklerine bağlı olarak (göçün şekli, zamanı, nedeni, zorunlu ya da gönüllü, göçmenlerin cinsiyetleri ve gidilecek yerin özellikleri vb.) farklı derecelerde de olsa uyum güçlükleri yaşamaktadırlar (Sequin'den akt. Gün, 2006: 28). Kùltürler arasında farklılığın daha yüksek olduğu uzun mesafeli göç olaylarında uyum, çok daha büyük bir problem alanı olarak ortaya çıkabilmektedir (Apak, 2014: 35). Bu noktada göçmenlerin uyumu için göç edenlerin yanı sıra ev sahibi topluma da görevler düşmektedir. Göçmenlere düşen, gittikleri ülkede o ülkenin toplumuna ve kùltürüne kendi kùltüründen kopmadan uyum sağlamaktır. Diğer taraftan gidilen toplumun yerlilerine düşen ise göç eden bu insanların en sağlıklı ve kısa sürede uyum sağlamaları için gerekli olan uygun ortamı sağlamaktır. Bu altyapı sağlanmadığı durumda birden fazla dilin konuşulduğu bir kùltür karmaşası meydana gelecek ve o insanlar arasında da kùltürel kopukluğun doğması için yol açılmış olacaktır. Ancak gidilen yere kendi kùltür ve yaşam tarzını da taşıyan göçmenlere yönelik takınılan negatif tutum ve hükümetlerin göç yasaları ve prosedürlerini giderek sıkılaştırmaları hatta bazı durumlarda uluslararası hukukun hükümlerini ve insan haklarının sınırlarını zorlamaları son zamanlarda sıkça görünür bir hal almıştır (Baştürk, 2009: 517). Göç alan toplumların çoğu zaman kùltürel anlamda mesafe koydukları, demografik olarak endişe duydukları, iş ve buna bağlı olarak gelir kaybı endişesi yaşadıkları görülmektedir. Bu tür toplumlarda göçmenlerin sosyal hizmetlere yük oldukları ve kamu hizmetlerinde aksamalara neden oldukları yaygın olan inançtır. Bunların yanı sıra göçmenlerin hastalık ve suç kaynağı oldukları kabul edilmekte ve dolayısıyla göçmenlere güven duyulmamaktadır. Bu durum, göçmenlerin uyumlarını

zorlaştırdığı gibi tekrar göç etme durumunun da ortaya çıkarmaktadır (Tunç, 2015: 43). Bunun gibi durumlar uyumu zorlaştıran dışsal, yani failin kendisi dışında gelişen dışsal faktörler olarak bilinmektedir. Diğer taraftan uyumu zorlaştıran ya da geciktiren göçmenden kaynaklı birtakım durumlar vardır ki bunların başında göçmenlerin memleketlerine duydukları özlem gelmektedir. Memlekete duyulan bu hasret kişinin kendini bir boşlukta hissetmesine ve dolayısıyla bir aidiyet problemi yaşamasına neden olmaktadır. Çoğu zaman kendi kültürlerine özgü olan değerleri korumak ve onları ön plana çıkarmak isteyebilmektedirler. Bu ise toplumsal kabul ve bütünleşmeyi geciktirerek ayrışmaya neden olmaktadır. Bunun sonucunda göçmenler, içinde yaşadıkları toplumda uyum sorunu yaşamakta ve yabancılaşarak kendilerini soyutlamaktadırlar. Dolayısıyla bu tür durumlarda geri dönmek en kestirme çözüm yollarından biri olarak ortaya çıkabilmektedir.

Bu noktada yapılması gerekenlerin başında dil kurslarının yaygınlaştırılması, oryantasyon programlarının düzenlenmesi, uyulması gereken kuralların olduğu bilgilendirmelerin yapılması uyumu kolaylaştıracak etkenler olarak ön plana çıkmaktadır. Uyum konusunda en etkili yolların başında kuşkusuz eğitim gelmektedir. Eğitim yoluyla göçmenler gittikleri ülkenin dilini öğrenmekte ve buna bağlı olarak yaşadığı kültürel ortamla daha rahat etkileşim kurabilmekte ve buna bağlı olarak daha hızlı adapte olabilmektedir (Akıncı vd., 2015: 71). Göçmenlerin kamusal alana daha rahat girmelerini kolaylaştıran dil faktörünün, uyum noktasında sahip olduğu bir diğer önemli işlev de ekonomik anlamda bireyin geçimini sağlayabileceği bir işe yerleşmesindeki rolüdür. Nitekim daha önce de belirtildiği gibi gittiği yerde umduğunu bulamayan birey, potansiyel olarak göç etme ihtimali yüksek olan bir kişidir. Hele ki bu göçmen geride bıraktığı yeri ekonomik nedenlerle terk etmişse tekrar göç etme ihtimali çok daha olasıdır. İş bulma noktasında da yine dilin önemli bir işleve sahip olduğu ortaya çıkmaktadır. Çünkü dil bilmeyen bir bireyin hem kültürler arası köprü kurma şansı çok düşük kalmakta hem de var olan iş olanaklarından çoğu zaman haberi olmamaktadır. Bu yüzden uyum noktasında gidilen yerin dilinin öğrenilmesi çok önemli bir yer teşkil etmektedir. Göçmenler için dil kadar önemli olan bir diğer unsur ise dindir. Belli bir azınlık oluşturan göçmenlerin birleştiği tek çatı, çoğu zaman din ögesi olabilmektedir. Zira din, farklı inanca sahip bir ülkeye göç edildiğinde insanları bir araya getirmede ve kişilerin

benliklerini korumda önemli role sahip olmaktadır. Fakat aynı inanca sahip ülkede bunu çok sık görmek olası değildir. Din olgusunun uyumu zorlaştıran tarafları ise yeme içme alışkanlığı, bayram-düğün gibi özel günler, muhafazakar kişilerin çocuklarını okul gezilerine göndermemeleri gibi birtakım aktiviteleri de kapsamaktadır (Apak, 2014: 36). Eşitsiz koşullarda yaşadıkları deneyimler, ayrımcılık ve dışlanmışlık durumu göçmenlerin yerli halktan koparak kendi içlerine kapanmalarına ve dolayısıyla kendi kültürel özelliklerini yaşadıkları bir "gettolaşma" eğilimine girmelerine neden olabilmektedir (Tunç, 2015). Yer değiştirme eylemine katılan birey yabancılık, yalnızlık, boşluk, özlem, kuşku, korku ve aşağılanma (Erol ve Ersever, 2014: 53) gibi kompleks duygular yaşayabilmektedir. Fakat bu tür duygusal travma olayını yaşama durumu göçün nedenine göre de farklılaşabilmektedir. Bilakis herhangi bir zorlanmaya maruz kalmadan kendi rızasıyla göç eden bireylerde bu durum daha az yaşanırken; zoraki göçlerde bu daha yoğun yaşanabilmektedir. Gönüllü göç etmiş birey mevcut durumdan daha fazlasına, daha iyisine ulaşmak için çabalarken; yerinden edilmiş kişi için hayatta kalmak ve temel ihtiyaç maddelerine ulaşmak daha öncelikli olmaktadır. Zoraki göçlerde kendisi üzerinde baskıyı en fazla hisseden grup ise yaşlılar ve çocuklardır. Göç eden çocuklar eğitim hakkından mahrum kalabilmekte ve dil bilmedikleri için arkadaş ortamına girememektedirler. Okullarda başlayan yabancılık ve dışlanmışlık hissi çocuğun kendi içine kapanmasına ve toplumdan kopmasına neden olmaktadır. Benzer durum yaşlılar için de geçerlidir. Alıştığı ortamı, çevreyi ve uzun süre yaşadığı yeri aniden terk edip tanımadığı bilmediği bir topluma dâhil olmaları onlara çok zor gelmekte bu da beraberinde farklı hastalıkları tetikleyebilmektedir. Sonuç olarak bu süreçte yaşanan zorluklar ve bu zorlukların neden olduğu çıktılar Tunç bu konuyu şu şekilde özetlemektedir: *Tüm bu zorluklardan doğan iş bulma, dil öğrenme, barınma, eğitim ve bunun gibi başka sıkıntılar onların yaşamlarını olumsuz yönde etkiler. Bu gibi nedenlerle ortaya çıkan farklılıklar düşmanlık ve gerginlikleri de körüklemektedir. Bu durum, göçmenlerin bulundukları ülkeye karşı önyargılarla yüklü grup psikolojisinin vermiş olduğu yönelimle şiddete dek varabilen gerginlikler üretme tehlikesini gündeme getirmektedir* (Tunç, 2015).

3. KAFKASYA'DAN ANADOLU'YA GÖÇLER ve KARAPAPAK GÖÇÜ

3.1. Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçlerin Tarihsel Gelişimi

Günümüz çağdaş dünyasının şu anki haline ulaşmasında göçlerin çok önemli rolü bulunmaktadır. Aynı şekilde günümüz Türkiye'sinin de mevcut yapısına ulaşmasında Osmanlı'nın son zamanlarında ve Cumhuriyet tarihinden bu yana almış olduğu göçlerin önemli bir payı vardır. Osmanlı'nın son dönemlerde güç kaybetmesi başta Kafkaslar ve Balkanlar olmak üzere yakın çevresinden büyük oranda göçler almasına neden olmuştur. Göç hareketlerinin meydana gelmesi, genel olarak Osmanlı-Rus savaşlarını izleyen süreçte olmuştur. Bu, tesadüfi bir durum değildir. Çünkü çeşitli baskılara maruz kalan insanlar canını kurtarmak için göçü kaçış yolu olarak seçmek zorunda kalmıştır. Bu göç olayları Cumhuriyet tarihinden sonra da devam etmiş olup yeni Türkiye toplum yapısının oluşmasında büyük oranda etkili olmuştur. Bu nedenle 19. yüzyıldan günümüze Kafkasya'dan Anadolu'ya yapılan göçleri, Cumhuriyet Dönemi Öncesi ve Cumhuriyet Dönemi olmak üzere iki başlık altında ele alıp konuyu aydınlatılmaya çalışılacaktır.

3.1.1. Cumhuriyet Öncesi Dönem

Bu dönemde Kafkasya bölgesinden Anadolu'ya göç hareketlerinin meydana gelmesi son derece geniş bir boyutta olmuştur. Yaşanan bu göç olayında çekici faktörlerin biraz daha arka planda olduğunu buna karşılık itici faktörlerin daha çok öne çıktığını söylemek mümkündür. Rusların buradaki insanlara karşı yürüttüğü politika bu durumun yaşanmasının temel nedenini oluşturmuştur (Saydam, 1997: 63). Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılın sonundan itibaren savaşlarda yenilmesi ve buna bağlı olarak toprak kayıpları yaşaması, dışarıdan göçler almasına neden olmuştur. Bu nedenle Osmanlı Devleti'nin 19. yüzyıldaki temel amacı bir yandan göçmenler yoluyla bozulan ekonomiye canlılık kazandırmak ve insan gücü kazanmak iken bir yandan da sömürgeci batı ülkelerine karşı toprak bütünlüğünü korumak ve buna yönelik olarak ittifaklar sağlamaktır. Göç hareketlerinin genel olarak Kafkasya'da yaşanan çatışmalardan sonra meydana geldiği görülmektedir. Bu çatışmalarda çok sayıda insan canını kurtarmak için Osmanlı İmparatorluğu topraklarına göç etmiştir. Anadolu'ya ulaşan bu göçmenlere, dönemin hükümeti tarafından birtakım yardımlar

yapılmış ve iskânları sağlanmıştır. Osmanlı Devleti, Müslümanları sınıra yakın olan yerlerde yani; giriş yaptıkları yerlere yakın bir şekilde yerleştirmek istiyordu. Bundaki temel hedefi hem Rusların bölgeye doğru olabilecek saldırılarına karşı engel koymak hem de toprakların geri alınması durumunda muhacirlerin hızlı bir şekilde geri dönebilmelerini sağlamaktı. Fakat Ruslar Osmanlı'nın düşündüğünün aksine bu insanların sınıra yakın yerlerde değil de daha çok sınırdan uzak, iç bölgelere yerleştirilmesini istemekteydi (Gülsoy, 1992: 247).

19. yüzyılda Osmanlı Devleti ile Rusya arasında Kafkasya bölgesinde ortaya çıkan ilk savaş 1806 yılında olmuştur. Rusların para ve silahla desteklediği Sırp'lar Osmanlı'ya karşı kışkırtılmıştır. Zor bir dönemden geçen Osmanlı Devleti yaşamış olduğu güç kaybından dolayı Rusya ile yaşamış olduğu bu mücadeleyi kaybetmiştir (Teymurova, 2016: 47). Turtucaia ve Silistre'nin Rus egemenliğine girdiği bu savaş neticesinde çok sayıda insan göç etmiş olsa da tam sayının ne kadar olduğu konusunda net bir bilgi mevcut değildir. Bu savaştan 21 yıl sonra Osmanlı ile Rus Devleti arasında Yunanistan'a bağımsızlık verilmesi talebi nedeniyle savaş patlak vermiştir. Bu savaşta da Osmanlı Devleti geri çekilmek durumunda kalmıştır. Yaşanan çatışmalar neticesinde Edirne antlaşması imzalanmış olup; bu antlaşmayla Yunanistan bağımsız olmuş, Sırbistan ve Romanya'ya birtakım haklar verilmiştir. Savaşın neticesinde toprakların bir kısmı Ruslara geçmiş ve Anadolu'ya doğru buradan göç hareketleri başlamıştır. Prut Nehri'nin sınır kabul edildiği bu antlaşma sonucunda Eflak-Boğdan, günümüz Romanya'sı ve Moldova'da bulunan Müslüman'ların 18 ay içerisinde ellerindeki mal varlıklarını satarak buraları terk etmeleri istenmiştir (Efe, 2018: 21). Rusların eline geçen topraklardaki çok sayıda insan Anadolu'ya göç etmeyi seçmek durumunda kalmıştır. Göç olayı tarih boyunca devam etse de asıl hareketlenme 1850'li yıllarla başlamıştır. Osmanlı Devleti'nin savaşlarda Ruslara karşı yenik çıkması göç hareketlerinin yaşanmasında doğrudan etkili olmuştur. Yenilgilerden dolayı göç hareketi artmış ve bu tarihle birlikte kitlesel boyuta ulaşmıştır.

Ortodoks'ların koruyuculuğunu talep eden Rusya'ya Osmanlı Devleti tarafından olumsuz cevap verilmiştir. Bu yanıt neticesinde Rusya, Osmanlı Devleti'ne 1853 tarihinde savaş ilan etmiş olup Sinop'ta bulunan Osmanlı

donanmasını yakmıştır. Fakat Osmanlı, İngiltere ve Fransa'yı yanına alarak, savaşı kazanan taraf olmuştur. Üçlü devlete karşı yenilen Rusya, barış istemek zorunda bırakılmış ve Paris Antlaşması imzalanmıştır. Ruslar bu savaşla yenilmiş olsalar da Kafkas halkı üzerindeki baskılarını kat be kat arttırmış, bölgedeki etnik yapıyı değiştirmek adına her yola başvurmuşlardır. Ağırlıklı olarak Çerkezlerin yer değiştirdiği bu savaşla yaklaşık 1 milyon (Kalaycı ve Çatal, 2015: 454) Çerkez göç etmek zorunda kalmış olup; elverişsiz iklim koşulları, çok uzun mesafe ve zamanda yapılan yolculuklar ve birtakım salgın hastalıklardan dolayı göçmenlerden önemli bir kısmı da bu yolculuk sırasında hayatını kaybetmiştir. Anadolu'ya yönelen bu göçmenlerin genellikle ilk vardıkları yer İstanbul ve Edirne olmuştur. Bu şehirlerde büyük camilerin olması, göçmenlerin bu camilerin avlularında toplanması ve daha sonra daimi olarak yerleşecekleri yerlere dağıtılması imkânı sağlamaktaydı (Şahin, 2006: 78).

Anadolu'da iskân çok da istenildiği gibi olamamıştır. Rusya, göçmenlerin yerleştirilmesine müdahale ederek sınır ve sınıra yakın yerlerde göçmen yerleştirilmesini istememekteydi. Nitekim yaklaşık 5 bin hanelik Çeçen'in Kars'tan giriş yaptığı 1865 senesinde herhangi bir sorun sıkıntı olmadığı halde sınır bölgelerinde değil de batıda Edirne ve güneyde Diyarbakır gibi yerlere gönderilmesi Rusya'nın baskıları sonucunda olmuştur (Dündar, 2018: 48). Rusya'nın bu konuda direnç göstermesinin nedeni de bu göçmenlerin tekrar geri dönebilme ihtimalleriydi. Anadolu'ya gelen Çerkez göçmenleri Rumeli hattı, Samsun-Reyhanlı hattı ve Suriye-Ürdün gibi bir kuşağa yerleştirilmişlerdir. Göç eden Çerkez göçmenler Nogay Türkleri ile Kırım Tatarları için yerleştirilmeye açılmış olan Rumeli'ye yerleştirildiler. Uzun yıllar Rusların Panslavizm çalışmalarının yürütüldüğü bölgeye bu insanlar, Pan-İslamizm çerçevesinde iskân edilmişler. Köstence, Varna, Sofya, Priştine, Kosova ve Plevne gibi yerlerde iskânları sağlanan Çerkez'ler 1877-1878 yılında yaşanan savaşla Güney Marmara ve Golan Tepelerinin olduğu bölgeye yerleştirilmişlerdir. Hatta Rumeli'de kalan 80 kadar Çerkez'in daha sonra Rusya'nın da desteğiyle Adigey'e yerleştirildiği bilinmektedir. Günümüzde Çerkezlere ait çok az nüfus olduğu düşünülmektedir (Kaya, 2015: 142). Çünkü Golan Tepelerinin olduğu bölgeye yerleştirilen göçmenler sonraki süreçte (1967 Arap-İsrail Savaşı) zorunlu olarak tekrardan göç etmişlerdir (Tavkul, 2016: 581).

Kumuk Türkleri de gelen göçmen gruplarından biriydi ve Kütahya, Erzurum, İzmir, Manisa, Bolu, Adana, Konya ve Bursa gibi Anadolu kentlerindeki arazilere yerleştirilmişlerdir (Karataş ve Arbatlı, 2015: 114). Göç eden insanların nakli vapurlarla sağlanmaktaydı. Bu vapurlarla İstanbul, Trabzon, Sinop ve Rize gibi illere 396.000 muhacirin geldiği tahmin edilmektedir (Gündoğdu, 2005: 123). Bundan dolayı liman kentleri olan İstanbul, Edirne, Trabzon, Samsun, Sinop ve Rize gibi kentler, göçmenlerin ilk ulaştıkları yerler olmuştur. Fakat bazen nüfus fazlalığından göçmenlerin yerlerinin değiştirildiği de olmuştur. Nitekim iklim ve tarım topraklarından ötürü bazı göçmenler Şanlıurfa'ya yerleştirilmiştir (Satış, 2012: 523-524). 1861 yılından itibaren Anadolu'ya gelen Kırım Kafkas göçmenlerinin büyük bir kısmı Tuna sahillerine iskân edilmişlerdir. Ancak bu bölgenin yanı sıra Sivas, Adana, Konya ve Bursa gibi eyaletler de göçmenlerin en fazla yerleştirildiği yerlerin başında gelmişlerdir. Trabzon gibi önemli bir varış noktasına da sadece 7 hane yerleştirilmiştir. Bu durumun en önemli nedeni de Trabzon'un bir iskân mekânı olmaktan ziyade göçmenlerin vardığı ilk yer; yani intikal ettiği bir eyalet olmasıydı (Demirtaş, 2009: 222).

Sonuç itibarıyla Kafkasya bölgesinden Anadolu'ya intikal eden göçmenlerin yerleştirildiği yerlerin başında Giresun, Sivas, Kayseri, Ankara, Bolu, Sakarya, Kocaeli, İstanbul ile Orta Karadeniz ve Batı Anadolu bölgesi gelmiştir. Gelen göçmenlerin de neredeyse tamamı kırsal kesimde (köylerde) iskân edilmiştir (Yüksel, 1994: 119). 1877-78 yılına gelindiğinde 93 Harbi de dediğimiz Rus-Osmanlı savaşı yaşanmış ve ardından Ayestefanos Antlaşması imzalanmıştır. Batılı güçlerin müdahalesiyle geçerlilik kazanmayan bu antlaşmanın yerine Berlin Antlaşması imzalanmıştır. 1878 Berlin Antlaşması'yla Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsızlık kazanmış, Balkanlarda yaşayan Türkler, Çerkezler ve diğer Müslüman gruplar Osmanlı topraklarına göç etmek zorunda kalmıştır. Bu antlaşmayla aynı zamanda Bulgaristan Prensiği de kurulmuştur. Çok sayıda insanın Anadolu'ya göç etmek zorunda kaldığı bu antlaşmayla Anadolu içindeki Müslüman nüfus oranı hızlı bir şekilde yükselmeye başlamıştır. 1878 yılında imzalanmış olan Berlin Antlaşmasıyla daha önce Osmanlı Devletinin yönetimi sırasında Müslüman olan Gürcülere bölgede Rus yönetimini kabul etme ya da Osmanlı topraklarına geçerek Osmanlı idaresinde yaşama hakkı tanınmıştır. Bu hak sonucunda çok sayıda

Gürcü Osmanlı idaresinde yaşamayı tercih ederek göç etmiştir (Efe, 2018: 22). Bosna'nın da 1877 yılında Rusya tarafından işgal edilmesi çok sayıda göçmenin buradan Anadolu'ya göç etmesine neden olmuştur. Anadolu'ya ulaşan bu göçmenlerin iskânları Rumeli ve Anadolu'nun uygun yerlerinde sağlanmış olup; Edirne, Tekirdağ, Lüleburgaz, Hayrabolu ve Ankara gibi yerlerde boş ve uygun olan yerlere göçmenler yerleştirilmiştir. 1877-78 yılında yaşanan ve 93 Harbi olarak hafızalara kazınan savaş neticesinde 13 Kasım 1881 yılında 5920 göçmen de İzmit'e yerleştirilmiştir (Kalaycı ve Çatal, 2015: 459-460). Gürcistan'ın Batum şehrinde de göçmenler göç etmek için Osmanlı'ya taleplerini iletmışlerdir. Bu göçmenler için vapurlar ayrılmış ve yaklaşık 29.000 göçmen Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Anadolu'ya gelen bu insanların, esas yerleşecekleri yerlere ulaşana kadar geçici süreliğine Trabzon ve Kastamonu'da barındırılmaları kararlaştırılmıştır (Paşaoğlu, 2013: 358).

Çizelge 3: 93 Harbi (1877-78 Savaşı) Neticesinde Osmanlı Topraklarına Yerleştirilen Göçmenler

İstanbul	110,000
Selanik Vilayeti	130,000
Kosova	95,000
Gümülcine ve Manastır	40,000
Tefurdağı/Tekirdağ	10,000
Yanya Vilayeti	10,000
Aydın	44,181
Hüdavendigâr/Bursa	68,513
Adana	16,351
Suriye	34,436
Haleb	15,586
Kastamonu	25,000
Samsun ve Trabzon	15,000
Amasya ve Sivas	15,000
Ankara	15,000
Konya	15,000
Diyarbakır	5,000
Diğer Yerler:	30,000
Toplam	694,067

Kaynak: Demirtaş, 2009: 227

1883 yılında Kafkasya'dan gelen 13.640 göçmen için Kastamonu, Hüdavendigâr, İstanbul, Konya, Bağdat, Trablusgarb, Şam, İzmir, Edirne, Adana,

Halep, Selanik, Trabzon, Kudüs ve Erbaa Sancağı'nda yaklaşık 389.000 dönüm arazi tahsis edilerek yerleşimleri sağlanmıştır (Demirel, 2008: 290-291).

1920 yılında Sovyetlerin işgal ettiği Kırım tamamen Rusların egemenliğine girmiştir. Rusya'da yanlış politikalarından kaynaklanan çok ciddi bir kıtlık baş göstermiştir. Bu kıtlık sebebiyle Rusya'da yaklaşık 5 milyon insanın öldüğü tahmin edilmektedir. Kırım da bu kıtlığın şiddetli şekilde yaşandığı yerlerden biri olmuştur. Rusya'nın tüm engelleme çabalarına karşın kıtlıkta çok sıkıntılar yaşamış ve kırılma aşamasına gelmiş yaklaşık 10.000 Kırımlı çeşitli deniz araçlarıyla Anadolu'ya gelmiştir (Kırımlı, 2005: 151).

Anadolu'ya ulaşan Kafkasyalıların sayısı hakkında net bir bilgi olmamakta ve farklı tahminler yürütülerek, 1 ile 7 milyon arası gibi çok uç rakamlar verilmektedir. Ancak Anadolu'da ortalama yaklaşık 3 milyon civarında Kafkasyalının göç etmiş olduğunu söylemek daha ortalama bir değer olacaktır. Anadolu'ya ulaşan göçmenler için tahsis edilen yerler özenle seçilmiş, ekonomik hayata katkıları sağlanacak şekilde başta toprak olmak üzere farklı yardımlar yapılmıştır. Göçmenlerin yerleştirildikleri yerlerin seçilmesinde daha önce saydığımız faktörlerin yanı sıra milliyet duygusuyla hareket edilerek bölgede etnik yapıyı dengelemek de amaçlanmıştır. Yani merkezkaç özelliğine sahip alanlarda denge unsuru olarak da kullanılmışlardır. Dönemin hükümeti, göçü Osmanlı topraklarına teşvik eden politikalar uygulamıştır. Bu politikaların ekonomik, politik, askeri ve sosyal amaçları bulunmaktaydı.

Sultan Abdülmecit'in yönetim döneminden (1839-1861) Sultan Abdülhamit'in olduğu döneme kadarki süre zarfında Osmanlı Devletinin 600.000 km² olan Avrupa'daki toprakları yaklaşık 170.000 km² ye kadar gerilemiştir. Nüfusta da benzer bir durum yaşanmış olup 20 milyon civarında olan nüfus o döneme kadar 4,5 milyona gerilemiştir. Bu fark ise şu anlama gelmekteydi: Osmanlı Devleti meslek ya da ticaret sahibi olan nüfusunun % 75'ten fazlasını ve verim açısından en iyi topraklarının % 70'den fazlasını kaybetmiştir (Kale, 2015: 157). Bu nedenle Anadolu'nun nüfus kazanması hayati derecede önem arz etmekteydi. Zira bu şekilde hem askere insan gücü kazandırılmış olunacak, hem ülke ekonomisi canlandırılmış olarak hem de Anadolu'da istenilen nüfus yapısı sağlanmış olacaktır. En önemlisi ise

gelecek olan göçmenler Türk ve Müslüman nüfusunun azınlıkta olduğu yerlerde dengeleyici unsur olarak yerleştirilerek nüfus dengesi sağlanmış olacak ve böylece homojen bir Müslüman Türk devleti kurulmuş olacaktı. Bunları gerçekleştirmenin tek yolu da Anadolu'ya göçmenleri teşvik etmekte bulunmuştur.

3.1.2. Cumhuriyet Dönemi

Kafkasya'dan Osmanlı topraklarına göçler Cumhuriyet Dönemi'nde de durmamış, bu dönemde de hareketlilik devam etmiştir. Fakat bu dönemde çatışmaların azalması doğrudan göçleri etkilemekle birlikte bir önceki döneme göre göçmen yoğunluğunun da azalmasına neden olmuştur. Rusya'nın işgal ettiği bölgeleri Erzincan Mütarekesiyle terk etmesi neticesinde hem Anadolu'nun iç bölgelerinden hem de Kafkaslardan çok sayıda insanın buralara gelmesine neden olmuştur. 1917 yılında Rusya'da yaşanan gelişmeler daha önce Rusların kontrolünde bulunan Kars, Ardahan ve Batum'un tekrardan Osmanlı Devleti'ne geçmesine neden olmuştur. Dolayısıyla buraları terk eden insanlar tekrardan eski yerlerine geri dönmüştür. Fakat gelen bu göçmenlerin rakamsal olarak ne kadar oldukları ve nerelere iskânlarının yapıldığı ile ilgili kaynak bulmak oldukça güçtür. Ancak Kars vilayetinin cetvellerinde 1924 yılına kadar söz konusu olan bölgeye gelen göçmen sayısı ile iskânlarının sağlandığı yerler konusunda kayıtlar bulunmaktadır (Arslan, 2007, 343-344). Buna göre:

Çizelge 4: 1924 Yılına Kadar Kars, Ardahan ve Artvin'e Yerleştirilen Göçmenler

Kars			
Nüfus	Milliyet	Milliyet-i Asliye	Açıklama
11.000	Türk ve Kürt	Ermenistan	Bunların dahile nakilleri ve yerlerine Sivas kazasındaki eski Kars muhacirleriyle Rumeli'de bulunanlar yerleştirilmiştir.
3.200	Türk ve Gürcü	Gürcistan	Merkez vilayetleriyle Sarıkamış'a iskanları münasiptir.
300	?	İran-Azerbaycan ve Kafkasya	Dahile nakilleri gerekmektedir.
14.500	Yekün		Bu miktarın nısfı(yarısı) muhacirdir. Nakilleri mahsul idrakinden sonra yani ağustos

			zarfında münasiptir.
Ardahan			
1.150	Türk		Nakilleri hakkında mütalaa dermiyan edilmiştir.
395	Kürt		
1.545	Yekün		
Artvin			
32	Türk	Kafkasya, Gürcistan, Rusya	Cümlesi muhacirdir. Dahile nakilleri lazımdır.
99	Müslüman-Gürcü		
2	Hristiyan-Gürcü		
4	Rus		
5	Çerkez		
4	Kürt		
1	Tatar		
1	Kıpti		
148	Yekün		

Kaynak: Arslan, 2007, 343-344

Tablodan da görüldüğü üzere 1924 yılına kadar 16.193 kişi Kars, Ardahan ve Artvin'e gelmiştir. O dönemin koşullarını göz önüne aldığımızda bunun çok ciddi bir rakam olduğunu söylemek mümkündür. Bu göç hareketinin yaşanmasında etkili olan en büyük faktörlerin başında kuşkusuz sınırda yaşanan gelişmeler gelmektedir.

Osmanlı Devleti; Kafkasya'dan gelen insanları Karadeniz, Marmara, Orta Anadolu, Balkanlar ve Suriye'de bulunan topraklarında iskân ederek yerleşmelerini sağlamıştır. Nitekim gelen göçmenlerin önemli bir kısmı Balkanlarda iskân edilmişler. Ancak sonraki süreçte Balkanlarda meydana gelen milliyetçilik hareketleri ve buralardaki Osmanlı topraklarının elden çıkması daha önce buralara yerleştirilmiş olan insanların tekrar yer değiştirmesine ve dolayısıyla Anadolu'nun farklı yerlerine yerleştirilmesini beraberinde getirmiştir (Shami, 1995: 82).

I. Dünya Savaşının yaşandığı yıllarda savaş ortamının doğurduğu can ve mal kaybı tedirginliği de Kafkasya'dan çok sayıda insanın Anadolu'ya gelmesine ve daha sonra harbin bitmesiyle bu insanlardan bir kısmının tekrar geri dönmesine neden olmuştur. Mondros Mütarekesi sonrasında Trabzon ve Batum göçmenleri ana yurtlarına dönmek istemişlerdir. Hükümet göçmenlerin bu isteklerini geri çevirmemiş gerekli önlemleri aldıktan sonra onları ana vatanlarına göndermiştir. Kadarı Karsak, Görele, Karlıca gibi yerlerden toplam 700-800 göçmen mevcut olan

vapurla, İstanbul'dan iki görevli memur ve Gemlik ve Mudanya gibi iskelelerde memur vekilleri de bulundurularak göç sağlanmıştır (Arslan, 2014: 51).

Belli bir eğitim düzeyine sahip olan insanlar ile marangozluk, saatçilik, at yetiştiriciliği gibi farklı uzmanlık alanlarına sahip nitelikli insanlar bu dönemde özellikle istenmiştir. Okuryazarlığı olan ve saatçilik gibi mesleklere sahip yaklaşık 30 kişinin Şehremaneti aracılığıyla Balat civarında iskân edilmeleri bu durumun açık örneğidir (Gündoğdu, 2005: 125). Göçle birlikte gelen çoğu göçmene ev yapmak ve nakdi para gibi birtakım yardımlar da yapılmıştır. Nitekim Bulgaristan'dan zorunlu göçle gelen göçmenlere toplam 23.495 konut yapıp kendilerine tahsis edilmiştir (Yusuf, 2005: 115). Osmanlı devleti göçmenlerin iskânı yapılana kadar göçmenlere birçok konuda destek sunmuştur. Şunu da eklemek gerekir ki II. Dünya Savaşı yıllarında çok sayıda Kafkasyalı Rusya'ya ihanet edip Alman'larla işbirliği yaptığı gerekçesiyle bulundukları yerlerden göç etmek zorunda bırakılmıştır (Sağır, 2012: 379). 1994-1996 yılları arasında Rusya-Çeçenistan arasında çatışma çıkmış ve buna bağlı olarak da Anadolu'ya bir göç kitlesi yönelmiştir. Fakat iki ülkenin anlaşması göçün kısa sürede bitmesine neden olmuştur. Ancak sonraki süreçte yani 1999 yılında savaşın tekrar başlaması Türkiye'nin bir Çeçen göçmeni hareketiyle karşı karşıya kalmasını beraberinde getirmiştir. Giriş-çıkış yapanlarla sayının 1200'e ulaştığı tahmin edilmektedir (Güngör, 2005: 145). Gelen göçmenlere dönemin hükümetleri ülkenin kapılarını açmış, bu konuda gerekli yardımları yapmış ve istihdamlarını sağlamışlardır.

3.2. Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçlerin Nedenleri

Kafkasya, tarih boyunca uğrunda sürekli mücadele verilen; fakat tam hâkimiyetin bir türlü sağlanamadığı nadir yerlerden biridir. Arazi yapısının sarp ve engebeli olması bu durumun temel nedenini oluşturur. Fakat son birkaç yüzyılda bölgede en fazla ön plana çıkan güç Rusya olmuştur. XVI. yüzyıldan sonra kurulan bir devlet olan Rusya, siyasi ve askeri yollarla topraklarını genişletme amacını gütmüştür. Rusya bölgede hedeflediklerine ulaşabilmek için bölgeyi dönüştürme çabalarına girişmiştir. Bu amacını gerçekleştirmek için ise buradaki insanları yerinden ve mülklerinden etme, yıldırma, öldürme, sürgüne zorlama gibi katı politikalarla bölgenin demografik yapısını kendi lehine dönüştürmeye çalışmıştır.

Rusya'nın bu politikasına karşı yerel direniş örgütleri mücadele etmiş olsa da bir yerden sonra çözülme meydana gelmiş ve bölgedeki halk çatışmalar ve savaşlar başta olmak üzere çeşitli nedenlerle Osmanlı topraklarına göç etmeye başlamıştır. Bu göçlerin tarihi çok eski zamanlara kadar uzansa da göçlerin yoğunluk kazandığı XIX. yüzyıl ve sonrası bazı başlıklar altında açıklanmaya çalışılmıştır.

3.2.1. Çatışmalar ve Savaşlar

Kafkasya, Türklerin, İranlıların ve Rusların egemenlik kurmak için asırlarca mücadele verdiği yerlerden biri olmuştur. Çatışmalara sebep olan en büyük faktörlerin başındaysa bu bölgenin bulunduğu konumu itibarıyla kıtalar arasında doğal bir köprü görevi görmesinden ileri gelmektedir. Bu konum Kafkas halkına önemli avantajlar sağlasa da aynı zamanda tarih boyunca uğrunda kanların da döküldüğü bir bölge olmasına neden olmuştur. Bölgeye egemen olmak için Rusya'nın izlediği siyaset sonucunda ilk kitlesel göç hareketi Kırım'dan olmuştur. 1774 yılına kadar Osmanlı Devleti'ne bağlı olan Kırım, Rusların 1783'te bölgeyi ilhak etmesiyle el değiştirmiştir (Berber, 2011: 19). Rusya'nın bölgeyi ele geçirmesinde esas önemli nokta ise 1768-1774 yılları arasında yaşanmış olan ve Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona eren Osmanlı-Rus savaşıdır. Bu savaşı önemli kılan faktörlerin başında Osmanlı Devleti'nin bu savaşı Rusya'ya karşı tek başına vermiş olması ve savaşı kaybetmesinden dolayı daha önce Rusya'yı sürekli frenleyen Kırım'ı ve Kırım'a bağlı toprakları Rusya'ya bırakmak zorunda kalmasıdır. Karadeniz'deki tahtını kaybetmenin yanı sıra Rusya'ya aynı zamanda büyük oranda savaş tazminatı vermek zorunda kalan Osmanlı Devleti, bu savaştan sonra tüm çabasını verdiği kayıpları telafi etmeye yoğunlaştırmıştır (Bozkurt ve Aslantürk, 2012: 48). Rusya'nın bu yayılmacı faaliyetini durdurmak amacıyla II. Abdülhamit döneminde bölgeye başta Ferah Ali Paşa olmak üzere bazı devlet görevlileri gönderilmiştir. Osmanlı bu şekilde hem bölgedeki halk arasında İslam'ın yayılmasını sağlayarak onları kendisine yakınlaştırmak hem de Rusya'nın yayılışı karşısında yerel halkı isyan ettirerek Rusların ilerleyişini durdurmayı planlamıştı.

Bu insanların Kafkasya'ya ulaşmalarıyla birlikte İslam'a toplu geçişler olmuş ve Ruslara karşı mücadeleler verilmiştir. Benzer şekilde yabancı kaynaklarda Osmanlı Devleti'nin dini açıdan bölge halkıyla yakın ilişkiler kurduğu ve bu

vesileyle halkı Rusya'ya karşı kışkırttığı söylenmektedir. Hatta Kafkaslar arasında önemli bir etki ve nüfuz alanına sahip birinin Osmanlı tarafından bu insanların arasına sokulduğu (Muhtemelen Ferah Ali Paşadır) ve Rusya'ya karşı düşmanlık besleyerek daha göç başlamadan bu insanları göçe teşvik ettiği belirtilir. Bu vesileyle yaklaşık 300.000 Tatar'ın Osmanlı Devleti'ne göç ettiğinden bahsedilir ve devam edilir: ev, arsa, tohum, çiftlik hayvanı ve vergi muafiyeti gibi vaatlerle Osmanlı topraklarına teşvik edilen göçmenlere vaat edilenler sağlanamadığı için 1861-1863 yılları arasında 10,648 pasaportlu Tatar göçmenin geri dönmek istediğinden söz edilir (Pinson, 2012: 106). Pasaportlu göçmen denmesinin altındaki asıl sebep Rusya'nın dönmek isteyen göçmenleri durdurmak için ortaya attığı, göçü yavaşlatma ya da durdurma sistemi olmasındandır. Ruslar bu durum karşısında bölgeye kendi tebaasından insanlar yerleştirip Hristiyanlaştırma faaliyetlerine girişmiştir. Bununla birlikte bölge halkı üzerindeki baskılarını da artırarak insanları sindirmeye çalışmışlardır.

Bu dönemde Ruslara karşı yerel direniş örgütleri kurulmuştur. Bu direniş hareketlerinin başında ise Nakşibendi Tarikatı'nın üyeleri bulunmaktaydı. Rusya'nın Kafkasya'nın büyük kısmını egemenliği altına aldığı yıl olan 1829 yılında İmam Şamil bölgedeki insanları Ruslara karşı mücadele vermeleri için Cihat'a çağırmıştır. Bu çağrıyla birlikte ikinci Müridizm de başlamıştır. Ancak Gazi Muhammed'in Ruslar tarafından yakalanıp idam edilmesi nedeniyle hareketin başına İmam Şamil geçmiştir. İmam Şamil'in başa geçmesiyle hareket ciddi anlamda güçlenmiştir. Öyle ki Mürid hareketi 1845-46 yıllarında Kafkasya'nın özellikle kuzey kesimini tam anlamıyla hâkimiyeti altına almıştır (Saydam, 1990: 251).

Rus ordularının Kafkasya'da ilerlediği ve bu ilerleyişe karşı mücadelenin verildiği yıllar olan 1830'larda Osmanlı Devleti o zamanlarda hiç olmadığı kadar sorunla karşı karşıyaydı. 1804 yılında temel sebebi Sırp İsyan'ı olan 1812 Rus Savaşı, 1821'de temelde Mora İsyanı'nın sebep olduğu Osmanlı donanmasının 1827'de Navarin'de İngiliz, Rus ve Fransız kuvvetleri tarafından yakılması aslında Osmanlı Devletinin 19. yüzyılda ne kadar zor durumda olduğunu göstermekteydi. Nitekim Osmanlı donanmasının yakılmasından bir yıl önce yaşanan Yunan isyanını bastıramamaları nedeniyle Yeniçeri Ocağı II. Mahmut tarafından kaldırılmış ve

1828-29 yıllarındaki savaşa ordusuz ve donanmasız girmek zorunda kalmıştır. Yani bu savaş aslında mücadele verilmeden Yunan bağımsızlığını kabul etmek anlamına gelmiştir (Çiçek, 2014: 62). Savaşın neticesinde Karadeniz'e kıyısı olan Poti, Anapa kaleleri ile Kafkasya'da Çıldır ve Ahıska havalisi Ruslara verilmiştir. Buraların kaybedilmesiyle Anadolu'ya büyük göç hareketleri olmuştur (Akyüz, 2008: 38). Bu dönemde Rusya ile yaşanan savaşların ardı arkası kesilmemiştir. Nitekim 1853 yılına geldiğinde tekrardan savaş patlak vermiştir. Rusya'nın çok fazla siyasi ayrıcalık talep etmesi neticesinde yaşanan savaşta Rusya yenilmiştir. Ancak Rusya'nın yenilmesi, Osmanlı devletinin yanı sıra birçok Avrupa devletiyle de savaşmak durumunda kalmasından kaynaklanmıştır. Bununla birlikte Osmanlı'nın savaşı kazanması bu savaştan çok karlı çıktığı anlamına da gelmez. Bu galibiyetin en önemli getirisi Rusya'nın Karadeniz'deki üstünlüğünün engellenmesi ve Akdeniz'e inme hayalinin bir müddet ortadan kaldırılması olmuştur (Akbulut, 2014: 16). 1853-1856 yılları arasında yaşanan Kırım Savaşı'nda Kırım-Kafkas Müslümanları Osmanlı safında yer almışlar. Rusya'nın baskıcı politikalarının sonucu olarak yüzbinlerle ifade edilen insan kitleleri Osmanlı topraklarına göç etmiştir. Savaşın sonuna doğru yaşanan göç olayı karşısında herhangi bir göçmen politikasına sahip olmayan Babiâli, göçün yaşandığı ilk yıllarda nasıl bir yol izleyeceğini bilmece de sonraki yıllarda bazı kurumların kurulması yoluyla göçmenlerin iskânını sağlamıştır. Gelen göçmenler için nizamnâme yapılıp, Muhacir Komisyonu kurulmuş ve uygun arazilerin tespiti konusunda da çalışmalar başlatılmıştır. Tespit edilen tarıma uygun yerlere göçmenler yerleştirilmiştir (Keleş, 2009: 1167). Rusya'ya karşı verilen bu mücadelede her ne kadar zafer elde edilmiş olsa da, Rus şiddeti ve emellerinin önüne geçilememiştir. Ancak Kafkasya'dan bir süreliğine çekilmesine ve buna bağlı olarak savaşın da durmasına neden olmuştur. Bu durum bölge halkının kendilerini toparlamaları için bir fırsat olarak doğmuş ancak iyi bir şekilde değerlendirilememiştir.

1859 yılında Şeyh Şamil'in de Ruslara esir düşmesi mücadeledeki zinciri koparmış ve mücadele çözülme noktasına gelmiştir. Şeyh Şamil'in esir düşmesinden sonra Ruslar Doğu Kafkasya'nın önemli bir bölümünü ele geçirmişler. Ruslar, bu süreçten sonra güçlerinin tamamını batıya kaydırmışlar. Çerkez göçüyle ilgilenmek üzere savaş yıllarında Mezkûr komisyonu kurulmuş ve 10 Mayıs 1862'de askeri ve siyasi tedbir amaçlı Çerkez göçüne karar verilmiştir. Bu kararlar birlikte yaklaşık

1.500.000 Çerkez yerinden edilerek Anadolu'ya göç ettirilmiştir (Bala, 1993: 384). Bu durum Anadolu'da bugüne değin yaşanan küçük çaplı göçlerin birden kitlesel göçlere dönüşmesine neden olmuştur. 1876 yılında Balkanlarda Bulgar, Sırp ve Karadağ isyanları meydana gelmiş olup Osmanlı bu isyanları bastırmada başarı göstermiştir. Ancak Rusya'nın Osmanlı Devletini savaş ile tehdit etmesi neticesinde 23 Aralık 1876'da İstanbul Konferansı toplanmıştır. Bu ülkeler arasında Bulgaristan başta olmak üzere çok fazla imtiyazlar istenmiş; ancak Osmanlı Devleti tarafından kabul görmemiştir. Rusya bu durumdan faydalanarak Osmanlı topraklarındaki Hristiyan tebaayı korumak adına 24 Nisan 1877'de Osmanlı Devleti'ne tekrar savaş açmıştır. Anadolu insanının hafızasında 93 Harbi olarak yer edinen bu savaş, hicri takvime göre 1293 yılında yaşanmıştır (Tavkul, 2006: 3). Osmanlı tarihinde Rusya'ya karşı verilen mücadelelerden en önemlilerinden biri olan 93 Harbi yaklaşık 9 ay sürmüş ve 31 Ocak 1878'de Edirne Antlaşması ile son bulmuştur. Osmanlı'nın mağlup olduğu bu savaşta büyük toprak kayıpları vermesinin yanı sıra Avrupa devletlerine karşı var olan üstünlüğünü de kaybetmiştir. Osmanlı Devleti o kadar zor duruma düşmüş ki başkent İstanbul bile Rus tehlikesine girmiştir. 1877-78 yılları arasında yaşanan harpten dolayı Anadolu'ya yaşanan göç hareketlerinde ivme yaşanmıştır. Bu savaşta Kafkasya bölgesinde Türkler, Çerkezler, Çeçenler, Abhazalar, Dağıstanlılar ve Acara bölgesinde yaşayan Müslüman Gürcüler savaşta Osmanlı Devletinin safında yer almışlar (Demirel, 2009: 1123).

Bu dönemdeki göçler nedenleri açısından birbirine benzedikleri için Kırım-Kafkas göçleri olarak adlandırılmaktadır. Rusya'nın Kırım yoluyla Kafkasya politikasını gerçekleştirmeye çalışması da aslında aradaki bağlantıyı göstermektedir. Nitekim Rusya'nın izlediği politikası sonucunda bölge Müslümanları arasında ilk göç Kırım'dan olmuştur. Kırım'ı bu açıdan farklı kılan ise direnişin burada ortaya çıkmasıdır (Berber, 2015: 19).

Her ne kadar Rusların, Kafkasya'da etnik temizliğe girişerek farklı yollarla kendisine karşı çıkanları sindirdiği ve buna bağlı olarak Osmanlının bu insanları kabul ettiği ifade edilse de farklı kaynaklarda bu göçlerin aslında açık bir şekilde özendirildiği belirtilmektedir. Zira Osmanlı yönetimi "Halife" sıfatından dolayı Müslüman göçmenlerin ülkelerine gelmelerini dini bir vazife olarak görmüş ve buna

yönelik olarak kendisine bağlı olacağına yemin eden herkesi ülkesine kabul edeceğini söylemiştir. Nüfus kıtlığını bu şekilde gidermeye çalışan Osmanlı Devleti'nin Rusya, Fransa ve bazı Güney Amerika kökenli insanlara tarım, toprak ve hayvancılık kredisi verip göç eden insanları (sonradan kötü gidişattan bu uygulama kaldırılmış) bazı vergilerden muaf tutarak göçmenleri Anadolu'ya teşvik etmiştir (Dündar, 2018: 49). Avrupa'dan göçün özendirilmesi ile aşırı vergiler, kötü yönetim, salgın hastalık ve savaşlar nedeniyle nüfus ve tarımsal üretime çare üretme amacıyla yapılmıştır (Akgündüz, 1999: 149). Zira Devletin en büyük zenginlik kaynağının nüfus çokluğu olarak görülüyor olması bu kararın alınmasında temel belirleyen olmuştur. Benzer şekilde "Dağıstan Tarihi" Bilim Akademisi ve Nadinskij'nin çalışmalarında konuyla ilgili alıntılar yapan Fisher göçlerin Türkiye, Türk yanlısı feodal beyler ve din adamlarının Rusların İslamîyet'i burada yok ederek bunun yerine kendi inancı olan Hristiyanlığı getirmeyi planladığı gibi dini kanaldan bölge halkını göçe yönelttiğini aktarmaktadır (Fisher, 1987: 361). Fisher'in tespitinin haklılık payı yüksektir. Çünkü bu dönemde Osmanlı Devleti savaşlardan dolayı büyük toprak ve nüfus kayıpları yaşamıştır. Nüfus kıtlığının baş gösterdiği Osmanlı Devleti bu durumu düzeltmek ve Anadolu'da sürekli artan gıda talebine karşılık birtakım siyasi ve askeri sebeplerle ekip biçilemeyen toprakları tarıma kazandırarak ekonomik hayata canlılık kazandırmak amacıyla nüfus desteği almak istiyordu. Anadolu'da Türk ve Müslüman nüfusunun arttırılmak istendiği bu süreçte göçmenlere çok farklı konularda önemli yardımlar yapılmış ve Anadolu'ya göçler teşvik edilmiştir. Zor durumdaki Osmanlı Devleti, ekonomik gelirlerini arttırmak için her yolu denemiş, hatta dünyanın farklı kesimlerinde bulunan insanları getirip Anadolu'ya yerleştirerek tarımsal üretimi arttırmaya çalışmıştır. Karpat'ın bu yöndeki tespiti şöyledir: "*Tanzimat yüksek kurulu, 9 Mart 1857(5 Cemaziyülâhır 1272) tarihinde göç ve iskânla ilgili sultan tarafından da onaylanan bir kararname yayımlandı. Bu kararnameyle sultana bağlılık yemini ederek onun tebaasından olmaya ve ülke kanunlarına saygı göstermeye hazır olan herkese Osmanlı devletinin kapısının açık olduğu ilan ediliyordu*" (Karpat,2017:153).

3.2.2. Siyasal Nedenler

Rusya, sürekli yayılma ve topraklarına yenilerini eklemek için çabalamış ve yayıldıkça toplumsal yapısı da dönüşüme uğramıştır. Rusya toplumsal anlamda 16. yüzyıla kadar neredeyse sade diyebileceğimiz homojen bir toplumsal yapıya sahipti. Ancak sınırlarına yeni topraklar kattıkça kısa sayılabilecek bir zaman diliminde çok etnikli ve çok dinli bir ülke konumuna geçmiştir (İzzetgil, 2016: 52). Genişleyen topraklarında artan etnisite çeşitliliğini azaltmak ve karşı gelenleri sindirmek için milyonlarca insanı yerinden ederek Anadolu'ya göç ettirmiştir. Ruslar, göç etmek istemeyenleri de Rus nüfusunun ağırlıklı olduğu bölgelere sürmüştür. Rus- İran (1826-1828) ve Türk-Rus savaşının nihayetinde Rusya yeni topraklar kazanmıştır. 1828 yılında imzalanan Türkmençay Antlaşmasıyla Nahçıvan, Erivan hanlıkları ile Ordubad sancağını alan Rusya Edirne Antlaşması ile de Osmanlının elindeki Gürcistan, İmereti, Megreli, Guri ve Kafkasya'nın diğer vilayetlerini almıştır. (Tanrıverdi, 2014, 1-2).

Rusya, Kafkasya'da dengeleri değiştirmek için bir yandan kendi düzenini kurmuş ve çok sayıda devlet birimini buraya yerleştirmiş, bir yandan da nüfusun etnik yapısını değiştirerek dengeleri kendi lehine değiştirmeye çalışmıştır. Bu bağlamda etnik kompozisyonu değiştirmek amacıyla Rusya'nın içlerinde bulunan nüfusun bir kısmını Kafkasya'da ele geçirdiği topraklara yerleştirerek iskânlarını sağlamıştır. Bunu Gürcistan'ını ele geçirdikten sonra daha iyi yapmıştır. Kafkasya'dan Anadolu'ya göçe neden olan faktörlerden en önemlilerinden birisi de siyasi anlaşmalar gereği Rus hâkimiyetinin bölgede kabul edilmesi ve Rusya'nın buraları kendi toprağı olarak görmesidir. Eskiden beri Rusya'nın egemenliğine girip topraklarına dâhil olmak isteyen Tiflis kralı II. Herakliyus (İrakli Han) Osmanlı'nın düştüğü zor durumdan istifade ederek Rusya'nın himayesini istedi. Bu talep üzerine 1783 yılında karşılıklı bir antlaşmayla Rus askerleri bölgeye girip orada Rusları temsil etmişlerdir. Rusya, aynı zamanda Gürcistan'ı bir üs olarak da kullanmak istiyordu. Bu yolla Osmanlı Devletinin güneydeki eylemlerini takip edebiliyor ve kontrol edebiliyordu. Antlaşma haberini alan Osmanlı Devleti, derhal bölge hanlıkları ile irtibata geçerek akınlar yapmalarını istemiştir (Gökçe, 1979: 77). II. Katerina zamanından sonra Ruslar ele geçirdikleri yerlere kendi adamlarını

yerleştirerek bölgede ilerlemeyi bir milli politika haline getirmişlerdir (Akyüz, 2008: 37). Rus nüfuzunun artması bölgedeki dengeleri değiştirmiş dolayısıyla Anadolu'ya göç hareketlerinin yaşanmasına neden olmuştur. 1860 yılında Kafkasya'nın Kuzeyinde yeni bir idari taksimat yapıldı; Kuban ve Terek eyaletleri ve bu eyaletlere bağlı Rus ve Kossak birlikleri oluşturuldu. Petersburg'da bulunan Kafkasya Komitesi, Kuban havzasına Rus-Kossakların yerleşimi tamamlandıktan sonra Kubanötesi diye bilinen Adige ve Abhazya yerleşim bölgelerine de yaklaşık 100.000 Rus ve Rus-Kossak köylüsünün yerleştirilmesi uygun görüldü; bölgenin yerli halkları olan Abaza ve Adige'ler şayet Rus hâkimiyetini kabul etmezlerse, Osmanlı topraklarına giden mecburi istikamet tek alternatif olarak sunuluyordu. Rusların uyguladığı katı baskı politikası nedeniyle bir zorunluluk haline gelen göç neticesinde Rus kaynaklarına göre 1858-1859 ve 1862-1863 yazı periyodunda resmi kayıtlara geçmiş göçmen sayısı 80.000'e ulaşmıştı (Bice, 1991: 46-47)

Anadolu'ya göç olayının yaşanmasında etkili olan faktörlerden biri de 13 Temmuz 1878'de imzalanan Berlin Antlaşmasıydı. Antlaşmaya göre Karadağ ve Sırbistan'a bağımsızlık verilmiş ve ardından Girit ve Arnavutluk Osmanlı Devleti'nden ayrılmıştır. Bunun yanı sıra Kars, Ardahan ve Batum Rusya'ya verilmiş olup, Doğubeyazid ve Eleşkirt Vadisi de Osmanlı'ya bırakılmıştır (Gencer, 1992: 516-517). Ancak yine de bu antlaşma Rusya'nın isteklerini tam olarak karşılamamıştır. Çünkü; Rusya, ileride kendisinin olabilecek sınır topraklarda Kafkas halklarını istemiyordu. Bu yüzden 1878 Berlin Antlaşması ile "Rumeli'de Çerkez göçmenlerin iskân edilmemesi" kararı verildi ve bu kararlar en az 175.000 Kafkasyalı ikinci sürgüne uğradı (Özbay, 1999: 42). Berlin Antlaşması Osmanlı için adeta bir yıkım olmuştur. Nitekim Osmanlı kendi nüfusunun 5'te 1'ini ve topraklarının da 5'te 2'sini bu savaşla kaybetmiştir (Shaw ve Shaw, 1977: 191).

Rusya ile Osmanlı devleti arasında Berlin Antlaşması'ndan yaklaşık bir yıl sonra (8 Şubat 1879) göç ile ilgili işleri düzenleyen bir anlaşma sağlanmıştır. Yapılan uzlaşmaya göre Kars, Ardahan ve Batum halkına 3 yıl içinde serbestçe göç etme imkânı verilmiş, aksi halde bu insanlar Rus vatandaşı sayılacaktı (Gökdemirden akt. Arslan, 2014: 45). Fakat daha sonra 1917'de meydana gelen gelişmeler neticesinde bu topraklar Osmanlı Devletine bırakılmıştır. Göç etmiş olan nüfusun bir kısmı eski

topraklarına dönerken bir kısmı ise dönmemiştir. Rusya'nın, hem Kafkasya'dan Anadolu'ya göç edenlerin geri dönmelerini hem de Osmanlı Devletini zor durumda bırakmak için bazı faaliyetlere giriştiği belirlenmiştir. Bu faaliyetlerden en önemlilerinden bir tanesi dönmek isteyenlerden belli miktarda para talep edilmesi ya da dönmek isteyenlerin Rusya Devleti tarafından verilecek olan kanunnameye uygun ruhsatnameye sahip olma gibi birtakım engelleyici şartlar öne sürmeleridir (Kanat, 2001: 51).

Dini ve siyasi nedenlerle 18. yüzyılda hareketlenen ve 19. yüzyılda gittikçe artan göç olayı neredeyse tamamı Müslümanlardan oluşmaktaydı. Bu göçler Osmanlı'nın etnik, dini ve sosyal yapısının değişmesinde önemli oranda etkili olmuştur (Demirtaş, 2011: 18). Her ne kadar bu göç olayları 1850'li yıllarda hız kazanmış ve 1880'lere doğru azalma göstermişse de göç hareketinde bir süreklilik olmuştur. Bunun örneklerini 1950 li yıllara kadar görmek mümkündür. Bu dönemin özellikle ikinci Dünya Savaşı yıllarına da denk gelmesi hasebiyle Almanlarla işbirliği yaptıkları gerekçesiyle yurtlarından edilen insanların varlığından anlamaktayız. Rusya, kendisine ihanet ederek düşmanı (Almanlarla) işbirliği yaptığı gerekçesiyle sınır bölgesinde şüpheli halklar dediği (Başta Çeçen ve İnguşlar) insanlar için bir kararname hazırlamıştır. Bununla yaklaşık 452.000 Çeçen ve İnguş ailenin birkaç gün içerisinde göç etmeleri şartı getirilmiştir. Yanlarında sadece 20 kg valiz taşıyabilen bu insanlar, kamyonlara bindirilerek Orta Asya'ya sürgün edilmiştir (Henze, 1995: 11). Bunun yanı sıra Kafkasya, Kırım, Balkanlar ve Akdeniz adalarında yaşayan Türk, Çerkez, Pomak, Boşnak, Arnavut ve Tatar gibi eski Osmanlı tebaasından yaklaşık 1.700.000 göçmen 1923-1995 yılları arasında Anadolu topraklarına göç etmiştir (Ciğerci, 2012: 108-109).

3.2.3. Ekonomik Nedenler

Rusya'nın bölgede hâkimiyetini sağlama arzusu, başka bir ifadeyle kendinden olmayanları yok etmeye yönelik uyguladığı bir diğer politika ise ekonomik anlamda yıldırma ve muhtaç bırakma politikaları olmuştur. Rusya'da ekseriyetle Müslümanlar olmak üzere Kafkas insanlarını göçe zorlayan etkenlerden biri de ekonomik baskılar olmuştur.

Bölge insanın kültürel değerlerini elinden alan, yok eden Çarlık Rusya'sı bu uygulamayı ekonomik sahada da göstermiştir. Ekonomik olarak zor duruma düşen bölge insanları bir yerden sonra artık tükenme noktasına gelmiştir. Bu nedenle Müslüman ahali, hem Rusya'nın baskısından kurtulmak hem de dini ve ekonomik açıdan rahata kavuşmak amacıyla Osmanlı Devletine göç etmiştir. (Erkan, 1993: 46).

Bölgedeki baskıların artık ekonomik savaşa döndüğü Kafkasya'da yerliler, Rusların sonradan bölgeye yerleştirdiği Kosaklara göre çok kötü koşullarda hayat mücadelesi vermekteydiler. Çok az toprağı olan bu insanlar, dolayısıyla hayvan sayısını da en aza indirmek zorunda kalmışlardı. Yerlileri ekonomik anlamda Kosaklara bağımlı hale getirme çabası vererek (Güneş 2014: 283) göç etmeye mecbur bırakılmaları istenmiştir. Bölge halkının ellerindeki mallara el konulmuş ve halk planlı bir biçimde göçe mecbur bırakılmıştır. Göç etmek istemeyenlere eziyet edilmiş ve aynı zamanda çok sayıda insan da öldürülmüştür. Örneğin Rusların 7000 kadar Nogay'ı öldürmesi halk arasında korkuya neden olmuş ve kalanların çoğu çareyi Kafkasya'nın diğer yerlerine kaçmakta bulmuştur (Williams, 2000: 95).

Savaştan dolayı tarla, bağ ve bahçelerinin yanı sıra diğer mal varlıkları da harap olan halk, kuru ekmeğe muhtaç hale gelmiş. Rusya'nın bölgeyi istilasını halkı o kadar zor duruma düşürmüştü ki çok sayıda Müslüman ve reâyâ vergilerini bile ödeyemez duruma düşmüşlerdi (Gülsoy, 1992: 247). Ruslar için, Karadeniz ve Kuzeyinde kalıcı bir hâkimiyet kurmanın yolu bu konuda Çarlık Rusya'sına hiçbir şekilde zorluk çıkarmayan ve dini açıdan Osmanlı Devleti ile bağları olmayan Hristiyan bir nüfus yapısı meydana getirmektir. Bu amaç doğrultusunda Rusya, bölgedeki Müslüman halk üzerindeki baskılarını arttırmış, mülkiyetlerine kısıtlamalar getirmiş, bölgenin demografik ve idari yapısını kendi lehine tekrardan tesis etmeye çalışmıştır. Rusya genelde Kafkasya'da özelde ise Kırım'da Kırım Valisinin de verdiği bilgiler doğrultusunda halkın elindeki mal varlıklarını (Toprak başta olmak üzere) almak için hileye dayalı çeşitli aldatmaca yöntemler geliştirmişlerdir. Örneğin; yüzyıllarca üzerinde yaşadıkları toprakların ve onlara ait tapuların geçersiz olduğu söylenmiştir. Aynı şekilde gerçekte karşılığı olmayan bazı vergiler çıkarılarak insanlar borç yükleri altında ezilmeye mâhkum bırakılmış ve bu borçlara karşılık evleri elinden alınmıştır (Bozbıyık, 2015: 69). Müslümanların

elindeki arazilere el konulmuş, bu insanlar, verimsiz ve dağlık topraklara mâhkum edilmiş ve çoğu zaman aristokratlar ve Rus göçmenlerle de arazi anlaşmazlığına itilmişlerdir (Erkan, 1993: 47).

Mal varlıkları ellerinden alınan insanlar açlıkla sınanmış ve nitekim 7 Aralık 1863'te uzun süreden beri (Yaklaşık 4 ay) Ruslara karşı mücadele eden Abhazalar arasında kıtlık ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda hayatta kalan yaklaşık 1000'den fazla aile Osmanlı topraklarına iltica etmek zorunda kalmıştır (Bayraktar, 2007: 408).

Rus yönetimi, bölgeyi Ruslaştırmak için elinden geleni yapmış; Kafkasyalıları farklı bahanelerle yerlerinden ederek verimli arazileri Rus ve Ruslaşmış Kosaklara vermek istemiştir. Bunu özellikle Kırım Savaşı sonrası daha katı bir şekilde uygulamıştır. Bu vesileyle hem Müslümanların buradaki verimli topraklardan yararlanmasının önüne geçilecek hem de ordularında insan ihtiyacını gideren Kosakların ekonomik durumları iyileştirilerek kendilerine olan bağlılıkları artırılmış olacaktır. Bu politika doğrultusunda Ruslar tarafından verilen Kuzey Kafkasya topraklarının dışında başka yerde yaşama şansları olmayan bu insanlara ya bunu kabul etmeleri ya da ülkeden sürülecekleri söylenmiştir (Bozbıyık, 2015: 69). Rus boyunduruğunu kabul etmek istemeyen ya da göç etmek istemeyen insanları sindirmek için Rusya, şiddete başvurmuş ve halkın elindeki ekonomik kazanç kaynaklarına el koymuştur. Nitekim bölgeyi yerli halktan arındıran Rusya'nın boşaltılan yerlere (Tataristan'a 2-3, Kafkasya'ya 3 milyon) çok sayıda Rus yerleştirmiş olması da aslında izlediği politika gereği buraları Ruslaştırmaktı (Satış, 2012: 519).

Sürekli baskı, idam, sürgün ve müsadere gibi yollarla yerli halkı yıldırarak göçe zorlayan Ruslar, 1877-78 yıllarında 93 Harbi dediğimiz savaşta Osmanlı Devleti ile mücadele etmiştir. Çerkezlerin de ayaklanarak Osmanlı Devletine aktif bir şekilde destek verdiği bu mücadeleyi Osmanlılar kaybetmiştir. Bu mağlubiyet Çerkezlere giden yardımın da kesilmesine neden olmuş ve dolayısıyla Ruslara karşı verilen mücadelenin de kısa sürede son bulmasına neden olmuştur. İsyanı sert bir şekilde bastıran Rusya, Çerkezlerin bütün ileri gelenlerini idam etmiş ve o binlerce insanı da Sibiry'a sürgüne göndermiştir. Ahalinin tüm malına el koyan Ruslar (Bala, 1993: 384), onlara göç etmek dışında başka alternatif bırakmamıştır.

Rusya, kontrolünde bulunan Bulgaristan'da da Kafkasyalı Müslümanlara karşı ekonomik savaş açmış, insanları göçe mecbur bırakmak için her yolu denemiştir. Etnik temizliğe girişen Ruslar, bu amaçlarına yönelik olarak Müslümanların vergi oranları yükseltilmiş; köylülere, Türkiye'nin ürünlerinin büyük bir bölümünü devlete vermesi için baskılar yapmış, eski rejimde olduğu gibi Türk çocuklarını Trudovak adı verilen işçi asker taburlarına alıp çok ağır işlere koşturmuş, okul çağındaki Türk çocuklarını da Brigadir adı verilen kısa süreli işçi taburlarına alıp çalıştırmıştır (Çolak, 2013: 119). Benzer uygulamaları Azerbaycan'da da sergileyen Ruslar, Azerbaycan milliyetçileri ve aydınlarını öldürmüş bir kısmını da sınır dışı etmiştir. Kişilerin şahsi arazileri birleştirilmiş ve çiftlikler kollektifleştirilmiştir. Bu baskı ve etnik temizlik sonucunda Azerbaycan 120.000 insanını kaybetmiştir (Kaeter, 2004: 30). Sonuç olarak Rusya bölge halkını göçe zorlamak için halkın arazisine el koymuş var olan arazilere karşılık büyük arazi vergilerini uygulamış tarımla uğraşlarını kesmek için engeller çıkarmış, insanların elindeki değirmen, su dolapları gibi araçlara silah zoruyla el koymuş ya da sattırmıştır. Kısaca geçimlerini edemez halde bırakılarak (Paşaoğlu, 2013: 357) göç dışında diğer tüm alternatif yollar kapatılmıştır.

3.2.4. Diğer Nedenler

Rusya, bölgenin etnik yapısını kendi lehine değiştirmek için savaş-çatışmalar, siyasi ve ekonomik nedenlerin yanı sıra başka metodlar da kullanarak nüfuz alanını genişletmek istemiştir. Bu amaç doğrultusunda; Rus nüfusa çok daha büyük ölçüde imkân tanınırken, yerlilere bu konuda daha az imkân tanınarak göç etme yolları açılmıştır. Yerlilerin göç etmeleri için; Ruslara ait yerleşim yerlerindeki muhtar ya da ataman denilen kişiler halk tarafından seçilirken, dağ köylerinde böyle bir şey söz konusu değildi; seçimi polis şefi yapardı. Yerlilere yönelik işlenen suçların önemli bir kısmı karşılıksız ya da cezasız kalırken, yerlilerin işlediği suçlar için çok daha farklı bir tutum geliştirilmiştir. Askerlik yapma zorunluluğunun getirilmesi de bir başka itici güç olmuştur. Nitekim atlara alışan dağlıların nerede askerlik yapacağı konusundaki endişeleri, dini inanışlarından dolayı Ortodoks askerlerle aynı yemeği yeme düşüncesi dağlıları huzursuz etmiştir. Askerlik konusunda verilen bilgilerin de yetersiz ve çelişkili olması karmaşaya neden olmuştur (Güneş: 2014: 282).

Rusya, bölgedeki emellerine ulaşabilmek için Panslavizm politikası çerçevesinde halka her türlü kısıtlamayı getirmiş, farklı kanallarla çeşitli baskıları uygulamaktan kaçınmamıştır. Bu açıdan Rusların yaptığı girişimlerden biri de kültürel açıdan eritme faaliyetleri olmuştur. Rusya, nüfuz alanını genişletmek ve Müslüman nüfusu Ruslaştırmak için onları bir arada tutan din ve dillerini değiştirmek zorundaydı. Bunu başarabilmesi içinse İslam kültürüne karşı iki koldan savaş açması gerekirdi. Bunlardan ilki okullar, diğeri ise ibadet mekânları olan camilerdi. Rusya'nın bu konuda eğitimle ilgili ortaya çıkarmak istediği tablo; yapabildiği kadar Müslüman genci kendi okullarında okutarak Ruslaştırmak ve daha sonra bu gençler vasıtasıyla Müslüman ahalinin geri kalanını kazanmaktı. Bu amaca yönelik olarak Türkçe eğitim verilen okullar kapatılmış ve Müslümanlara iki alternatif sunulmuştur: İlki, Rus okullarında eğitim almak iken ikincisi hiçbir şey bilmeyen cahil insanlar olarak kalmaktı (Erkan, 1993: 37).

Önceleri kabileler halinde örgütlenen ve dolayısıyla yönetilmeleri de kolay görünen Kafkas ahalisi, dini bir bağla bir araya gelerek Ruslara karşı savaşmışlardır. Bu bağın ismi ise Müridizm'dir. Müridlik ise hükümetin baskılarına karşılık, sınıfın ve imtiyazlı kimselerin olmadığı herkesin kaynaştığı bir dini eylemdir. Rusların uyguladıkları baskılar, insanları bu inancın çatısı altında birleşmesine ve mücadele etmesine neden olmuştur. Bu direnişe, misliyle zulmederek karşılık veren Ruslar, halkın ibadet mekânları olan camileri kapatmış ve kendi dil ve dini inanışını halka benimsetmek için çabalamışlardır. Hatta Rus olmayanların Ruslaştırılması politikası olan İl'minsky yöntemi de 1870 yılında kabul edilerek uygulanmaya başlanmıştır (Erkan 1993: 39). Göç etmeyip ata yurdunda kalan ahaliye, Hristiyanlığı kabul etme ve Kuban'ın kolay bir şekilde denetim altına alınabilen ovalara yerleşme fırsatı tanınmış ancak; daha sonra Çar ordusunda hizmet etmeleri istenmiştir (Vurucu, 2014: 38). Bölge insanı bu teklifi kabul etmemiştir. Çünkü bunu kabul etmeleri neticesinde kendi kanından olan ve Ruslara karşı direniş hareketinde bulunan insanlarla savaşmak durumunda kalacaklarını bildiklerinden buna taraf olmaktan ziyade yurtlarını terk edip Osmanlı Devleti korumasına geçmeyi tercih etmişlerdir.

Bu dönemde Kafkasya'ya Çar Naibi olarak tayin edilmiş olan Grandük Mişel (Çarın erkek kardeşidir), 1864 Ağustosunda Kafkasya'nın geri kalanlarına içeriği şu

yönde olan fermanı tebliğ etmiştir: Bir ay içerisinde Kafkasya'nın terk edilmesi emri verilmiştir. Aksi takdirde halkın tamamının Rusya'nın belli yerlerine savaş esiri olarak gönderilecekleri söylenmiştir. Bunun üzerine yaklaşık 1.000.000 insan vatanını terk etmek zorunda kalmıştır (Berkok, 1958: 526). O kadar ki Ruslar, göç eden halka bile zulmetmiş muhacir gruplarını kılıçtan geçirmişlerdir (Çelik, 2010: 406).

Kafkasyalıların göç etmesi için hayatı yaşanılmaz kılan Ruslar, zulüm dışlılarına başvurarak halkı yıldırmaya çalışmışlardır. Köyler önce talan ediliyor ardından yakılarak yok ediliyordu. Hayatlarını idame ettikleri sürü hayvanları, diğer malzemeleri ellerinden alıp çekilmez bir hayata sürükleniyorlardı (Demirtaş, 2009: 223). Baltık kıyılarından Karadeniz kıyılarına, Hazar Denizi kıyılarından Uzakdoğu'da Kore sınırlarına kadar bölgelerdeki ulusların ve etnik toplulukların, resmi adlandırmalarla özel istihdam, sosyalist anavatanın güvenliği, Hitler ordusuyla ve Almanlarla işbirliği ve Japon casusluğu gibi sebeplerle sürüldükleri görülmüştür (Sağır, 2012, 371).

3.3. Kafkas Göçmenlerinin Anadolu'da İskânları

Son iki yüzyıldır, dünya üzerinde yaşanan kitlesel göç hareketlerinden en fazla etkilenen coğrafyalardan biri de şüphesiz Anadolu olmuştur. Osmanlı Devleti'nin toprak kaybetmesiyle Türk ve Müslüman unsurların Anadolu'ya göçleri, Cumhuriyet'in kurulmasından sonra da "uluslaşma politikası"nın bir gereği olarak sürmüştür (Adıgüzel, 2013: 74). Osmanlı Devleti kendine sığınan insanları ülkenin farklı yerlerine yerleştirerek iskânlarını sağlamıştır. Ancak bu göçmenlerin ağırlıklı olarak yerleştirildikleri yerlerden biri de gaza ve cihat politikasının bir gereği olarak Balkanlar olmuştur. Fakat Osmanlının son zamanlarında Balkanlarda meydana gelen kopuşlardan dolayı daha önce buralara yerleştirilmiş olan insanların tekrardan yer değiştirmesine ve dolayısıyla Anadolu'ya tekrardan göç etmesine neden olmuştur (Shami, 1995: 82). Anadolu'ya gelen bu insanların iskânları sağlanırken yabancı ülkelerin müdahalesine yer bırakmamak için titiz davranılmaktaydı. Nitekim daha önce de bahsedildiği gibi Rusya doğu sınırında göçmen iskânını istemezken; İngiltere ise Rusya'ya karşı sınırda bir güç oluşturmak için göçmenlerin buralara yerleştirilmesini uygun bulmuştur. İskânla ilgili bu durum yaşanırken 93 Harbi

bittikten sonra Rusya ile Osmanlı Devleti arasında bir anlaşma sağlandı. Bu anlaşmaya göre Sivas'ın doğu tarafında kalan bölgelere muhacir yerleştirilmemesi yönünde anlaşmaya varılmıştır (Asan, 2016: 42). Rusya'nın bu girişimleri sonucunda göçmenlerin büyük bir kısmı Rusçuk, Nicopolis, Vidin, Silistre, Niş ve Sofya gibi daha batıda bulunan illere yerleştirilmiştir. Göçmenlerin bir kısmının ise Fırat boyundaki Birecik ve Rakka bölgelerine yerleştirilmesi istenmiştir. Bununla hem Aneza ve Şhamalar gibi güneyden gelen yıkıcı aşiretlere karşı bir set çekebilecekleri hem bu göçebe aşiretleri yerleşik hayata geçmeye zorlayacakları hem de Bağdat vilayetinin güvenliğini sağlayacakları ileri sürülüyordu (Karpas, 2003: 112). Sağlanan bu anlaşmayla 150.000 Çerkez'in yeri değiştirilmiş, Rumeli'den Şam ve Anadolu'nun iç kesimlerinde iskânları sağlanmıştır (Güngör, 2005: 143). Bu durum ise iskânın bir iç mesele olmaktan çıkıp dış güçlerin müdahalesine açık hale gelen uluslararası bir sorun olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte Osmanlı Devleti de göçmenleri toplu olarak yerleştirmek yerine kontrolü kolaylaştırmak için dağınık yerleştirmeyi tercih etmiştir.

Rusya'nın talepleri doğrultusunda gerçekleştirilen iskânda değişiklik olduğu ve daha sonra Kafkasya'dan sürülen Çerkezlerin Orta Anadolu ve Doğu Anadolu vilayetlerine iskânlarının yapıldığı görülür. Sonraki süreçte Tercan, Kiğı'yı, Anderas ve Tekman gibi verimli ovalara göçmenlerin bir kısmı yerleştirilmiştir. Bu göçmenlerin daha önce Ermeni ve Yunanlıların yaşadığı yerlere yerleştirildiği ileri sürülmektedir. Buna göre Erzurum'da 3000 ailenin (15-20.000 göçmen) iskânı sağlanırken 6-8000 göçmen de Sarıkamış'a yerleştirilmiştir ve bu göçmenlere ait yaklaşık 20 köy kurulmuştur (Chochiev ve Koç, 2006: 82). Bab-ı Ali dönemindeki bu süreçte bu göçmenler dışında Diyarbakır, Urfa, Van, Muş ve Ahlat gibi şehirlere de göçmenlerin yerleştirildiği görülmüştür. Göçmenlerin iskânı çoğu zaman istekleri dışındaki yerlerde sağlanmış olup; zorunlu iskâna tabi tutulmuşlardır. Özellikle 1860'lı yıllarla birlikte yoğun bir şekilde Anadolu'ya göç eden Çerkezler, merkezkaç kuvvet olma özelliğine sahip unsurların bulunduğu yerlerde iskân edilmişlerdir. Balkan milliyetçiliğinin yaşandığı Balkanlar, Arap milliyetçiliğinin yaşandığı Ortadoğu, Rum ve Ermeni milliyetçiliğinin yaşandığı Anadolu toprakları Çerkezlerin yoğun olarak yerleştirildikleri bölgeler olmuştur (Kaya, 2011: 81).

Osmanlı Devleti Anadolu'ya ulaşan insanları yerleştirirken İstanbul dışında iskânlarının sağlanmasını özellikle istemektedir. Nitekim İstanbul hem nüfusu açısından kalabalık bir şehirdi hem de başkentti. Başkentte meydana gelecek herhangi bir sıkıntı dış göçlerin Osmanlı Devleti'ne yüklenmelerini olanaklı kılmakta ve devlet nazarında bu durum pek makbul görülmemektedir. Ayrıca muhacirlerin şehir merkezlerinden ziyade kırsal alanlara, metruk arazilere, vakıf ve hazineye ait çiftliklere yerleştirilmesi de salgın hastalıklar ve güvenlik nedeniyle gerekli görülmüştür. 1877 yılına kadar şehir ve şehir yakılarındaki arazilere göçmenlerin yerleştirilmesine müsaade edilmemiştir. Fakat daha sonra yaşanan yer sıkıntısından dolayı buralarda da iskâna izin verilmiştir. Göçmen sayısının hızlı bir şekilde artması ve salgın hastalık riskinin artması endişesi hem boş arazilerin hem de vakıf ve hazineye ait çiftliklerin iskâna açılmasına neden olmuştur (Pul, 2013: 165).

Bunların yanı sıra Osmanlı Devleti'nin de iskânda Müslüman ile gayri müslim ayırımına gittiğini görmektedir. Bunun en belirgin örneklerini ise mekânda görmek mümkündür. Nitekim mahallerin etnik ve milliyete göre ayrıştırılması bunun en bariz örneğidir. Örneğin 1830'a kadar Ankara'da 107 mahalle vardı ve sadece 57 tanesi Müslüman sakinlerden oluşmaktaydı, 27 mahallenin nüfusu Müslüman olmayanlardan oluşurken geriye kalan 23 mahallenin nüfusu da karışık bir yapıya sahipti (Georgeo'dan akt. Şengül, 2001: 68). Buna ek olarak Osmanlı Devleti sonraki süreçte kendi tebaası olmayan bu gayrimüslim nüfusun önemli bir kısmını tasfiye ederek ve dışarıdan da Kafkas göçlerini de teşvik ederek Anadolu'nun Müslümanlaşması ve Türkleşmesi konusunda özel bir çaba sarf ettiğini söylemek mümkündür. Bu Müslümanlaşma çabalarına aynı zamanda milli bir devlet oluşturma fikrinin de eşlik ettiğini söylemek mümkündür. Bu çaba Cumhuriyet'ten sonra da devam etmiş ve etnik gruplar devletin homojenleştirme politikasına maruz kalmışlardır. Bu süreçte ana dilin kullanılması ve etnik anlamda azınlık isimlerinin kullanımının yasaklanması gibi yasaklar getirilmiştir. Zira Millet sistemi, Anadolu'da yaşayan halklar arasındaki etnik ve kültürel farklılıkları dikkate almamış hepsini aynı Müslüman ulus olarak kabul etmiş ve uygulamaları da bu yönde yapmıştır. Türkiye'de göçmenlerle ilgili ilk kanun olan İskân kanununda bu amaç açıkça belirtilmiş olup ülkenin etkin yapısını Türk ve Müslümanlar lehine çevirmeye

yönelik olarak çıkarılmıştır. Bu kanunun Türk ve Türk olmayan göçmenler arasındaki ayrımını İçduygu, çalışmasında şöyle aktarmaktadır:

1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunu takiben göçe dair oluşturulan ilk kanunlar ve düzenlemeler, temel olarak ulus-devletin birliğini ve güvenliğini pekiştirmeyi amaçlıyordu. Bu nedenle kanunların çoğu, Türk soyundan gelen yabancılara, tercih edilen olma statüsü tanıyordu. Bunlar arasında en çarpıcı örnek, Türkiye'de göçmenlerin kabulünü ve yerleşimlerini düzenleyen ilk kanun olan İskân Kanunu'dur (14 Haziran 1934'te çıkartılan, 2006'da yeniden düzenlenen 2510 sayılı Kanun). Bu kanun, bir göçmeni "Türk soyundan gelen, Türk kültürüne ait olan ve Türkiye'ye burada yerleşmek üzere gelmiş olan" bir kişi olarak tanımlamaktadır ve bu göçmenlere, vatandaşlığa kolay geçiş, ekonomik entegrasyonları için onlara tarım sahaları ve ev verilmesi gibi çeşitli imtiyazlar tanımaktadır. Diğer bir deyişle, bu kanun Türk olmayanların Türkiye'ye göç etmelerini amaçlı olarak güçleştiriyordu.(İçduygu, 2012: 34)

Benzer şekilde Yahudi kökenli Pan-Türkçü düşünceye sahip Tekin Alp (Asıl adı Moiz Cohendir.) dönemin Türkleştirme politikasının on unsurunu şöyle açıklar: 1) İsimlerinizi Türkleştirin 2) Türkçe Konuşun 3)İbadetlerinizi Türk sinagoglarında yapın 4) Mekteplerinizi Türkleştirin 5) Çocuklarınızı memleket(Türk) mekteplerine gönderin 6) Memleket sorunlarıyla uğraşın 7) Türk'lerle dayanışma içinde olun 8) Cemaat ruhuna bağlı olun 9) Milli iktisat sahasında vazifenizi yapın 10) Hakkınızı bilin (Yıldız, 2001: 268). Cumhuriyet döneminin ürünü olan bu uygulama ağırlıklı olarak Yahudiler için tasarlanmışsa da Türkiye'deki diğer etnik gruplar için de yerini bulmuştur. Kafkas göçmenleri arasında bu homojenleştirme faaliyetinin en büyük grubunu Çerkezler oluşturmuş ve bu insanların büyük kısmı asimile olmuştur. Çerkez terimi artık etnik bir kavram olmaktan çok, kültürel aidiyetle ilgili kullanılmaya başlanmıştır (Avagyan, 2013: 9). Bu uygulama, Anadolu'da Müslüman nüfusun kısa sürede hızlıca yükselmesine neden olmuştur. Zira sahip olduğu toprakların üçte birini kaybetmesi, bir ulus devleti için önemli bir nüfus temeli sağlıyor ve nüfus olabildiğince homojenleşiyor (Dündar, 2018: 31). Bu şekilde 24 milyona sahip olan imparatorluğun, çoğunluğu Türk olmayan 5 milyon nüfusunun azalması sonucunda imparatorluk büyük bir kısmı Türk olan nüfus tarafından temsil

edilecekti (Ahmad, 1999: 186). Bunun sonucunda 1820’lerde % 59,6 olan Müslüman nüfus oranı toprak kayıpları sonucunda yaşanan göçlerle 1890’da % 76,2’ye yükselmiştir (Bice,1991: 61). Müslüman nüfus oranının yükselmesinde ihtida ve irtidadların da büyük oranda etkili olduğu iddia edilmektedir (Deringil, 2017: 163).

Osmanlı ülkesine göç eden insan sayısının fazla olması doğasıyla barınma ve temel ihtiyaç maddeleri başta olmak üzere birtakım ihtiyaçları da ortaya çıkarmıştır. Kaybedilen savaşlarda yaşanan toprak kayıpları ve artan hazine giderlerine rağmen teşvik ettikleri göçmenlerin ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla dönemin yöneticileri girişimlerde bulunmuşlardır. Göçmenlere yapılan yardım çalışmalarına bakacak olursak:

1860 yılına kadar gelen göçmen sayısı az olduğu için göçmen konusunda sorunları ele alacak ve göçmenleri organize edecek herhangi bir kuruma ihtiyaç duyulmamıştır. Herhangi bir vaka meydana geldiğinde ise bölgeye gönderilen memurlar aracılığıyla mesele halledilmeye çalışılmıştır. Bu döneme kadar göç ve göçmen konusuyla Şehremenati ilgilenmiştir. Ancak Balkanlarda meydana gelen bağımsızlık hareketi ve Osmanlı Devleti’nden kopuşlar ile Kafkasya’da Ruslara karşı mücadele eden 1 milyondan fazla Çerkez, Çeçen ve Türk, kitlesel bir şekilde Osmanlı topraklarına akın etmiştir. Bu süreçte sadece İstanbul’a gelen göçmen sayısı 10.000’in üzerinde olmuştur. Bu durum karşısında Şehremenati, işleri idare edemez olmuştur (Kalaycı ve Çatal, 2015: 455-456). 93 Harbi neticesinde göçmen sayısına bağlı olarak Muhacirin Komisyonu kurulmuştur. Bu komisyona göçmenlerin iskân ve iâşelerini sağlamak, gerek görüldüğü durumlarda ekecekleri toprak için tohumluk, toprağı sürecek öküz tahsisi gibi yardımlarda bulunmak, ev yapımı ile yiyecek giyecek yardımında bulunmak ve halkın yapmış olduğu yardımları kuralına göre dağıtmak gibi görevler verilmişti. Bununla birlikte göçmenlerin geldikleri yerdeki koşullar dikkate alınarak uyumları için iskân yerleri özenle seçilmiştir. 1860 yılında kurulan Muhacirin komisyonu faaliyette bulunduğu dönem içerisinde; göçmenleri misafir etmiş, boş ve kullanım dışı olan toprakları göçmenlere vererek onları ekonomiye dâhil etmiş, göçmenlerin en büyük sıkıntılarından olan barınma ve beslenme ile ilgili birtakım çözümler sağlamıştır. Bunların yanı sıra göçmenlerin sosyal hayata daha hızlı uyum göstermeleri ve üretici bir konuma geçmeleri için çift

hayvanı ve tohumluk da vermiştir. Ancak daha üretici konumunda olmayanlara da yevmiye verilmiştir (Kalaycı ve Çatal, 2015: 456). Bu amaca yönelik olarak ülkenin farklı yerlerinde tarıma uygun verimli topraklar tespit edilerek göçmenlerin yerleştirilmeleri sağlanmıştır. Toprakların ailelere dağıtımında ailedeki birey sayısı ve toprağın verimliliği belirleyici olmaktaydı. Göçmenlere verimli olan topraklardan 70 orta verimli olanından 100 ve verimsiz topraklardan da 130 dönüm arazi tahsis edilmiştir. Fakat bu rakamlar sonraki yıllarda düşmüştür (Kocacık, 1980: 166-167). Dönemin yönetimi göçmenlerin iskânı için toplamda 2.209.203 dönüm arazi (1892 yılı) ayırmış olup bu arazilerden 57.000 dönümü Erzurum'da 50.000 dönümü ise Van'da tahsis edilmiştir (İpek, 1991: 242).

Daimi iskân yerlerine gönderilen göçmenlerin yol masrafları ile bu yolculukları boyunca ihtiyaç duydukları tâyinât bedelleri devlet bütçesinden karşılanmış, iskân edildikten sonra da fakir olanlara belli bir süre daha yevmiye ya da nân-ı aziz adı altında çeşitli yardımlara devam edilmiştir. Bunların dışında muhacirler 25 yıl boyunca askerlikten ve 10 yıl boyunca da bütün vergilerden muaf tutulmuşlardır (Yılmaz, 1999: 597). Bu amaç doğrultusunda devlet hazineye ait arazileri göçmenlere tahsis etmiş, göçmenlerin yerleşmesi için imkânları seferber etmiştir.

Dönemin yönetimi, Anadolu'ya gelen göçmenleri yerleştirdikçe ülkeye gelen göçmenlere yenileri eklenmiş ve bunların ardı arkası kesilmemiştir. Bunun sebebi Çarlık Rusya'sının Kafkaslarda uyguladığı şiddetli baskı ve insanları göçe zorlamasıdır. Özellikle 1864 yılında büyük göç dalgaları gelmeye başlar başlamaz, bütün Osmanlı topraklarında geniş yardım kampanyaları başladı. Başta İstanbul olmak üzere, Anadolu ve Rumeli'nin her vilayet, kaza ve köylerinden, Bağdat, Mısır ve Trablusgarp'a varıncaya kadar her yerden her çeşit yardım gelmeye başlamış (Keha, 2013: 98). Ancak yine de göçmenlerden bir kısmına gereken yardımlar yapılamamış, dışarıda kalmalarına engel olunamamıştır. Salgın hastalıklardan kaynaklı ölümlerin yaşanması da Osmanlı'nın bu konudaki yetersizliğini göstermektedir.

Osmanlı Devleti gelen göçmen kitlelerine çeşitli konularda yardım etmeye çalışmış ve bu konuda önemli ilerlemeler kaydetmiştir. Özellikle ilk gelen

göçmenlere ciddi anlamda yardımlar yapılmış göçmenlerin birçok ihtiyacı giderilmiştir. Fakat göçmen sayısının artması, Osmanlı'nın savaşlarda yenik çıkması, hazine giderlerinin artması, toprak kayıpları ile birlikte içeride de toprak sisteminde meydana gelen bozulmalar devleti güç duruma düşürmüş daha sonra gelen göçmenlere yapılan yardımlar konusunda birtakım kısıtlamalara gidilmesine neden olmuştur. Dolayısıyla arsa, tohum, yevmiye, tarım ürün ve araçları ve ev yapımı konularda maddi durumu iyi olanlara yardım edilememiş, bu konuda halktan yardım çağrısında bulunulmuştur. Bütün yardım girişimlerine rağmen yine de bazı problemlerin önü alınamamıştır. Örneğin, hükümetin yetersiz yardımları nedeniyle sağlık açısından uygun koşullar oluşturulamamış ve netice itibariyle salgın hastalıklar baş göstermiş ve buna bağlı olarak % 30'a varan kayıplar meydana gelmiştir (Saydam, 1997: 162). Bazı yerlerde göçmenlere yapılan yardımların ise geri ödenmek koşuluyla sağlandığı da görülmektedir. Bu yardımlardan birinin de zahire olduğu belirlenmiştir (Demirtaş, 2011: 26).

Kafkasya'dan Osmanlı Devleti'ne gelen muhacirlere yönelik olarak başka devletlerin de yardım çabasında olduğu görülmüştür. İngiltere ve Fransa'nın bu yöndeki girişimleri Rusya üzerinden olmuştur. Fransa'nın İstanbul büyükelçisi M. de Moustier İngiliz meslektaşlarıyla görüşerek göçlerin Osmanlı Devleti'ne yüklediği mali külfetin Rus hükümeti ile paylaşılması gerektiği belirtilmiştir (Çelik, 2010: 70). Devletlerin girişimlerine rağmen Rusya'nın bu konudaki tavrı değişmemiş ve talep edilen yardım maalesef sağlanamamıştır. Bazı çalışmalar göre ise Osmanlı Devletinin tüm göçmenlere aynı muamelede bulunmadığı etnikçi bir yapı sergilediği belirtilmektedir. Bu açıdan baktığımızda Osmanlı tebaasından olan Müslümanların "Muhacir" olarak kabul edilip iskân kurumunun kapsamına alındığı, öte taraftan bölgedeki ülkelerden kaçıp Osmanlı topraklarına gelenlerin "Mülteci" olarak kabul edilmiş olduğu belirtilir. Bununla birlikte yerleştirmelerde de göçmenlerin bürokrat, eşraf ve siyasal elite mensup olanlarına ayrıcalık tanındığı, cemaatlerin elitiyle sıradan üyelerinin birbirinden ayrıldığı belirtilmektedir (Erder, 2018: 62-63).

Bu dönemde muhacirler için aynı zamanda Muhacir gazetesi de kurulmuştur. Gazete, muhacirlerin çektiği sıkıntıları, onlara yardımcı olmayı ve yol göstermeyi amaçlamıştır. Fakat muhacirlerin göç etmesini teşvik etmediğini hatta aksine zorunlu

olmadıkça onlardan topraklarını bırakmamalarını istediği iddia edilmektedir. Göç ederek Osmanlı sınırları dâhilindeki topraklara iskân edilen muhacirlere ise daima destek olmuştur (Çelik, 2010: 409). Tüm bu çalışmalara rağmen göçmenlerin bir kısmı kendini Anadolu’da misafir olarak görmüş ve 1990’lı yıllara kadar Kafkasya’daki gelişmeleri takip ederek oraya dönmeye çalıştığı belirlenmiştir (Çelikipala, 2006: 429).

Sonuç olarak Kafkasya’dan göç eden göçmenlere dönemin yönetimi dışında Anadolu halkı da kucak açmıştır. Muhacirlere yaşlarına göre yevmiyeler verilmiş, nakil işlerinde yol ücretleri karşılanmış, iskânları sağlamak amacıyla çeşitli araştırmalar yapılmış ve yerleştirme işlemleri yapılmış hatta gerekli durumlarda nakdi yardımlar yapılmıştır. Yerli ahali ile sorun yaşamalarının önünü almak için kültürlerine vakıf olan tercümanlar görevlendirilmiş ve kısa süre içinde uygun yerlerde tarım yapmalarına olanak sağlayan topraklar verilerek iskânları sağlanmıştır.

3.4. Karapapak Göçü

Bazı Kafkas halkları gibi Karapapaklar da Osmanlı-Rus savaşlarında Osmanlı Devletinin safında yer alarak savaşmışlardır. Fakat savaşın Osmanlı Devleti’nin aleyhine sonuçlanması neticesinde de Rusların baskı politikalarına karşı direnemeyerek Anadolu’ya göç etmek zorunda kalmışlardır. Tez çalışmasının da konusunu oluşturan Karapapak göçü bu başlık altında ele alınıp açıklanmaya çalışılmıştır.

3.4.1. Karapapakların Etno-Kültürel Özellikleri

İlk defa XI. yüzyıl Rus kaynaklarında geçen Karapapak ismi, onların ırksal özelliklerini tanımlayan ya da belirlemekten ziyade giyiniş tarzlarıyla alakalı olan bir yakıştırma olduğu belirtilmektedir (Taşağıl, 2001: 426). Bazı çalışmalarda Karapapakların Terekemelerin bir kısmı olduğu ve giyimlerinden dolayı bu ismi aldıkları iddia edilir (Tozlu, 2005: 87). Rus generallerinden Stepan Oseboviç Kışmıšov bu ismin giyiniş tarzı ile olan ilişkisini şöyle açıklamıştır: *Asya Türkiye’sinde Karapapaklar adı altında başlarında yerli ahalinin başörtüsünden farklı olarak kara koyun derisinden papak takan Cenubi Kafkas bölgesinden göç edenler düşünülür. Karapapaklar esasen bizim tatar bölgesinin Borçalı, Kazak ve*

Şemseddinlerin sakinleridir. Sınırlarımızda meydana gelen cinayetlerden sorumlu tutulmamaları için Serhattaki Türk sancaklarına yerleştirilmişlerdir (Valehoğlu, 2005: 159). Yani aslında ırki özelliklerinden ziyade bölgede yaşanan olaylardan kendilerini muaf tutmak için giydikleri ifade edilir. Bu ismin bir mücadele sonucu ortaya çıktığını ileri sürenler de vardır. Buna göre, 1502 yılında Akkoyunlu Hükümdarı Uzun Hasan'ın torunu Elvend İbn Yusuf'un, Şah İsmail tarafından yenilgiye uğratılarak Akkoyunluların yıkılması ile ideolojik olarak Şiiliğin Safeviler idaresinde yayılmaya başladığı döneme denk gelir. Bu iddiaya göre, Karapapaklar, Şah İsmail'in babası, Şeyh Haydar'ın 12 imamın adının olduğu ve 12 dilimden oluşan "Taç" adlı kızıl kavuğu giymeyip buna karşı çıkarak Dağıstan'da yerleşik "Karabörklü" diye bilinen Kıpçak/Kuman-Kumuk boyu gibi mezhepsel inançlarını yani Süniliklerini ön plana çıkarmak için Karapapak giymeye başlamaları ve dolayısıyla Nakşbendi tarikatı Şeyhleri olup "Resm-i Sünni" adındaki vergilerini vermeleri ile bu ismin onlara verildiği iddia edilir (Kırzioğlu, 1972: 11). İnsanlar, Şeyh Haydar'a bağlılıklarını göstermek için kızıl kavuk giymişlerdir; ancak bir kısmı bunu reddederek Emir Şeyh'e olan bağlılıklarını göstermek için Karapapak giymiştir. Fakat aslında böyle bir şeyin doğru olmadığı iddia edilmekte olup çok sayıda Türk topluluğunun Türkistan'da ortaya çıkmalarından itibaren Karapapak giymiş oldukları belirtilmektedir. Hatta batıya göçlerinde Ruslar bunlara Karapapkalılar anlamına gelen "Çornıye Klobuki" ismini vermiş olduğu iddia edilir (Yılmaz, 2007: 2). Mezhepsel ayırımdan ötürü kimilerinin kırmızı kimilerinin de siyah başlıklar giymeleri aidiyet meselesi ile de aslında ilgilidir. Nitekim siyah külah giyenler Osmanlı, kırmızı külah giyenler ise Safevileri desteklemişlerdir. Bazı çalışmalarda ise büyük yün anlamına gelen (Kara: büyük- Papak: yün) Karapapak kelimesinin Tiftik veya kuzu derisinden yapılan başlıktan türediği belirtilmektedir (Çetinkaya, 2004: 51). Yünden yapılan bu şapkaya o kadar değer verilmiş ki asilzadeler için karagül den (astragandan) kalpak yapılmışken; diğerleri için normal koyun postundan yapılmıştır. Diğer taraftan kul olarak kabul edilen kölelerin bu şapkadaki giymeleri de yasaklanmıştır. Milli kıyafetin bir parçası olan kalpak bir erkeğin tüm yıl giymesi gereken değerli bir tamamlayıcı unsur olarak kabul edilmiştir (Adji, 2019: 150).

Yeniaras; Gürcistan, Dağıstan ve Azerbaycan'daki fetihler sonucunda Müslüman Karapapaklara Terekeme denilmeye başlandığını yazmaktadır (1994: 33).

Terekeme kelimesi de bu boy için sıklıkla kullanılmaktadır. Bazı tarihçiler tarih içinde Terekeme adında herhangi bir boy ya da kavmin olmadığını iddia etmektedirler. Fakat Cengiz Han ile Celalattin Harzemşah arasında yaşanan kavgada, çoğunluğu Karapapak olanlar, toplanarak Harzemşah'a yardıma giderler. Bu nedenden dolayı bu insanlara birikme, yığılma toplanma anlamına gelen ve Arapça bir kelime olan teraküm'den bozulma terekeme denmiştir. Farklı bir görüşe göre ise Kumuklardan tarım ve hayvancılıkla uğraşan kesimine Terekme denilmiştir. Bu isim zaman içinde Terekeme'ye dönüşmüştür (Papakçı, 2002: 22). Kemaloğlu bu kavramın halk arasında bulunduğu mekânı terk eden, göç eden kişiler için kullanıldığını ve benzer bir şekilde eskiden Terek ırmağı civarında yaşayan bu insanların daha sonra farklı nedenlerle yerlerini değiştirerek başka alanlara göç etmeleri de aslında Terek ve terekeme arasında bir bağın kurulmasına neden olduğunu ve eski yerlerini terk ettikleri için bu ismin verildiği belirtilmektedir (Kemaloğlu, 2012: 3). Terekeme ya da Karapapak isminin aynı anlama karşılık geldiği çok sayıda çalışmada belirtilmiştir. Mürsel Adıgüzel de buna şu şekilde işaret etmektedir: *Terekeme adı, Orta Asya'da yaşamış olan Türklerden bir boyun adıdır. Şöyle ki, Oğuz Kağan'ın torunlarının oluşturduğu boylardan birisinin adı, Terekeme adıdır. Karapapak ise, Terekemelerin kış şartları gereği soğuktan korunmak için başlarına koydukları astıran siyah kuzunun derisinden yapılan papağın adını almasıdır. Karapapaklar ne boydur, ne de soydur. Terekemelere verilen bir addan ibarettir. Böylece tarihimizde Terekeme halkına verilen ikinci bir ad olarak ortaya çıkmıştır. Bu nedenle Türklerin bir boyu olan Terekemelere, soyadı gibi Karapapaklar da denilmiştir. Yani, Terekeme/Karapapak, aynı ağacın bir elması gibidir* (2018: 11). Karapapaklara çoğu zaman Kazaklı/Kazaklılar da denilmiştir. Bu nedenle Karapapak, Borçalı, Kazaklı ve Terekeme isimleri çoğu zaman aynı şeye karşılık geliyormuş gibi kullanılmıştır (Kafkasyalı, 2012: 7). Fakat aslında Karapapak ile Terekeme tabirleri arasında küçük de olsa fark bulunmaktadır. Her iki ismin de Türk unsurunu teşkil ettiği doğrudur. Ancak Karapapak tabiri, Anadolu'ya (Kars'a) geliş tarihi açısından daha eskiye dayanan (1828 den sonra) ve önceden yerleşik durumda olan Çıldır kazası ve köylerindeki Kafkas Türkleri için kullanılmaktadır. Diğer taraftan Terekeme ise daha geç tarihte (1921'den sonra) Kars'a gelerek daha çok Kars'ın merkez köyleri ve Selim, Sarıkamış, Göle ve

Arpaçay köylerine yerleşen ve aynı zamanda yakın bir tarihe kadar yerleşik düzene geçmemiş yaşamını göçebe olarak idame ettirenler için kullanılmaktadır. Aynı topluluğun biri daha önceki tarihlerde yerleşik olanı iken diğeri daha geç tarihte gelmiş olup yakın vakte kadar göçebe bir hayat sürenlerdendir (Ercilasun, 1983: 41). Yani Karapapak adı bu Türklerin yerleşik yaşamı seçenlerine verilen bir ad iken; Terekeme ise göçebe yaşam sürenlerine verilen bir addır (Güneş, 2012: 162). Kimileri ise göç ettikleri yere göre bu isimlerin verildiğini belirtmişlerdir. Zira, Azerbaycan ve İran'dan göç edenlerine Karapapak; Gürcistan'dan göç edenlerine de Terekeme denilmiştir. Fakat daha önce de belirtildiği gibi her iki isim de aynı topluluğu belirtmek için kullanılmaktadır. Nitekim hem İran hem de Azerbaycan'dan göç edenlerin kökeni Kafkasya'ya dayanmaktadır. Mevcut durumda Karapapak kelimesi tüm Terekemeleri de kapsayacak şekilde kullanılmaktadır (Yılmaz, 2015: 168). Ancak bazı çalışmalarda Karapapak kelimesinin Türk olmayı tek başına karşılamadığı bunun yanında Türk kelimesi ile belirtilmesi gerektiği çünkü çok sayıda soyun Karapapak olduğu (Kıpçak, Karakalpak...vb) belirtilmiştir. Oysa Terekemeler zaten Türk oldukları için böyle bir kelimeye ihtiyaç duyulmadığı iddia edilmektedir (Dündar, 2019: 34).

Oğuz-Kıpçak Türklerinin bir alt kolu olarak kabul edilen Karapapa'klar çok eski zamanlardan beri farklı coğrafyalarda yaşamalarına rağmen Safeviler döneminde özellikle XIX. yüzyılda yaşanan hâkimiyet savaşları neticesinde daha çok ön plana çıkmışlardır (Kafkasyalı, 2011: 88). Karapapaklar; Kafkasya, Anadolu ve İran coğrafyasının tarihinde büyük bir role sahip olmuşlardır. Bu bölgelerde meydana gelen gelişmelerde büyük bir rol üstlenmişlerdir. Kafkasya'nın sahip olduğu jeopolitik ve jeostratejik konumu çevre devletlerin daima sahip olmak istediği bir yer haline getirmiş ve dolayısıyla sürekli çatışmalara sahne olmuştur. Buna bağlı olarak insanların sık sık yer değiştirmesine yani göç etmesine neden olmuştur. Savaşçı yapılarıyla ön plana çıkan Karapapaklar; koşullara bağlı olarak Osmanlılar, Safeviler hatta bazen Ruslar tarafından kullanılmışlardır. Bu savaşçı özellikleri nedeniyle Türk topluluk ve devletlerinin bile aleyhine kullanılmış ve bazen de bu özellik, sürgün sebepleri bile olmuştur. Bu nedenle bugün Karapapaklar dünyanın farklı yerlerine dağılmış durumdadır. Bahsini ettiğimiz devletlerle yakın ilişkiler kurmuş olmalarıyla birlikte kendilerine özgü Kazak-Şemseddin Hanlığı, Borçalı Sultanlığı gibi hanlık ve

sultanlıklar da kurmuşlardır. Ancak günümüzde en yoğun yaşadıkları yerlerin başında Gürcistan'ın Borçalı bölgesi ile Azerbaycan'ın Kazak-Şemseddin, İran'ın Sulduz ve Türkiye'nin Kars-Ardahan-Iğdır ve Ağrı ile Kazakistan'ın Güney Kazakistan eyaleti bulunmaktadır (Kafkasyalı, 2012: 269).

Karapapakların kökenine baktığımızda çok farklı görüşlerin olduğu görülmektedir. Ancak burada, fikir yürütenlerin birleştiği nokta ise Karapapakların Oğuz-Kıpçak karışımı bir Türk boyu ve aynı zamanda Hazar, Sabir ve Peçeneklerin torunları olduğudur (Yılmaz, 2015: 168). Dünya tarihine çıkışları Asya Hun Devletine dayandırılan bu boy, sırasıyla Selçuklular, Harezmşahlar ve Altınorda Devleti gibi devletlerin egemenliğinde yaşamışlardır (Karaoğlu, 2018: 5). Metehan'ın kurmuş olduğu birliğin parçalanması ile birlikte doğuda kalan Türklerin bir kısmı Çin egemenliğine girmiştir. Bu durumu kabul etmeyen Karapapaklar yeni yerler aramaya başlamışlardır. Göç kararı alan bu insanlar Hazar Denzinin olduğu bölgeye yerleşmişler (Mürsel, 2018: 52). Kuzeyden Kafkasları aşarak Kür ırmağı boylarına iki boy halinde gelerek yerleşmişlerdir. Borçalı ve Kazaklı olarak anılan bu boylar Karapapakların ilk atalarıdır (Papakçı, 2002: 19). Kazak boyuna ait kollar; Kazaklar, Paydar, İspirlü, Demürçi-Hasanlu, Çekvanlu ve Nehri kollarından oluşurken Borçalı boyu ise Ak-tala, Uzunlar, Gölegiren, Taşır/Taşir ve Arpalu kollarından oluşmaktadır (Yılmaz, 2007: 36). Yılmaz'ın görüşünü Kırzioğlu'da şu şekilde desteklemektedir: Yukarı Kür boylarında bulunan Karapapak adında büyük bir kısmı Sünni-Hanefi, az bir kısmı Mürüt(Mürid, yarı Şaman-Müslüman) ve Şii mezhebine mensup olan Türkler Borçalı ve Kazak/Kazakh diye iki kola ayrılıp Kıpçak-Kuman kolundan sayılırlar. Yerleşik yaşama yeni alışan bu kolun Kafkasya'nın kuzeyinden Borçalı-Kazak çayları bölgesine gelip yerleştikleri ve buralara buralara verdiğini belirtir (Kırzioğlu, 1972,1).

Karapapakların da aynı zamanda üyesi olduğu Kıpçaklar, Kafkasya'ya Daryal ve Derbent geçitleri yoluyla gelmişler. Daryal geçidi yoluyla gelenler Kazak, Borçalı, Sıgrak ve Zagatala bölgelerine; Derbent yoluyla gelenler ise Azerbaycan'ın orta bölgelerine yerleşmişler (Kafkasyalı, 2012: 272). Buraya yerleşen Karapapaklar komşuları oldukları Arsaklılarla sürekli mücadele halinde olmuşlardır. İkili arasındaki savaş Arsaklı Hristiyan azizin Karapapakları Hristiyanlığa davet etmesi ve

onlardan bir kısmının bu dini kabul edip benimsemesine kadar devam etmiştir (Dündar, 2019: 101). Kür Nehri'nin güneyinde ve Gence ile Ahılkelek arasında varlıklarını sürdüren bu ikiz boydan Kazaklar, Kazak Çayı civarına yerleşerek buraya ismini vermişken, Borçalılar ise Borçalı Çayı civarına yerleşip aynı şekilde buraya adlarını vermişler. Daha doğuda bulunan Kazaklar, merkezi Gence olan Kürt hanedanlığı Şeddadiler döneminde (951-1088) Selçuklu akınları sırasında Müslüman olmuşlardır. 1048 yılında Pasınler/Kaputuru (Hasankale) savaşında Selçuklu ordusunun yanında Bizans ve onun müttefiki olan Apkaz-Kartel'e karşı mücadele etmişlerdir. Diğer taraftan batıda yer alan Borçalılar ise Loru merkezli Hristiyan (Gregoryen) Taşır Bagratlılar'ın ülkesinde oldukları için uzunca bir süre Hristiyan olarak kalmışlar; ancak 1064 yılında Selçuklu Sultanı Alp-Arslan buraları fethedince toplu bir şekilde Müslümanlığı kabul etmişlerdir (Kırzioğlu, 1972: 6). Kırzioğlu, Özbekistan'da bulunan Karakalpak Özerk Cumhuriyeti'deki Karakalpak'larla da akrabalıklarının olduğunu iddia etmekte olup her iki grubun da Kuman/Kıpçak ve Bulgar Hazar Türklerinin boyu olduğunu belirtmektedir. Aynı zamanda Karapapakların Hazar kağanlarına kız veren en itibarlı Kıpçak boylarından biri olduğu da belirtmektedir (Kırzioğlu, 1976: 467). Fakat Mürsel Adıgüzel, Karakalpak diye bilinen halkın aslında Türk ve Terekeme/Karapapak olmadığını başlarına giymiş oldukları uzun yönlü koyun derisi ya da uzun kıllı keçi derisinden yapılan papakları giymelerinden bu adı almış oldukları ve bunların Türklerle akrabalığı olmadığı gibi Müslüman da olmadıklarını, Kırzioğlu'nun aksine iddia etmektedir (Mürsel, 2018:14). Karapapakların büyük bir kısmı Sünni Müslüman iken az bir kısmı Mürüt(Şamanlık ve Müslüman inancının karması) ve Şii Müslümandır (Arabacı, 2005: 150).

Rus kaynaklarında ise Karapapaklar köken olarak Kazaklara dayandırılmaktadır. "Tifliskiye Vedomosti" adlı gazetenin 14 Ağustos 1980 tarihindeki 65. sayısında Karapapakların 1078'de Gürcistan Kralı II. Georgi döneminde Cigun çayını geçip Kazak arazilerine yerleşmiş ve oradan da komşu eyaletlere ve Ermenistan'a yayılan Kazak tayfasına dâhil oldukları iddia edilmiştir. Kazakların Kazak bölgesine XI. yüzyılda göç ettiği fikri ile bunların Kıpçakların bir kolu olduğu düşüncesi aynı yayının başka bir sayısında Rus etnograf ve tarihçi İvan Şopen tarafında da desteklenmektedir (Valehoğlu, 2005: 8-9).

Fahrettin Kırzioğlu ise Kazakları şu şekilde Hazarlarla ilişkilendirmektedir: *Bugün Genve-Tiflis arasındaki Akıstafa-Çayı boyunca "Kazaklı" adını verdiren bu yaylakçı-kışlakçı, Türkler, 626 yılından önce Kür boyuna yayılan Hazarların kalıntılarıdır. Bugün Kars ili, Revan ve Tiflis'ten başka, Kuzey-Azerbaycan'ın Kazakh, Gence Cavanşir, Cebrazil, Kuba Gökçay Lengeran ve Ağdaş bölgelerinde kalabalık Kazak-Terekemeler yaşamaktadır* (Kırzioğlu, 1998:361). Buradaki insanlar Türkmençay antlaşması sonucu Kafkasya'dan Türkiye ve İran'a göç eden Karapapaklardır. Aras nehrinin sınır olarak kabul edildiği bu antlaşma ile yaklaşık 800 aile göç etmiş olup, Sulduz bölgesi onlara tımar olarak verilmiştir (Türkoğlu, 2001: 470).

Faruk Sümer ise Karapapakları şu şekilde tanımlamaktadır: *Karabağ'da, Otuz iki oymaktan meydana geldiği için, bu adla anılan büyük bir topluluk yaşıyordu. Bunlar Karabağ Türkmenlerinden idiler. Son asırlarda Terekeme denilen Türkler bunların kalıntılarıdır. Otuz iki'den Mukaddem, Cevanşir, Ahmedlu, Gökçelü, Kara-Koyunlu, Ozan gibi ancak birkaç oymağın adını biliyoruz. Karabağ'a ait Osmanlı tahrir defterlerinin incelenmesi neticesinde bu topluluğa diğer birçok obaların da adları ve yurtlarını öğrenmek belki mümkün olacaktır* (Sümer, 1976: 198). Bunların yanı sıra Karapapakların Sakalarla, Hazarlarla, Peçenekler, Gürcüler ve Karakalpaklarla akrabalıkları olduğu iddia edilir (Yılmaz, 2007: 12-35).

Sonuç itibarıyla yapılan bu farklı tanımlardan da anlaşılacağı üzere Karapapakların kesin olarak hangi kökene dayandıkları noktasında bir belirsizlik söz konusudur. Öyle ki bazıları Fars kökenli olduklarını bile belirtmektedir (Nevruzova, 2005: 24). Fakat çalışmaların ortak noktası Oğuz-Kıpçak kökenli bir Türk boyu oldukları noktasıdır. Bunun yanı sıra Karapapakların Sakalar, Hazarlar, Peçenekler, Kıpçaklar, Oğuzlar, Gürcüler ve Türkistanlı Karakalpaklarla akrabalıkları da olduğu söylenir (Yılmaz, 2007: 12-35).

3.4.2. Karapapakların Yaşam Alanlarının Dağılışı

Kafkasya daima büyük güçlerin odağında olan ve sürekli elde edilmek istenen bir yer olmuştur. Dolayısıyla bu sahiplenme arzusu, savaş ve mücadelelerin de sürekli patlak vermesine ve buna bağlı olarak da insanların yer değiştirmesine neden

olmuştur. Kafkasya; Rusya, Osmanlı Devleti ve İranlıların uğrunda sürekli mücadele verdiği bir yerdi. Fakat son iki yüzyılda bölgede en fazla hüküm süren, Ruslar olmuştur. Ruslar bölgeye hâkimiyetlerini de daha çok kendisinden olmayan insanları temizleyerek sağlamıştır. Rusya, hâkimiyetinin arttığı 18. yüzyıldan itibaren bölgedeki diğer etnik gruplarla sürekli mücadeleler vermiş bazen ağır darbeler, ciddi kayıplar yaşamış ama sahip olduğu insan ve teknoloji gücü sayesinde rakiplerini yenmeyi başarmıştır. Bu başarısının neticesinde ise milyonlarca insan Kafkasya'dan göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göç olayından en çok etkilenen unsurlarda biri de kuşkusuz Karapapaklar olmuştur. Karapapakların en kadim yurtları olan Borçalı; Türklerle İranlıların, Türlerle Rusların ve Ruslarla İranlıların mücadele alanı olmuş ve sürekli el değiştirmiştir. Karapapakların taraf oldukları devletlerin yenilmesi onların da yerlerinden olmasına neden olmuştur. Bu nedenle bazen küçük gruplar; bazense sürgün ve toplu şekilde yer değiştirerek Asya'nın birçok bölgesine yayılmış durumdadırlar. Karapapakların günümüzdeki başlıca yaşama alanları şu şekildedir:

Türkiye: Rusya ile İran arasında 1828 yılında yapılan savaşta İran'ın Ruslara yenilmesi ile Kazak Şemseddin Hanlığına bağlı Borçalı ve Kazak bölgelerinde yaşayan Karapapaklar göç etmek zorunda kalmıştır. Bu göçmenlerden bir kısmı Kars'a gelirken diğer bir kısmı ise İran'a göç etmiştir (Ercilasun, 1983: 44). Bu göç olayından sonra 1877-78 yıllarında yaşanan savaşın ardından tekrardan insanlar yer değiştirmek zorunda kalmışlardır. Gürcistan'ın Borçalı bölgesinde yaşayan Karapapak Türklerinin bir kısmı 93 Harbi dediğimiz 1877-1878 yıllarında yaşanan Osmanlı-Rus savaşı neticesinde Anadolu'ya göç etmek zorunda kalmıştır. Göç eden bu insanlar bugün Ardahan, Kars, Ağrı, Sivas, Amasya ve Tokat gibi şehirlerde yaşamaktadırlar (Güneş, 2012: 153). Rus ordularının, 93 Harbi olarak bilinen 1877-78 yıllarındaki savaşta Kars'ı işgal etmeleri ile Karapapaklar, içlere doğru göç ederek Silvan, Tokat ve Zile'de köyler oluşturmuşlar (Papakçı, 2002: 20). İşgale rağmen Rusya'da 1893 yılında yapılan ilk nüfus sayımına göre Kars vilayetindeki Karapapak nüfusu 29.879 kişi olarak belirlenmiştir (Alakom, 2009: 60). Andrews, Türkiye'de 1883 yılı itibariyle Kars'ın dâhil olduğu Rusya'nın kontrolündeki yerlerde 11.721 Sünni ve 9.931 Şii olduğu iddia etmektedir (Andrews, 1989:101). Bugün en fazla Karapapak'ın yaşadığı ülkelerden biri de Türkiye'dir. Özcan Çiftçi günümüzde yaklaşık 1 milyon civarında Karapapak'ın yaşadığını

belirtmektedir (Çiftçi, 2015: 52). Türkiye’de en fazla Karapapak, nüfusa oranla (% 15) Kars’ta yaşamaktadır. Kars merkez, Selim, Kağızman ve Arpaçay ilçelerinin yanı sıra Ardahan’ın Çıldır ilçesi ile Muş merkez, Bulanık ve Malazgirt de Karapapakların yaşadığı yerlerdendir. Ağrı merkez, Eleşkirt, Tutak, Taşlıçay ilçeleri ile Erzurum merkez ve Horasan Karapapak nüfusunun olduğu yerlerdir. Diğer taraftan Sivas, Amasya, Adana, Balıkesir, Bursa ve Kayseri’de de nüfusları vardır (https://www.academia.edu/25765900/KARAPAPAK_TEREKEME_TURKLERI).

Günümüzde eğitim, işsizlik, toplumsal sorunlar ve sağlık gibi farklı nedenlerden dolayı Batı illerine yoğun bir şekilde göç eden bu insanlar; Türkiye’nin neredeyse her iline dağılmış durumdadırlar. 1920-1921 yıllarında sığınma yoluyla, 1924’te mübadele yolu ile Ermenistan, Gürcistan ve SSCB ülkelerinden 45000 Türk Kars iline yerleştirilmiştir. Fakat bunlardan yaklaşık 10 bini Sovyet Konsolosluğu çabası sonucu geri dönmüştür. 35 bin Türk’ten 25 bini ise Karapapak olduğu iddia edilir (Kırzioğlu, 1972: 21). Kavkazsky Kalendar’a göre Kars ve çevresinde 63’ü Kars yöresinde olmak üzere, 29’u Ardahan’da 7’si de Kağızman’da olmak üzere toplamda 99 köyleri vardı (Papakçı, 2010: 12). Kars Karapapaklarının önemli bir kısmı Sulduz’dan göç etmişken diğer bir kısmı ise Gürcistan ve Dağıstan’dan göç etmiştir (Tozlu, 2005: 88). İranlılar, Karapapak’ların köken olarak İranlı oldukları gerekçesiyle onları ülkelerine geri getirmek için başta para ve makam olmak çok farklı aracı araçlar kullanmışlardır (Tozlu, 2005: 89). Bu durumdan ötürü çoğu zaman mekik göçleri meydana gelebilmiştir. Osmanlı Devleti tarafından buna izin verilmediğinde ise rahatsız edici durumlar ortaya çıkabiliyordu (Kızılkaya, 2011: 128). İran mezhepsel birliktelik yoluyla 380 hanenin İran’a geçmesini sağlamıştır. Fakat çalışmalar sonucunda 150 hane geri dönmüştür (Karahanoğlu ve Kırzioğlu, 1986: 191-192).

Gürcistan: Gürcistan’a Karapapak göçünün en yoğun olduğu zaman Bagratlı Taşir dönemi IV. David zamanında ve Kraliçe Thamara dönemlerinde olmakla birlikte, Arşaklı Kralı III. Tiridat (287-330) zamanında Gürcistan’a geçip yerleşmişler. Sovyet Birliğinin Gürcistan’a egemen olduğu yıllarda özellikle Josef Stalin döneminde çok sayıda Karapapak sürülmüştür (Çiftçi, 2012: 53).

Karapapa'ların (Terekeme), Gürcistan'ın Ahıska bölgesi başta olmak üzere Tiflis, Borçalı, Balnışi, Legedehi, Kepsi, Karayazı ve Başgeçit kazalarında nüfusları bulunmaktadır. Karapapakların en eski vatanlarından biri olan Gürcistan'da günümüzde yaklaşık 50.000 Karapapak nüfusu bulunmaktadır (Yılmaz, 2007: 47). Fakat Gürcistan resmi kaynaklarına göre bu sayı 200 bin iken aslında 550 bin civarında nüfusa sahip oldukları belirtilir (Güneş, 2013: 162). Karapapaklar, Gürcistan'ın Tiflis merkez olan doğu kısmı ile ülkenin batısı olmak üzere iki kısma ayrılmışlardır. Ülkenin doğu kısmı Sağ-Gürcistan ya da Terekeme Gürcistan adıyla anılır. Aynı zamanda bazı Avrupalı tarihçiler de doğu bölümünü Georgie Turgue olarak adlandırmıştır. Ülkenin batı kısmının merkezi de Kurayış'tır. Burası Sol ya da asıl Gürcistan olarak adlandırılır (Yılmaz, 2007: 47).

Karapapakların en yoğun yaşadıkları ilçe merkezleri ve bunlara bağlı köyleri şöyle sıralamak mümkündür:

Borçalı ilçe merkezi ve merkeze bağlı Karayazı(Gardabani), Orzuman, Aran Arıklı, Küçükbeyler, Büyükbeyler, İmizcala, Hallagar, İmir, Sadaklı, Mollaoğlu, Akıl Mahmutlu, Akillele, Dengegörarhı, Yukarı Saral, Aşağı Saral, Kırhıl, Aşağı Gular, Yukarı Gular, Ulaşlı, Baytalhı, Beytarafçı, Kasımlı, Kireçmaganlı, Hancagazlı, Tekeli, Kocagar, Ağmemmetli, Kuşçu, Araplı, Süriyür, Daştepe, Degbettin, Kaşmaganlı, Boydar, Birinci, Köseali, İkinci Köseali, Kepenekçi, İlmezli, Akkeçili, Karakeçili, Amborafya, Alget, Yuvanli, Hacılar, Taekent, Görerhı, Mescidli, Mamgeli, Sarvan(Marneuli), Kızılhaçlı, Candar, Karaisalı(Megvaovit) köylerinde yaşamaktadırlar.

Başgeçit (Dumanist) ilçe merkezi ve merkeze bağlı Kızılhacılı, Saca, Hüseyinçay, Çupurelleş, Yirvançay, Aşağı Karabulak, Yukarı Karabulak, Lüks Candar, Yavıklı, Şamdarlı, Gödekdağ, Sağatlı, Darvas, Bezekli, Kamerli, Aşağı Fahralı, Ördekli, Balıklı, Hamasa, Göllü, Seferli, Deler, Sukala, Mahmutlu, Hamamlı(Spitak) Armutlu, Memişli, Kızılkilise, Şimdiler, Azgezleyen, Daraklı Köyleri; **Karayazı** ilçe merkezi ve merkeze bağlı Dirlik, Tazekent, Köseali, Nazarlı, Aşağı Kepenekçi, Candar, Dengel, Ulyanasla, Karatepe, Soğuk Bulak, Suranlı, Karaçalar, Aktehle, Karatehle, Solca, Mugallı köyleri; Legedehi ilçe merkezi ve

merkeze bağılı Gelgeli, Karacalar, Hosboya, Göye, Lebis, Kabal, Uzuntola köyleri de Karapapak (Terekeme) Türklerinin yaşadığı yerlerdir(Yılmaz, 2007: 48)

İran: İran'a Karapapaklar 1828 yılında Rusya ile yapılan savaş neticesinde imzalanan Türkmençay Antlaşmasıyla geçmişlerdir. İran'da Karapapakların yoğun olarak yaşadığı yerlerin başında Sulduz, Maku-Ovacık ve Erak bölgeleri gelmektedir. Sulduz ilçesine "Karapapak Eli" denilirken, orada bulunan insanlara ise Borçalılar denilmektedir. Sulduz'da sayılarının yaklaşık olarak 200 bine yakın olduğu, Maku-Ovacık ve Erak bölgelerinde ise sırasıyla 30-40 bin ve 15-20 bin civarında olduğu belirtilmektedir (Valehoğlu, 2005: 80-82). Ancak Yılmaz, günümüzde (2007) İran'da 60.000 civarında Karapapak Türkü'nün olduğunu belirtmektedir. Ercilasun ise 20.000 civarında Karapapağın olduğunu ve Terkyavyun, Saray, Arpalı, Canahmetli, Çaharlı ve Ulaçlı boylarına ayrılarak aşiret hayatı sürdürdüklerini ifade etmektedir (Ercilasun, 1983: 45). Karapapakların buraya yerleşmesinde dönemin Tebriz valisi Şeyhzade Abbas Mirza etkili olmuştur. Bu bölgeyi 800 Karapapak Türküne Tımar olarak vermiş olup, Karapapakların buradan yıllık elde edecekleri 12.000 toman vergiye karşılık, onları Safevi devletine 400 süvari vermeleri konusunda yükümlü kılmıştır (Yılmaz, 2007: 50). İran Karapapakları diğer Türk kavimleriyle karışarak yeni bir Türk boyunun oluşmasına neden olmuşlardır. XV. yüzyılda Mukri Kürtleri tarafından elde edilmiş Sulduz ve çevresi karışık etnik yapılardan meydana gelmesine rağmen buradaki Karapapaklar öz benliklerini büyük oranda korumuşlardır (Caferoğlu, 1988: 69). Sulduz kenti ve çevresinde yaşayan Karapapakların göçebe bir hayata sahip oldukları belirtilir (Kobotarian, 2013: 24). İran Karapapaklarının yerleştikleri yerler şu şekildedir: Nağadêy merkezi, Ada, Ağabeyili, Ağca Zeve, Ağtövle, Arazhan Dürge, Arna, Aşağı Alagöz, Aşağı Dilençi Arıkhı, Aşağı Mehmed Şah, Aşağı Saral, Balıkçı, Baranlı, Bayram Boğa, Bayzava, Bêçenli, Begim Gala, Cebel Tezekendi, Çaggal Mustafa, Çiyane, Daş Dürge, Daşkesen, Delme, Dem Tezekendi, Demirçi, Derbend, Devletabad, Dizec, Ecem Kehriz, Ecemli, Elmehdi, Elmelik, Emindi, Ferguzad, Galacık, Gara, Gabsag, Gazı Gören Abaz, Gorkhana, Göl, Gözayran, Hacıbağlı, Hacıfiruz, Hacımhanlı, Hasanlı, Khelfelu, Kehriz, Kervansara, Köhül, Köpekli, Lavaşlı, Mehmeddyar, Mehmandar, Memeli (Garabaşlı), Memiyendi, Mezre Garabulak, Mezrei Derbeser, Mirava, Nizamabad, Oksar, Paşayı Gören Abaz, Peyecik, Rahdehne, Saksitepe,

ŞıkhEhmed, Şıkhmeruf, Şirinbulak, Şirvanşahlı, Şongar, Tabya, Taligan, Tezegala, Toppuzava, Yediyarlı, Yukarı Alagöz, Yukarı Dilençi Arıkhı, Yukarı Mehemmed Şah, Yukarı Saral ve Yunuslu'dur (Yegane'den akt. Yılmaz, 2015: 173).

Azerbaycan: Karapapak Türklerinin Azerbaycan'a gelmeleri zaman içerisinde gerçekleşmiştir. 1919-20 yılları arasında Azerbaycan Milli Hükümeti tarafından Azerbaycan'ın Kazak, Gence, Cebrail, Cavanşir, Kuba, Gökçay, Lengeran ve Ağdaş bölgelerinde bir Karapapak kolu olarak kabul edilen Kasak diğer bir ifadeyle Kazaklara ait çok sayıda boy ve oymak tespit edilmiştir. Azerbaycan'ın farklı yerlerinde Karapapak nüfusu olsa da kümelandıkları asıl yer Kazak ilçesindedir. SSCB hükümetinde Stalin devrinde Karapapaklar Özbekistan'ın Fergana bölgesine sürgün edilmişler. Sürgünden kurtulanlar kura nehri boylarına, Bakü ve Gence çevresine yerleşmişlerdir. Azerbaycan'da 80.000 Karapapak yaşadığı tahmin edilmektedir (Yılmaz, 2007: 44). Azerbaycan'da Karapapak nüfusunun en fazla yaşadığı yerlerin başında Aksafa, Gedebe, Şamhoz, Karabağ, İmişli, Belegan, Laçın, Kelbecer, Kubatlı, Cebrail, Fuzuli, Zengilen yöreleri gelmektedir (Kalafat, 2010: 12).

Sürgün edilen binlerce Karapapak'tan bir kısmı Özbekisatan'ın Fergana, Taşkent, Namangan, Andican, Sırderya, Buhara, Semerkant, Akkurgan, Çimkent, Degabad, Leninabad, Kumuskan, Bostanlık semtlerine göç etmiştir (Kemaloğlu, 2012: 70). Bunların yanı sıra Ermenistan'ın Göyçe'de 30-35, Karakoyunlu Deresi'nde 20-25 Karapapak köyü vardır (Papakçı, 2010: 12). 1920-1921 yıllarında sığınma yoluyla 1924'te mübadele yolu ile Ermenistan, Gürcistan ve SSCB ülkelerinden 45000 Türk Kars iline yerleştirilmiştir. Fakat bunlardan yaklaşık 10 bini Sovyet Konsolosluğu çabası sonucu geri dönmüştür. 35 bin Türk'ten 25 bini Karapapak olduğu iddia edilir (Kırzioğlu, 1972: 21). Günümüzde Ermenistan'ın batı ve güneybatısında yaklaşık 8.000 Karapapak olduğu düşünülmektedir (Yılmaz, 2007: 47). 1944 yılında Josef Stalin'in Karapapak'ları Orta Asya'ya topluca sürgün etmesi sonucunda Karapapaklardan bir kısmı Kazakistan'a yerleşir. 35 gün devam eden yolculuk sırasında çok sayıda göçmen hayatını kaybetmiştir. 2012 yılı itibariyle Kazakistan'da 65 bin civarında Karapapak nüfusunun olduğu tahmin edilmektedir (Kafkasyalı, 2012:286). Aslında Rusya'da da nüfusları olan Karapapaklar Azeriler

olarak kayıtlanmış oldukları için bu adla anılırlar. Dağıstan'ın Derbent ili, ilçeleri ve köylerinde yaklaşık 100 bin civarında Karapapak nüfusu bulunmaktadır (Çiftçi, 2015: 55). Anlatılanlara göre Karapapakların yaşadıkları bölge 12 köyden oluştuğu için 12 para (Parça) da denilmektedir. Bunlar ise şunlardır: Berekey, Velikent, Cimikent, Deliçoban, Padar, Karadağlı, Tatlar, UluTerkeme, Selik, Şahbazkent-Mehrej kent ve Şebede'dir. Kötü koşullardan dolayı Şebede ve Şahbazkent'teki Karapapaklar başka yerlere göç etmiştir (Novruzova, 2005: 25).

Sonuç olarak Türkiye başta olmak üzere Azerbaycan, Gürcistan ve İran'da Karapapak nüfusu yoğun olarak bulunmaktadır. Fakat dünya genelinde nüfusları hakkında kesin bir bilgi mevcut değildir. Zira 2004 yılı verilerine göre dünyada yaklaşık 600.000 Karapapak yaşadığı tahmin edilirken (Kemaloğlu, 2012: 13). Yılmaz ise dünya genelinde bir milyon civarında Karapapak nüfusunun olduğunu iddia etmektedir (Yılmaz, 2015: 164).

3.4.3. Karapapakların Anadolu'ya Göçü ve İskân Politikası

Karapapaklar 12. yüzyılda Sulçuklulara, daha sonra 1225 yılına kadar İldeniz'lere bağlı olarak yaşamışlar. Bu tarihten itibaren yaşadıkları bölge Harzemşahların kontrolüne geçmiştir. Bir süre sonra, Cebe ve Sabutay'ın yönettiği Moğol kuvvetlerinin, 1223 yılında Kalka Savaşı sonrası, kısa sürede Kıpçak bozkırlarını ele geçirmeleri Harzemşahlar üzerine saldırılarına imkan verdi. Moğollar önünde tutunamayan Celaleddin Harzemşah'ın Anadolu'ya girmesiyle kendisine bağlı Türk boylarının da Anadolu'ya yönelmesini sağladı. İşte bu dönemlerde Harzemşahlara bağlı yaşayan Karapapaklar da diğer Yörük boyları ile birlikte Anadolu'ya girdiler (Yeniaras, 1994: 35). Buradan anlaşılacağı üzere Karapapakların Anadolu'ya göç tarihleri 1200 yıllarına kadar uzanmaktadır. Bu göç eylemi 20. yüzyıla kadar devam etmiştir. 14. yüzyılda Moğolların tarih sahnesinden çekilmeleri ile ortaya Osmanlı Devleti, İran Safevi Devleti ve Çarlık Rusya'sı çıkmıştır. Karapapakların talihi de bu 3 devletin mücadelesine göre şekillenmiştir. Yerleştikleri yerlerin savaş ve mücadele alanları olması buraların sürekli el değiştirmesine neden olmuştur. Buna bağlı olarak da Karapapaklar kimi zaman İranlıların safında kimi zaman da Osmanlı'nın yanında yer almış ve doğasıyla kazanan tarafın bölgeye hâkim olmasından dolayı sürekli yer değiştirmek durumunda

kalmışlardır. Osmanlı egemen olduğunda Şii'ler, Safeviler egemen olduğunda ise Sünni'ler zor duruma düşmüştür (Memedli ve Memmediva, 2011,13). Bu el değiştirme durumdan en çok etkilenenler Gence, Karabağ, Revan, Şirvan ve Şamahı'daki Karapapaklar olmuştur (Yeniaras, 1994: 40). Bu durum Kasr-ı Şirin antlaşmasına kadar devam etmiştir. Safevi- Osmanlı mücadelesi en çok da Rusya'nın işine yaramıştır. Osmanlı ile Safevi devletleri birbiri ile mücadele ederken güç kazanan Rusya, sonraki süreçte bu durumdan faydalanarak bölgenin en etkin devleti olmayı başarmıştır.

Karapapakların kitlesel şekilde Kars'a göçü İran-Rus savaşına dayandırılrsa da daha önceki bir tarihe gittiği bilinmektedir. Rusların 1801 yılında Gürcistan'ı işgal etmesi ve akabinde (1804) gelişen göç olayları ilk kitlesel göç hareketlerini oluşturmaktadır. Ruslarla yaşanan mücadelenin kaybedilesi neticesinde Karapapaklardan bir kısmı Kars'a göç etmek için başvuruda bulunmuştur. Bu göç hareketinden sonra XIX. yüzyıl boyunca Anadolu'ya devamlı geçişler olmuştur (Kızılkaya, 2011: 125). Rusların Şamahı, Şeki ve Şirvan gibi yerleri işgal etmeleri ile Anadolu'ya kitlesel Karapapak göçü başlamıştır. Karapapakların yoğun olarak yaşadığı bu bölgelerin el değiştirmesi ile bazı Karapapakların Amasya'ya göç etmesine neden olmuştur. Amasya'nın Boğazköy, Alakadı, Alabedir, Harmanağalı, Küpeli, Ayrancı, Abacı, Kıranbaşalan, Yeniköy, Tuzsuz ve Ali Bey Takımı gibi köylere yerleşmiş olup bu insanlara Şirvanlılar denilmektedir (Dündar, 2019: 142). Rusya ile İran arasında 1826 yılında yaşanan çatışmalar neticesinde İran savaşı kaybetmiştir. Bu mücadelede İranlılarla birlikte mücadele eden Karapapaklar, savaşın kaybedilmesi ile yerlerinden olmuşlardır. Revan Hanlığı'na göç ettikten bir müddet sonra burası da Rusların eline geçmiştir (Kırzioğlu, 1972: 19). Karapapakların yaşadığı yerlerin Rus hâkimiyetine geçmesi nedeniyle buralarda tutunamayan Karapapaklar İran ve Türkiye'ye göç etmek zorunda kalmışlar (Valehoğlu, 2011: 19). Bu antlaşma neticesinde Osmanlı topraklarına göç eden Karapapaklar Yıldırımtepe (Rabat), Terekeme Çayı (Koçgüden), Göldalı (Urta) Meredis, Köğas köylerine yerleştirilmiştir (Dündar, 2019: 140). Aynı tarihte 9 bin Azeri (3000 aile) ve 1500 Kürt (500 aile) Revan'dan göç etmiş olup bunların çoğunluğunun Beyazid'a kalanlarının ise Kars'a yerleştirildiği belirtilmektedir (Aras, 2010: 53). İran'la yapılan antlaşmandan bir yıl sonra Osmanlı Devleti ile Edirne

Antlaşması imzalanmıştır. Buna göre Osmanlının kontrolündeki Ahıska ve Ahılkelek Rusya'ya geçmiş oldu. Osmanlı Devleti; Gürcistan, İmereti, Megreli, Guri ve Kafkasya'nın diğer vilayetlerinin Ruslara ait olduğunu bu antlaşmayla kabul etmiş oldu (Tanrıverdi, 2014: 1). Yaşanan çatışmalardan sonra Osmanlı Devleti ile İran'a göç eden Karapapakların bulundukları bölgede komşu aşiretlerle sorun yaşadıkları da olmuştur. Bu sorunlardan dolayı bazen İran'dakilerin Türkiye'ye Türkiye'dekilerin de İran'a geçme isteği olmuştur. Zira 1839 yılında Kars'ta yaşayan Karapapak aşiretinden bir kısmı İran'a göç etmek istemiştir. İran'ın Seldoz (Sulduz) bölgesine geçen bu insanlar 1863 yılında müracaatta bulunarak eski yerlerinde dönmek istedikleri konusunda taleplerini iletmışlerdir. Bu talep Osmanlı Devleti tarafından olumlu karşılanmasına rağmen İran Devleti kabul etmemiştir (Sarıkçıoğlu, 2009: 45). 1860 yılında da yaklaşık 18.000 Karapapak Kars'a gelip yerleşmiştir (Kızılkaya, 2011: 126). 1877-78 yıllarında Osmanlı Devleti ile Rusya arasında tekrardan savaş patlak vermiştir. Savaşı kaybeden Osmanlı Devleti Rusya ile müzakere masasına oturmak zorunda kalmıştır. Savaştan sonra Ayestefanos Antlaşması imzalanmış olsa da büyük devletlerin çıkarlarına ters olduğu için antlaşma fesh edilmiştir. 29 maddeden oluşan bu antlaşma ile Beyazıt, Hamur, Diyadin, Karaköse (Ağrı) ve Eleşkirt Ruslara veriliyordu. Hamur o tarihlerde Tutak ilçesine bağlı olduğu için Tutak'ın bir kısmı da bu şekilde Ruslarda kalmış oluyordu (Yılmaz, 2006: 93). Fakat çok ağır şartlar içerdiği için bu antlaşmanın yerine Berlin Antlaşması imzalanmıştır. İngiltere karşı çıkarak Beyazıt şehri ve Eleşkirt ovasının Osmanlı Devletinde kalmasını istedi. Kotur'un İran'a bırakılması koşulu ile Beyazıt ve Eleşkirt Osmanlı Devletine bırakılmıştır (Sarıkçıoğlu, 2009: 131). 1878 yılında imzalanan Berlin Antlaşması neticesinde Romanya, Sırbistan ve Karadağ bağımsız olmuş ve aynı zamanda Anadolu'ya kitlesel Kafkas göçleri başlamıştır (Efe, 2018: 22). Osmanlı Devleti ile Rusya arasında yaşanan savaşlarda Müslüman Gürcüler, Çenkalar ve Karapapaklar da Osmanlı Devleti'ni destekledikleri için yapılan barış antlaşmalarından sonra Gürcistan'daki Karapapaklar Kars'ın Çıldır ve Arpaçay ilçelerine göçmüş daha sonra ise Tutak'a göç edip yerleşmişlerdir (Aras, 2006: 68). Dönemin yönetimi bu dönemde Anadolu'da Türk ve Müslüman nüfus oranını arttırmak için bu göçleri teşvik etmiştir. Osmanlı Devletinin toprak kaybetmeye başladığı 1800'lü yıllarla birlikte kaybettiği topraklardaki Müslüman Türk ahaliyi

göçe teşvik etmesi Anadolu'nun etnik ve dini yapısının değişmesine neden olmuştur. II. Abdulhamit Döneminin ürünü olan bu uygulama ile İslamcılık politikasına paralel olarak Doğu Anadolu'da Müslüman nüfus arttırılmaya çalışılmıştır (Erkan, 1996: 48). Çürüksulu Ali paşa gibi söz sahibi kişiler vasıtasıyla Rus hâkimiyetinde kalınmaması ve Osmanlı Devleti'ne göç edilmesi noktasında teşvikler yapıldığı iddia edilir (Özel, 2010: 478). Nitekim 1839 ile 1909 yılları arasında Avrupa'daki topraklarından 430 bin km²'sini(600 bin km² idi) ve nüfusunun da 15,5 milyonunu (20 milyonu) kaybeden Osmanlı Devleti (Yerli, 2017: 59) insanları Anadolu'ya davet ederek hem bu açığı kapatmaya çalışmak hem de homojen bir Müslüman Türk devleti yaratmayı amaçlamıştı. Nitekim 1831 yılında Anadolu için tahmin edilen Müslim ve gayrimüslim nüfus oranı şu şekilde açıklanmıştır. Toplam nüfusun 3.641.101 olarak verildiği bir çalışmada Müslüman nüfusun sayısı 2.490.892 olarak verilmiş olup reaya 10.80.463 kişi olarak belirtilmiştir (Karpas, 2003: 154). Kafkasya'dan Anadolu'ya göçmenlerin kabulü ve hatta teşvikinde daha önce belirttiğimiz en önemli nedenlerden biri olan orduya insan gücü kazandırmak amacı 1877-78 Osmanlı-Rus savaşında bizatihi yaşanmıştır. Bu savaşta Trabzon kentinden 3.000 Çerkez'in Rusya ile savaşmak üzere Osmanlı ordusuna katıldığı belirtilmektedir (Akyüz, 2008: 39).

Rus işgalindeki Kars, Ardahan ve Batum'da yaşayan halkın elindeki emlak ve arazilere olması gerekenden fazla para veren Rusya, bu şekilde bölgede hâkimiyetini güçlendirme yoluna gitmiştir (Erdoğan, 1998: 14). Bu dönemde hem Kars'tan hem de Kafkasya'dan göç edenlerin özellikle Bayezid vilayetinin çeşitli yerlerine iskânları sağlanmıştır (Kaya, 2008: 207). Yukarıda da açıklandığı üzere Anadolu'ya yapılan göçlerin daha çok Rusya ve Osmanlı Devletleri arasında yaşanan savaşlara bağlı olarak geliştiği görülmektedir. 19. yüzyıldan 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar devam eden Karapapakların göç dönemleri şu şekilde olmuştur:

- 1801-1812 Osmanlı-Rus Savaşı dönemi
- 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı dönemi
- 1853-1856 Kırım Harbi dönemi
- 1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi dönemi
- 1904-1906 Borçalı'da Ermeni-Müslüman(Türk) çatışması dönemi

- 1918-1920 Güney Kafkas'ta bağımsız cumhuriyetler dönemi
- 1921-1924 Gürcistan'ın Sovyetlerce istilası dönemi
- 1930-1931 Sovyetlerde kolektifleşme (kolhoz) dönemi(Memmedli ve Memmedova, 2011: 14)

Bu savaşlara bağlı olarak Anadolu'ya göç eden Karapapakların iskânına bakıldığında:

Karapapaklar Anadolu'ya genelde küçük gruplar halinde göç etmişlerdir. Bu nedenle Anadolu'daki iskânları da toplu olmaktan ziyade farklı yerlerde küçük gruplar halinde olmuştur. Karapapakların en çok yerleştiği yerlerin başında Kars, Malatya, Elazığ, Sivas, Mardin, Muş, Ağrı, Tokat ve Yozgat bölgeleri olmuştur (Tanrıverdi, 2009: 84). Bu iller arasında Sivas ve Kars Karapapakların en fazla yerleştirildikleri yerler olmuştur. 1854-55 yıllarının Kırım Savaşına denk gelmesi ve Kars'ın Rus işgaline uğraması Karapapakların bir kısmının Karaköse (Ağrı) ve Sivas'a göç etmesine neden olmuştur (Ercilasun, 2002: 45). Göç edenler arasında aşiretten insanlar da bulunmaktaydı. Doğubayezit ve çevresinin Ruslara geçmesi ile Kürt aşiretlerinden insanlar da Eleşkirt ve Tutak'a göç etmiştir (Yılmaz, 2006: 361). Bu insanlar hayvanlarıyla birlikte göç etmiş oldukları için kendi ihtiyaçlarını kendileri giderebilmişler; dolayısıyla Karapapaklara göre daha az sıkıntı yaşamışlardır (Yılmaz, 2006: 369). 93 Harbinden Osmanlı Devletinin yenik çıkması Borçalı yöresinin Demircihasanlı ve Gazah bölgelerinden 3 binden fazla (yaklaşık 15 bin kişi) Türk ailenin Rus hâkimiyetine geçecek Kars ve Çıldır'da akrabalarının yanlarına yerleşmişlerdir. Bu yeni göçmenler Kars'ta 63 köy, 2301 ev; Ardahan'da 29 köy, 690 ev; Kağızman'da 7 köy, 95 ev kurmuşlardır. Bu dönemde Borçalı'dan Kars'a yaklaşık 21.652 kişi göç etmiştir. Kars'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi bu insanların tekrardan göç etmesine Anadolu'nun iç kesimlerine çekilmelerine neden olmuştur. Onlardan bir kısmı Ağrı ili Taşlıçay, Hamur, Eleşkirt, Tutak ve Muş ilinin Bulanık ve Malazgit ilçelerine göç etmiştir. Kars'taki diğer Borçalılar ise Sivas, Tokat ve Zile'ye göç etmişler (Memmedli ve Memmedova, 2011: 15). Ağrı bölgesine göç eden Karapapakların büyük bir bölümü de sonradan İran Azerbaycan'ına ve Urmiye gölünün güneyine geçmişlerdir (Yılmaz, 2006: 425).

1877-78 Osmanlı Rus savaşının ardından Kars'ın Rusların eline geçmesi Salyanoğulları aşiretinden Mehmet beyin oğlu Hacı İsa'nın, Çıldır'ın Urta köyünden Ağrı Tutar'ın Yukarı Derik köyüne gelip yerleşmesine neden olmuştur. Aynı zamanda köye de kendi adını verdirerek "İsaabat" köyünü kurmuştur (Kaya, 2008: 206). 1914-24 yılları arasında Anadolu'da Karapapakların göçünde tekrardan hareketlenme yaşanmıştır. I. Dünya Savaşında Osmanlı'ya yardım ettikleri gerekçesiyle çok sayıda insan yer değiştirmek zorunda kalmıştır (Yılmaz, 2015: 174). Başta Sivas olmak üzere Anadolu'nun nispeten daha güvenli olduğunu düşündükleri yerlerine göç eden Karapapaklar daha sonra Rusya'da ihtilal çıkması ve Rusya'nın daha önce işgal etmiş olduğu yerlerden çekilmesi ile tekrardan bir kısmı eski yerlerine geri dönmüştür.

Devlet, göçmenlerin daha kısa sürede uyum göstermelerini sağlamak için göçmenlerin iskânının yapılacağı yerin gelinen yerin iklimi ile aynı olmasına da dikkat ettiği ve Kafkas göçmenlerinden bir kısmı, iklimi ve toprağı iyi olduğu için Şanlıurfa'ya yerleştirildiği iddia edilmektedir (Satış, 2012:523-524). Buna benzer bir şekilde Karapapak göçmenlerin de Anadolu'da iskân edilecekleri yerin iklimi farklı olduğunda kabul etmeyip bir müddet daha göçebe hayata devam etmeyi tercih ettikleri ve Malatya'da yaklaşık 70 hanelik Karapapak grubu için toprak tahsis edilmiş ve teklif edilmiştir. Ancak iklimi farklı olduğu için kabul etmedikleri fakat yine de buraya yerleştirildikleri ileri sürülmektedir (Tanrıverdi, 2009: 88). Fakat bu iddianın doğruluğu tartışılmaya açıktır. Zira Ağrı, Urfa, Malatya ve Kars illerinin iklimi birbirinden oldukça farklıdır. Hele ki gelmiş oldukları yerin geniş coğrafyası göz önüne alındığında bu durumun ne kadar zor olduğunu tahmin etmek zor olmayacaktır. Bununla birlikte bu insanların iklim faktöründen ziyade dönemin politika gereği bölgede nüfus yapısının dengelenmesi için yerleştirilmişlerdir.

Birinci Dünya savaşı sonunda gelen göçmenler Çıldır'ın Meryem, Yenibeyrehatın, Ardahan'ın Alagöz, Yaylacık, Büyük Sötlüce, Kötemelik mahallesinin yukarı kısmındaki Terekeme mahallesi, Gölede Türkesen (Yığıtkonağı), Boğatepe, Küçük Boğatepe, Yeni Demirkapı, Eski Demirkapı ve Uğurtaş köylerine yerleştirilmişlerdir (Dündar, 2019: 140). 1921 yılında imzalanan Gümrü Antlaşması neticesinde nüfus mübadelesine karar verilmiş olup Aran-Arıklı, Kepenekçi, Ağalık,

Fahralı, Daryaz, Oruzman, Yırğançak, Bezekli, Gamerli, Keşeli, İlmezli, Garayazı, Loru, Garaçöp ve Ahıska'nın Lebis, Hosbiye, Göyye köylerinden 45 bin kişi Gürcistan'dan Türkiye'ye göç etmiştir. Bu nedenle onlara Terekeme denilmeye başlandığı iddia edilmektedir. 1929 yılına gelindiğinde ise Borçalı idari taksimata göre ilçelere ayrılarak köylülerin elindeki topraklar alınıp Kolhozlara dönüştürüldü. Buna tepki olarak da Saryan, Görarhı, Gızılhacılı, Gaçağan, Sadaklı, Arıklı, Fahralı köylerinde isyan çıkmıştır. İsyanı sert bir şekilde bastıran Rusya, çok sayıda insanı öldürmüştür. Canını kurtaranlar ise Türkiye'ye göç etmiştir (Memmedli ve Memmedova, 2011: 16). Karapapakların yakın zamanda Türkiye dışında başka yerlere de sürüldüğü iddia edilmektedir. Bölgedeki insanlara güvenmeyen Ruslar'ın çok sayıda insanı trenlere doldurup Kazakistan, Kırgızistan ve Özbekistan köylerine sürgün ettiği belirtilir (Ersöz, 2013: 106). Bir kısmının son zamanlara kadar göçebe hayat sürdüğü iddia edilen Karapapaklar Cumhuriyet ile birlikte yerleşik yaşama geçerek tarım, hayvancılık, balıkçılık gibi faaliyetlerle konargöçerlik özelliklerini yitirmişlerdir (Güneş, 2013: 35).

3.4.4. Karapapakların Göç Sürecinde Karşılaştıkları Sorunlar

Şüphesiz göç eden bireyler için bu eylemin en acı verici tarafı doğup büyüdüğü, hayatlarının en güzel anlarının geçtiği, ata baba yurtlarının terki ve akabinde bilmedikleri tanımadıkları bir yerde yaşama zorunluluğunun ortaya çıkmasıdır. Uzun süre yaşadıkları toprakları terk etmeleri, benzeri görülmemiş bir yaraya neden olabilmektedir. Bu durumun yarattığı dram beraberinde ciddi psiko-travmatik vakaların yaşanmasına; dolayısıyla bireylerin çoğu zaman kendini psikolojik anlamda ezilmiş hissetmesine neden olabilmektedir. Buna yabancı olmayan Karapapaklar savaş ve çatışmadan dolayı dünyanın farklı yerlerine dağılarak yaşamlarını idame etmeye çalışmışlardır. Bu noktada Karapapakların yurt edindikleri yerlerden biri de Anadolu olmuştur. 93 Harbi olarak da bildiğimiz 1877-78 savaşında Osmanlı Devleti'nin yenik çıkmış ve bölge topraklarının bir kısmı bu şekilde Ruslara geçmiştir. Fakat bölge sakinleri Rus tebaası olmamak için her türlü fedakârlığı yapmış kendince arayışlar içerine girmiştir. Bu arayışlardan biri tazminat ödemek istemeleri olmuştur. Ödenememesi durumunda göç etmeleri için ellerinde bulunan mal ve emlakların satışı noktasında kendilerine engel olunmamalarını

istemişler. Batum'un savaş tazminatı olarak Rusya'ya bırakılması gerekliliği halk arasında tedirginliğe sebep olmuştur. Bunun için ahali bedelin sancak tarafından verilmesini talep etmiştir. Mümkün olmazsa vilayetin karşılamasını, eğer o da olmazsa Avrupa bankalarının birisinden faizle akçe alınmasını istemişler (Tanrıverdi, 2009: 55). Osmanlı tebaasından çıkmak istemeyen halk her çareye başvurmuştur. Topraklarının Ruslara bırakılmasını kabul etmeyen insanların acısına acı katan bu durum halkı çareler aramaya sevk etmiştir.

Kafkasya'dan göç etmek zorunda kalan insanlar iki yoldan Anadolu'ya ulaşmaya çalışmışlardır. Bunlar ilki deniz vasıtalarıyla Karadeniz kıyılarına ulaşarak oradan belli yerlere iskân olmak iken diğer kullanılan yol ise uzun ve yorucu karayolu yolculuğunu göze alarak Kars Ardahan üzerinden Anadolu'ya giriş yapmaktır.

Karayolu ile yapılan göçlerde varılacak yere süre, uzamış olduğundan insanlar bitkin düşmekte ve hatta bir kısmı çeşitli sebeplerle yolda ölmekteydi. Aynı zamanda bu göçle gelenlerin toplanma merkezini de Erzurum oluşturmakta olup bu vilayet üzerinden dağıtımları yapılarak iskânları sağlanmıştı. Bu durum ise Erzurum'da aşırı bir nüfus kalabalığına neden olmuştur. Diğer taraftan dönemin mevcut koşulları düşünüldüğünde yetersiz ve düşük olanaklar günlerce sürecektir göç yolculuğunun zorluğunun katlanarak artmasına neden olmuştur. Çoğu zaman 1000 km den fazla yolu eşyalarıyla beraber yürümek zorunda kalan insanların çektikleri eziyetlerin artmasına neden olmuştur (Yerli, 2017: 46). Öte taraftan yolculuk uzun ve yorucu olsa da insanlar binek hayvanlarını ve alabildikleri kadar da yanında eşya alma şansları olmuştur. Deniz yolculuğunda ise göçmenlerin, kendileriyle getirecekleri eşyaların ve hayvanların kendilerine yük olması ve aynı zamanda vapura sığmaması, onlar için büyük sorunlar yaratmaktaydı. Bu nedenle ya mallarını geride bırakmak zorunda kalmaktaydılar ya da yok pahasına satmak... Deniz ulaşımında kullanılan araçların elverişsiz ve yetersiz olmasından dolayı sevkiyat sırasında da çok sayıda kaza ve ölüm meydana gelmiştir. Osmanlı Devleti bunun önünü almak istemişse de bir yere kadar etkili olabilmiştir. 4 dolar karşılığında Osmanlı'ya ulaşmaya çalışan göçmenlerin çoğu bu yolculuk sırasında hayatını kaybetmiştir (Karpas, 2003: 112).

Karayolu ile gelen göçmenlerin toplandıkları yerin Erzurum olması burada kalabalık gruplar oluşmasına neden olmuştur. Bu durum karşısında Erzurum vilayeti yetkilileri bu kalabalığın Dersim ve çevresindeki verimli arazilere yerleştirilmesi talebinde bulunmuştur. Daha önce buraya göç etmiş olanların dışında 5 Mayıs 1879 yılı itibariyle 15.000 haneden daha büyük bir göçmen kitlesi bulunmaktaydı. Yaşanan 93 Harbinden sonra Anadolu'ya göç etme amacıyla Rusya'yı terk etmek isteyen insanların ihtiyacının karşılanması için Erzurum'da bir komisyon oluşturuldu. Kars'tan gelen göçmenlerin yerleştirilmesi ile ilgilenen komisyon, iskâna elverişli boş ve verimli arazilere Mart 1880 yılına kadar 8000 haneyi yerleştirdi (Tanrıverdi, 2009: 58). Karapapak göçlerinin en fazla yoğunlaştığı zamanlardan biri de 1914-1924 yıllarına denk gelmektedir. Rusların yaptığı sayıma göre 1892'de Kars'ta sayıları 28.121 olarak belirlenmiştir. 1910 yılına gelindiğinde 99 köyde 39.000 olarak saptanmıştır. Fakat Birinci Dünya Savaşında Ardahan, Çıldır, Arpaçay ve Kars'taki Karapapak nüfusu önemli oranda kayıp vermiştir. Osmanlı Devletine yardım ettikleri gerekçesi ile Ardahan'da çok sayıda Karapapak öldürülmüştür. 1920-21 yıllarında Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan'dan çok sayıda Karapapak Türkiye'ye gelmiştir. Aynı yıllarda Kars'a 45.000 Karapapak göç etmiştir. Gelen göçmenlerden yaklaşık 10 bin kadarı geri dönmüştür (Kırzioğlu, 1972: 21). Göç eden insanların yolculuk sırasında karşılaştıkları en önemli problemlerden biri de can kayıpları ve mal varlıklarının çalınması olmuştur. Zira 1919 yılında Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden insanlar yollarda birkaç defa soyulmuş ve ellerindeki tüm malzemeler gasp edilmiştir (Aras, 2010: 108).

Göç olayının yaşandığı ilk zamanlarda Rusya, iskâna pek müdahale etmek istememiştir. Fakat göç olayı büyük boyutlara ulaşınca bu mobilitayı yavaşlatmak için mahalli yetkililer aracılığıyla pasaport edinme işlemini birtakım düzenlemelere (vergi borcunun olup olmaması, suçtan aranıp aranmadığı) bağlanınca kısmen de olsa hareketlilik yavaşlamıştır. Mart 1860'da merkezi hükümet göçlere sınırlama getirerek halkın sadece onda birinin göç hareketine katılabileceğine karar verdi. Nisan ayında ise göçün sadece belirli limanlardan yapılacağını duyurdu (Saydam, 1997: 85). Benzer şekilde Osmanlı devletine göç etmiş kişilerin geri dönmesi durumunda sürgünle cezalandırılacaklarını bildirmiş ve ceza kanunnamesinin 325. maddesindeki "Asker firarileri ve hükümetten ruhsat-ı lazimeyi istihsal etmeksizin

terk-i tabi'yyet etmiş olanlar hukuk-ı medeniyeden iskat ve müebbedeb tard olurlar ve bu gibiler tekrar Rusya'ya avdetlerinde Sibirya'ya nefy ve icla olunurlar" hükmünü göstermiştir (Tanrıverdi, 2009: 65). Fakat buna rağmen göç olayında çok büyük azalmalar meydana gelmemiş, olağanca hızıyla devam etmiştir. Anadolu'ya göç ettikten sonra bu insanların tekrar dönmesi neredeyse imkânsızdı. Çünkü Rusya, geri dönüşleri engellemek için her türlü yolu denemiştir. Bunlardan bir diğeri de elinde Rus pasaportu olmayan kişilerin dönmesinin imkânsız olmasıydı. Hele ki bu kişi toprak sahibi varlıklı biri ise dönmesi daha da zordu (İpek, 1999: 119). Bir diğer yöntem de korku hegemonyası yayarak insanların geri dönmelerinin önüne geçmektir. Bunu ise insanları bulundukları yerlerden edip Sibirya'ya sürmekle sağlamıştır. Nitekim 1913 yılında Osmanlı Devletine göç eden Karapapaklardan Haliloğlu Memed'in Hasankale kazasına yerleşmesi ve ardından Rus sınırındaki Şüregel Nahiyesine gelmesi ile Ruslar, hakkında soruşturma başlatılmış ve bu insanları Sibirya'ya sürgüne göndermiştir (Mansuroğlu, 2015: 24).

Doğdukları yerleri bırakmak zorunda kalan bu insanların karşılaştığı en büyük sorunlardan biri de yetersiz beslenmeden kaynaklanan bazı salgın hastalıkların ortaya çıkmasıdır. Bununla birlikte göç esnasında gemilere kapasitesinden çok daha fazla göçmenin bindirilmesi ve Anadolu'da uzun süre yerleştirilmemeleri var olan bu salgın hastalıkların daha da yayılmasına ve dolayısıyla çok sayıda insanın ölmesine neden olmuştur. Osmanlı Devleti'nin göçün boyutunu tahmin edememesi ve hazırlıksız yakalanması, kısıtlı imkânların daha da çetin hale gelmesine ve buna bağlı olarak ölümlerin artmasına neden olmuştur. Göç olayının Osmanlı Devleti'ni bu kadar zor duruma düşürmesinde Karapapaklar dışında milyonlar ile ifade edilen ve çok sayıda etnik gruptan oluşan çok sayıda Kafkasyalının Osmanlı topraklarına kısa bir süre zarfında göç etmiş olmasının da çok büyük etkisi olmuştur. Osmanlı Devleti'nin içine düştüğü zor durum ve ölümlere engel olma noktasındaki çaresizliğini Adolf Berje 1860'lı yıllarda Trabzon'daki Rus konsolosluğundan yapılan yazışmalarından şöyle aktarmaktadır:

"Batuma'a göç ancak son zamanlarda başladı. Dağlılar oraya altı bin kişi civarında geldiler; dört bin kişi kadar Çürüksu'ya, sınıra gönderildi. Dağlılar

hayvanlarıyla birlikte geldiler. Günde ortalama yedi kişi ölüyor. Hayvanlar bitkin halde ve telef oluyorlar.

Göçün başlangıcından beri Trabzon'a ve çevresine 247 bin kişi geldi, 19 bin kişi öldü. Şimdi 63.290 kişi kaldı. Günde ortalama 180-250 kişi ölüyor. Onları pašalığın içlerine, ama büyük kısmını Samsun'a gönderiyorlar. Giresun'da yaklaşık 1500 kişi ...

Samsun ve çevresinde 110 binden fazla kişi. Günlük ölüm oranı yaklaşık 200 kişi. Şiddetli tifo hüküm sürüyor. Sinop'ta ve İnebolu'da yaklaşık 10 bin kişi" (Berje, 2010: 149).

Ölüm oranlarının artmasında etkili olan faktörlerden bir diğeri de göç edenlerin kendilerini sıcak tutacak kıyafetlerden yoksun olmaları ve gıda kıtlığı olmuştur. Açlık, insanları o kadar zorlamıştır ki darda kalanlar tohumluk olarak verilenleri yemek durumunda kalmıştır. Bununla birlikte göçlerin aniden yoğunlaşmasından dolayı iskânlarda sıkıntılar yaşanmış ve göçmenlerden bazıları geç yerleştirildikleri için geldikleri yerlere dönme teşebbüsünde bulunmuştur (Keskin, 2015: 82-84). 1893 yılında Erzurum, Van ve Trabzon illerinden gelecek olanlarla, Sinop'tan Hopa'ya kadar olan Osmanlı Devletine ait sahiller ve Osmanlı'nın sınırında bulunan Kafkasya'nın Sohum kalesine kadar olan sahillerinden gelecek Vapur yolcularının belli yerlerde (Sinop-Kavak) karantinaya alınması gerektiği (Erkan, 1993: 115) aslında salgın hastalık tehlikesinin olduğunu göstermiştir. Trabzon'a ulaşan muhacirlerden bir kısmına kalacak yer bulunabilmiş diğerleri ise açıkta kalmıştır. Bu yüzden yaklaşık 4.000 civarında göçmen Rusya'ya geri dönmüştür (Badem,2018: 139).

Anadolu'ya göç edenlerle ilgili bir diğeri sorun ise tam sayılarının ne kadar olduğunun bilinmemedir. Çünkü gelen göçmen sayısının bilinmesi durumunda plan, program ve uygulamaların da ona göre yapılması ve haliyle sıkıntıların minimize edilmesi bu şekilde sağlanmış olacaktır. Fakat savaşların tahmin edildiğinden daha uzun sürmesi ve bu süreçte ölümlerin devam etmesi, kayıt dışı girişlerin çok olması, göçmenlerin yer değiştirmesi ve sayılarını tespit etmeye yarayacak kaynak

yetersizliği sayılarının tespitini daha da güçleştirmiştir. Bu durum bize aslında bugün tahmin edilenden daha fazla göçmenin Anadolu'ya geldiğini de göstermektedir.

3.4.5. Ağrı ve İlçelerinde Karapapakların İskânı

Karapapakların Ağrı ili ve ilçelerine göçleri Kars'a geldikten sonra tekrardan göç edip Ağrı'ya gelmeleriyle olmuştur. 1828 yılında İran ile Rusya arasında imzalanan Türkmençay Antlaşmasına bağlı olarak kaybedilen topraklardan göç eden Karapapaklar Kars ve Ardahan'a göç etmişlerdir. 93 Harbi dediğimiz 1877-78 savaşıyla buraların da Rusların eline geçmesi sonucunda tekrar göç etmek zoruna kalan Karapapak'lar Ağrı ili ve ilçelerine gelip yerleşmişlerdir. 1900'lerin başında yaşanan I. Dünya savaşıyla birlikte Karapapakların önemli bir kısmı başta Sivas olmak üzere iç bölgelere göç etmiştir. 1. Dünya savaşının devam ettiği yıllarda ortaya çıkan Bolşevik ihtilali, Rusların ele geçirdiği bölgelerden çekilmelerini de beraberinde getirmiştir. Rusların buralardan çekilmeleri ile Karapapakların önemli bir kısmı tekrar geri dönmüştür. Diğer bir kısmı ise Sivas başta olmak üzere farklı şehirlerde hayatlarını idame ettirmeye çalışmışlardır. Ağrı ve illerine iskânları sağlanan Karapapakların yerleştikleri yerler şu şekildedir:

- Ağrı/Merkez ve merkeze bağlı Yazılı, Hıdır, Çakıroba, Otlubayır, Yoncalı, Geçitalan, Yığintepe ve Yolluyazı köyleri
- Taşlıçay/Merkez ve ilçeye bağlı Geçitveren, Kumlu Bucak, Aşağı Toklu, Yukarı Toklu, İkiyamaç ve Kumluca köyleri
- Eleşkirt/Merkez ve ilçeye bağlı Çiftepınar köyü (Efendioğlu,2009: 451) ile
- Tutak/Merkez ve ilçeye bağlı Akyele, Aşağıkülecik, Ataköy, Bayındır, Çobanoba, Daldalık, Ekincek, Esmer, Gültepe, İsaabat, Kılıçgediği, Sincan ve Yayıklı köyleridir.

Yaşanan Karapapak göçü ve sonrasındaki iskânlarını kısaca bu şekilde özetlemek mümkündür. Fakat konunun daha detaylı bir şekilde anlaşılmasını mümkün kılmak için göç olayı ve yaşanan iskân durumunu ayrıntılı olarak anlatmakta fayda vardır.

Tezin bu bölümü çalışma evreni olan Tutak ilçesinde ikamet eden Karapapak Türkleri ile yapılan mülakat çalışmaları sonucunda elde edilen bilgilere dayanmakta

ve edinilen bilgiler, yapılmış bilimsel çalışmalarla desteklenmektedir. Buna göre Karapapakların Ağrı'ya göçü 93 Harbi de dediğimiz 1877-78 yıllarına dayanmakta olup son göç olayı 1930'lara kadar devam etmiştir. Fakat Anadolu'ya göç olayı aslında 1700'lü yılların ilk çeyreğine kadar uzanmaktadır. 1723 yılında Osmanlı Devleti ile İran (O zamanki Safevi Devleti) arasında yaşanan mücadeleler Kafkasya'dan Karapapak göçünü tetiklemiştir. Mesela Revan nahiyelerinden olan Sürmeli ve çevresinden 80, Şuregel, Abarant ve diğer bölgelerden 226 köy halkı çocukları ve eşyalarıyla Beyazid (Karaköse o tarihlerde Beyazid sancağına bağlı bir kazaydı) ve Kars sancaklarının kazalarında iskân edilmişlerdir. Fakat sonradan değişen koşullara bağlı olarak asıl yurtlarına geri dönmüşlerdir (Kaya, 2008: 205). Karapapakların Kars ve çevresine yerleşmelerinde etkili olan faktörlerin başında tekrar geri dönme ihtimaline karşı buranın sınıra daha yakın olması ve dolayısıyla karayolu ile ulaşmanın daha kolay olması etkili olmuştur. Fakat Ağrı ve ilçelerine göç etmelerinde etkili olan ise işgal edilen Kars ve çevresinde Rus hâkimiyeti altında yaşamak istememeleri olmuştur. İran ile Rusya arasında Türkmençay antlaşması imzalandıktan bir yıl sonra Osmanlı Devleti ile Edirne antlaşması imzalanmıştır. Bu antlaşmanın sonucunda Karapapakların en yoğun yaşadığı Borçalı, Ahıska ve Ahılkekelek bölgeleri kesin bir şekilde Rusların eline geçmiştir. Bu el değiştirme ile buralarda yaşayan Karapapakların önemli bir kısmı Anadolu'ya göç etmiştir. Göçmenlerin ilk ulaştığı yerler Kars ve Çıldır olmuştur. Çıldırın Yıldırımtepe, Köçgüden, Göldalı, Meredis, Köğas köyleri Karapapakların yerleştiği başlıca yerler olmuştur. Aynı zamanda bu süreçte Gürcistan'daki Türklere Osmanlı topraklarına göç etme imkânı verilmiştir. Buna bağlı olarak çok sayıda insan buraları terk ederek Osmanlı Devletine sığınmıştır (Memmedli ve Memmedova, 2011: 14). Fakat Rusya'nın göç eyleminden önce bu insanlara karşı gelmedikleri sürece hiçbir şekilde zarar vermeyeceklerini söyledikleri ancak bölge insanının bu teklifi kabul etmekten ziyade mücadelede etmeyi tercih ettiği iddia edilmektedir (Gök, 2008: 31).

Bununla birlikte 93 harbi neticesinde Kars ve çevresini de ele geçiren Ruslar, bir yandan da halkın gayrı menkullerine fazladan para vererek buraların kısa süre içinde ele geçirilmesini planlamıştır. Amacına büyük oranda ulaşan Rusların bu uğraşları ile büyük göç hareketleri meydana gelmiş ve bunun neticesinde 1878 yılından 1881 yılına kadar Kars elinden 82.000 ve sadece Kars şehrinde de 11.000

kişi göç etmiştir (Yılmaz, 2006: 101-102). Göçün hızlanmasındaki esas neden Berlin antlaşmasında kabul edilen 7. maddedir. Bu anlaşmanın 7. maddesine göre 5 yıl içinde Osmanlı devletine göç etmeye yönelik tanınan serbestlik süresi aşıldığında kalan kişiler otomatik olarak Rus tebaası sayılacaktı (Gökdemirden akt. Arslan, 2014: 45). Bu durum üzerine Rusların egemenliğı altında yaşamak istemeyen insanlar çareyi iç bölgelere göç etmekte bulmuşlar. Erzurum İskân Muhacirin komisyonun verilerine dayandırılan bir çalışmada 20.000'den fazlası Karapapak olmak üzere yaklaşık 82.000 kişi Erzurum sınırından geçerek Anadolu'nun iç kesimlerine ulaşmış olduğı belirtilmektedir (Dündar, 2019: 144). Gürcistan'ın iç kesimlerindeki Karapapakların bazıları da Karayoluyla Batum'a oradan suyuoluyla Samsun'a ve oradan da İç Anadolu'ya geçmiştir. Fakat sayılarının ne kadar olduğı bilinmemektedir. Toplum hafızasına 93 Harbi olarak kazınan bu savaşta göç edenlerin çoğunluğunu Karapapaklar oluşturmaktaydı. Bu insanlar çoğunlukla Sivas, Muş, Ağrı, Amasya, Çorum, Kayseri, Malatya, Adana ve Yozgat gibi illere iskân edilmişlerdir (Dündar, 2019: 144). Erzurum sınırından geçen Karapapakların büyük bir kısmı Sivas'ın Ulaş bucağı ile Kangal kazasına bağı yaklaşık 30-40 köye yerleştirilmiştir (Dündar, 2019: 170). Çalışmanın evrenini oluşturan Tutak'a Karapapakların yerleşmeleri ise daha farklı olmuştur. Aslen Sivas'a göç etmek amacıyla yola çıkan Hacı İsa ve akrabaları, o tarihte Tutak'ta Hac arkadaşı Hacı Yusuf Sayan'a misafir olmuşlar. Hacı Yusuf, bu insanların tekrardan göç etmeleri yerine daha önce Yezidilerin yaşadığı köylerin Karapapaklar için iskâna açılmasını uygun bulmuştur. Bunun sonucunda Salyanoğulları aşiretinden Mehmet beyin oğlu Hacı İsa'nın, Çıldır'ın Urta köyünden Ağrı Tutak'ın Yukarı Derik köyüne gelip yerleşmesine neden olmuştur. Aynı zamanda köye de kendi adını verdirerek "İsaabat" köyünün kurulmasına öncülük etmiştir (Kaya, 2008: 206). Bununla birlikte Akyele, Aşağıkülecik, Ataköy, Bayındır, Çobanoba, Daldalık, Ekincek, Esmer, Gültepe, İsaabat, Kılıçgediğı, Sincan ve Yayıklı ile Akyele ve Topin mezarları Karapapaklar için iskâna açılmıştır. 1853-1856 savaşında Yezidi ve kısmen de Ermenilerin boşalttığı bu köyler 93 Harbinde Karapapakların yerleşim yerlerine dönüştürülmüştür (Yılmaz, 2006: 103).

Göç olayına vakıf olan İsaabat köyünün eski muhtarı K-6 (63) ve oğlu K-7 (32) ile yapılan görüşmelerde de yaklaşık olarak aynı süreçten bahsedildiği görülmüştür. Anlatılanlara göre:

"Şimdi bizim Kafkasya'dan Türkiye'ye geliş hikâyemizde, asıl yerimiz Gürcistan. Oradan Kars'a gelmişiz, Kars'ın Çıldır ilçesi Urta köyüne yerleşmişiz. Oradan da 93 Harbinde Ruslar işgal etmişler. Demişler ki sen de bir, ağa da bir, burada çalışan hizmetkar da bir. Bunu bu şekilde kabul edin. Kabul edersen bizimle yaşa kabul etmezsen buradan git. Eee bunlar da kabul etmemişler. Gelmişler Tutak'a. Tutak'ta Sayanların dedesi var. Hacı İsa'nın hac arkadaşı... Demiş ki ben bir uğrayayım, oradan Sivas'a doğru yavaş yavaş giderim. Buraya geldiği zaman demiş ki Hacı İsa hayırdır sen buralarda... demiş ki: walla böyle böyle... Ben Kars'tan göç edeceğim öyle yol üzeri sana uğrayayım Sivas'a doğru gideceğim. Demiş ki walla ben seni bırakmam. Buradaki Ermeniler, (bizim köyler ermeni köyleri... Tutak'ta Ermeni o zaman...) gidecekler. Tutak'a 13 tane köy gelmiş Çıldır'dan. Şehirden gelenler şehre yerleşmişler, Arpaçaydan gelenler Tutak'a yerleşmişler, köylerden gelenler de her birisi bir köyü sahiplenmiştir. Yani parasıyla almıştır. Hacı Yusuf demiş ki senin köyünü ben seçeceğim. Sen köyü beğenme işte en son burayı(İsabat) beğenmiş. Burayı da o şekilde almışlar".

Çiftçilik yapan Kürt katılımcı ve Hacı Yusuf Paşanın (Sayan) torunu K-37 (59) Karapapakların göç süreci ve yerleştirilmeleri hakkında şunları kaydetmiştir:

"Hacı Yusuf Paşa o zaman zaten devlette paşaymış. Yani devletin temsilcileriymiş. O zaman devlet eliyle buradaki Yezidi ve Ermenileri çıkarıyorlar. Bunların (Yezidilerin) başı varmış Keymez adında. Onun evine gidip oturuyorlar. Ne yemek yiyorlar ne de bişey. Keymez diyor ki benim yemeğimi haram bilen kanımı helal bilecektir diyor. Bu şekilde onları buradan çıkarıyorlar. Onların yerine Karapapakarı bu köylere yerleştiriyorlar".

Yaşanan bu göç hadisesiyle ilgili benzer bilgileri Esnaf K-3'den (44) de alıyoruz. Atalarından duyduklarını aktaran katılımcı, Tiflisin Osmanlı egemenliğinde olduğu süreçte çok daha rahat hayatları olduğunu fakat; Rusya'nın bölgede güçlenmesi ile dengelerin değiştiği ve farklı yerlere göçlerin başladığını

kaydetmiştir. Önceleri Safevilerin elinde olan bölgenin 1828 yılında el değıştirmesi ile göçlerin başladığını kaydeden katılımcı, Rusların insanlara göç etme noktasında serbestlik tanıdığı ve isteyen kişilerin Osmanlı Devletine göç etme imkânının doğduğunu da belirtmiştir. Bu durumda göçmenlerin bir kısmının İran'ın Sulduz bölgesine bir kısmının da Kars Çıldır'a göç ettiklerini aktarmıştır. Her ne kadar göçmenlerin bir kısmı Kars'tan Tutak'a gelip yerleşmiş olsa da önemli bir kısmı Hacı İsa kadar şanslı olamamış ve iç bölgelere göç etmek zorunda kalmıştır. Zira bu göç olayıyla birlikte aileler parçalanmış ve ailelerin bir kısmı Sivas'a göç etmiş bir kısmı da Erzurum'a göç etmek zorunda kalmıştır. Okul müdürü K-2'nin (64) bizlere verdiği bilgiler aslında ailelerin parçalanmışlığını açık bir şekilde özetlemektedir:

"Şimdi oradan bizimle gelenler mesela ilk önce Kars'a geliyorlar, Kars'ın Çıldır ilçesinin Urta köyü, sonra Rus istilasına uğradıktan sonra Tutak'a geliyorlar. Kars'tan Tutak'a gelince bizim kabilelerin bir kısmında ayrılıklar kopuşlar yaşıyor. Mesela akrabalarımızın bir kısmı Erzurum'da var. Ve onlar Tutak'a geldikten sonra 3. bir göç daha oluyor. Bizim Karapak'lar 3 kere göç etmişler: 1 Gürcistan'dan Kars'a, 2 Kars'tan Sivas'a gittikten sonra bir kısım kalıyor fakat bizimkiler geri dönüyor. Fakat o akrabalarımızla devamlı istişare içindeyiz, görüşüyoruz, hayırda şerde birbirimize gidip geliyoruz".

Göç olayı, çok sayıda ailenin bölünmesine parçalanmasına ve insanların diyaloglarının kesilmesine neden olmuştur. Nitekim Karapapak ailelerden bazıları uzun yıllar sonra akrabalarına kavuşabiliyor ve sonradan akraba olduklarını tesadüfen fark ediyor. Savaş ortamının insanları koparmasının yanı sıra soyadı kanunun çıkması da bu kopuşu hızlandıran diğer bir neden olmuştur. Çünkü göç ile birlikte ayrılıklar yaşayan bu insanların evlatları, soyadı kanunu ile birlikte birbirlerini tam olarak unuttur olmuşlar. Mahalle muhtarı K-17 (47) ailelerin kopması, tesadüfi gelişen tanışmalar ve soyadı kanununun bu insanların akrabalık ilişkilerine etkilerini çok iyi özetler şekilde açıklamıştır:

"15 sene önce benim bir amcam Erzurum Atatürk Üniversitesinde 1 ay kalıyor. Hastanede kalırken yaşlı bir amca geliyor. Yaşlı amcayla neyse aynı odada bir hafta kalıyorlar. İşte sen kimsin, kimlerdensin bilmem o diyo böyle böyle onlar birbirlerini tanımaya başlıyorlar. Yaşlı amca diyor ki işte benim babam şudur

falan... Amcam bakıyor ki işte benim dedemden bahsediyor. Onlar da Erzurum'a yerleşmişler. Kars'tan çıkıp Erzurum'a kadar gitmişler. Şunlar benim dedem şu babam şu anam bu nenem bu bilemem ne... Bakıyorlar ki ikisi de birbirinin akrabası. Amcaoğulları. Ağlaşıyorlar, birbirlerinin boynuna sarılıyorlar tamam mı? 15 yıldır artık amcamgillerle görüşüyoruz halen".

Soyadı kanunu, bu sıkıntıların yanı sıra insanların temel geçim kaynakları olan tarla ve benzeri arsaların da istenilen şekilde işletilmesinin önüne geçmiştir. Çünkü atadan babadan kalan toprakta hisse sahibi olan akrabaların bir kısmı farklı bir soyadını kullanırken diğer taraf farklı bir soyadı almıştır. Bu farklılıktan dolayı birbirlerine ulaşamayan ya da birbirini tanıyamayan insanlar arsalarını da istedikleri şekilde işletememektedir. Muhtar olan K-17 (47) bu durumu çözüme kavuşturmak ve akrabalarına ulaşmak amacıyla arayışını şu şekilde aktarmıştır:

*"Ben gittim Sivas'a yaşlılar kahvesine amcamı araştırdım, adam ölmüş. Arıyorum kime soracam. Soyisim kanunu da yoktu o zaman. Onlar E*** soyismini almış biz B*** almışız. Aileler çoğusu bulunamadı. Daha sonradan soyadı değişince... Babamgil kaç kardeş 3 kardeş, 3 kardeşin hissesi ne kadar 50 dönüm diğer bir 50 dönümün hissesi kim biliyor musun diğer dedelerimizin onların çocuklarıdır. Bunlar ne yaşadığı belli ne öldüğü belli... Onlar o tarafa gitti şuanda daha adamlar hak sahiibi. Ama piyasada yoklar. Tapular öylece duruyor. Bölemiyoruz. Bizim 60 dönümlük bir tarla da öyle duruyor. Alamıyorsun, satamıyorsun hiçbir şey yapamıyorsun".*

Savaş nedeniyle Ruslara bırakılan yerlerden Anadolu'nun daha güvenli sayılan yerlerine göç hareketi XIX. yüzyılın sonunda da devam etmiştir. Bu şehirlerden göç eden insanların en çok yerleştiği yer Beyazid olmuştur. Rusların elinde olan Revan'dan da 1893 yılında Beyazıt sancağına Karapapaklardan Hacı Mahmut ve kardeşi Hacı İsmail iki yüz elli hane ile göç etmek için talepte bulunmuşlar. Bu dönemde Beyazid vilayeti ve sancaklarında yaşayan Yezidi ve Ermeniler de Karapapak göçünün aksine Revan/Yerevan başta olmak üzere Kafkasya'ya göçmüştür (Aras, 2010: 63). Beyazid sancağına göç eden göçmenler, bazen geri dönme gibi tutumlarla Osmanlıyı zor duruma da düşürmüştür. Örneğin iskânları geciken Kürt Zilani ve Celali aşiretleri İstanbul'a başvurarak iskânları yapılmadığı

takdirde Kafkasya'ya geri döneceklerini söylemişlerdir. Bunun üzerine Meclis-i Vükela iskânlarının sağlanması için ivedilikle bir komisyon oluşturulmasını talep etmiştir (Aras, 2010: 63). Beyazıt dışında göçmenlerin en çok yerleştiği bir diğer yer de Sivas olmuştur. 1901 yılında toplamda 5287 (1204 hane) göçmen Sivas'a gelmiş olup bunlardan 636 tanesi Karapapak göçmeniydi (Erkan, 1993: 96).

Gürcistan'dan Karapapak göçleri 1900'lü yıllarda da devam etmiştir. 1904 yılında Gürcistan'ın Borçalı bölgesinden 90-100 hanelik bir grup Osmanlı Devletine göç etmek amacıyla başvuruda bulunmuştur. Yapılan bu başvurulara olumlu cevap verilmiş ve göçmenlerden bir kısmı Ağrı ili ve Tutak ile Eleşkirt ilçelerine yerleştirilmiştir (Memmedli ve Memmedova, 2011: 15). Kalan göçmenler ise 1914 yılında Malazgirt ve Bulanık'a, Sivas'ın Tutmaç, Büyükköy ve Kurtoğlu köylerine göç etmişler (Arabacı, 2005: 150). Rusya bazen de farklı bir stratejiyle Karapapak göçmenlerin Anadolu'ya göç etmesini engellemek istemiştir. Örneğin 15 Ocak 1900 tarihinde Revan'dan yaklaşık 200 hanelik Karapapak halkı göç etme isteklerini beyan etmişlerdir. Ancak hasadın henüz başlamadığı ve dolayısıyla ürünleri almadan göçe izin verilmeyeceği belirtilmiştir. Beyazid'daki Karapapak reislerinden Mehmet Ali'ye de bu göçe ancak bir yıl sonra izin verilebileceği haberi verilmiştir (Yerli, 2017: 73).

I. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla 4 Kasım 1914'te Beyazid ve Diyadin Rusların işgaline uğramıştır. Bu işgal üzerine yöre halkı çareyi daha güvenli gördükleri Erzurum, Sivas, Urfa, Adıyaman, Diyarbakır, Yozgat, Kayseri, Adana, Elazığ ve Mardin gibi illere göç etmekte bulmuştur. Karapapakların bir kısmının yer değiştirdiği bu göç olayında belirleyici olan faktör, insanların daha önce Rus işgaline maruz kalması ve dolayısıyla savaş psikolojinin o korkutucu yanı olmuştur. Bu yüzden göç olayı bir haber üzerine başlamış olup bu hareket "kaç kaç/kaç ha kaç" ismini almıştır. Bu göç olayında Karapapakların en çok yerleştiği yer, Mihrali Bey'in de bulunduğu Sivas ili olmuştur (Yılmaz, 2006: 359-376). Sivas'a yerleşen Karapapaklar burada yeni yerleşim yerleri kurmuş, ekonomik hayata katılarak yeni yaşamlarına alışmaya çalışmışlar. Ancak Rusların, Kars'tan çekilmeleri ile göç eden bu insanların bir kısmı tekrardan eski yerlerine geri dönmüştür. Dönerken de ailelerin

bir kısmı Sivas'ta kalmıştır. Mülakatlarda görüşülen emekli K-21 (69) Sivas'ta arsalarının ve akrabalarının olduğunu şöyle açıklamıştır.

"Bizim köyün hepsi Sivas'tan gidip gelmişler. Aynı köye dönmüşler. Şuan irtibatımız da var. Yeğenlerimiz var orada. Gemerek'te arazimiz var 350 dönüm. Devlet vermişti bize, amcama da. Amcam gitti o zamanlar satmamış amcaçocukları varmış orada, bir tapuları onlara vermiş. Amcamgil orada vefat etti, babam burada vefa etti".

1917 Bolşevik Devriminden sonra da çok sayıda göçmen Anadolu'ya geçmiş olup bunlar Elviye-i Selase'de yerleştirilmek istenmiştir; fakat farklı nedenlerden dolayı fazla kalamayarak Anadolu'nun iç bölgelerine göç etmişlerdir (Arslan Oran, 2007: 343). Gelen göçmenlerin sürekli yer değiştirmesi ve bu isteklerini sürekli canlı tutmaları bunların tam olarak nerelere yerleştirileceği sorununu ortaya çıkarmıştır. Kars'tan iç bölgelere göç etmiş halkın önemli bir kısmı Bolşevik Devriminden sonra eski topraklarına geri dönmüştür. Emsal olarak bu dönemde (1882 yılında) Kars'a 711 hane yani 3948 kişinin dönmüş olduğu iddia edilmektedir (Badem, 2018: 154). 1917-1924 yılları arasında gelen 14500 göçmenin çoğunluğu (11000 kişi) Türk ve Kürtlerden oluşmaktaydı. Bu göçmenlerden 626 hane Beyazıt merkez vilayetine, 30 hane Karaköse'ye (Ağrı), 237 hane Tutak'a, 20 hane Kulp'a (Tuzluca) ve 377 hane de Iğdır'a yerleştirilmiştir (Arslan Oran, 2007: 344-345). 1920-24 ile 1929-30 yılları arasında Gürcistan'dan Türkiye'ye tekrardan göçler yaşanmıştır. 1921 yılında Sovyet Cumhuriyetleri arasında imzalanan Kars ve Gümrü Antlaşmalarıyla Aran-Arıklı, Kepenekçi, Ağalık, Fahralı, Darvaz, Oruzman, Yırğançak, Bezekli, Gamerli, Keşeli, İlmezli, Garayazı, Loru, Garaçöp ve Ahıska'nın Lebis, Hosbiye, Göyye köylerinden yaklaşık 45 bin Gürcistan Terekemesi Türkiye'ye göç etmiştir. Bölge insanının elinde toprakların alınıp Kolhoz'lara (Kollektif tarım çiftlikleri) dönüştürülmesi ile insanlar isyan etmiştir. İsyanı sert bir biçimde bastıran Rusya, çok sayıda insanı öldürmüştür. Kaçabilenler ise Türkiye'ye sığınmıştır (Memmedli ve Memmedova: 2009: 16).

1924 yılında Ermenistan'dan 237 kişinin Beyazid vilayeti Tutak kazasına göç edip yerleştiği bilinmektedir. Fakat gelen göçmenlerin Kürt mü Karapapak mı konusunda kesin bir bilgi bulunmamaktadır (Mansuroğlu, 2015: 78). 1930'lu yılların

başında Ağrı isyanları peş peşe çıkınca idari yapıda isim değişikliğine gidilmiş ve bölgede Halikanlı aşiretinden 405 aile Edirne, Kırklareli, Tekirdağ ve Aydın illerine gönderilerek iskân edilmişlerdir. 1931 yılında yapılan uygulamada aşiret geleneğini sürdürmemeleri için her köye birer aile yerleştirilmiştir. Boşalan toprakların da tekrardan canlandırılması için 777 aile (2.618 kişi) buralara yerleştirilmiştir. Bu şekilde demografik yapıda değişiklikler meydana getirilmiştir (Altan, 2013: 62).

3.4.6. Tarihsel Süreçte Tutağ'ta Karapapak Nüfusunun Gelişimi

Tutağ, kurulmuş olduğı bölgede en eski yerleşim yerlerinden biridir. Bu uzun tarihi geçmişinden dolayı çok sayıda kavim veya devlete ev sahipliğı yapmış bir ilçedir. Önceki egemen topluluklar hakkında net bilgiye sahip olmamakla birlikte sırasıyla Tutağ'ın da dâhil Doğı Anadolu I. Rusa döneminde (İÖ 733-714) Rusahinili kentinin (Toprakkale) ele geçirilmesi ile burada Urartuların hâkimiyetleri başlamış (Umar, 2013: 39) olup sonraki süreçte bölge Karakoyunlu, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı Devleti arasında el değiştirmiştir. Osmanlı Devleti 1548 yılında yapmış olduğı İran seferi ile bölgeyi hâkimiyeti altına almış ve Antab'ı Van eyaletine bağı olan Şelve sancağına bağlamıştır (Esin,2009: 308). Tutağ dışında aynı zamanda Hamur ve Karakilise nahiyeleri de Şelve sancağına bağıydı. Tarih çalışmalarında ve Osmanlı kayıtlarında Antap (Ayıntap, Entap) olarak geçen Tutağ birkaç kez Rus işgaline uğramış olup en son I. Dünya savaşında bu durum tekrar yaşanmıştır. 1917 yılında Rusların buradan çekilmeleri ile ilçe Osmanlı Devletinin topraklarına katılmıştır.

Cumhuriyet dönemi öncesine ait nüfus verileri bazı tarihçilerin yapmış oldukları çalışmalar, seyahatnameler, arşiv belgeleri ve vakfiye gibi kaynaklardan yararlanılarak hazırlanmaktadır. Ancak yine de çalışmalar arasında çelişkiler olduğı, bazı grupların sayıma dâhil edilmediğı ya da yanlış veriler paylaşıldığı görülmektedir. Zira XVI. yüzyılın sonunda etnik olarak Kürt olan Yezidiler Tutağ'ta yoğun bir şekilde yerleşmiş bulunmalarına rağmen Osmanlı devleti XIX yüzyıla kadar Yezidileri Müslüman olarak kabul etmiş ve bunları nüfus kayıtlarına geçirmemiştir. (Gül, 2011: 158-161). Osmanlı Devleti millet sistemiyle yönetildiğı için yapılan nüfus sayımlarında gayrı müslimler II. Adulhamit'in İslam Birliğı siyasetinin bir gereğı olarak sayılmamaktaydı (Dündar, 2018: 84). Bu durumdan

ötürü Tutak'ta o süreçte Ermenilerden daha fazla olan Yezidilerin nüfuslarını tespit etmek neredeyse imkânsızlaşmıştır. Oysa Ruslar tarafından yapılmış nüfus sayımlarına bakıldığında 1828 yılında Tutak'ta Yezidilere ait 300 hanenin olduğu iddia edilmektedir (Averyanov, 2010: 59). Aynı şekilde Osmanlı döneminde yapılan sayımlar askere alınacaklar ve vergi verecek bireyler için yapılmış olduğundan nüfus sayımının halkın genelini temsil ettiğini söylemek pek mümkün değildir. Fakat yine de yapılan birtakım bilimsel çalışmalara dayanarak Cumhuriyet dönemi öncesinde Tutak'ın genel nüfus durumu açıklanmaya çalışılmıştır.

Karapapakların Tutak'a iskân edilmelerinde etkili olan 93 Harbinden önceki süreçte ilçenin sahip olduğu nüfusuna baktığımızda 1000 hane Müslüman nüfusun olduğu bunun yanı sıra 100 hane de Ermeni nüfusunun bulunduğu belirlenmiştir. Benzer durumun Beyazid sancağına bağlı diğer kazalarda da olduğu belirtilmiştir. 1872 yılında Beyazid ve ona bağlı kazalarda toplamda 9700 Müslüman hane ve 1500 de Ermeni hanesinin var olduğu iddia edilmiştir. Bununla birlikte bu nüfusun da 1200 hanesinin Kars ve çevresinden gelip iskân edilen muhacir nüfusa ait olduğu belirtilmiştir (Demirtaş, 2009: 317). Ancak gelen bu nüfus kitlesi içerisinde ne kadarının Karapapak olduğu hakkında herhangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu tarihten 11 yıl önce yani 1861 yılında İran ile Osmanlı devleti arasındaki sınır problemlerini araştırmak üzere kurulan komisyonda görev alan Mehmet Hurşid Paşanın tuttuğu notlara bakılırsa Beyazid sancağının kaza ve köylerinde nüfusun daha düşük olduğu görülür. Zira bu dönemde 2678 Müslüman, 1171 Ermeni ve 376 Yezidi hanesi bulunmaktaydı (Mehmet Hurşid Paşa, 259: 1997). Bu Yezidilerin çoğunluğu o tarihte Tutak'ta yaşıyorlardı. Nitekim bugün Karapapakların yoğun bir şekilde yaşadığı ve eski isimlerinden de anlaşılacağı üzere Ekincek (Sevik), Kılıçgediği (Hanık), İsaabat (Derik) köyleri başta olmak üzere Kaşönü (Rutan), Çırpılı (Birço), Dibelek (Koran), Mızrak, Güneşgören (Kundin) köyleri tamamen Yezidi köyleriydi. Öte taraftan sayıları çok az olmakla birlikte Musik, Milan ve Köşk gibi köylerde de Ermeniler yaşamaktaydı (Yılmaz, 2006: 459). 1872 yılı Erzurum Vilayeti salnamesinden elde edilen verilerin de önceki kaynaklardan farklı olduğu görülmüştür. Bu tarihte Tutak'ta 78 köyde 500 Yezidi, 320 Hristiyan ve 5800 Müslüman nüfusun yaşadığı belirtilmektedir (Yılmaz, 2006: 379). Devam eden yıllarda(1875) Ermeni nüfusunun olmadığı belirtilen çalışmada 400 Yezidinin var

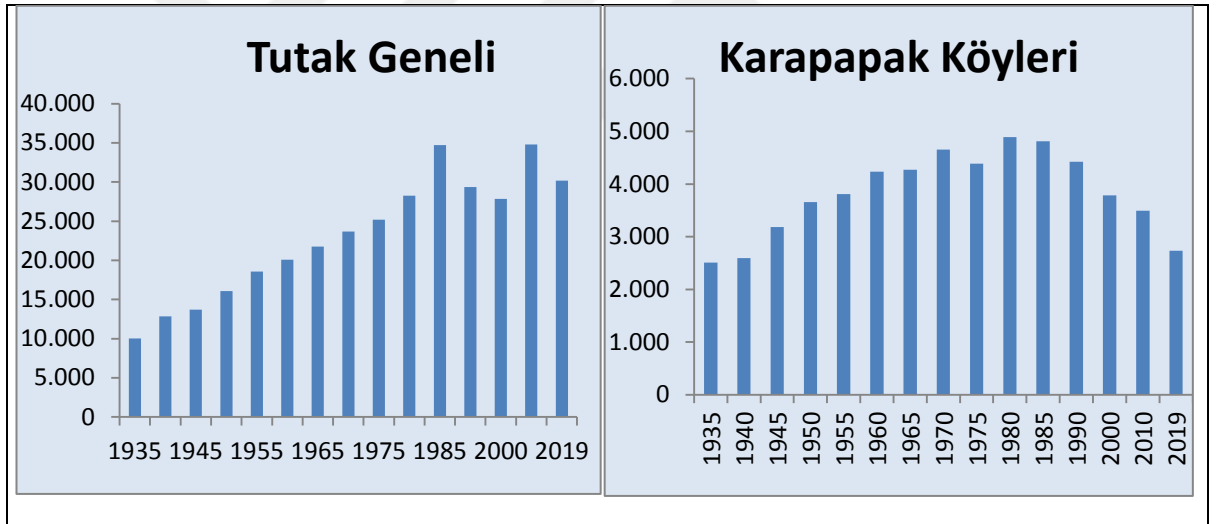
olduğu kaydedilmiş olup 4400 toplam nüfusa sahip olduğu iddia edilen kazanın 4000 Müslüman nüfusa sahip olduğu belirtilmektedir. 1876 yılına gelindiğinde Müslüman nüfus sayısının değişmediği ancak var olan Yezidi nüfusuna ek 60 Hristiyan'ın da yaşadığı belirtilmiştir. 1881-82 yıllarına ait Bab-ı Ali'nin yaptırdığı nüfus cetveline göre ilçe nüfusu önemli bir şekilde artmış olup Müslüman nüfus sayısı 7633 kişi Ermeni nüfusu da 213 kişi olarak kaydedilmiştir (Demirtaş, 2009: 317-320). Bu tarihte Yezidi nüfusunun bulunmamasının nedeni 1877-78 yıllarında Kars ve çevresinin Rusların eline geçmesi ile Tutak ve çevresinde Müslüman baskılarına maruz kalan Sipkan aşireti Yezidilerinin Kars ve çevresine göç etmiş olması ve dolayısıyla boşalan yerlere Karapapakların yerleştirilmiş olması etkili olmuştur. 1918 yılına kadar Kars'ta kalan bu yezidiler 1917 yılında imzalanan Brest Litovsk Antlaşması'nın ardından Ermenistan ve Gürcistan'a göç etmiştir (Cewo, 2011: 73-74). Buradan ortaya çıkan sonuç ise, günümüzde Tutak'taki en büyük aşiretlerden birisi olan Sipkan aşiretinin de sonradan ya ihtida ettiği ya da zorla dinlerinin değiştirildiği ihtimalidir.

93 Harbinde Tutak'ın da dâhil Doğu Anadolu'nun önemli bir kısmı Rus işgaline girmiş olup, yapılan Ayestefanos Antlaşması ile burası Ruslara verilmiştir. Bu antlaşmanın iptal edilerek yerine Berlin antlaşmasının imzalanması ile Tutak'ın bağlı olduğu Beyazid sancağı tekrardan Osmanlı Devletine geçmiştir. Rusya ile yapılan savaşlar neticesinde Tutak'ın da bağlı olduğu Beyazid vilayeti göç güzergâhında olduğu için çoğu zaman istilalara uğramış ve buna bağlı olarak da önemli göç hareketlerine maruz kalmıştır. Örnek olarak 1877-78 yılları arasında cereyan eden savaş ile birlikte Osmanlı Devleti Alay Komutanı olarak Hacı İsa oğlu Miralay Abdulkadir Bey'i Tutak'a atamış ve kendisine Kılıçgediği yaylası ile İsaabat köyünü iskân etmesi emri verilmiştir (Aydın ve Aydın, 2018: 2572). Bu şekilde Tutak'ta Karapapakların iskân edilmeleri sağlanmış ve süreç içerisinde nüfusları artmıştır. Nitekim; 1876 yılında yapılan nüfus cetveline göre, günümüzde Karapapakların yoğun bir şekilde yaşadığı Bayındır, Yayıklı, Daldalık, Gültepe, Esmer, Akyele, Ekincek ve Kılıçgediği gibi köylerde toplamda 813 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir (Karataş, 2011: 177-178).

Kemal Karpat'ın Osmanlı Nüfusu adlı çalışmasında ise 1881/82 – 1893 yılları arasında yapılan sayıma göre Tutak'ta 213 Ermeni'nin bulunduğu buna karşılık 7633'de Müslüman nüfusun bulunduğu belirtilir (Karpat, 2003: 164). 1914 yılında 126 Yezidinin Tutak'ta yaşadığı iddia edilirken (Gül,2011:161) aynı tarihte Karpat Tutak'ta (Patnos dâhil) 1070 Ermeni ve 23873 gibi çok yüksek bir Müslüman nüfusun yaşadığını belirtmiştir (Karpat, 2003: 208). Bölgede yapılan sayımlarda farklı nedenlerden dolayı nüfusun tam tespiti mümkün olmadığı gibi bazı yerlerin nüfusları nüfus cetveline eklenmemiş ya da hatalar yapılmıştır. Zira bahsi edilen durum Erzurum vilayetine bağlı olan Beyazid sancağının sayımlarında görmek mümkündür. Yapılan sayım cetvelinde 1913 yılında 8711 kişi olarak verilen gayrimüslim nüfus sayısı 1914 yılında 34366 kişi 1917 yılında ise 7400 kişi şeklinde tasvir edilmiştir (Gül,2011:159). Ermeni Patrikhanesi'nin 1913-1915 yılları arasında yapmış olduğu nüfus sayımına göre 20 yerleşim birimine sahip olan Tutak'ın 1624 nüfusa sahip olduğu 7 kilise ve 2 okulla birlikte 306 göçmenin yaşadığı belirtilmiştir (Kêvorkian ve Paboudjian, 2012: 64). 1911-12 yıllarında Osmanlı salnamelerinde Tutak'a bağlı 96 köy ile Tutak merkez, Sebki ve Patnos nahiyeleri bulunmaktaydı (Kaya vd. 2014: 565). I. Dünya savaşında Tutak ve çevresinde yaşayan Yezidilerin tamamının Rusya'ya göç etmiş oldukları fakat savaştan sonra para karşılığı Osmanlı Devletine dönmek istemişlerse de kabul edilmediği iddia edilmektedir (Gül, 2011: 161).

Cumhuriyet öncesi döneme ait Tutak ilçesinin nüfus verilerine ilişkin sağlıklı veriler bulmak oldukça zordur. İlçeye ait en sağlam veriler ancak 1927 yılı itibariyle yapılan genel nüfus sayımları sonucunda elde edilebilmiştir. Osmanlı döneminde Erzurum vilayetinin sancağı durumunda olan Beyazit vilayetine bağlı bulunan Tutak (Antap) kazasının dışında bu dönemde Diyadin, Karakilise (Karaköse) ve Eleşkirt kazaları ile Hamur ve Patnos nahiyeleri bağlı bulunmaktaydı. 1927 yılına kadar Beyazid'e bağlı olan Tutak, daha sonra yönetim merkezinin Ağrı'ya geçmesi ile birlikte buradan alınıp Ağrı'ya bağlanmıştır (Kaya, 2003: 216). Türkiye'de yapılan genel nüfus sayımlarını göz önüne aldığımızda çok hızlı olmamakla birlikte ilçede nüfusun sürekli artmakta olduğu ancak son yıllarda ilçeden dışarıya göçlerle birlikte bir azalmanın meydana geldiği gözlenmektedir. Nitekim Türkiye'de ilk genel nüfus sayımı özelliği gösteren 1927 yılı sayımına göre 3241' i Erkek 3011'i de kadın

olmak üzere toplamda 6252 olan ilçe nüfusu 2000 yılı genel nüfus sayımına göre 34596 kişiye ulaşmıştır. Bu 73 yıllık süre zarfında ilçenin nüfusu yaklaşık 73 kat artmıştır (Kaya, 2003: 216). Fakat bu tarihten sonra zikzaklar çizmekle birlikte genel manada bir nüfus azalması yaşanmıştır. Tutak'ın 2000'li yıllara kadar sürdürdüğü nüfus artışı Karapapakların yoğun bir şekilde yaşadığı köylerde de olduğunu söylemek pek mümkün değildir. İlçede mevcut bulunan doğal ve beşeri zorluklar insanların yaşadığı yerleşim yerlerini bir daha dönmeyecek şekilde terk etmelerine neden olmuştur. 1970 yılına kadar düzenli bir şekilde nüfusun arttığı köylerde 1975 yılında küçük bir düşüş yaşanmıştır. Ardından yapılan 1980 yılı genel nüfus sayımında tekrar yükselen toplam nüfus, sonraki tüm sayım dönemlerinde devamlı bir azalış trendine girmiştir. Bu azalış eğilimi yıllar itibariyle hızlanmış ve 2019 yılına gelindiğinde Karapapakların bulunduğu köylerin 1935 yılında sahip olduğu nüfus miktarına neredeyse eşitlendiği görülmüştür.

Şekil 1: Tutak İlçesi ve Karapapak Köylerinin Yıllar İtibariyle Nüfusları

Çizelge 5: Karapapak Köyleri Nüfusunun Yıllar İçindeki Değişimi

	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	2000	2010	2019
Köy Adı(Yeni-Eski)	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K	E/K
Akyele (Mollaşemdin)	304	345	416	452	493	538	274	541	650	661	722	698	626	665	524
Ataköy(Musik)	363	379	427	466	443	448	423	432	423	441	421	424	387	372	325
Aşağı Külecik (A.Dadikhan)	241	125	363	400	423	425	478	503	545	537	520	506	402	412	317
Bayındır	345	379	401	447	564	613	680	680	418	803	764	729	606	379	283
Çobanoba (Hatoközü)	41	73	103	127	140	160	128	185	178	250	235	204	195	187	178
Daldalık (Şeyhzılan)	198	255	246	282	306	366	384	386	361	323	352	330	216	237	187
Ekincek/Sevik	98	98	111	139	167	210	251	195	241	274	225	222	214	177	173
Esmer	193	207	276	340	381	407	432	471	490	485	445	345	233	220	192
Gültepe	85	76	48	49	73	59	91	103	91	97	134	116	129	142	104
İsaabat	132	121	133	129	131	120	156	157	157	161	157	127	91	64	47
Kılıçgediği (Hanık)	103	88	107	158	196	189	290	283	215	233	223	212	200	117	106
Sincan	184	210	281	325	304	327	318	364	301	338	343	264	225	249	230
Yayıklı(Ohan)	219	240	269	342	322	370	366	355	314	289	271	248	251	272	170
G. Toplam	2506	2596	3181	3656	3943	4232	4271	4655	4384	4892	4812	4425	3775	3493	2836

1980-85 yılları hem Tutak geneli için hem de Karapapakların yaşadıkları köyler için nüfusun en yüksek olduğu sayım yılları olmuştur. Bu durum ilçe merkezi mahalleleri için de geçerlidir. Bu tarihten itibaren özellikle çatışmalar ve güvenlik sorunlarının yaygınlaşmaya başlaması ile birlikte mahallelerden yoğun bir şekilde Karapapak göçünün yaşandığını söylemek mümkündür. 1980-85'li yıllara kadar sürekli bir nüfus artışının olduğu ilçede bu tarihlerden sonra her ikisinde de(hem Karapapak köyleri hem ilçe genelinde) düşüşler olduğu görülmekte ise de bu düşüş oranları arasında büyük farkın olduğu görülmektedir. Zira 1985 ile 2019 yılları arasında Tutak'ta nüfus düşüş oranı -%15 olarak gerçekleşmişken, 1980-2019 yılları arasında Karapapak köylerinde nüfus düşüş oranı -%78 gibi yüksek bir oranda gerçekleşmiştir. Dolayısıyla Karapapakların yaşadığı köylerin özellikle son yıllarda hızlıca boşaldığını söylemek mümkündür. Bu durumun ortaya çıkmasında çok sayıda parametre belirleyici olmakla birlikte en önemli hususların başında geçim sıkıntısının neden olduğu ekonomik kaygılar ve çok sayıda okuyan gencin eğitimlerinden dolayı dışarıda iş edinmesi olmuştur. Yapılan mülakatlarda da çok sayıda katılımcı göç sebebini bu nedenlere dayandırmıştır. Okul müdürü K-2 (64) ile yapılan mülakatta konuyla ilgili olarak şunlar kaydedilmiştir:

"Bizdeki göç şu şekilde oldu: Bizim aile okumaya devamlı meraklı. Gençlerimiz hep okudu. Gençlerimiz okudukça bizim köy daha önce 60-70 hanelik bir köydü, çoğusu ticarete atıldı. İstanbul, Bursa, Isparta, Sakarya çeşitli yerlere... gençlerimizin de çoğusu okudu devlet kapılarında o şekilde dağıldı. Zoraki bir göç değil yani, kendi istekleriyle... nüfus eskiye oranla çok azaldı göçten dolayı".

Gültepe köyünden çiftçilik yapan K-14 (56) önceki katılımcıların verdiği cevaba benzer bir şekilde Karapapak nüfusunun bu kadar azalmasında istihdam koşullarının etkisini şöyle açıklamıştır:

"Aşağı yukarı bizim aileden 60-70 ev gitti. Köyde kaldığımızdan çok dışarıdadır. Şimdi benim iki oğlum, abim ve abimin iki oğlu Aydın'da. Ben tek kalmışım. Ben ve hanım... Amcamın çocukları Kayseri'de... En az 70'in üzerinde aile var dışarıda bizim aileden. Komşu olarak 150 hanenin üzerinde... Şu an 35 haneyiz. Bizim aile genelde hep dışarıda. Niye çünkü burada iş yok. Adam aç mı kalsın. Mecbur gidecek. Çocuklar gitti mi mecbur biz de gideceğiz".

Uzun yıllar tır şoförlüğü yapan K-1 (61) ekonomik sebeplerden dolayı çok sayıda akrabasının ilçeden göç etmiş olduğunu şöyle aktarmıştır:

"Aydın'a giden var, Denizli'ye giden var... Geçim sıkıntısı başka ne olacak. Ailem Denizli'de, bir zamanlar Aydın'da işçiydik. Buradan giden insanlarımız sadece geçim sıkıntısından gitmiştir. Bizim komşularımızla bir sıkıntımız yok sadece geçim sıkıntısı..."

Geçim sıkıntısının göçe zorladığı ailelerden biri de Ekincek köyünden K-12'nin (50) ailesi olmuştur. İlkokul mezunu K-12, Karapapakların göçü hakkında şöyle bir açıklama getirmiş:

"Sade bizim aileden 70'in üzerinde ev var dışarıda... bizim köyden 150'in üzerinde aile var. Ya bizim gençlerimiz artık hayvancılık yapmak istemiyor. Gözlerini dikmişler batıya. Biraz da iş kurdular orada. Bizim aileden çok kuyumcu var. İş yerleri kuran var, kasaplar var, besicilik yapan var. Eee artık onları buraya dönderemeyiz. Er geç oraya gideceğiz. Ama nasıl olur onu bilemem".

Son yıllarda ortaya çıkan tarımda destekleme faaliyetleri ile yaşlılara bağlanan aylık ödemeler gibi gelir kapılarının göçleri yavaşlattığı aksi halde daha kalabalık gruplar şeklinde göç hareketinin yaşanacağı tahmin edilmektedir. Zira yapılan mülakatlarda emekli öğretmen K-9 (73) destekleme faaliyetinin göç üzerinde büyük bir etkisi olduğunu belirtmiştir. Ona göre:

"Bizim yarısı Kayseri'de yarısı burada. Benim ailemden 15 kişi göç etti. Mesela benim kardeşim vefat etti, kalanların hepsi Kayseri'ye göç etti. Kardeşim, diğer kardeşim... Gelirimiz yoktu, göç etmek zorundaydık. Zaten bu destekleme de gelmeseydi belki hemen hemen hiç kimse kalmazdı. Benim emeklilik maaşım olmazsa ben de gidecektim".

Geçim sıkıntısının doğurduğu göç hareketinin yönü ilçe merkezine değil aksine daha iyi iş ve çalışma imkânlarının eşlik ettiği, refah düzeyinin nispeten daha yüksek olduğu batı illerine yönelik gerçekleşmiştir. Nitekim geçmişte Tutak'a bağlı bir nahiye konumunda olan Patnos'un nüfusu günümüzde 120.000'i aşmış gidiyorken Tutak'ta böyle bir nüfus büyümesinin var olduğunu söylemek mümkün

değildir. Bu açıdan ilçede gerçekleşen göç olayının Revanstein'ın göç kuramlarıyla çeliştiği görülmektedir. Yani köylerden göç edenler önce ilçe merkezi sonra kente sonra büyük kentlere şeklinde gerçekleşmemiştir. Bunun yerine doğrudan büyük kentlere doğru bir mobilite yaşanmış ve bu hareketlilik halen sürmektedir. Özellikle 1980'li yıllarla birlikte hız kazanan sanayileşme ve kentleşme olgusu Tutak ilçesini de ciddi anlamda etkilemiş ve Ağrı ili de dâhil olmak üzere dışarıya doğru hızlı bir göç hareketi yaşanmıştır. Aynı zamanda bu süreçte bölgede meydana siyasi olaylar ve buna bağlı yaşanan asayişsizlik bölgenin temel geçim kaynağı olan tarım ve hayvancılık faaliyetlerini sekteye uğratmıştır. Geçim sıkıntısına can ve mal güvenliği tehlikesi de eklenince doğum oranlarının yüksek olmasına karşın göçlerle kaybedilen nüfus çok fazla olduğu için yıllar itibariyle artıştan ziyade sürekli bir azalma meydana gelmiştir. Zira barış sürecinin ilçede yarattığı havayla Karapapaklar arasında tedirginlik başlamış olup bu nedenden dolayı göç etmeyi tercih eden çok sayıda insanın olduğu belirlenmiştir. Bu sürecin bazı kesimler tarafından kullanılması ve suiistimal edilmesi göç olayını daha da kamçılamıştır. Bu konuda Öğretim Görevlisi K-30 (35) şunları kaydetmiştir:

"Bölgenin siyasi durumu da göçte etkili oldu. Örgütün bölgede faaliyet göstermesi ile birlikte bazı Kürtçü ailelerin siz buradan göçeceksiniz tarzında baskıları ve buralar zaten bizindir düşüncesi ve çözüm süreci çok etkili oldu. Çözüm sürecinde bizim aileden bile 6 hane gitti. Örgüt tarafından mahkemelerin kurulması gerçi Türklerden ziyade Kürtlere ceza kesildi ama Türkler arasında tedirginliğe sebep oldu".

Öte taraftan evlilik yolu ile ve okuyup atama ile şehirlere göç etme de ilçe nüfusunun azalmasında etkili olmuştur. Özellikle kadınların hayal ettiği şehirlerin renkli ve özgür dünyası, şehirlerin albenisini zihinlerde arttırmış ve insanların göç etme isteklerini kamçılayarak bu hareketliliğe daha da ivme kazandırmıştır. Ulaştırma ve haberleşme ağının son 30 yılda hızlı gelişme sürecine girmesi ve insanların şehir hayatının her anından haberdar olması bu göç etme isteğini daima canlı tutan bir meta olmuştur. Belli bir yükseköğretim kurumunu bitirdikten sonra memurluk hayatına başlayan genç nüfus sayısının da fazla olması bu göç olayında belirleyici olmuştur. İnsanların yaşamış olduğu sıkıntıları çocuklarının yaşamasını

istememeleri genç kuşağın daha iyi eğitim imkânlarının sunulduğu kentlere göç etmelerinde tetikleyici olmuştur. Tutak ilçesinin küçük bir kasaba özeliğine sahip olması ve istihdam alanlarının kısıtlı olması gençlerin dışarıya yönelmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bunların yanı sıra kamu hizmetlerine erişimde yaşanan sıkıntılar ve yetersizlikler ile temel ihtiyaçların giderilmesinde yaşanan problemler, köylüler ya da aşiretler arasında yaşanan anlaşmazlıklar tarımdaki gizli işsizlik ve tarımın geçimi sağlamaktan uzaklaşması ile tarım alanlarının parçalanarak ufalanması ve yetersiz devlet desteği göç olayının hızlanmasında etkili olmuştur. Bu nüfus boşalmasını da göz önüne aldığımızda mevcut durumda Karapapakların en fazla yaşadığı köylerin başında Akyele, Ataköy ve Aşşağı Külecik köyleri gelmekte iken en az Karapapak'ın yaşadığı köylerin de ilk yerleşim yeri olan İsaabat, Gültepe ve Daldalık gelmektedir. Bununla birlikte mahallelerde ise en fazla Karapapak'ın Yeni mahallede yaşadığı bunu Pınar mahallesinin takip ettiğini söyleyebiliriz.

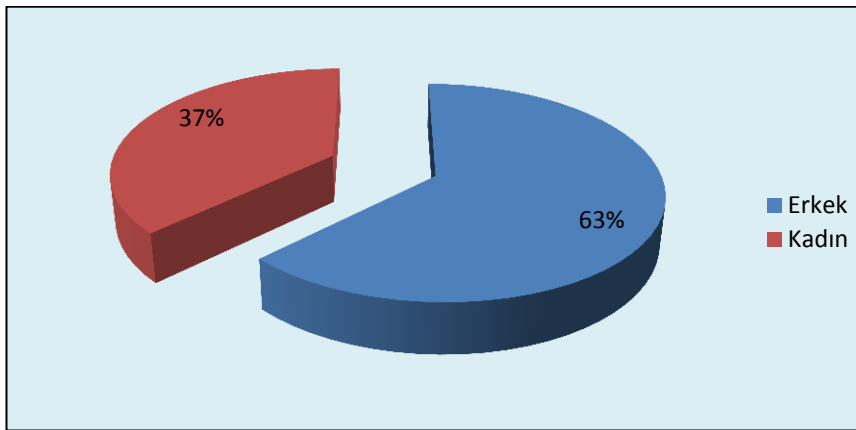
Çizelge 6: 2019 Yılı İtibariyle Tutak İlçesinin Mahalle Nüfusları

Mahalle Adı	Nüfusu
Cami Mahallesi	1325
Karşıyaka Mahallesi	871
Murat Mahallesi	1511
Pınar Mahallesi	1369
Yeni Mahalle	1848

4. KARAPAPAK GÖÇMENLERİNE İLİŞKİN ALAN ARAŞTIRMASI BULGULARI

Saha çalışması 21 Ekim-03 Kasım 2019 tarihleri arasında Ağrı'nın Tutak ilçesinde ve ilçeye bağlı Karapapak'ların yaşadığı köylerde yapılmıştır. Saha çalışması Karapapak nüfusunun yaşadığı 13 köy ve ilçe mahalleleri dikkate alınarak yapılmıştır. Dolayısıyla bu çalışma yapılmadan önce gidilecek yerler belirlenmiştir. Çalışmanın yöntem bölümünde de belirtildiği gibi toplamda 50 mülakat (30 Karapapak-20 Kürt) ve 250 anket uygulanmıştır. Anketler sadece Karapapaklara uygulanmışken mülakatlar hem Karapapaklara hem de ilçenin yerli halkına uygulanmıştır. Saha çalışması ile elde edilen veriler 6 bölümde ele alınmıştır. İlk bölümde anket çalışmasına katılan katılımcıların demografik değişkenlerine yönelik olup katılımcıların yaş, cinsiyet, eğitim durumu vd. gibi profillerini belirlemeye yönelik oluşturulmuştur. İkinci bölüm, birinci bölümün tamamlayıcısı olup İlçedeki Karapapakların ekonomik hayatlarına ilişkin birtakım bilgileri içermektedir. Üçüncü bölümde katılımcıların sahip olduğu sosyal ve kültürel değerler anlatılmış olup sonraki bölümde Karapapakların siyasi hayata katılımları ve tercihlerinde etkili olan faktörler ele alınmıştır. Son bölüm ise çalışmanın en önemli kısmını oluşturmakta olup kendi içinde kültürel, mekânsal, iktisadi hayat, iletişim ve sosyal hayatın diğer alanlarında Karapapakların uyumları ele alınıp açıklanmıştır.

4.1 Demografik Bulgular

Şekil 2: Katılımcıların Cinsiyetleri

Ankete katılanların % 63'ü erkek % 37'si kadınlardan oluşmaktadır. Anket yapılan örneklem grubundaki kadınların çoğu ev hanımı olmakla beraber oransal

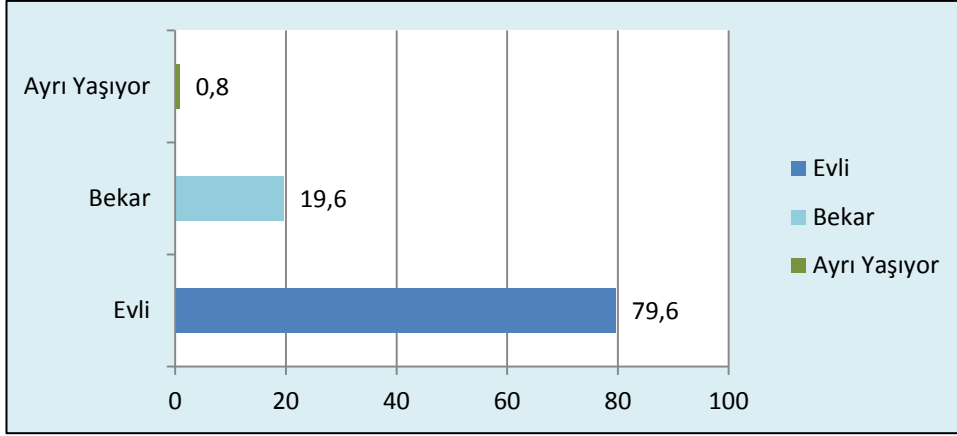
olarak bu durumun ortaya çıkmasında etkili olan faktörlerin başında Karapapak halkının muhafazakâr bir toplum yapısına sahip olması etkili olmuştur. Bununla birlikte, erkeklerin tarla, kahve, cami, ticaret merkezleri gibi mekânlarda kadınlara nazaran daha fazla bulunmaları ve dolayısıyla erkeklere ulaşmanın nispeten daha kolay olması değerlerin bu şekilde ortaya çıkmasında birinci dereceden etkiye bulunmuştur. İkinci önemli faktör köyü temsil etme gücünü arttırmak amacıyla her hanede çok fazla anket yapılmamasına dikkat edilmesi etkili olmuştur. Yapılan anket çalışmasında katılımcıların genel olarak orta yaş üstü (30+ yaş) insanlar olduğunu söylemek mümkündür. Orta ve üstü yaş grubundakilerle görüşmek özellikle tercih edilmiş hatta konu hakkında bilgisi olduğu düşünülen kişiler için yorucu ve bakımsız yollarda uzun süre seyahat edilerek bu kişilere ulaşılmaya çalışılmıştır.

Çizelge 7: Anket Çalışmasına Katılan Katılımcı Sayısı, Yaşları ve Cinsiyetleri

Yaş Dilimi	Katılımcı Sayısı	Cinsiyetleri	
		Kadın	Erkek
18-30 Yaş Arası	32	15	17
31-40 Yaş Arası	62	27	35
41-50 Yaş Arası	73	21	52
51-60 Yaş Arası	52	18	34
60 ve Üzeri Yaş	31	12	19

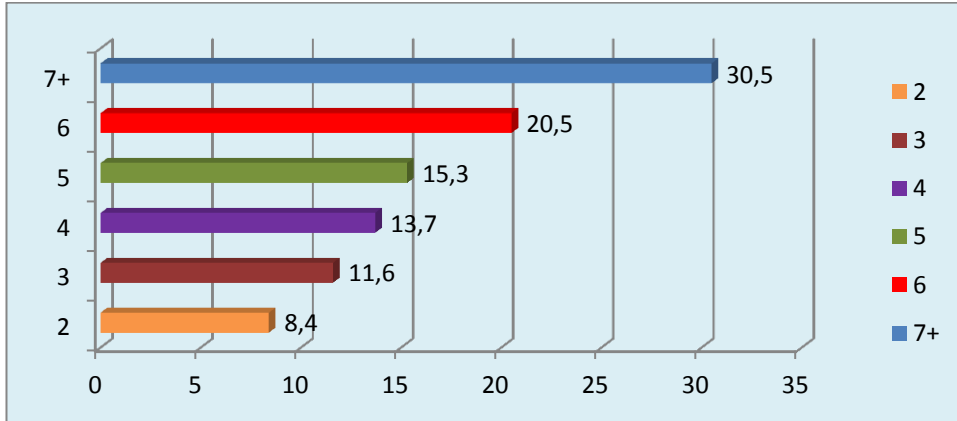
Çizelge 8: Mülakat Çalışmasına Katılan Katılımcı Sayısı, Yaşları ve Cinsiyetleri

Yaş Dilimi	Katılımcı Sayısı	Cinsiyetleri	
		Kadın	Erkek
18-30 Yaş Arası	2	1	4
31-40 Yaş Arası	8	4	10
41-50 Yaş Arası	15	3	8
51-60 Yaş Arası	9	1	10
60 ve Üzeri Yaş	16	2	7

Şekil 3: Katılımcıların Medeni Durumları

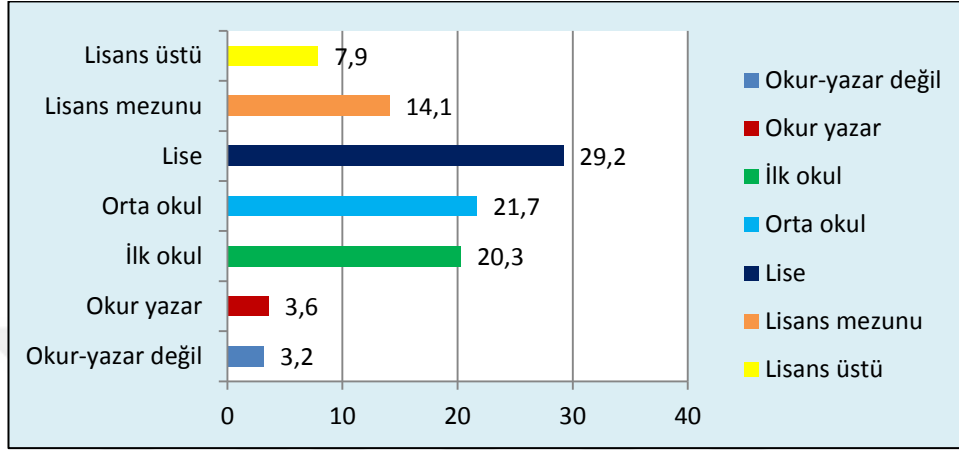
Saha araştırmasında anket uygulanan katılımcıların % 79’undan fazlasının evli % 20’sinin de bekâr olduğu görülmüştür. Bununla birlikte bir kişinin de ayrı(dul) yaşadığı görülmüştür. Konu hakkında daha az bilgiye sahip oldukları düşünüldüğünden bekâr katılımcı sayısı nispeten bilinçli bir şekilde az tutulma çalışılmıştır. Bununla birlikte boşanmış bireylere rast gelmemiş olunması toplumun bu duruma (dul ya da ileri yaşa rağmen bekâr kalanlara) sıcak bakmadığı ve bu noktada psikolojik bir baskının olduğunu söylemek mümkündür. Bu yüzden bu şıkka cevap veren olmadığı için dâhil edilmemiştir.

Şekil 4: Karapapak Evlerinde Yaşayan Ortalama Birey Sayısı

Tutak’ta var olan geniş aile yapısının Karapapaklarda da olup olmadığı sorusundan yola çıkılarak yanıt aranan bu soruda insanların genel olarak büyük ailelere sahip olduğu görülmüştür. Yapılan anket çalışması sonucunda Karapapakların yarısından fazlasının 6 ve daha fazla bireyle aynı evi paylaştığı görülmüştür. Sonuç itibariyle ilçe genelinde görülen geniş aile yapısının

Karapapaklarda da olduğu belirlenmiştir. Fakat buna rağmen anket yapılan birçok evde genç bireylere rastlanılmamıştır. Bu durumun ortaya çıkmasında gün içerisinde gençlerin işte olmaları etkili olmakla birlikte asıl sebebin ilçeden yapılan göçe bağlı olarak hanelerde genç nüfusun düşmesidir.

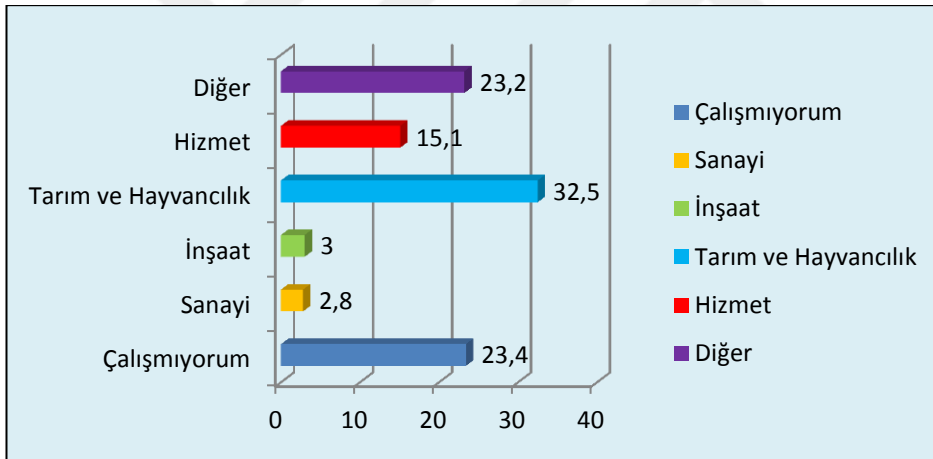
Şekil 5: Katılımcıların Eğitim Durumu

Anket çalışmasının yapıldığı süre zarfında çoğu hanede yaşlı nüfus bulunmasına karşılık genç nüfusun olmadığı görülmüştür. Genel olarak geniş aile yapısına sahip olmalarına rağmen genç nüfus sayısının düşük olmasının sebebi sorulduğunda çoğunda eğitim amacıyla şehir dışında oldukları cevabı alınmıştır. Neredeyse her evde birer devlet memurunun olduğu ve çocuklardan bir kısmının da üniversite eğitimi için şehir dışında olduğu belirlenmiştir. Anket yapılan köylerde eğitime çok önem verildiği görülmüştür. Saha araştırmasında görüşülen kişilerin sık sık "bizimkiler hep okudular, her evde okuyanımız var." dediklerine şahit olunmuştur. Sonraki bölümlerde detaylı bir şekilde ele alınacak olan bu hususun ilçede yaşanan göç hareketinde önemli oranda rol aldığını söylemek mümkündür.

Yapılan alan araştırmasında ankete katılan deneklerin eğitim durumunun genel olarak iyi olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim katılımcıların yarısından fazlasının lise ve üstü eğitim aldığı görülmüştür. Bununla birlikte katılımcıların % 22'si ortaokul mezunu, % 20'si ilkokul ve % 7'si de okuryazar-okuryazar olmayan nüfustan oluştuğu belirlenmiştir.

4.2 Ekonomik Bulgular

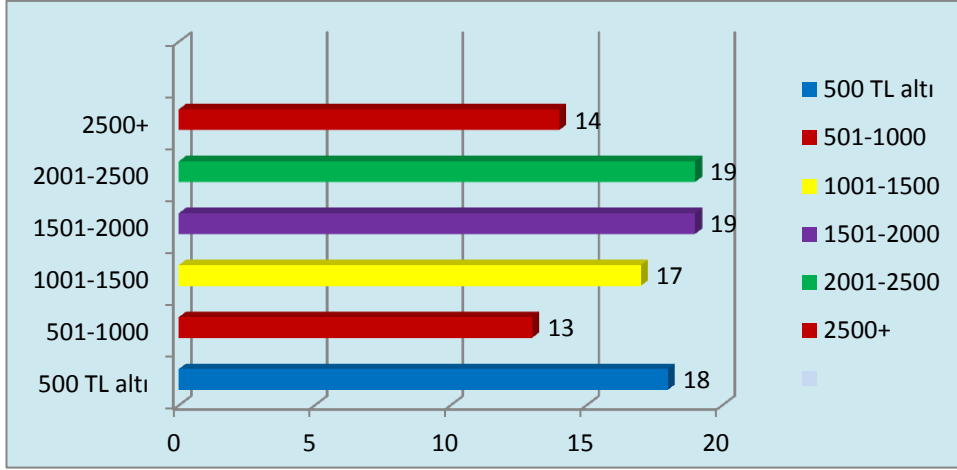
Bulunduğu yerleşim ünitesini terk eden bir bireyin karşılaştığı en büyük problemlerin başında gittiği yere uyum gösterebilmesi olduğu daha önce belirtilmişti. Bu uyumun en önemli ayaklarından birini ise ailenin geçimini sağlayabileceği bir iş kolunda çalışması; yani o çevrede ekonomik anlamda uyum gösterip geçimini sağlayabilecek duruma gelmesidir. Kültürel anlamda uyum bir iki nesil sonra kendiliğinden aşılmaktadır. Ancak ekonomik olarak uyum göstermek bazen zor olabilmektedir. Bu durumda uyum gösteremeyen bireyin toplumsal anlamda uyum göstermesi hem zor olmakta hem de zaman alabilmektedir. Bu açıdan Karapapak göçmenlerin ilçede uyum gösterebilmelerinin bir tarafını da ekonomik anlamda iş ve ticaret alanına dâhil olup aktif bir katılım sergilemeleri ile gerçekleştirmiştir. Zira Karapapakların ekonomik hayatta önemli bir yere sahip olmaları uyumları noktasında büyük katkı sağlamıştır.

Şekil 6: Çalıştıkları Sektör

Katılımcılara yönelttiğimiz hangi sektörde çalışıyorsunuz sorusuna verilen cevaplarda ilçede istihdam olanaklarının kısıtlı olması ve var olanlarında da az kişinin çalışması nedeniyle katılımcılardan önemli bir kısmı işsiz olduğunu beyan etmiştir. Zira çalışmaya katılanların % 23'ünün işsiz olduğu ya da çalışmadığı görülmüştür. Bu oranın yüksek çıkmasında düzenli bir gelire sahip olan bireylerin de etkisi bulunmaktadır. Çalışmadığını beyan eden kesimden bir kısmı emeklilik, tarla, bağ-bahçe gibi alanlardan ya da çocuklarından maddi destek gören kişilerden oldukları görülmüştür. Bu yüzden düzenli bir gelire sahip oldukları için çalışma ihtiyacı duymamaktadırları ve buna bağlı olarak da çalışmadıkları belirlenmiştir.

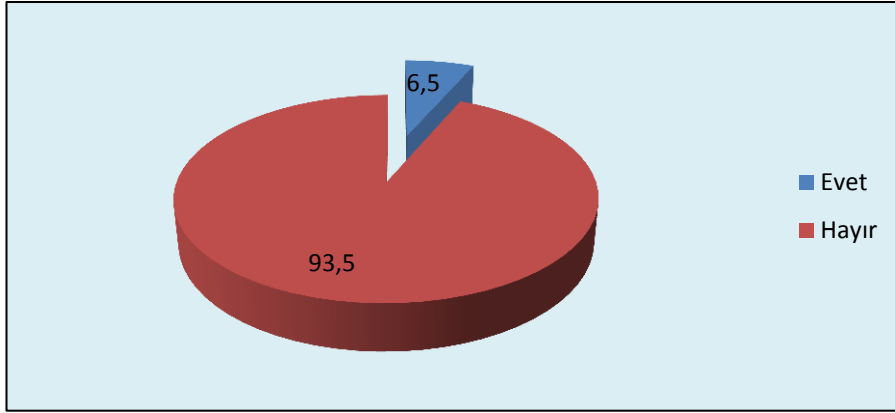
Bununla beraber bu oranda ev hanımlarının da etkisi bulunmaktadır. Zira köyde ankete çok sayıda ev hanımının katılmış olması bu değerlerin ortaya çıkmasında etkili olmuştur. Diğer taraftan ilçenin verimli tarım alanlarına sahip olması ve tarım faaliyetleri dışında alternatif iş kollarının olmaması, insanların tarıma yönelmelerinde etkili olmuştur. Buna bağlı olarak katılımcıların % 21'inden fazlasının tarımla uğraştığı bununla birlikte tarım sektörüne dâhil olan hayvancılıkta ise nüfusun % 11'inin geçimini sağladığı belirlenmiştir. Dolayısıyla tarım ve hayvancılıkla geçimini sağlayanların oranı % 32,5 olduğu tespit edilmiştir. Tarım sektöründen sonra nüfusun % 15'inin hizmet sektöründe istihdam edildiği görülmüştür. Bu oranın yüksek çıkmasında etkili olan faktörlerin başında yapılan anket çalışmasının neredeyse tüm kamu kurumlarında uygulanması ve buna bağlı olarak buralarda görev yapan çok sayıda Karapapak ile görüşülmüş olmasının etkisi bulunmaktadır. İlçede sanayi ve inşaat sektöründe çalışan insanların neredeyse hiç olmadığı belirlenmiştir. Diğer iş gruplarında çalışanların oranı ise % 23 olarak belirlenmiştir. Karapapaklara sorulan bu sorudan sonra insanların meslekleri de belirlenmeye çalışılmıştır. Bu soruda alınan cevaplara göre insanların önemli bir kısmının bir meslek sahibi olmadığı görülmekle birlikte, Tutak'ta Karapapak esnafı ile yapılan anket ve mülakatlar neticesinde Karapapakların eczacı, kuaför, tüpçü ve kömürcü gibi mesleklerde çalıştıkları tespit edilmiştir. Bununla birlikte istisnasız her kamu kurumunda en az iki Karapapakın olduğu görülmüştür. Bunların dışında iş bulamayan ya da evinden uzakta çalışmak istemeyen insanların da köy koruculuğuna yönelmiş olduğu belirlenmiştir. Nitekim Karapapaklar arasında korucusu olanların sayısının hayli fazla olduğunu söylemek mümkündür. Anketler yoluyla çok sayıda insanın da kamu kurumlarında görmüş oldukları hizmetten sonra emekliliğe ayrılmış oldukları görülmüştür. Bu sorulara paralel bir şekilde anket yapılan katılımcıların aylık ortalama gelirleri de tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre:

Şekil 7: Aylık Ortalama Gelirlerinin Oransal Dağılımı

İlçede ikamet eden Karapapaklardan yaklaşık % 50'si asgari ücretin (2020 yılı itibariyle asgari ücret tutarı net: 2324 lira 70 kuruş olarak belirlenmiştir) altında bir gelire sahip olduğunu belirtmiştir. Elde edilen sonuçlara göre katılımcıların % 18'i 500 TL'nin altında, % 13'ü 501-1000 TL arasında % 17'si ise 1001-1500 TL arası bir gelire sahip olduğu belirlenmiştir. Öte taraftan katılımcıların % 19'u 1501-2000 TL arasında bir gelir elde etmiş olduğunu belirtmiştir. Asgari ücretle çalışan ya da bu ücrete yakın bir değerde para elde eden bireylerin sayısı ise % 19 olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte nispeten daha iyi kazanan nüfus grubu ise % 2500 TL'nin üzerinde bir gelire sahip olan % 14'lük kesimdir. Bu açıdan ilçede düşük olan istihdam olanakları, niteliksiz işgücünün varlığı ile nitelikli olanların batıya göç etmesi ve var olan çalışma alanlarının birikim yapmaktan uzak bir durumda bulunması, insanların başta tarım ve hayvancılık gibi katma değeri olmayan, temel ihtiyaç maddelerinin karşılanması dışında bir birikim imkânı sunmayan işlere yönelmesine neden olmuştur. Bu noktada ilçedeki büyük toprak sahipleri dışında Karapapaklar da dâhil halkın genelinin düşük gelir düzeyine sahip olduğunu söylemek mümkündür. Zira saha araştırmasında da genel olarak büyük toprak sahiplerinin ilçede kaldığı toprağı ya da geliri az olanların neredeyse tamamının göç ettiği belirlenmiştir. Bununla birlikte katılımcılara elde ettikleri gelirlerinde herhangi bir kurumdan almış oldukları maddi bir desteğin olup olmadığı da sorulmuştur. Verilen cevaplarda katılımcıların genelinin (%93,5) herhangi bir kurumdan maddi destek almadığı tespit edilmiştir. Diğer taraftan çok az bir kısmı (6,5) farklı yerlerden destekler almış olduğu görülmüştür. Bu kurumların başında ise Sosyal

Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı, Kaymakamlık, Adliye (Stajyer Öğrenciler) gibi yerlerin olduğu belirtilmiştir.

Şekil 8: Herhangi Bir Kurumdan Maddi Destek Alma Durumları

Netice itibariye ilçede yaşayan insanların önemli bir kısmının istihdam alanlarının çok kısıtlı olması nedeniyle işsiz olduğu görülmüştür. Zira bu durum günümüzde yaşanan göç olayının da en önemli nedenini oluşturmaktadır. Bununla birlikte ilçenin en büyük geçim kapısını tarım ve hayvancılık sektörü oluşturmaktadır. Ancak tarım ve hayvancılıkla geçinenlerin genel olarak büyük topraklara sahip olduğu daha az toprağı olanların da göç etmeyi tercih etmiş olduğu belirlenmiştir. Son yıllarda insanların genel olarak batı illerine farklı alanlarda yatırım yaptığı gençler arasında bulunan işsizliğin göçü tetiklediğini söylemek mümkündür.

4.3.Sosyo- Kültürel Bulgular

Göç olayı ister gönüllü ister zoraki nedenlere bağlı olarak gerçekleşsin, kişi gideceğı yerin kendi kültürüne yakın olmasına özellikle dikkat etmektedir. Zira bu durum göç edenlerin gidecekleri yerde tutunmalarına katkı sağladığı gibi farklı bir kültüre göç eden bireylerde uyum sorunlarının ortaya çıkmasına da neden olabilmektedir. Bu açıdan Karapapakların Anadolu'ya göç etmelerinde ortak bir geçmişin olması dolayısıyla ortak kültürel yönlerin olması belirleyici olmuştur. Bu ise gelen göçmenlerin hem daha kısa sürede adapte olmalarına hem de sağlıklı bir uyum süreci yaşamalarına neden olmuştur.

Karapapak kültürünün, Anadolu kültürüyle birçok açıdan ortak yönü bulunmaktadır. Özellikle aile içinde bu durum çok daha açık bir şekilde

görülmektedir. Mesela ilçede yaşayan Kürtler arasında çocuklar evleninceye kadar ailesiyle aynı evde yaşamaktadırlar. Hatta evlendikten sonra evleri yapıncaya kadar bir süre daha aynı evi paylaşanlar da olmaktadır. Bu durum Karapapaklarda da görülmektedir. Evlilikler eskiden büyük oranda gürücü üsülü ile yapılırken günümüzde bu daha az gerçekleşmektedir. Çünkü eskiden düğünü anne baba yapardı ancak; günümüzde ekonomik olarak aileden bağımsızlaşan gençler bu konuda kendileri karar alabilmektedirler. Bununla birlikte aile büyüğünün sözüne muhakkak önem verilir ve kararlar çoğu zamana aile büyüğünün uygun gördüğü şekilde alınır. Sosyal yaşamda ve aile içinde bu kişinin/kişilerin etkinliğini görmek çok barizdir. Zira aile büyüğü içeri girdiğinde herkes ayağa kalkmakta ve yer vermektedirler. Mesela evin büyüğü yemeğe oturmadağı sürece yemeğe başlanmaz çünkü; ailenin onun sayesinde ayakta kaldığına inanılır.

Bunların dışında Karapapaklar arasında birtakım inanışlar da mevcuttur. Yazılı bir şekli olmayan bu inanışlar halk arasında önemli oranda unutulmuş olsa da son zamanlara kadar uygulandığı bilinmektedir. Bu inanışlardan bazılarını kısaca değinecek olursak:

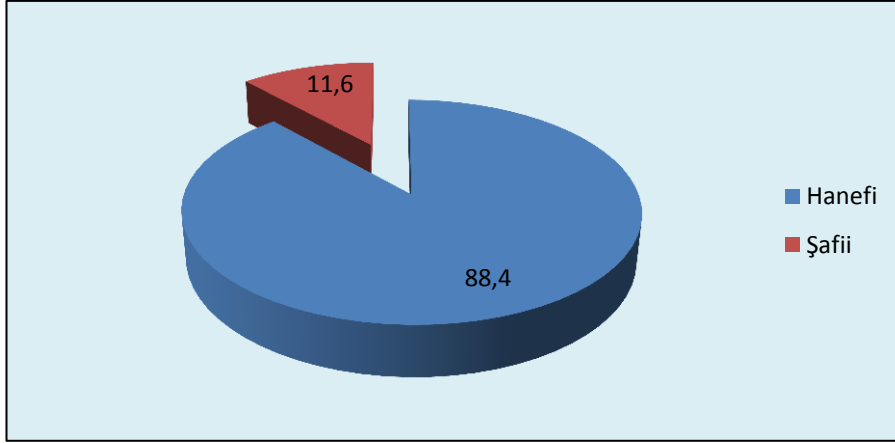
Düğünler yapılmadan önce kız ve damatın aileleri arasında elçiler gidip gelir. Hatırı olan bu insanlar aracılığıyla aileler anlaşır ve son aşama olan düğüne karar verilir. Düğün günü geldiğinde şah bezeme geleneği olan şah yapılır. Şah ağaçtan yapılma 70 cm uzunluğunda 7 ya da 9 dallı geometrik şekildir. Üzümle süslenmiş bu ağacın, aileyi, bölünmezliği ve bereketi temsil ettiğine inanılır (Şenocak, 2008: 166). Bununla birlikte düğünlere de düğün denilmez "toy" derler. Düğünlerde âşıklara o kadar önem verirmiş ki âşık bulunmayan düğünü düğünden saymazlarmış (Dündar, 2019: 185). Düğünleri yapılan çiftlerden bir müddet sonra çocuk beklenir. Eğer çocukları olmazsa geline soğan suyu içirme, ziyaretlere götürme ve adak adama gibi geleneksel yöntemlere başvurulur (Yeniaras, 1994: 161) Bununla birlikte çocuklar toplumda saygınlığı olan din adamlarına götürülerek okutulur. Çocukların sarılığa yakalanmamaları için başucuna ekmek ve kuran beşiğinin altına ise demir bırakılır. Ekmek ve kuranın İslam dininden demirin de Şamanizm inancından geldiği iddia edilir (Çiftçi, 2015: 60). Doğan bebeğin göbek bağı da o kişinin arzu edilen işe

yönelmesi için bir yerin toprağına gümülür. Örneğın öğretmen olması isteniyorsa okul bahçesine, din adamı olması isteniyorsa cami avlusuna gümülmesi gibi...

Bununla birlikte erken öten horozun kesilmesi, baykuş öttüğünde fazlaca dua edilmesi, köpek uluduğunda önüne ekmek atılması, gece erken uyunmaması gerektiğı gibi birtakım inançlara sahiptirler (Çiftçi, 2015: 66). Farklı geleneklerden bir tanesi de yağmur yağdırmak için uygulamış oldukları yöntemdir. "Godu Godu" adını verdikleri bu yöntemde kadın gibi süslenmiş bir süpürge ile kapı kapı dolaşarak yağ, un, şeker... gibi ürünler toplanıp fakirlere dağıtılır. Bu şekilde tekerlemeler söylenerek yağmurun yağacağına inanılır (Çiftçi, 2015: 73). Kurak havalarda ve öğlenin sıcak vakitlerinde kara bir eşek bulunarak yakında olan dere veya çaylardan birine çimdirilir(Dündar, 2019: 228). Bu şekilde yağmur yağacağına inanılır.

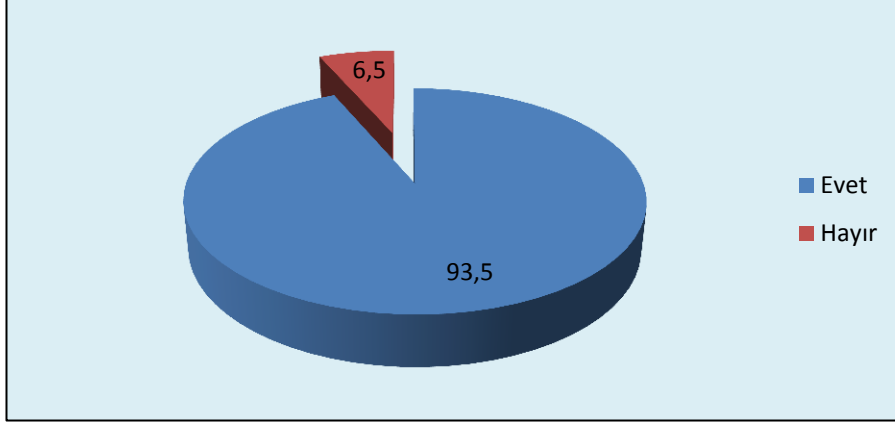
Bunların dışında bugün en fazla sürdürülen geleneklerden bir tanesi de kirvelik geleneğidir. Akrabalık bağıını geliştirdiğine inanılan bu gelenekte, toplum içinde saygınlığı olan biri kirve olarak belirlenir. Bu durum aslında o kişiye de aynı zamanda itibar kazandırır. Bu uygulama ile sünnet olacak çocuğun kafası (gerektiğinde ayakları) tutularak yardımcı olunur.

Ölen kişinin ardından fakir fukaralara yemekler verilir. Bu inançta ölen kişinin ardından 3 ya da 7 gün sonra ölüyü yıkayan imam ve yakınınıda bulunan insanlar davet edilip yemekler verilir. Bunun ardından kırk yemeğı verilir ki bu yemek ölümün kırkınıcı gününde verilir. Daha sonra elli ikinci gecede ve ölen kişinin ölümünde tam bir yıl sonra fakirlere yemekler verilir (Dündar, 2019: 216-217). Saha araştırmasından da Karapapaklarla ilgili bazı bilgiler elde edilmiştir. Elde edilen saha araştırması verilerine baktığımızda:

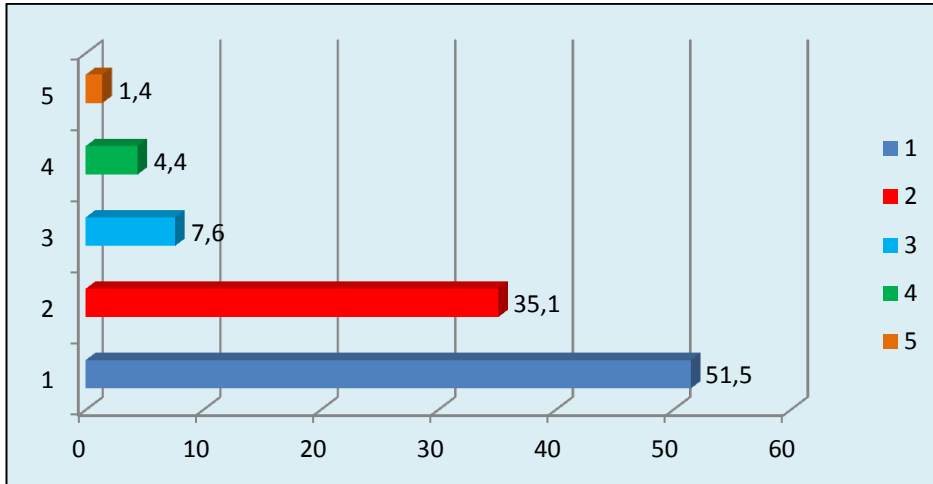
Şekil 9: Mezhepsel İnançları

Farklı etnik ve dini inanca mensup insanların bulunduğu alana göç eden bireylerin oraya alışıp uyum göstermesi zaman almaktadır. Hatta farklı bir dini inanca sahip olan göçmen ile ev sahibi bireyler arasında çoğu zaman çatışmalar da çıkabilmektedir. Bu açıdan ortak bir inanç sistemine sahip olmak, çoğu zaman insanları aynı çatı altında toplayabildiği gibi kimi zaman da zor durumda kalan bireylerin başvurduğu manevi bir güç kaynağı olabilmektedir. Bu açıdan Karapapak göçmenlerin Anadolu'ya gelip yerleşmelerinde dinin ve ortak etnik kimliğin payı çok büyüktür. Anket uygulamasının yapıldığı Tutak ilçesinde Karapapak nüfusunun ezici çoğunluğunun Hanefi mezhebine mensup olduğu görülmekle birlikte çok az bir kısmının ise Şafii mezhebi inancına sahip olduğu görülmüştür. İlçede yaşayan Kürtlerin aksine Karapapak nüfusunun büyük bir kısmının Hanefi inancına sahip olduğu görülmüştür. Bu noktada Karapapakların Kafkasya'da sahip oldukları mezhepsel inançlarını sürdürdükleri söylenebilir.

Şekil 10: Kız Çocuklarını Okutmaya Yönelik Düşünceleri

Yapılan anket çalışmasında katılımcıların sosyo-kültürel birtakım özelliklerini belirlemek amacıyla kız çocuklarının okula gönderilmeleri ile ilgili düşünceleri belirlenmek istenmiştir. Bu soruya verilen cevaplara göre katılımcıların % 93,5'inin kız çocuklarının okuması taraftarı olduğu; buna karşılık çok az bir kısmının (% 6,5) da buna yönelik olumsuz düşündüğü görülmüştür. Bu soruyla bağlantılı olarak kız çocuğu okuyan ve okumayan ebeveyn oranı da belirlenmeye çalışılmıştır. Çıkan sonuçlara göre katılımcıların % 60'ının okuyan (okumuş) en az bir kız çocuğunun olduğu görülmüştür. Bununla birlikte katılımcılardan % 40'nın ise okuyan kız çocuğunun olmadığı belirlenmiştir.

Şekil 11: Katılımcıların Okuyan Kız Çocuğu Sayısı

Katılımcılardan okula giden kız çocuk sayısının genel olarak az olduğu görülmüştür. Katılımcıların yarısından fazlasının (% 51,5) okula giden bir kız çocuğunun olduğu, bunun akabinde iki kızını (% 35,1) okula gidenlerin geldiği

görülmüştür. Bu durumda sayısal olarak okula giden sayısı düştükçe oransal anlamda da bir düşme yaşanmaktadır. Bilakis üç kız çocuğu okula gidenlerin oranı % 7,6, dört kızı okula gidenlerin oranı % 4,4 ve 5 kız çocuğu okula gidenlerin oranı ise % 1,4 olarak belirlenmiştir. Okula giden kız çocukları arasında yaşı küçük olanların daha fazla olduğu, bu durumun da kız çocuklarının eğitime katılımının son yıllarda arttığını göstermesi açısından ipucu sağlamaktadır. Zira büyük yaşta olup da okula giden çok az kız çocuğunun olduğu ve ilçedeki genel tutuma benzer bir düşünce yapısının son zamanlara kadar hüküm sürdüğünü söylemek mümkündür. Ankete katılan bireylerin eğitim durumu ile okula giden kız çocukları arasındaki ilişki de belirlenmeye çalışılmıştır. Çıkan sonuçlarda linear bir çizgi olmasa da genel anlamda eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin daha çok kız çocuğunun eğitime katıldığı görülmüştür. Ters durumda da benzer şekilde düz bir çizgi çizmemekle birlikte genel olarak eğitim seviyesi düşük bireylerin daha az kız çocuğunun eğitime katıldığı görülmektedir. Bu durumda çıkan sonuçlardan; eğitim seviyesi yüksek olan kişilerin, çocuklarının da okumaları taraftarı olduğunu söylemek mümkündür. Eğitimle ilgili bilgileri verirken şunu da eklemekte fayda bulunmaktadır; OECD'nin verilerine göre eğitim noktasında Türkiye çoğu kıstasta OECD ülkeleri arasında sondan ilk 5'te bulunmaktadır (<https://www.oecd.org/turkey/>).

Çizelge 9: Katılımcıların Eğitim Durumu ile Okuyan Kız Çocuklarının Varlığı Karşılaştırması

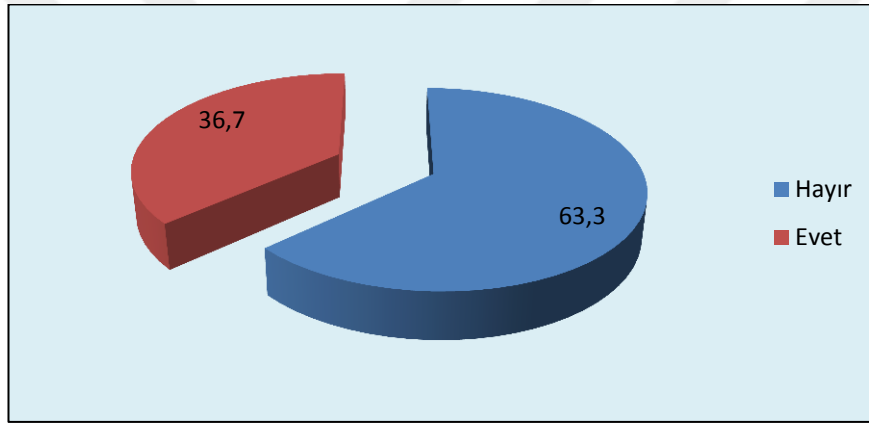
			Eğitim Durumunuz					Lisans Mezunu	Lisans Üstü	Toplam
			Okuryazar Değil	Okur yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise			
Okuyan Kız Çocuğu Var mı	Hayır	Sayı	5	2	15	20	30	18	8	98
		Oran	5,1 %	2,0 %	15,3 %	20,4 %	30,6 %	18,4 %	8,2 %	100,0 %
	Evet	Sayı	3	5	33	30	43	17	14	145
		Oran	2,1 %	3,4 %	22,8 %	20,7 %	29,7 %	11,7 %	9,7 %	100,0 %
	Toplam	Sayı	8	7	48	50	73	35	22	243
		Oran	3,3 %	2,9 %	19,8 %	20,6 %	30,0 %	14,4 %	9,1 %	100,0 %

Netice itibariyle Kafkasya'dan göç eden Karapapaklar birden fazla yere göç etmek durumunda kalmış fakat bir kısmı Tutak'a yerleşmiş ve günümüzde de ilçenin sakinleri olarak hayatlarını sürdürmektedirler. Göç sürecinin eski bir tarihe denk gelmesi ve insanların da fazla merak duymaması bahsi geçen kültürel değerlerin

büyük bir kısmının unutulmasına neden olmuştur. Fakat bu geleneklerin önemli bir kısmının ilk varış yerleri olan Kars'ta uygulandığı bilinmektedir.

4.3 Siyasi Hayata Katılımları

Göç edilen yere kalıcı bir amaçla giden bireyin sosyal hayatta aktif rol almasını sağlayan ve bu şekilde uyumunu kolaylaştıran faktörlerden birini de kişilerin gittikleri yerde siyasi hayata aktif bir şekilde katılmaları ve onları temsil eden bireylerin var olmasıdır. Bu noktada Karapapakların ilçede etkin bir şekilde siyasi hayatta rol aldıklarını söylemek mümkündür. Yapılan anket ve mülakatlar neticesinde de Karapapakların ilçe siyasi hayatında önemli oranda etkili hatta çoğu zaman yön verdikleri belirlenmiştir.

Şekil 12: Siyasi ya da Kültürel Anlamda Ayrışma Yaşanma Durumu

Tutak'ta kalınan süre boyunca genel anlamda halk arasında bir ayrışmanın, bölünmenin ya da birbirine karşı nefret söylemleri ile kin güdüldüğüne şahit olunmamıştır. Hatta insanlar o kadar birbiriyle kaynaşmış ki Karapapak işletmelerinde alışveriş yapan Kürt sayısı Karapapaklardan çoğu zaman fazla olabildiği gibi Kürt işletmelerinde de aynı durum olduğu rahat bir şekilde onlarca kez gözlenmiştir. Fakat az da olsa ve insanlar tarafından çok da dile getirilmek istenmese de her iki taraftan bir kısmının rahatsızlık duyduğu bazı şeylerin olduğu görülmüştür. Fakat bu rahatsızlık durumunu dile getirenlerin sayısının çok fazla olmadığını belirtmek gerekir. Yapılan alan araştırmasında Karapapaklara siyasi ya da kültürel anlamda ayrışma yaşayıp yaşamadıkları sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplarda katılımcıların % 63'ü bu noktada herhangi bir ayrışmanın olduğunu düşünmediklerini beyan etmişlerdir. Diğer taraftan kalan % 37'lik katılımcı kesimi

birtakım ayrışmalarla birlikte bazı rahatsızlıkları da dile getirmişlerdir. Bu duruma paralel olarak en fazla ayrıştıkları ya da rahatsızlık duydukları durumların ortaya çıkarılması için sorular yöneltmiştir. Alınan cevaplarda en fazla dilen getirilen hususun seçim zamanlarında yaşanan kutuplaşmalar ve buna bağlı olarak meydana gelen rahatsızlıklar olduğu belirlenmiştir. Siyasi hayata katılımları konusunda çok fazla bilgi vermemekle birlikte genel olarak seçime yakın bir zamanda toplanıp görüştükleri ve aralarında karar kıldıkları kişi ya da partiye oy verdiklerini belirtmişlerdir. Fakat oy verilen kişi veya partinin de muhakkak sağ görüşlü olmasına dikkat etmektedirler. Oy kullanılması ya da siyasi tercih konusunda da gençlerle bazen ayrıştıkları da olmaktadır. Bu konuda gençlerin daha çok milliyetçi ideolojiye sahip partileri desteklediği buna karşın orta yaş üstü bireylerin de daha çok muhafazakâr partileri desteklediği belirlenmiştir. Azınlık olma düşüncesi ve son yıllarda siyasi anlamda hissedilen baskının gençleri bu noktada sivriltiltiğini ve bu yöne kanalize olmalarına yol açtığını söylemek gerekir. Nitekim Berry'in bu konudaki yaklaşımı da aslında gençlerin bu tutumunu açıklamaktadır. Berry ve arkadaşlarına (2006, 306) göre azınlık konumunda bulunan bireyler herhangi bir baskı ya da tehdit gördüklerinde ana akım grup ya da kültürden uzaklaşma eğilimine girerek kendi köklerine yönelmeyi tercih edebilmektedirler. Bu durumun tersi yaşandığında ise yani herhangi bir baskı algılamadıklarında ise ana akım kültürle kaynaşmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir (Berry, 2006: 306). Bu yaklaşımla Tutar'taki durumun analizi yapıldığında önceki kuşakların bu konuda daha rahat olduklarını fakat aynı durumun günümüz için söylenemeyeceğini (sadece siyasi ideoloji konusunda) belirtmek gerekir. İlçede yaşayan Karapapakların siyasi görüşleri sorulduğunda katılımcılardan şu tepkiler alınmıştır. Tır Şoförlüğü yapan K-1 (61) siyasi anlamda tercih haklarını kullanırken yaşadıkları süreci şöyle anlatmıştır:

"Biz her seçime katılırız. Bu konuda hiçbir sorununuz yoktur. Kürt Türk ayrımı da olmaz. Hangi ırktan olursa olsun... orada HDP kazandı 460 tane oy Türk'ten aldı. Ha HDP kazanmadı, kişi kazandı. Toplu olarak oy veriyoruz. Mesela sözü geçen biri diyor ki hadi buna oy verelim, öyle oluyor. Mesela hangi partiyi destekleyeceğimizi, kendi aramızda diyalog kuruyoruz, ona oy veriyoruz. Sol ideolojiye de oy vermiyoruz".

Benzer ifadeleri kamu personeli K-13’de (40) kullanmıştır. Anlattıklarına göre:

"Kendimizden olana oy veriyoruz, oyumuz zayi olsa bile kendimizden olana oy veriyoruz. Bi bakıma böyle son dönem oldu mu toplanıyoruz. Başlangıçta böyle dağınık olur; ama son zamana geldiğinde toplanırlar. Birlik kültürü var".

Karapapaklarda görülen birlik ya da toplu oy kullanma bilincinin Kürtlerde olmadığı herkesin bireysel bir şekilde oyunu kullanmış olduğu ve ideoloji ya da siyasi görüş dışında kendi değerlerine saygı gösterildiği İlçenin yerlileri (Kürtler) tarafından dile getirilmiştir. Bu noktada sırasıyla fikrini aldığımız inşaat işçisi K-33 (41) (Kürt Katılımcı) ve esnaf K-39 (63) (Kürt Katılımcı) şunları aktarmıştır:

"Bizim evde herkes kendi oyunu istediği partiye verir. Saygı anlamında da yani işi siyasi boyuta götürmemek şartıyla saygı duyuyorlar. O saygı var. Ama ideolojimize saygı duymuyorlar. Kabul de etmiyorlar".

"Mesela benim arkadaşımın akrabası belediye seçimlerinde encüman olmuştu, benden rica etti ben oyumu onun için verdim. Ama onlar vermezler. Benim de teyzemin oğludur bu bahsettiğim. Yani bu konuda ırkıcılar".

Oylarını kullanırken göz önünde bulundurdıkları faktörleri ve bazı yöneticilerin hoşnutsuz tutumunu Aşağı Kargalık köyünden üniversite mezunu esnaf K-44 (33) (Kürt Katılımcı) şöyle açıklamıştır:

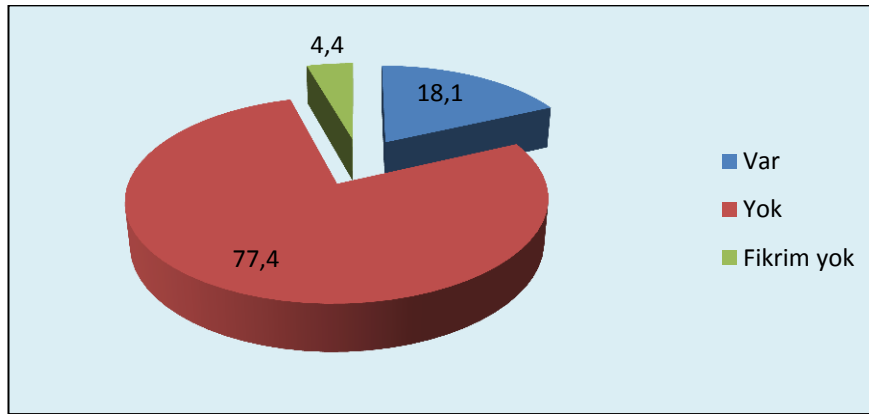
"Bizim oy verdiğimiz kişinin dürüst olması gerekir. Ayrım gayrim yapmaması gerekir. Mesela Tutak’ın geçen dönem kaymakamı insanları ayırıyordu. Köye geldi dedi ki Ak partiye oy verirsiniz köyünüzün yollarını asfalt yaptırırım. Vermezseniz yapmam dedi. Köyün yarısı oyunu verdi ama yaptırmadı. Hani dürüst olsa ve Tutak’a hizmet etmesi yeterli. Normalde bireysel hareket ederiz. Bana mantıklı gelene oyumu veriyorum. Hangi partiden olduğu önemli değil".

Aynı ifadelerin başka katılımcılar tarafından da dile getirildiği görülmüştür. Zira kanaat önderi K-47 (73) (Kürt Katılımcı) geçen dönem ilçede Kaymakamlık görevini yürüten yöneticinin bu konuda hassasa davranmadığını şu sözlerle belirtmiştir:

"Devletin bütün nimetlerinden onlar yararlanır. Mesela bir yardım oldu mu bize hiçbir şekilde ulaşmaz hepsi Karapapaklara gidiyor. Mesela beni şikayet ettiler geçen dönem kaymakamına işte ben HDP'ye oy vermemişim diye, Yaşlılık maaşımı kesti. Savcı bir yeğenim var, o zar zor yaptı".

Bununla birlikte ideolojik olarak biraz daha sivri olan bazı katılımcılar, Karapapak evlerinde gelin olan Kürt kızlarının oy kullanırken çekinceli olduklarını hatta çoğu durumda oy kullanamadıklarını aktarmışlardır. Lise mezunu inşaat işçisi K-50'nin (44) (Kürt Katılımcı) ifadesiyle:

"Bizim verdiğimiz kızlar siyasi olarak baskı altındalar. Oylarını istedikleri gibi kullanamıyorlar. Mesela ka..... köyünde 190 seçmen var 1 tane Türk gelin var. O gelin ve çocukları dışında bütün oylar HDP'ye çıktı. Ama onlar MHP ye verdiler. Bunu çok rahatlıkla yapabiliyorlar. Ama bir Mollaşemdin'de, Hanik'te, Esmer'de bizim kızlarımız yapamaz. O köy komple MHP, CHP, AKP ye çıkıyorsa o evdeki gelin de belki sandık başına gitmesine bile izin vermezler. Yani atıyorum Mollaşemdin'deki gelin HDP'ye oy kullanmaz imkânı yok yani. Hemen ortaya çıkar".

Şekil 13: Üyesi Olduğunuz ya da Çalışmalarına Katıldığınız Dernek veya Bir Kuruluş Var mı?

Katılımcıların siyasi hayata yönelik tutum ve katılımlarını belirlemek amacıyla herhangi bir dernek ve buna benzer bir kurulaşa üyelikleri ya da çalışmalarına katılımları belirlenmeye çalışılmıştır. Verilen cevaplarda katılımcıların % 77'sinin bu konuda herhangi bir organizasyona üyeliği olmadığı (Bu katılımcılarda çekincenin olduğu da belirlenmiştir. Bazılarında güven meselesi ortaya

çıkıştır) diğr taraftan katılımcıların % 18'i üyeliklerinin bulunduğunu beyan etmiştir. Kalan % 4'lük kesim bu konuda fikir sahibi olmadığını belirtmiştir. Diğr sorularda olduğı gibi burada da üyesi olunan kuruluşların isimleri sorulmuştur. Alınan cevaplarda en fazla üye olunan kuruluşların şunlar olduğı belirlenmiştir:

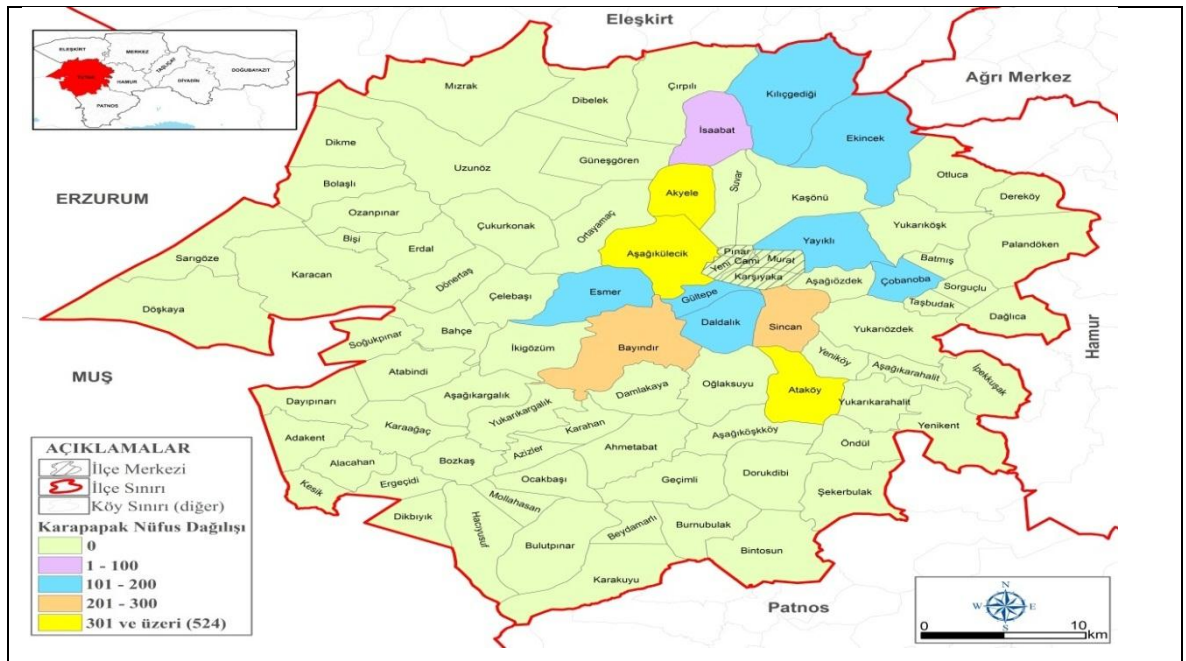
- Ağrı Terekeme Karapapak Türkleri Kültür ve Sanat Derneğı
- Anadolu Şehit Aileleri ve Gaziler Sosyal yardımlaşma Dayanışma Eğitim Kültür Derneğı
- Büyük Birlik Partisi
- Adalet ve Kalkınma Partisi
- Camiyi Yaşat Derneğı
- Dünya Karapapak Türkleri Birliğı Derneğı (Karpas)
- Tutak Gazeteciler Derneğı
- Kars Halk Ozanları Aşık Şenlik Kültür ve Yaşatma Derneğı vd...

4.4 Mekânsal Bulgular(Karapapakların Mahalle ve Köylere Dağılışı)

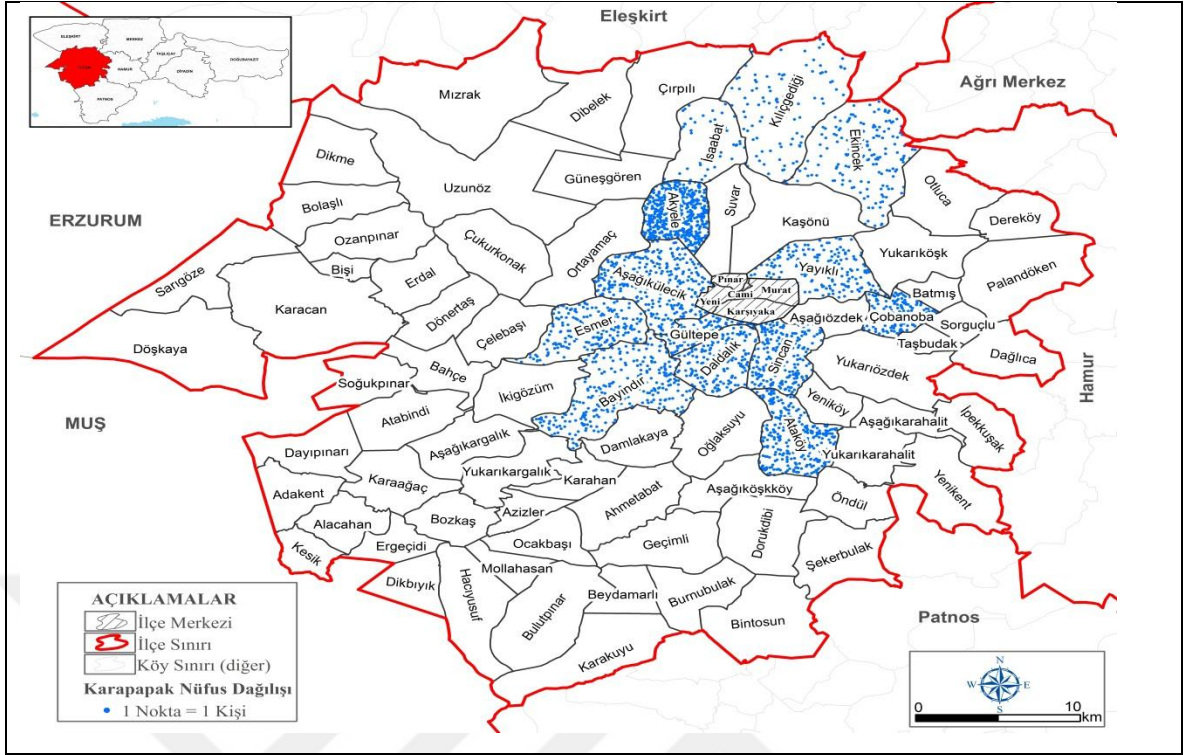
1980'li yıllara kadar nüfusları artış gösteren Karapapak köylerinin nüfusu bu tarihten itibaren düşüşe geçmiştir. Bu düşüş bazı köylerde fazla iken bazılarında biraz daha yavaş ilerlemiştir. Fakat bu konuya geçmeden önce Karapapak nüfusun ilçede yoğunlaştıkları yerleri ve dağılışlarını ele almakta fayda bulunmaktadır. Göç neticesinde Tutak ilçe merkezi ve köylerinde iskânları sağlanan bu insanların dağılışına baktığımızda Tutak'ın 13 tane köyüne ve birkaç tane de mezasına yerleşmiş oldukları görölmektedir. Bununla birlikte ilk yıllarda ilçe merkezinde ezici çoğunluğa sahip olan Karapapakların nüfusunun daha sonra yaşanan göç hareketlerine bağılı olarak sürekli bir azalış eğilimine girdiğı belirlenmiştir. Karapapakların yaşadığı köyler, köylerin nüfusları ve merkeze olan uzaklıklarına baktığımızda şöyle bir tablo çıkmaktadır:

Çizelge 10: Karapapak Nüfusunun Yerleşim Alanlarına Göre Dağılışı

İlçe	Köy Nüfusu(2019)		Merkeze Uzaklığı
Köy Adları	Erkek Kadın	Karapapak Nüfusu	
Akyele	524	Tamamı(1 aile hariç)	9 Km
Ataköy	325	Tamamı	13 Km
Aşağı Külecik	317	Tamamı	5 Km
Bayındır	283	Yarısı	9 Km
Çobanoba	178	Tamamı	8 Km
Daldalık	187	Yarısı	7 Km
Ekincek	173	Tamamı	14 Km
Esmer	192	Tamamı	9 Km
Gültepe	104	Tamamı	4 Km
İsaabat	47	Tamamı	12 Km
Kılıçgediği	106	Tamamı	14 Km
Sincan	230	Yarısı	6 Km
Yayıklı	170	Tamamı	6 Km
G. Toplam	2.836		

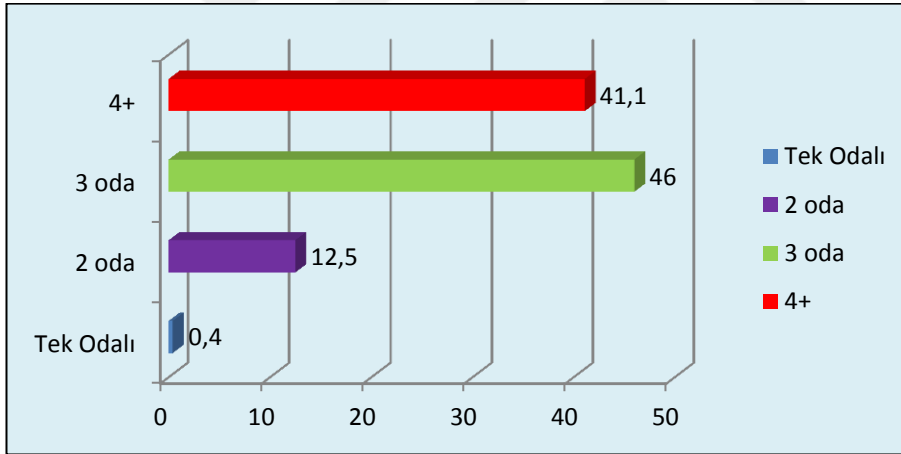
Harita 2: Karapapakların Yerleştiği Köylerin Nüfus Dağılım Haritaları

Harita 3: Karapapakların Yaşadığı Köylerin Nüfus Yoğunluk Haritası

Tablo ve haritadan da görüldüğü üzere Karapapakların iskân edildikleri köylerde nüfus itibarıyla en fazla kişinin yaşadığı köyün sırasıyla Akyele, Ataköy ve Aşşağı Külecik olduğu bununla birlikte en az Karapapak nüfusunun yaşadığı yerleşim birimlerinin başında ise İsaabat, Daldalık ve Gültepe köylerinin olduğu görülmektedir. Son zamanlara kadar sürekli bir nüfus artışının yaşandığı köylerde 1980’li yıllarda bölgede yaşanan terör olayları ve yaşanan ekonomik sıkıntılar, başta Karapapak köyleri olmak üzere ilçeden dışarıya doğru hızlı bir nüfus hareketinin yaşanmasına neden olmuştur. Bununla birlikte köylerin ilçe merkezine olan uzaklıklarına baktığımızda ise en uzağı 14 Km ile Kılıçgediği en yakını 4 Km ile Gültepe köyünün bulunduğu görülmektedir. Bu açıdan Karapapakların genel anlamda Tutak ilçe merkezine yakın yerlere yerleştirildiğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan ilçenin sahip olduğu 5 mahallede de nüfusları bulunan Karapapakların toplamda ne kadar nüfusa sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Ancak mahalle muhtarlarıyla yapılan görüşmelerde 2000-2500 civarında Karapapak nüfusunun yaşadığı tahmin edilmektedir. Eskiden (1980’lere kadar) bu oranın çok daha yüksek olduğu belirtilmekte olup göç olaylarına bağlı olarak süreç içerisinde sürekli bir düşüş yaşanmıştır. Dışarıya sürekli göç vermesi ve köylerden nüfus alması

ilçe merkezinde Karapapak nüfusunun azalmasına neden olmuştur. Günümüz itibariyle en fazla Karapapak nüfusunun bulunduğu mahalle Yeni mahalledir. Bu mahalle yakın zamanda Pınar ve Cami mahallelerinden ayrılmış olup nüfus açısından da en büyük (1848 kişi) olanıdır. Bu mahalleden sonra Cami mahallesinde yoğunlaştıklarını söylemek mümkündür. Ondan sonra Murat mahallesi ardından ise Pınar mahallesinde fazla nüfusa sahip oldukları gözlemlenmiştir. En az nüfuslarının bulunduğu mahallenin de Karşıyaka mahallesi olduğu belirlenmiştir. Bu mahallede nüfuslarının az olmasının nedeni yeni kurulmuş bir mahalle olması ile yerleşime yeni açılmış olması etkili olmuştur. Karapapakların ilçe merkezinde eskiden çok fazla nüfusa sahip oldukları göz önüne alındığında yeni kurulmuş mahallerde nüfuslarının az olması doğal bir sonuç olarak karşılanabilir. Zira merkez mahallelerinde Karapapakların sürekli göç verdiği bunun yerine Kürt köylerinden sürekli göç aldığı belirlenmiştir. Yeni kurulmuş olan Karşıyaka mahallesi de bu duruma örnek oluşturmaktadır.

Şekil 14: Katılımcıların Evlerinin Oda Sayısı

Katılımcılara uygulanan anket sonuçlarına göre geniş aile olmanın sonucu olarak evlerin de genel olarak büyük yapılmış olduğu gözlenmiştir. Tek odalı evde yaşayanların, neredeyse yok denilebilecek kadar az olduğu ilçede 3 ve 4 odalı eve sahip olan nüfusun hayli fazla olduğu görülmüştür. Buna göre katılımcılardan % 46'sı 3 odalı bir eve sahip olduğunu belirtmişken % 41'i 4 odalı bir evde yaşadığını beyan etmiştir. Diğer taraftan nüfusun % 12'lik kesiminin de 2 odalı bir evde yaşadığı belirlenmiştir. Tutak'ta yaşamını sürdüren Karapapak ailelerinin bir kısmında genç nüfus kalmadığı halde genel olarak evlerin geniş aile yapısına uygun

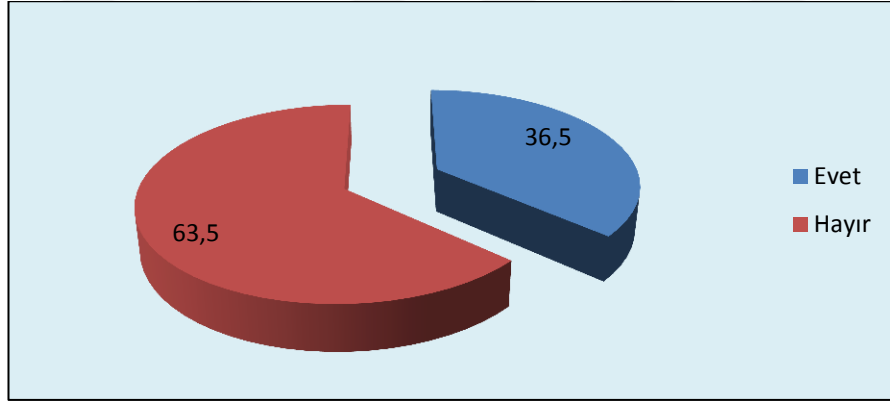
yapılmış olduğu gözlenmiştir. Evlerin genel alanda büyük yapılmış olmasının altında yatan bir başka neden de eve gelecek olan misafir sayısıdır. Günümüzde misafir olmak ve ağırlamak eskiye oranla çok yaygın olmamakla beraber eskiden yaygın bir toplumsal kaynaşma aracı durumundaydı. Bu vesileyle evler çok sayıda bölmelerden yapılır hatta misafirler için ayrı bir konak odası bile yapılmış. Konakların toplumsal barışa katkısı ve kültürel değerlerin sürdürülmesindeki etkisine dikkat çeken emekli muhtar K-25 (67) bu duruma işaret etmiş olup konak odaları hakkında şunları aktarmıştır:

"Kültürümüz tamamen bitti. Kültür diye bir şey kalmadı. Bitti. Şimdi eskilerde köylerde, şehirlerde de akşamları konak odaları vardı. Yaşlı insanlar toplanırdı, aynı üniversiteler gibiydi. Herkes orada bilgilenir şey olurdu. O kültürümüz bitti. Orası üniversiteden daha etkiliydi. Orada konuşur, sohbet ederdik. Bu çok güzel olurdu. Hem bi şeyler öğrenirdik hem de görüşmediğimiz akrabalarımızla orada görüşürdük".

Karapapakların evlerini çok bölmeli yapmalarında aylık kazandıkları paranın etkisinin olup olmadığı da belirlenmeye çalışılmıştır. Çıkan sonuçlarda çok bölmeli yapıların ekonomik gelirden ziyade ihtiyaca göre şekillendiğı görülmüştür. Zira 500 TL nin altında bir gelire sahip olan halkın bir kısmı 3+1 evde yaşamını sürdürmekteyken 2500 TL ve üzeri gelire sahip olan halkın % 20 lik kesimi ise 2+1 evde yaşamını sürdürmektedir. Tabloya baktığımızda insanların geliri farklılık göstermesine rağmen çok bölmeli evlerde yaşamış oldukları görülüyor. Bu durum ise evlerin gelirden ziyade bölge ve aile yapısına uygun şekilde yapıldığına işaret etmektedir.

Çizelge 11: Katılımcıların Aylık Ortalama Gelirleri ile Oda Sayılarının Karşılaştırılması

			Aylık Ortalama Geliriniz Ne Kadar						Toplam
			500 TL altı	501-1000	1001-1500	1501-2000	2000-2500	2500+	
Eviniz Kaç Odadan Oluşmakta	Tek Odalı	Sayı	0	0	0	1	0	0	1
		Oran	0,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %	0,0 %	0,0 %	100,0 %
	2 Odalı	Sayı	4	3	4	8	5	6	30
		Oran	13,3 %	10,0 %	13,3 %	26,7 %	16,7 %	20,0 %	100,0 %
	3 Odalı	Sayı	28	13	15	23	14	19	112
		Oran	25,0 %	11,6 %	13,4 %	20,5 %	12,5 %	17,0 %	100,0 %
	4+	Sayı	13	17	22	13	28	9	102
		Oran	12,7 %	16,7 %	21,6 %	12,7 %	27,5 %	8,8 %	100,0 %
	Toplam	Sayı	45	33	41	45	47	34	245
		Oran	18,4 %	13,5 %	16,7 %	18,4 %	19,2 %	13,9 %	100,0 %

Şekil 15: Gençlerin Özel Odaya Sahip Olma Durumları

Karapapakların aile yapılarına ilişkin sorulan diğer bir soru ise gençlerin özel odalara sahip olup olmama durumudur. Elde edilen verilerde ailelerin önemli bir kısmında gençlere ait özel odaların bulunmadığı belirlenmiştir. Çıkan sonuçlara göre ilçede yaşayan Karapapak ailelerinin % 63,5'inde gençlere ait özel oda bulunmazken geri kalan % 36,5'lik kesimde özel odanın olduğu belirlenmiştir. Özel odaya sahip olunması ise genel olarak aile bireylerinden bazılarının evlenmeleri neticesinde ev yapıp aileden ayrılması ya da aile bireylerinden bazılarının çeşitli sebeplerle ülkenin farklı yerlerine göç etmeleri sonucunda evin bir bölümünün boşalması neticesinde gerçekleştiği görülmüştür. Çalışmada haneye giren aylık kazanç ile oda sayısı arasındaki ilişki de belirlenmeye çalışılmıştır. Çıkan sonuçlarda gelir arttıkça belli bir düzeye kadar gençlerin özel odaya sahip olduğu bir yerden sonra bu durumun

tekrardan değiştiği görülmektedir. Ancak gelir artışı ile özel odaya sahip olma durumu arasında devamlı bir artış söz konusu olmayıp ailenin yapısı bu durumda birinci derecede etkili olmaktadır.       Karapapakların geneli geniş aile yapısına sahip olmaları kişiye özel odanın varlığını sınırlandırıcı etkiye sahip olmaktadır.

Çizelge 12: Aylık Ortalama Geliriniz ile Gençlerin  zel Odaya Sahip Olma Sorularının Karşılaştırılması

			Aylık Ortalama Geliriniz Ne Kadar						Toplam
			500 TL altı	501-1000	1001-1500	1501-2000	2000-2500	2500+	
Gençlerin �zel Odaları Var mı	Evet	Sayı	13	9	10	20	22	16	90
		Oran	14,4 %	10,0 %	11,1 %	22,2 %	24,4 %	17,8 %	100,0 %
	Hayır	Sayı	32	24	30	27	25	18	156
		Oran	20,5 %	15,4 %	19,2 %	17,3 %	16,0 %	11,5 %	100,0 %
	Toplam	Sayı	45	33	40	47	47	34	246
		Oran	18,3 %	13,4 %	16,3 %	19,1 %	13,8 %	13,8 %	100,0 %

Katılımcıların Anadolu'ya göç etmeden önce yaşadıkları yerlerle ilgili de bilgi toplanmaya çalışmıştır. Buna yönelik olarak nerede yaşadıkları ve geldikleri yeri ne kadar bildikleri ile ilgili soru sorulmuştur. Alınan cevaplarda ankete katılanların önemli bir kısmının aslında geldiği yeri hiç bilmediği bir kısmının ise aslen Karşlıymış gibi yanlış bir tutum içinde olduğu görülmüştür. Elde edilen sonuçlara baktığımızda Katılımcıların % 90'ından fazlasının Gürcistan'dan geldiği belirlenmiştir. Gürcistan'ın ise Borçalı ve Aran-Arıklı bölgeleri en fazla g   gönderen bölge olduğu görülmüştür. Bunun dışında Dağıstan, Karabağ ve Azerbaycan gibi bölgelerden geldiklerini söyleyen insanlarla da karşılaşılmıştır. Karapapak ailelerinin göç sırasında parçalanmasından dolayı çoğu birbirini kaybetmiş ve kimileri daha sonra arayarak birbirini bulmuş, kimileri şans eseri birbirine denk gelmiş ve kimileri ise birbirini tamamen kaybetmiştir. Bu durumdan dolayı birbiriyle irtibat halinde olan Karapapakların akrabalarının en çok yaşadığı şehirler de tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcılarla yapılan anketlerde elde edilen sonuçlara göre akrabalarının yaşadığı asıl şehirler Kars, Sivas, Erzurum ve Ağrı'dır. Ancak sonradan ilçeden çok sayıda insanın g   etmesine bağlı olarak Mersin, Bursa, Adana, İstanbul, Kayseri, Sakarya ve Denizli'de yoğunlaşmış oldukları belirlenmiştir. G   sonrası ailelerin parçalanması ile ailelerin en çok kaldığı şehirlerden biri de Sivas olmuştur. şuanda da Sivas'taki akrabalarıyla irtibat halinde

olan Karapapaklar bulunmaktadır. Kılıçgediği köyünde yaşayan K-4 (66) akrabalarıyla kurdukları irtibat kanalını şöyle açıklamıştır:

"Sivas'ta kalanlar olmuş, bir kısmı gelmiş bir kısmı orada kalmış; fakat irtibatımız var halen, konuşuyoruz, haberleşiyoruz. Toplanma merkezimiz genelde Kars olduğu için orada toplanıyoruz. Seneye burada olacak. Dünya Karapapaklar Federesyaonu Başkanı Erkan Koçalı ile konuştuk seneye burada olsun diye".

Bununla birlikte komşuluk ilişkileri açısından ilçe merkezinde bazen sıkıntıların yaşanabildiği ancak köylerde bunun daha az yaşandığı ifade edilmiştir. Karapapakların yaşadığı Köylerin büyük bir kısmının sadece Karapapak nüfusundan oluşması ancak ilçe merkezinde Kürtlerin yoğunlukta olması olur olmaz iki etnik yapı arasında çok yaşanmasa da bazı problemlerin baş göstermesine neden olmuştur ki bu durum şehir nüfusu içinde Karapapak nüfusunun azalmasında etkili olan faktörlerden birini de oluşturur.

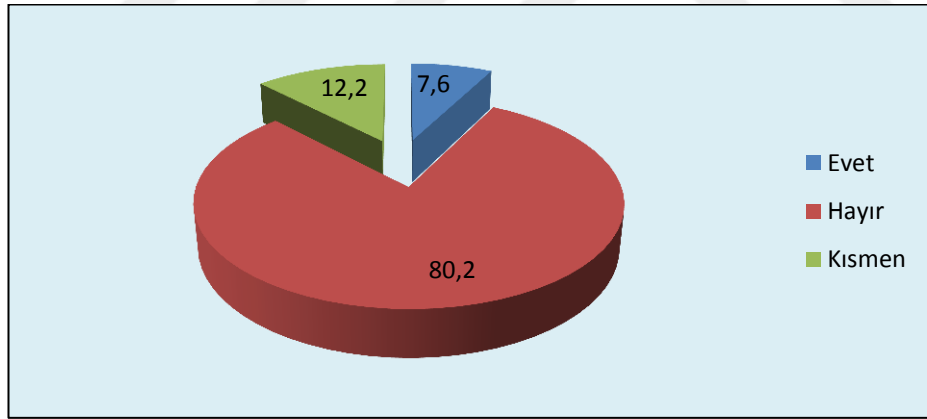
4.5 Uyuma Yönelik Bulgular

Göç konularında üzerinde durulan entegrasyon, göç eden bireylerin kendileri için yeni olan toplumsal yapıya farklı biçimlerde de olsa uyumunu göstermektedir. Bu uyum durumu ise kültürleşme (acculturation), sosyo-ekonomik konum (placement), etkileşim (interaction) ve kimlik (identify) gibi farklı düzeylerde karşılık bulmaktadır. Bahsi edilen bu düzeylerden kültürleşme, yeni dâhil olunan toplum kültürü ile önceki yani köken kültürün etkileşimini, sosyo-ekonomik politik durum kişinin sosyal, ekonomik ve politik haklarını belirtmektedir. Etkileşim, göçmen üyelerin kişinin eski toplumu ile yeni toplumun bireylerinin karşılıklı etkileşimini ifade etmektedir. Bununla birlikte kimlik ise bireyin toplumsal yaşamda kendisini ait hissettiği yerle bağlantılı olarak anlam kazanmaktadır (Yaman, 2017: 5). Günlük yaşamda farklı kişi veya kişiler arasında farklı nedenlere bağlı olarak etkileşim yoluyla ister istemez bir temas yaşanmaktadır. Yaşanan bu temas sonucunda etkileşime bağlı olarak gruplar arasında değişimler, gelişmeler meydana gelebilmektedir. Gruplar arasında yaşanan bu etkileşimin kavramsal olarak karşılığı kültürleşmedir. Kültürleşmeyi tanımlamak için farklı kuramsal modeller ortaya atılmıştır. Bu modellerden ilki kültürel değişimin köken kültürden baskın olanına doğru olduğunu belirten ve bu ilişkinin tek boyutlu olduğunu ifade eden modeldir.

İkinci model ise bu ilişkinin çift yönlü yani karşılıklı olduğunu ifade eden kuramdır. İlk kültürleşme çalışmalarında göçmenlerin köken olarak sahip oldukları kimliklerinden vazgeçerek süreç içerisinde baskın olan toplumun kültürel norm, değer, tutum ve davranışlarını benimsediğini ifade eden tek yönlü kuramın etkili olduğu görülmüştür (Şeker, 2015: 11). Bu modelde birey, ya kendi kültürüne, etnik kökenine, değerlerine, davranışlarına ve tutumlarına bağlılığını sürdürmekte ya da kendi kültürel özelliklerini bir kenara bırakıp ana akım kültürün özelliklerini benimsemektedir (Saygın ve Hasta, 2018: 314). Berry'e göre (1997) bu modelde tek ulus, tek dil, tek kültür ve tek din görüşü hâkimdir. Fakat böyle bir coğrafyanın var olmadığını belirtmek gerekir. Bourhis ve arkadaşları da Gordon'un modeline dayanarak bir bireyin başarılı bir şekilde kültürleşme sürecini gerçekleştirebilmesi için bütün etnik özelliklerinden vazgeçmesi gerektiğini belirtmektedir. Bahsi geçen modeli de asimilasyon olarak açıklamışlardır (Saygın ve Hasta, 2018: 314). Berry dört ayrı kültürleşme sürecinden bahsetmektedir. Bunlar sırasıyla asimilasyon, ayrılma, entegrasyon ve marjinalleşmedir. Berry'e göre bir birey kendi kültürünün değerlerini bir kenara bırakıp, dahil olduğu toplumun değer ve normlarını benimseyip toplum kültürüne entegre olduğunda "asimilasyon"- -birey bunu kendi isteğiyle yapar- -azınlık gruplar kendi kimliklerini koruyarak farklı kültürleri kabul etmemesi ve tamamen kendi kültürüne bağlı kalması durumunda "ayrılma"- - birey burada baskın grubun kültürünü reddedip ayrı olarak yaşamayı tercih eder.- -kişi hem kendi kültürüne hem de baskın kültüre dahil olarak dengeli bir sürece girmesi durumunda "entegrasyon"- - kendi benliğinden ayrılmadan diğer kültürden beslenmesi durumudur.- hem kendi kültürünü reddedip hem de baskın kültürün egemenliğinde yaşamayı istemeyen bireylerin kendine özgü yarattığı kültür durumunda ise "marjinalleşme"'nin gerçekleştiğini belirtilmektedir (Berry, 1997: 9). Etkileri uzun vadede ortaya çıkan uyum sürecinin meydana gelmesinde dil, kaç yaşında göç edildiği, göç edilen ülkede bulunma süresi, sosyal kimlik, sosyal mesafe, eğitim düzeyi, cinsiyet, medeni durum ve din gibi çok sayıda parametrenin etkisi bulunmaktadır (Saygın ve Hasta, 2018: 325-328). Dolayısıyla iki grup arasında yaşanan etkileşim ile gerçekleşen kültürleşme sonucunda süreç içerisinde yeme-içmeden, giyim-kuşama, konuşma tarzından selamlaşmalarına kadar çok farklı noktalarda değişimler gerçekleşmektedir. Bu açıdan Tutak'ta yaşamakta olan

Karapapak göçmenlerin de tamamıyla olmasa da önemli oranda tek boyutlu yaklaşıma göre bir etkileşimde bulunduklarını yani bir boyutuyla da asimile olduklarını belirtmekte fayda bulunmaktadır.

Tez çalışmasının en önemli ve üzerinde durularak açıklanmaya çalışılan esas kısmını uyum ile ilgili bölümü oluşturmaktadır. Rusya'nın sürgün politikaları sonucu yurtlarından olan ve hayata yeniden tutunmak için Ağrı Tutak ilçesine yerleşen Karapapakların uyum süreci bu bölümde anket ve mülakatlar yoluyla deşifre edilmeye çalışılmıştır. Yapılan alan araştırmasında ilçede yaşayan Karapapak nüfusun büyük bir kısmı bu meseleyi çoktan aşmış olduğu ve dolayısıyla uyum ilgili bir sıkıntıları olmadığını ya da kültürleşme sürecinin kültürel aşınmaya dönerek kültürel değerlerin ortadan kalktığını bu vesileyle özellikle kültürel anlamda homojen yapının varlığından dolayı bir sükunetin hâkim olduğu gözlenmiştir. O kadar ki halkın bir kısmının şuan yaşamış olduğu hayat tarzının Kafkasya'da atalarından gelmiş olduğunu ve bugün bu geleneklerini! sürdürdüklerini ısrarla belirttiklerine şahit olunmuştur.

Şekil 16: Uyum Sorunu Yaşayıp Yaşamadıkları

Saha araştırmasında Karapapak ile Kürtlerin aynı kahvede oturup aynı masayı paylaştıkları, aynı eczaneden ilaç aldıkları, aynı marketten alışveriş yaptıkları, aynı camide ibadet ettikleri görülmüş olup bunun çok daha farklı mekân ünitelerinde vücuda getirdiklerine şahit olunmuştur. Anket verileri de bu durumu desteklemektedir. Nitekim çıkan sonuçlara baktığımızda Karapapakların % 80'i uyumla ilgili bir sorun olduğunu düşünmediğini belirtmiştir. Diğer taraftan anket yapılanların % 12,2'sinin bu konu ile ilgili kısmen ya da bazı konularda sıkıntı

yaşadığını belirtmiş olup % 7,6' sı da uyum sorunu yaşadığını ifade etmiştir. Yapılan mülakatlarda uyum ile ilgili sorular yöneltilmiş olup bu noktada en fazla sıkıntı yaşadıkları konunun dil problemi olduğu belirtilmiştir. Nitekim kadın eğitimci K-27 (30) yapılan görüşmede kendisinin aşiretten çok sayıda arkadaşının olduğunu ve bir görüşme sırasında kendi aralarında bazen Kürtçe konuştuklarını bu durumda da kendisinin dışarıda kaldığını beyan etmiş olup; bu konudaki rahatsızlığını dile getirmiştir. Saha araştırmasında yapılan mülakatlarda çok yaşanmamakla birlikte K-27'nin ifade ettiği benzer bir durumdan kamu görevlisi K-13 (40) de rahatsızlık duyduğu belirlenmiştir:

"Mesela Patnos'ta da çalıştım. O kurumda Türkçe konuşan tek bendim. Herkes iletişimini bir şekilde sağlıyordu. Biz hiçbir şey anlamayıp kenarda duruyorduk. Onların artık nezaketine istinaden, bize dönük bir cümle kurarlarsa onlara cevap verirdik, olmazsa dışında dururduk. Ama bu bölge için doğal bir şey. Ama bizim için yabancı. Yani böyle bir yabancılaşıma var".

-Dışlanma mı hissetiniz?

"Yani ufak da olsa var. Sosyal yaşamın her alanında kabullenme noktasında biraz sıkıntımız var. Şöyle söyleyeyim sana: Burada kişi kavga ettiği zaman birinin tarafının Kürt olması çok şeyi etkiliyor. Mesela onlar yoğunlukta olduğu zaman bir şekilde kırılganlığa sebebiyet verebiliyor. Mesela Karapapak Kürdü dövdüğünde şöyle ifade ederler: Türkler Kürtleri vurmuş. Çoğullaştırıyor ya benim ne suçum var. Bu durum rahatsız edici".

Önceki katılımcıların bahsini ettiği konunun hemen hemen aynısını esnaf K-26 da (45) yaşamıştır. K-26, bu durumu şu şekilde aktarmıştır:

"Uyum sorunu yaşıyorduk tabi. İşte bazen bir ortamda oturuyorduk. Kahvede oturuyorduk. İşte atıyorum 3 tane Kürt var bir de sen varsın. Konuşurken bakıyorsun pat diye Kürtçeye geçiyorlar. İster istemez yabancı kalıyorsun. Onlar da isteyerek yapmıyorlar tabi ama bazen oluyordu tabi. Samimi isek uyarıyorduk, Türkçe konuşun biz de anlayalım ama samimi değilsek kendimizi belli ediyorduk".

İlçede yaşanan bu uyum sorunu bazen Türkiye'deki farklı kentlerde de farklı şekilde vukuu bulmuştur. Kimliklerinden ve yaşadıkları coğrafyadan dolayı kimi zaman aidiyet sorunu yaşadıkları ve kimi zaman etnik yapıları ve yaşadıkları bölge itibariyle dışlandıkları hatta kimi yerlerde fiziksel şiddete maruz kaldıklarını da dile getirmişlerdir. Zira esnaf K-5 (44) maruz kaldığı fiziksel şiddeti şöyle aktarmıştır:

"Biz burada kendini bilmeyen insanlar tarafından farklı muamelelere maruz kalıyoruz. Ama batıya gittiğimizde de Kürdüz, Ağrılıyız. Yine dışlanıyoruz. Beni Antep'te dövdüler. Antep'te Alparslan Türkeş'in öldüğü gün çarşıda geziyordum. Bir baktım etrafıma yığıldılar. Sen Türkmüsün Kürt müsün dediler. Türküm dedim, nerelisin dediler Ağrılıyım dedim. Türk olduğuma inanmadılar. Ula bunlar 5-6 kişi beni öyle bir dövdüler ki...Bizim han sahibi yetiştirdi beni ellerinden aldı. Koyunları satamadık İstanbul'a gittik, amcamlar var orada. 3 gün sonra gittim. Babamlar gittiler ben de arkalarından gidiyorum. Yine önümü kestiler. Tuzla'da. Türk müsün Kürt müsün. Tabi ki Kürdüm dedim. 3 gün önce dayak yemişim nasıl diyeyim ben Türküm. Bi de orada dayak yedim".

İlçede yaşanan bazı ufak sıkıntılar dışında genel anlamda bir kaynaşmanın olduğu ve her iki kesimin de gayet iyi bir şekilde anlaştığı görülmüştür. Kürtlerle yapılan mülakatlarda da bunlar dile getirilmiştir. Zira Tutak'ın en eski sakinlerinden olan Öztürk ailesinden K-38 (46) ile yaptığımız mülakatta Karapapakların Tutak'a yerleştirilmelerini bir kültürel çeşitlilik olarak gördüklerini ve Karapapaklardan aynı zamanda çok şey öğrendiklerini bize şu ifadelerle aktarmıştır:

"Yani aslında çeşitlilik açısından çok doğru bir yaklaşım. Mesela oradan çok farklı bir kültür meydana gelmiş. Mesela bunlar seküler insanlar, kültür anlamında. Gerici, yobaz insanlar değil. Bunlar sonradan değiştiler. Bunlar çok modern insanlardı. Mesela ilçemizde 1950'lerde tiyatro vardı. Onların sayesinde. Zaten Tutak merkez onların hâkimiyetindeydi. Kürtler fazla giremiyordu. Mesela 1950'lerde sinema, tiyatro... adam o tarihlerde eşini alıp restoranta gidip yemek yiyiyormuş".

Bir başka Kürt katılımcı da bugüne kadar ölümcül kavgalara daha şahit olmadığını aralarında yoğun bir ilişkinin yaşandığını dolayısıyla etle tırnak gibi

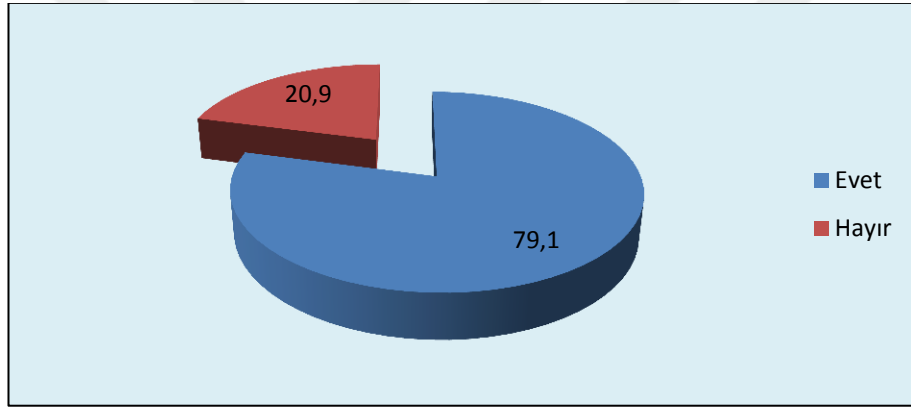
olduklarını belirtmiştir. Toplum tarafından sevilen bir aşiret önderi olan K-35'in (73) (Kürt Katılımcı) sözleriyle:

"Bugüne kadar Karapapaklarla Kürtler arasında sadece bir kere ölümlü bir kavga yaşanmış. O da çok eski zamanlarda olmuş yani geldikleri ilk yıllarda... O zaman her iki taraftan da bir kişi öldürülmüş. Biri İsa beyin oğlu diğeri de Öztürklerden. Onun dışında büyük bir sıkıntı daha yaşanmamış".

Uyum konusunda yaşanan bazı sıkıntıların temelinde insanların bütünleşmeyi tercih etmesinden ziyade ayrılmaya meyilli olmaları belirleyici olmuştur. Uyum ile birlikte çoğu zaman asimilasyon sürecine de girilebilmektedir. Fakat bizim bahsettiğimiz asimilasyon değil bütünleşmedir. Bu açıdan bütünleşme ne kendinden taviz verir ne de karşıdakileri dışlayıcı bir tutum içine girer. Maydell Stevens da (2007) bu konuya dikkat çekerek, göç eden bireyler, dâhil oldukları topluma uyum gösterip bütünleşmek yerine kendi kültürünü ana akım kültürden farklı görerek ayrılmayı tercih edenlerin daha fazla sosyo-kültürel açıdan sorun yaşadığını belirtmiştir. Bu durumun ortaya çıkmasında göç edilen sürenin de çok önemli olduğunu ifade etmişlerdir. Zira göç edilen yerde geçirilen zamanın uzamasına bağlı olarak kişilerin ana akım kültürün değerlerini öğrendiklerini, bu vesileyle daha iyi uyum gösterdiklerini belirtmiştir. Bu konuda Will Kymlicka; bugün ulus aşırı gerçekleşen göç hareketlerinde insanların kendi kimlik ve değerlerini koruma konusunda kararsız olmadıklarını belirtmektedir. Ona göre teknoloji ve ulaşım ağında yaşanan gelişmeler sayesinde insanlar kendi ülkelerindeki akraba ya da başka kişilerle irtibata geçerek orada yaşananları gözleme imkânına sahip bulunmaktadır. Kymlicka'ya göre bu ise göç etmiş bireylerin kendilerini korumaları için yeterli olduğunu ve bu şekilde asimile olmalarının önüne geçilmiş olacağını savunmaktadır(Kymlicka, 1995: 14). Bu açıdan Tutak Karapapakların uzun süre önce göç etmiş olmaları ve çoğu kişinin Gürcistan, İran gibi ülkelerde yaşayan akrabalarıyla diyaloglarını kesmiş olmaları mevcut kültürel yok oluşu hızlandıran faktörlerden biri olmuştur.

4.5.1 Kültürel Anlamda Uyum

Tutak'a iskânları sağlanan Karapapakların bölgede uyum gösterebilmek adına yaşadıkları sıkıntıların başında kaybetmiş oldukları kültürel değerler gelmektedir. Farklı grupların bir arada yaşaması çoğu zaman zor olduğundan uyum sürecinin başarı kazanabilmesi için azınlık gruplar, dâhil olduğu egemen toplumun ya da kültürün değerlerini benimsemekte, yaşam biçimi ve kültürüne daha keskin bir şekilde dâhil olmaktadır (Yılmaz, 2019: 291). Bu açıdan Tutak'ta yaşamlarını sürdüren Karapapak Türkleri de egemen toplumun etkisiyle başta maddi kültür öğeleri olmak üzere çok sayıda kültürel değerini kaybetmiştir. Kültürel anlamda günümüzde kendilerine ait çok sayıda değer yok olduğu Karapapak Türkleri'nin bu anlamda uyumlarına baktığımızda:

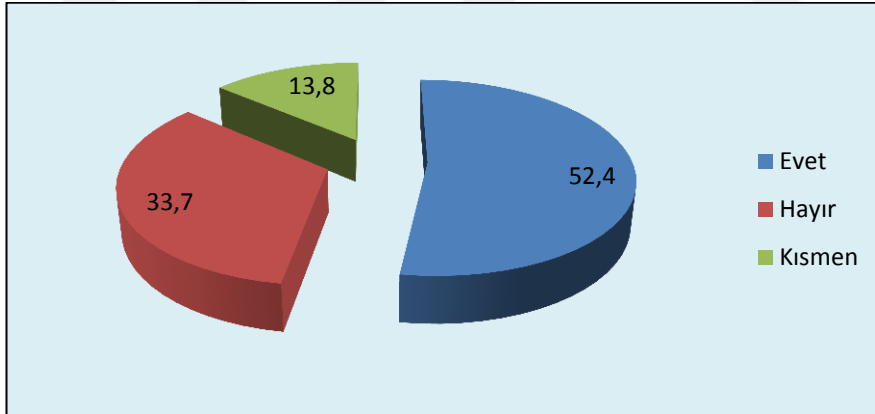

Şekil 17: Diğer Etnik Unsurlarla Aktif Bir Etkileşim Yaşama Durumu

Katılımcıların % 79'unun ilçedeki Kürtlerle aktif bir etkileşim içinde olduğu kalan nüfusun % 21'nin bu konuda yoğun bir etkileşiminin olmadığı belirlenmiştir. Bu konuda sahada gözlemlenen bilgilerden halkın genel olarak çıkan değerlerden daha fazla etkileşim içinde olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim; yoğun bir dünürlük ilişkisinin olduğu, aşiretin hayvanlarının Karapapak arazilerinde otlandığı, aynı şekilde Karapapak hayvanlarının da aşiretin topraklarında otlandığı, aşirete ait iş yerlerinde Karapapak çalışanların olduğu, her iki taraftaki esnafa da hem Kürtlerin hem de Karapapakların alışveriş yaptığı, Kürtçe müziklerin fazlasıyla dinlendiği, düğünlerde Kürtçe çalgıcıların çağırıldığı hatta kimileri anlamadığı halde aracında Kürtçe şarkılar dinlediğini beyan etmiş olup, bunların çoğuna birebir şahit olunmuştur. Karapapaklarla Kürtler bu konuda o kadar bütünleşmişlerdir ki ilçede

tek bir insan yoktur ki ya Karapapaklardan ya da Kürtlerden çok yakın akrabası olmasın, zira bugünkü gençlerin büyük bir kısmının dede taraflarının bir kısmı Kürt iken diğer tarafını Karapapaklar oluşturabilmektedir. İlçede insanların birbirine dokundurmadan sulh içinde yaşamalarını karşılıklı korku ve çıkara dayandıran kişiler de olmuştur. Yani onlara göre iki kesimin de bazı konularda birbirinden çekinmeleri ilçedeki sükûnetin temel sebebini oluşturmaktadır. Kürt esnaf K-42 (46) (Kürt Katılımcı) göre:

"Netice itibariyle birbirimizi sevmesek dahi aynı ilçenin havasını soluyoruz, iyi geçinmek zorundayız. İki kesim de doğru konuşmuyor. Türk Kürt'ten çekiniyor Kürt de Türk'ten çekiniyor. Kürdün çekinme nedeni Türk'ün devlete daha yakın olduğu için arasını iyi tutmaya çalışıyor. Örnek veriyorum. A kişisi Türk'tür. Onunla aram iyi olsun yarın karakola düşerim. Hiç olmazsa gidip geliyor bana yardımcı olsun. Veya A kişisi karakolda, benim yanıma gelip gidiyor. Benim dostumdur yarın karakolda benim hakkımda kötü bir şey söylendiğinde aman o kişi beni savunsun. Yani o dur. Türklerin çekincesi ise nüfus üstünlüğünün Kürtlerde olması, Kürtlerin çoğunlukta olmalarıdır. Bizde aşiret kavramı olduğu için korkuyorlar".

Şekil 1: Kültürel Anlamda Sahip Oldukları Değerleri Kaybettikleri Yönündeki Düşünceleri

İlçede katılımcılarla yapılan anketlerde Kafkasya'da atalarının sahip olduğu değerleri koruyup koruyamadıkları yönündeki düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Alınan cevaplarda katılımcıların % 52'si bu yönde özellikle kültürel manada bir kaybın olduğunu savunmuştur. Aslında yapılan alan araştırmasında bu oranın daha yüksek çıkması umuluyordu; fakat göç olayının eski bir tarihe dayanması ve

yerleşilen ilk yerin Kars olması hasebiyle insanların sahip oldukları kültürel değerler noktasında eksik ve hatalı bilgiye sahip olduğu ve hatta bir kısmının kendini Karşlı olarak bildiği de görülmüştür. Bu yüzden bugün yaşadığı kültürel yapının aslında orijinalinin de böyle olduğunu düşünen çok sayıda insanın olduğu görülmüştür. Oysaki alan araştırmasında gözlenen ve edinilen verilerden yola çıkıldığında Karapapaklara ait neredeyse hiçbir değer kalmadığını söylemek yanlış olmayacaktır. Zira en karakteristik özelliklerinden biri olan ve başa giyilen papak dahi artık giyilmemekte, nevrular ve hıdırelezler kutlanmamaktadır. O kadar ki kimileri anlamadıkları halde Kürtçe oyun havaları eşliğinde oynamaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında kültürel anlamda uyum sağlamak adına yozlaşmaya/erimeye gidildiği doğrudur. Fakat tek başına etkili olduğunu söylemek doğru olmayacaktır. Çünkü insanların bir kısmı eski değerleri çok az yaşamıştır yani; o sürece uzun süre tanıklık etmediği için bu değerleri hatırlayamamakta, dolayısıyla unutmuş durumdadır. "kültür dışı kalma" olarak yer bulan bu kavram kültürleşme sürecinde sıklıkla yaşanmakta olup (deculturation) eski kültürel alışkanlıkların bazılarının unutulması olarak literatüre girmiştir (Çağlar ve Onay: 2015: 41). İnsanların değerlerini unuttukları anket çalışmasından elde edilen veriler de desteklemektedir. Zira katılımcıların % 34'ü bu konuda herhangi bir kültürel kaybın söz konusu olmadığını! savunmuştur. Katılımcılardan % 14'ü kısmen de olsa kaybettikleri birtakım kültürel değerlerin olduğunu belirtmişken geri kalanı bu konuda ciddi kayıpların olduğunu savunmuştur. Bu soruyla bağlantılı bir şekilde Kafkasya'da sahip oldukları gelenekleri koruyup korumadıkları sorulmuştur. Anket sonuçlarından elde edilen verilerde katılımcıların % 59'unun bu konuda sahip oldukları gelenekleri koruyamadığını belirtmişken %41'inin ise bu konuda diğerlerinden farklı düşündüğü belirlenmiştir. Kafkasya'da sahip oldukları gelenekleri koruyamadıklarını düşünen tır şoförü K-1 (61) bunun nedenini şöyle açıklamıştır:

"Değişen gelenek-göreneklerimiz çok oldu tabi. Ne oldu, insanlar şimdi eski gelenek-görenekleri sürdürdüğü zaman insanlar hor görüyor. İnsanlar değişiyor. Ya şimdi Kürt kökenli bir insan da kalkıp orada eski bir geleneği yaptığı zaman bazıları hor görüyor. Niye onun babası dedesi yapmış o da yapsın. Mesela artık

gençlere söz geçiremiyoruz. Yapmıyorlar artık. İnternet var, televizyon var çocuk artık bunları (gelenek görenekleri) yapmıyor artık".

K-1'in söyledikleri ile benzer ifadeleri K-8'de (36) kullanmıştır. Ona göre, küreselleşmeyle birlikte kültürel değerlerin yok olmaya mâhkum edildikleri ve dolayısıyla tek tipleşmeye doğru giden bir sürecin içine girmiş oldukları bir gerçeklik var. Bu durumdan dolayı kendilerine özgü değerlerin neredeyse kalmadığını ve Kafkasya'da var olan kültürel değerlerin artık sürdüremediklerini belirtmiştir.

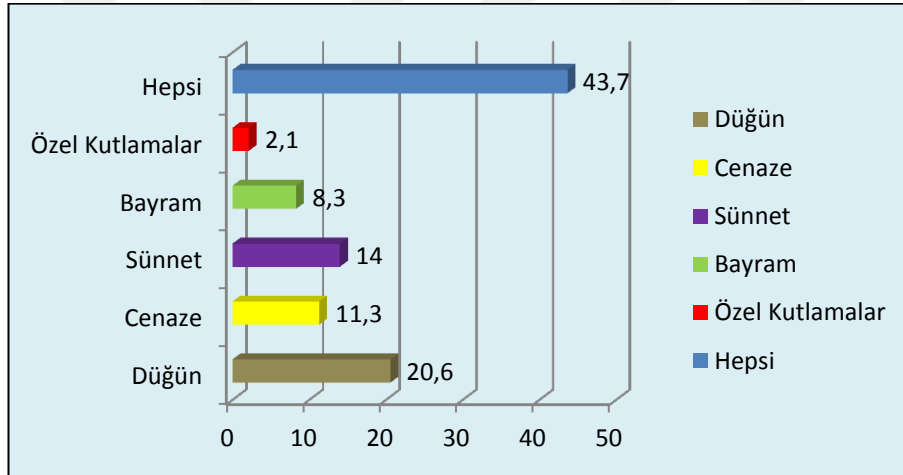
Yapılan saha araştırmasında katılımcılardan Ekincek köyünden esnaf K-3 (44) kendi kültürel değerlerinin nasıl yok olduğunu ve aslında bunu topluma uyum sağlamak için kurban ettiklerini şu şekilde açıklamıştır:

"Eskiden dedelerimizin papakları varmış. Ondan önce kuzu derisinden yapılmış papakları varmış. Şuan geleneklerimiz sıfıra inmiş durumda. Ne dilimiz var ne de geleneklerimiz. Yemek kültürümüzü yaşıyoruz; ama tutup da bir ot çarşambası (baharın gelişi ile birlikte yapılır) artık yoktur. Hıdırellez yok, çalılara bez bağlama yok, ziyaret yerleri... onlar artık yok. Bu geleneklerimizin büyük bir kısmı Şamanizmden gelmekte. Zaten bizim dedelerimiz Müslüman olmadan önce bir kısmı Hristiyandı, bir kısmı ise Şamanistti. Mesela kangal köpeği aslında Sivas'a ait değildir. Kafkas ırkı bir köpektir. Oranın köpeği Akbaş adında bir köpektir. Bizim düğünlerde bir tahta parçası vardır. O tahta parçasına meyve, çikolata, bisküvi tarzı şeyler asılır. Daha sonra gelinle damadın odasına bırakılır. Gelinle damadın bunu yiyerek tatlı bir şekilde anlaşması için yapılır bu. Mesela bir tabak kırma olayı vardır, koç kaldırma olayı vardır, sağdıç evinde oyunlar oynanır ama bunların hiçbiri yapılmıyor. Özel günlerde kutladığımız nevrüzda ateş yakarmış, buğday ekerlermiş bunların hiçbiri yok. Bizim düğünlerde önceden orkestra diye bir şey yoktu. Herkes sırası ile söyler millet oynardı. Ama şuan orkestra olmuş, anlasak yine her neyse dilinden anlamadığımız bir adam çalıyor dinliyoruz. İşte bunların hepsini ayak uydurmak için yaptık". K-3 (44)

Önceki katılımcının ifade ettiği gibi içinde yaşadıkları topluma uyum sağlamak adına kendilerine ait neredeyse hiçbir kültürel değer bırakmayan Karapapaklar, bunu azınlık durumunda oldukları için feda etmişlerdir. Zira

yaşadıkları toplumda Karapapak nüfusunun üstünlüğü sürmüş olsaydı geleneklerden bir kısmının sürmesi mümkün olabilirdi. Çoğunluğa uyma amacıyla gerçekleşen bu süreç, bütünleşmek ya da ayrılmaktan ziyade takip edilen asimilasyon sürecinden kaynaklanmaktadır. Mollaşemdin köyünden K-26 (45), azınlık olmalarından ötürü bazı değerlerini kaybettiklerini ve homojen bir kültürel yapının ortaya çıkmış olduğunu açıklamıştır. K-26'ya göre:

"Geldiğimiz bölge ister istemez Kürtlerin yoğun olduğu bir bölgedir. Bazı adetlerimiz halen devam etmektedir. Ama ister istemez onların etkisine girmişiz. Giyim kuşam konusunda çok etkilenmişiz. Çünkü şimdi bir Kürt kadını ile annelerimizin giyimi arasında neredeyse fark yok. Bizimkilerin kılık kıyafetleri değişmiştir".

Şekil 19: Muhafaza Edildiği Düşünülen Gelenekler

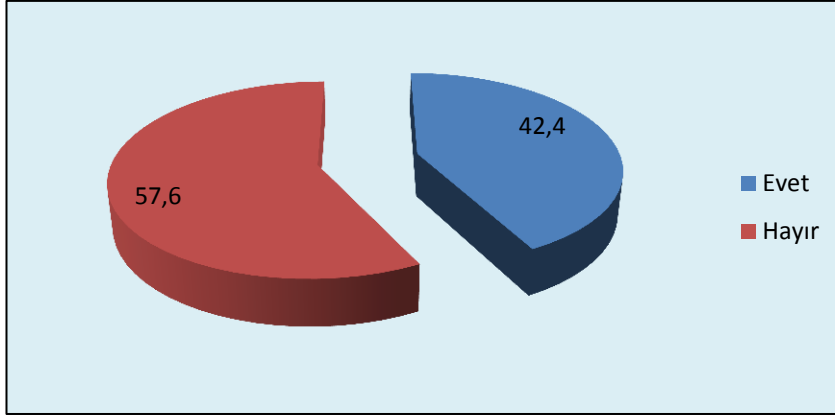
Önceki sorularla bağlantılı olarak gelenek ve göreneklerini muhafaza ettiğini düşünen insanlara hangi geleneklerini korudukları sorulmuştur. Alınan cevaplarda katılımcıların % 44'ü bu konuda sahip oldukları tüm gelenekleri koruduğunu beyan etmiştir. Bu oran aslında halkın sahip olduğu öz kültürlerini de eksik bildiğini göstermektedir. Zira katılımcıların % 21'i düğünlerdeki geleneklerini koruduklarını beyan etmiştir ki sahada tanık olunan durum şöyledir: Karapapaklar'ın genel olarak düğünler başta olmak üzere bazı kültürel değerlerinin neredeyse tamamını kaybettiği görülmüştür. Özellikle düğünlerde Kürt çalgıcılarının şarkılar söylediği buna eşlik edilerek yöreye özgü halayların çekildiği gözlenmiş ve bu mülakata katılan kimileri tarafından da dile getirilmiştir. Düğünlerdeki bu durum sorulduğunda ise alternatifin

olmadığı çoğunlukla dile getirilen gerekçe olduğu görülmüştür. Geleneklerle ilgili en fazla muhafaza edildiği düşünülen diğer inanış sünnet törenleri (%14) olmuş ardından cenaze ve bayramlar olmuştur. Geleneklerinin bir kısmının kaybolduğu ancak halen bu gelenekler arasında süregelen bir takım inanışların olduğu ve bazı ailelerde bunun uygulandığı belirlenmiştir. Bu gelenekleri sürdüren ailelerden biri de esnaf K-15'in ailesidir. K-15 (68) bu konuda şunları aktarmıştır:

"Biz halen büyüklerimizin yanında tıraş olmayız, karılarımızın isimlerini söylemeyiz. Ben 56 yaşındayım abim 70 yaşında ben ele daha abimin yanında karımın ismini söylememişim, çocuğumu kucağıma almamışım, yanında tıraş olmamışım. Yani bizim bu oradan gelen gelenekler. Atalarımızdan gelen geleneklerimiz halen devam ediyor. Cenaze olduğunda 3 gün tıraş olmazsın, 4. Günde bizim komşumuzun birisi ya da akrabalardan birisi davet eder. Cenaze evinin sahiplerini götürür yemek yedirir, tıraş ettirir. Mesela bizim geleneklerimizden benim büyüğüm, ben karşıdan geldiğimde kalkarlar yerini bana verirler. Aşağı geçerler, üst başa büyüğü oturur. İki yaş da olsa bu hala devam ediyor. Bayram sabahı hepsi evin hanımı da dâhil evin büyüğünün elini öperler. Bayramlaşma önce evde başlar. Sabah namazından sonra mezarlığa gidilir sonra büyükler ziyaret edilir".

Karapapakların en fazla muhafaza edebildikleri değerlerin başında yemek kültürünün geldiği görülmüştür. Kafkasya'da edindikleri yemeklerinin bir kısmını halen Tutaç'ta sürdürdüklerine tanık olunmuştur. Bu durum mülakat yapılan Kürtler tarafından da dile getirilmiştir. Çırpılı köyünden K-31 (76) (Kürt Katılımcı) Karapapaklar hakkında şunları aktarmıştır:

"İlk baştakilerle çok büyük farkımız var. İlk gelenler... çünkü onlar çok seküler, çok modern bir hayat tarzına sahiptiler. Tabi şimdi artık öyle bir şey kalmamış, hepsi bir olmuş. Aramızda kültür açısından bir ayrım kalmamış. Düğünlerimiz olsun, cenazemiz olsun... bir tek yemek konusunda biraz farkımız var. Mesela onlar daha farklı ve iyi yemek yaparlar. Hele ki keteleri çok mükemmeldir".

Şekil 20: Yıl İçinde Kutlanan Özel Günlerin Varlığı

Önceki sorularla bağlantılı olarak Karapapakların kendi kültürlerine has gelenekleri tespit etmek amacıyla yıl içinde kutladıkları özel günlerin olup olmadığı sorulmuştur. Alınan cevaplarda Katılımcıların % 58'i bu konuda kutlamış oldukları herhangi bir özel günün olmadığını belirtmiştir. Diğer taraftan halkın % 42'si ise kutlanan birtakım özel günlerin olduğunu ancak şuan itibariyle bunların da terk edildiğini belirtmişlerdir. Bu açıdan göç tarihinin eski bir zamana dayanması, süreç içinde yaşadıkları topluma adapte olmaları ve bununla birlikte yanlış, eksik ve kulaktan dolma bilgilerin nesilden nesile aktararak sürdürülmesi ile insanların kendi kültürlerine merak duymamaları kendi kültürleri hakkında eksik bilgiye sahip olmalarına neden olmuştur. Alınan cevaplardan sonra kutlamış oldukları özel günlerin neler olduğu ve isimleri sorulmuştur. Mülakatlardaki görüşmelerden eskiden en fazla kutlanılan özel günün nevrüz olduğu belirlenmiştir. Lakin katılımcılardan bir kısmının nevrüz kutlamasının artık önem ve anlamının değiştiğini bu yüzden bu geleneği bırakmış olduklarını söylemişlerdir. Zira Kılıçgediği köyünden K-18 (46), nevrüz geleneğinin artık sürdürmemelerini şu şekilde anlatmıştır:

"Ben küçüktüm bi keresinde, bizim büyük bir misafir odası vardır. Biz koyunların yediği otun kalanını yığdık onun üzerine lastikler attık ve ateşe verdik. Nevruzu kutlayacağız. Biraz geçtikten sonra jandarma geldi, evimizin etrafını sardı. Yasaktır yakmayacaksınız. Babam bizleri çok dövdü. Ondan sonra daha yakmıyoruz da birkaç yıldır çocuklar sadece kendi aralarında yakıyorlar".

Kutlanan diğer bir özel günün de hıdırelez günü olduğu ifade edilmiştir. Genel olarak nevrüz gibidir, kutlamanın anlamı da baharın gelişini kutlamaktır

ancak; tarih olarak nevruzdan daha sonraki süreçte kutlanan ve Hızır ile İlyas'ın o gün yeryüzünde karşılaşp buluştuklarına inanılan yaygın bir inanışdır. Karapapaklar arasında unutulma aşamasında olan bu gelenek Türklere özgü bir inanış değildir. Zira bu geleneği bazı Hristiyan topluluklar kutladığı gibi çingeneler de Ederlezi olarak kutlamaktadırlar. Bir diğer özel gün ise koç katımı günleridir. Bu günün kutlanması koçların koyunlardan ayrı tutularak genel olarak kasım ayında üreme için koyunların arasına salınması olayıdır. Bu şekilde baharda çoğalan kuzularla kutlanan bir gelenek şeklindedir. Bunlar dışında az da olsa aşure ve Karapapak günleri kutlanmaktadır (Kars'a gidiliyor). Bahsi geçen bu geleneklerde unutulmaya yüz tutmuş değerlerdir. Zira katılımcılardan kamu personeli K-13 (40) bu konuda şunları aktarmıştır:

"Mesela bizim eski Şamanizm'den kalma bir sürü kültürel özelliğimiz var. Mesela kafatası asma kültürümüz vardı, atnalı dikme kültürümüz vardı, bir sürü nazar boncukları... Bazı gelenekler Müslümanlıkla özdeşleşmişti. Oradan buraya taşımışlar. Mesela bizim eski nenelerimiz bir sürü şey yaparmış: düğüm yaparmış, onlar şuanda kalktı. Yani o gelenekleri düğünlerde falan yapardık. Mesela bizim kendi düğün kültürümüz var. O çalgı aletlerini falan kullanmazlar, herkes kendi söyler kendi şey yapardı, eski dilde ama. Orkestra yoktu".

Eskiden yapılan fakat günümüzde artık terkedilmiş geleneklerden bazıları ise at ve kaz yarışları olduğu katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Yılın belli bir dönemine kadar beslenen bu hayvanlar belirlenen bir tarihte uygun bir yerde rakipleri ile yarıştırdığı dile getirilmiştir. Sırasıyla bir dönem belediye başkan adayı olan K-28 (47) ile Emekli Öğretmen K-9 (73) bu yarışlar hakkında şunları aktarmışlardır:

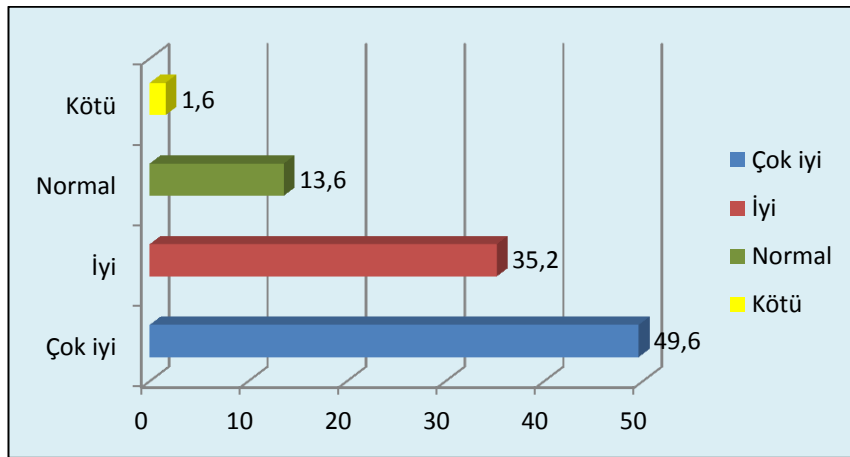
"Kaz yarışımız vardı eskiden. Mesela bu aylarda(sonbahar) alınırdı besiye o hayvan 5 santimlik (cm) tahtayı atlaması gerekirdi. Eğer atlayamasa kesilirdi. Diğer iki oklavayı atlamalıydı atlamazsa kesilirdi".

"At yarışları olurdu, her sonbahar ilkbahar mutlaka 2-3 hafta at yarışları olurdu. At yarışları olduğu zaman köylüler hep buradaydı. Öküz arabaları ile gelirlerdi. Çadırları kurardılar yani o yarış alanının çevresinde, karısını çoluğunu çocuğunu kapıyı kitler çıkar gelirdi. Şimdi yarış değil buradaki gitmiyor oraya".

Sonuç itibariyle Tutak ilçesinde yaşamlarını sürdüren Karapapakların kendi kültürlerine ait değerlerin büyük bir kısmını farklı nedenlere bağlı olarak terk ettikleri belirlenmiştir. Bununla birlikte şuan sahip oldukları gelenek göreneklerin de neredeyse tamamı melez bir kültürün ürünüdür. Zira bugün sahip oldukları inanç ve değerlerin çoğu Kürt toplumlarında da görülmektedir. Bu açıdan Karapapakların büyük oranda egemen toplumun kültürünü benimsediğini ve bunu yaparken de kendi kültürel yapılarından uzaklaşmış olduklarını söylemek yanlış bir değerlendirme olmayacaktır.

4.5.2 Mekânsal Anlamda Uyum

Bir yerleşim ünitesinden başka birine göç eyleminin gerçekleşmesinde etkili olan ve gidilecek yere insanları çeken en temel faktörlerin başında geride bırakılan yerin ihtiyaçları karşılamaktan uzak olması ve gelinen yerin bu açığı kapatması düşüncesi gelmektedir. Bu açıdan gelinen yerde kişi, umduğunu bulamadığı zaman tekrardan göç etme kararı alabilmektedir. Bu noktada insanların yaşadıkları toplumda mekânsal uyumları ön plana çıkmaktadır. Çıkan sonuçlara bakıldığında uyum sürecinin tamamen aşıldığı ve devam etmekte olduğu hatta bazı konularda yozlaşmaya bile gidildiği görülmüştür. Bu açıdan saha araştırmasından çıkan sonuçlara bakıldığında:

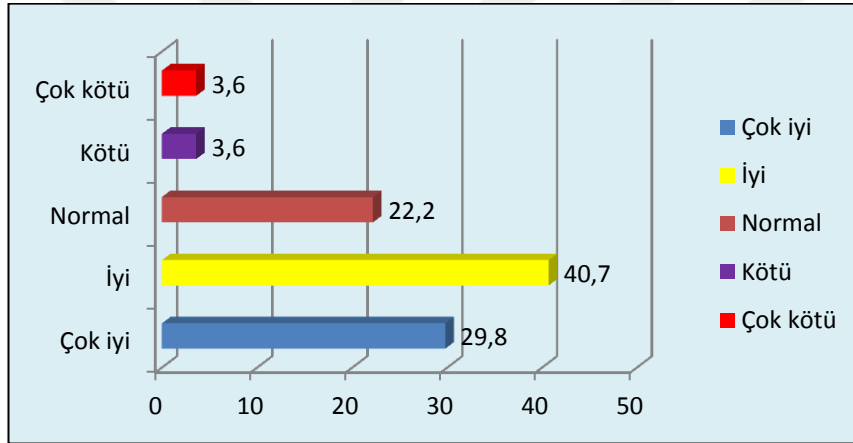

Şekil 21: Karapapak'larla Komşuluk İlişkileri

Kafkasya'dan zorunlu hallerle göç edip Anadolu'ya yerleşen Karapapaklar, bilmedikleri bir yerde bilmedikleri bir kültürün içinde yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu yüzden mekânsal anlamda yaşanan bu değişiklik neticesinde geldikleri yere ve

komşulara uyumları da araştırılan diğer bir konu olmuştur. Alınan cevaplara bakıldığında katılımcıların % 50'si bu konuda Karapapaklarla çok iyi bir komşuluk ilişkisi sürdürdüğünü beyan etmiştir. Diğer taraftan katılımcıların % 35'i iyi olduğunu, % 14'ü normal olduğunu belirtmiştir. Çok az bir kısmı ise (%1,6) kötü ilişkileri olduğunu beyan etmiştir. Dikkat çeken taraf ise Karapapaklarla çok kötü ilişkileri olduğunu beyan eden kimsenin çıkmamış olmasıdır. Çırpılı köyünden K-32 (Kürt Katılımcı) İsaabat köyü ile komşuluk ilişkilerini şöyle açıklamıştır:

"Bizim komşuluk ilişkilerimiz çok iyi. Vallahi bizim koyunlar sürekli onların meralarında, çayırlarında otlanıyor, adamlar hiç ses etmiyor. Mal verir mal alırız. Yani ticaret... Mesela bir taziye oldu mu biz de gideriz onlar da gelir. Düğünlerde de aynı şekilde yani komşularımız çok iyi yani. Hiçbir sıkıntımız yok".

Şekil 22: Diğer Etnik Unsurlarla Komşuluk İlişkileri

Karapapakların kendi aralarında iyi bir ilişkiye sahip oldukları varsayılarak Kürtlerle de sosyal hayatta ilişkilerini nasıl tanımladıkları belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen sonuçlarda katılımcıların % 30'u bu konuda çok iyi ilişkileri olduğunu belirtmişken, % 41'i ilişkilerini iyi olarak belirtmiş ve % 22'si de normal olduğunu dile getirmiştir. Fakat dikkat çeken nokta, Karapapaklarla çok kötü ilişkileri olduğunu belirten olmamışken Kürtlerle olan ilişkilerini tanımlayan Karapapaklardan % 7'sinin kötü ve çok kötü şıklarını işaretlemiş olmalarıdır. Karapapaklarla kıyaslandığında bir kısmının Kürtlerle biraz daha mesafeli ilişkileri olduğu ancak yine de ufak sürtüşmeler dışında sosyal hayatın her alanında çok iyi ilişkileri olduğunu, halkın diliyle bir hamurun mayası olduklarını söylemek mümkündür. Bu durumu ortaya çıkaran temel sebep ise Karapapakların genel olarak köylerde

yaşamaları ve bu köylerin çoğunda da sadece Karapapakların yaşamaları etkili olmuştur. Dolayısıyla insanların bildiği, tanıdığı kişileri tercih etmesi bu durumun doğal sonucudur. Mülakata katılan mahalle muhtarı K-17 (47) Kürtlerle olan diyalog ve ilişkilerini şöyle açıklamıştır:

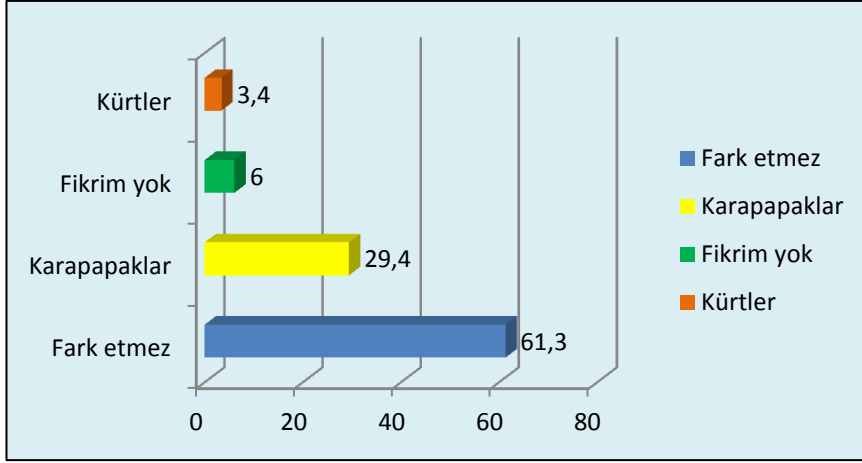
"Kürtlerle her türlü ilişkimiz var. Kız alıp-vermeler oluyor, kirvelik oluyor. Benim kız kardeşim Kürt'te, şu kardeşimin eşi Kürt, nenemiz Kürt. Benim müşterilerimin % 90'ı Kürt. Bize bağlı 4 tane Türk köyü var, nereden bakarsan en az 14 tane de Kürt köyü var".

Mülakatlarda görüşülen 73 yaşındaki emekli bir Karapapak öğretmeni de uzun yıllar Kürt köylerinde öğretmenlik yapmış olduğunu ve aynı zamanda Kürtçeyi de bu vesileyle öğrendiğini aktarmıştır. Yaptığı hizmetten dolayı kendisine büyük saygı duyulduğunu aktarmıştır:

"Ben uzun yıllar Kürt köylerinde öğretmenlik yaptım. Bu vesileyle aynı zamanda Kürtçeyi de öğrendim. Onlarla komşuluk ve ticari ilişkilerimiz çok iyi durumda. Ben şahsen onlardan çok hürmet görürüm, yaptığım hizmetten dolayı".

Çok az yaşanmakla birlikte bazen yaşanan ufak sıkıntılar dışında genel manada çok büyük problemlerin olmadığı ilçede iki kesim arasında da güçlü bağların olduğu görülmüştür. Bu durum katılımcıların büyük bir kısmı tarafından dile getirilmiştir. Öğretim görevlisi K-30 (35) iki kesim arasındaki bağları ve buna bağlı gelişen ilişkileri şöyle açıklamıştır:

"İkili ilişkiler konusunda çok iyiler. Halen farklı köylere taziyelere giderler, onlar bizim köydeki taziyelere geliyorlar. Mesela bütün köy Türk'tür ama Kürtçe halaylar açılır ve oynanır. Ezgisi güzeldir diye. Arabalarda da dinlenir. Yani bölgesel anlamda Türklerle Kürtler o kadar iç içe geçmiş ki... Kürtlerin adetleri ile Türklerin adetleri birbiri içine girmiş. Bu noktada Kürtler baskın olduğu için onlara daha çok benzemiştir".

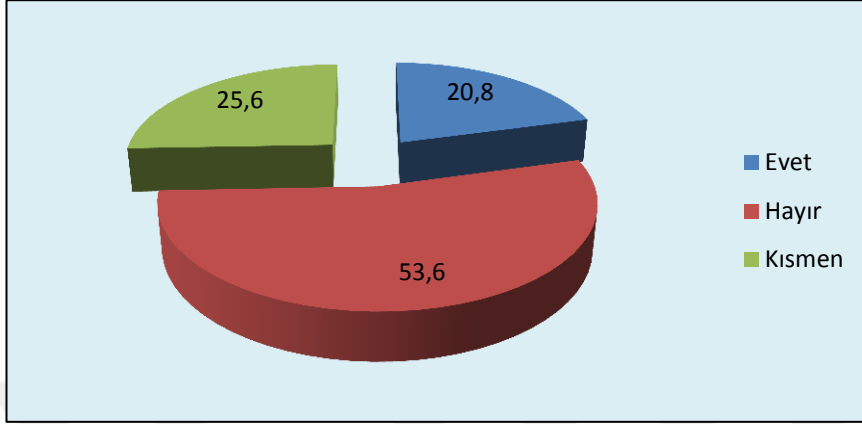
Şekil 23: Komşularını Belirlemede Tercih Hakkınız Olsaydı Kimleri Seçerdiniz

Önceki sorularla bağlantılı olarak memnuniyet düzeylerini belirlemek amacıyla komşunuzu belirleyebilme imkânınız olsaydı tercihinizi hangi yönde kullanırdınız diye sorulan soruda katılımcıların % 61'i bu noktada etnik kimliklerinin önemli olmadığını dürüst ve insana yakışır bir komşuluk tutumuna sahip olmasının yeterli olduğunu belirtmişken, % 29'u bu konuda Karapapaklarla komşu olmayı tercih ettiğini, % 6'sı bu konuda fikri olmadığını belirtmiştir. Geri kalan % 3'lük bir kesim ise Kürtlerle komşu olmayı tercih etmiştir. Karapapaklara komşu olmak istemelerinin nedenine bakıldığında ise azınlık olanların genelde kendisinden olmayan birey ya da topluluklarla aynı ortamda bulunmak istememesi ve bu durumun yarattığı tedirginlik, böyle bir sonucun temel sebebi olduğu görülmüştür. Zira bir insan tanıdığı bildiği bir ortamda yaşamak istediği gibi yanı zamanda tanıdığı ve emin olduğu kişilerle komşuluk etmek ister.

Karapapakların Tutak'taki varlıklarını bir kültürel çeşitlilik olarak gören Kürtler olduğu gibi iskânlarının Tutak'ta yapılmış olmasının doğru olmadığını ancak sürecin geçmiş olduğunu savunanlar da bulunmuştur. Zira Türklerle yoğun bir ticari ilişkisi olan Kürt esnaf K-43 (47) (Kürt Katılımcı) bu konuda aktardıkları şunlar olmuştur:

"Ben istemiyorum. Sıkıntıdır, burada. Faşistlik, ırkçılık yapanlar var. Mesela Kürtlerde faşistler yok. Mesela burada 80 tane Kürt köyü var onların 10 tane köyü var. Bizim yerimizde onlar olsaydı biz burada barınamazdık. Ama netice itibariyle bir renktir. Şuan zararları yok ama zamanında olmaması gerekirdi. Sonuçta

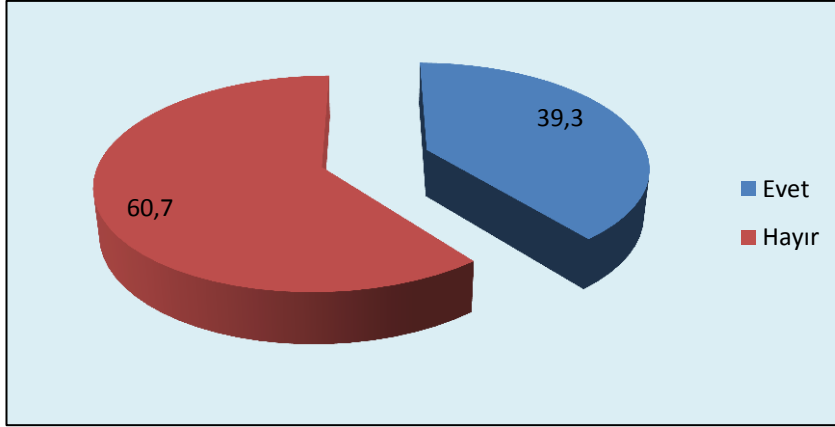
yerleştikleri yer daha önce birilerine aitti. Mesela bir Bayındır'ın K*..... köyü olmayacağını kim söyleyebilirdi ki. Ama ticaret konusunda dürüst insanlardır. Hakkına sadıktır".

Şekil 24: Dayanışma Noktasında Eskiye Göre Yaşanan Değişim

Katılımcılarla yapılan anket uygulamasında geçmişe oranla komşular arasında dayanışma noktasında değişimin yaşanıp yaşanmadığı sorulmuştur. Ankete katılanlar arasında katılımcıların % 54'ü bu konuda herhangi bir değişikliğin yaşanmadığını belirtmişken; % 26'sı bazı konularda kısmen de olsa değişikliğin olduğunu iddia etmiş olup katılımcıların % 21'i ise ilişkilerin eskiden bu şekilde olmadığı, sıcaksamimi dostluk, komşuluk ilişkileri yerini menfaate dayalı yapmacık ilişkilere bırakmış olduğunu belirtmiştir. Sıcak ilişkinin komşuluk ilişkilerinde ortadan kalktığı gibi aile içinde de yaşandığı ve başta büyükler olmak üzere aile üyeleri arasında tutum ve davranışların çok değişmiş olduğu dile getirenler olmuştur. Konuyla ilgili hem Bayındır köyünde hem de Murat mahallesinde evi olan K-22 (86) şunları aktarmıştır.

"Eskiden bizim oda (konak odası) hep işlerdi. O zaman diz çökerdin misafirin önünde hoş geldin derdin, suyunu dökerdin, ibresini alırdın, tuvalete kadar götürürdün, atını çıkarırdın, bağlardın, yemini verirdin, bindirirdin ata yolcu ederdin. Hürmet izzet çoktu. Şimdi onlar yok artık. Şimdi artık eski saygı kalmamış. Eskiden bir kadın oradan seslenseydi misalin Ergül deseydi o erkekler öyle bir kızardı ki. Şimdikiler üst baş açık, ağızda sakız televizyon izliyorlar. Anaya babaya hürmet mi kaldı".

Şekil 25: Yurt Dışında Akrabalarının Varlığı

Karapapakların Anadolu'ya göç etmesiyle yer değiştirme eylemi son bulmamıştır. Çünkü hem Gürcistan'a hem de İran'a gidiş gelişler devam etmiştir. Bu yüzden Karapapakların yurt dışında akrabalarının var olup olmadığı ya da bu konuda bilgi sahibi olup olmadıkları da belirlenmeye çalışılmıştır. Çıkan sonuçlarda Katılımcıların % 61'i yurt dışında akrabası olmadığını belirtmiş olup % 39'u ise yurt dışında akrabası olduğunu beyan etmiştir. Yurt dışında akrabası olduğunu beyan edenlerin oranının yüksek olmasının nedeni yakın zamanda Avrupa ülkeleri başta olmak üzere ilçeden çok sayıda ülkeye insanın göç etmiş olması belirleyici olmuştur. Zira en çok Karapapak'ın yaşadığı Avrupa ülkeleri sorulduğunda ise ilk sıralarda Almanya ve Fransa'nın geldiği görülmüş olup daha sonra Gürcistan, İran ve Azerbaycan gibi ülkelerin geldiği belirlenmiştir. Bununla birlikte hem savaş yıllarında akrabaların birbirini kaybetmesi ile ailelerin parçalanması hem de göç eyleminin de uzun süre önce gerçekleşmiş olması nedeniyle Gürcistan-İran gibi ülkelerdeki akraba diyalogunun zamanla kesilmesi değerlerin bu şekilde çıkmasına neden olmuştur. Bilakis katılımcılardan biri, dedelerinin harp sürecinde Gürcistan'daki akrabalarını kaybettiğini açıklamıştır. Emekli muhtar K-25'e (67) göre:

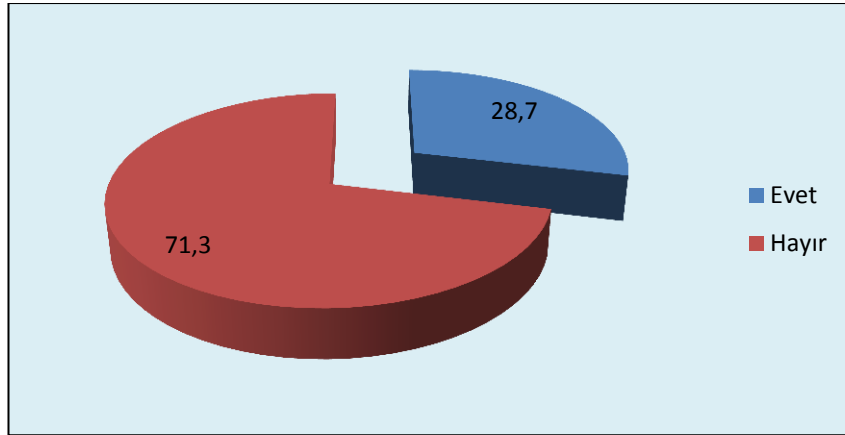
"Kafkasya'da akrabamız var mı bilmiyorum. Ama savaş zamanında bildiğimiz bir akrabamız orada kaybolmuş. Yani esir düşmüş. Esir düştükten sonra bir daha da haber alınamamış. Yani ondan sonra belki kurtuldu belki kurtulmadı ama savaş zamanında esir düştüğünü biliyoruz. Varsa da kayıp".

Benzer şekilde bir başka katılımcı da İran'daki akrabalarıyla son yıllara kadar görüşmüş olduğunu ancak değişen şartlara bağlı olarak iletişimin zayıfladığı sonra da birbirinden haber alamadıklarını belirtmiştir. İsaabat köyünden hayvancılıkla uğraşan K-19 (48) durumu şöyle açıklamıştır:

"İran'da akrabalarımız var. Bizim amcaoğulları şuan İran'dalar. Çok önceki yıllarda 70-80'li yıllarda diyalogumuz çok iyiydi. Gidip geliyorduk. Babam gidip geliyordu. Onlardan da gelen vardı buraya. İran'daki Şah'ın yıkılması nedeniyle bizim akrabalar zaten Şah yanlısıydılar- ondan sonra diyalogumuz zayıfladı. Yani şu şekilde onların gidip gelmesi sorun oldu. Bizim de buradan gitmemiz sorun oldu. Yani diplomasi açısından. İslami yönetim başa geçince gidiş gelişte zayıflama oldu ama bu son 3-4 yıldır görüşmüyoruz".

Benzer ifadeleri Aşağı Külecik köyünden K-18 (46) de kullanmıştır:

"Gidip oradaki akrabalarımızı görmek isterim. Nasip olmadı ama. İran'da olan akrabalarımız var. İran'da aynı Karapapak grubumuz var. Ailelerimiz var, onlarla bağlantılarımız vardı büyüklerimizin. Sonra biz kestik. Bu 90'dan sonraki siyasi olaylar o bölgeyi kapattı".

Şekil 26: Yurt Dışındaki Akrabalarla Görüşme Durumu

Yukarıdaki sorulardan yola çıkarak bu insanların akrabalarıyla görüşüp görüşmedikleri sorulmuştur. Alınan cevaplarda % 71'i bu konuda bağlantısının olmadığını ancak var oldukları konusunda bilgi sahibi olduklarını, hatta babalarının ya da dedelerinin de yakın zamana kadar bu akrabalarla görüşmüş olduğunu ancak irtibatlarının kopmuş olduğunu beyan etmişlerdir. Diğer taraftan katılımcıların %

29'u da halen irtibat halinde olduğunu belirtmiş olup, bu katılımcıların çoğunun yakın zamanda ilçeden göç eden bireylerle irtibatlı olduğu, İran ve Gürcistan gibi yerlerdeki akrabalarıyla görüşen çok az kişinin olduğu belirlenmiştir. Gürcistan'daki akrabalarıyla irtibat halinde olan kişilerden biri de esnaf K-3'tür (44). K-3, akrabalarına ulaşma ve bağlantı kurma sürecini şu şekilde aktarmıştır:

"Bizim ilişkilerimiz internet sayesinde oldu. Daha önce dedelerimiz anlatırdı. Büyüklerimiz şu köyden gelmiş diye ama köyün nerede olduğunu dahi bilmiyorlardı. Bu, dilden dile aktarılmıştı. Biz Arıklı, Arıklı, Arıklı diye sürekli araştırıyoruz. Bir tane Prof. var Kars Kafkas Üniversitesinde onunla tanıştım. İşte biz Karapapak olduğumuzu söyledik, o da Karapapak olduğunu söyledi. Gürcistan'dan geldiğini söyledi. Biz daha Gürcistan'da Karapapak olduğunu bile bilmiyoruz. Tabi biz Azerbaycan diye biliyorduk. Ama gerçeği oymuş. Köken oraya dayanıyor. İnternet aracılığıyla oradaki akrabaları buldum, yazıştım sonra akrabalarla birlikte çıktık Gürcistan'a gittik. Misafir olduk tanıştık, akrabalarımızı bulduk. Halen gidip geliyoruz".

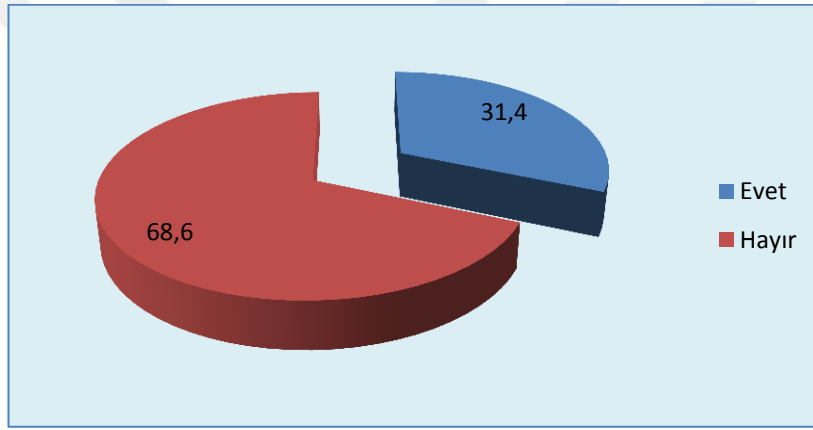
Gürcistan dışında İran ve Rusya'da akrabaları olduğunu ve son zamanlara kadar Tutak'a geldiklerini ve bu şekilde irtibat halinde olduklarını söyleyen Kılıçgediği köyünden K-4 (66) şunları aktarmıştır:

"Kafkasya'da var mı bilmiyorum ama İran'ın bir köyünde akrabamız var. Hatta Hoy'da akrabamız var. Ben gittim oraya onlara misafir oldum. Rusya'da da akrabamız var. Mesela Rusya'dakiler geçen sene buraya gelmiştiler. Yalnız biz gitmiyoruz".

Yurt dışındaki akrabalarla büyük oranda irtibatlar kesilmiş olmakla birlikte insanların bir kısmı halen aktif bir şekilde akrabalarıyla görüştüğünü belirtmiştir. Bu kişilerden biri de İsaabat köyünden K-20 (38) olmuştur.

"Kafkasya'da yaşayan akrabam var. Bahsettiğim aynı bölgede. Gürcistan'da Tiflis'te. Yaşayan dedemin çocukları Salyanoğulları (Bize Kılıçlar derler onlara da Salyanoğulları) vardır. Buraya gelip gidiyorlar. Geçen sene de geldiler. Biz de gittik gördük onları. Gittik adamlar sahip çıktı, sofralarını açtılar. Bizim akrabamız Hacı İsa dedemin torunları gelmişti. Amcaoğulları diye sahip çıktılar".

Bununla birlikte insanların yurt dışında yaşayan akrabalarıyla görüşmek ve Türkiye'ye davet etmek istedikleri de görülmüştür. Zira bu yönde bir soru yöneltilmiş olup alınan cevaplarda Katılımcıların % 69'u akrabalarının Türkiye'de yaşamalarını istediğini ve davet etmek istediğini belirtmiştir. Diğer taraftan % 31'i ise akrabalarının Türkiye'ye gelmelerine sıcak bakmadığı, onların daha refah koşullarda hayatlarını sürdürdükleri hatta bir kısmı imkânları olsa kendileri de gideceklerini belirtmiştir. Akrabalarını Türkiye'ye davet etmek isteyenlere bunun nedeni sorulduğunda ise çoğunlukla kan bağından bahsedildiği görülmüştür. Akraba ve aile bağlarının devamı için yurt dışındakilerin Türkiye'de yaşamalarını istedikleri görülmüştür.

Şekil 27: Kafkasya'da Yaşama Arzuları

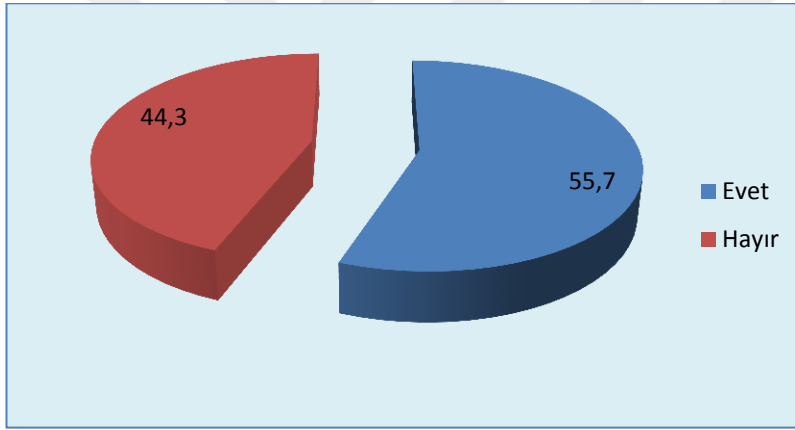
Saha araştırmasında uygulanan anketlerde katılımcıların göç hareketi sonrası bıraktıkları asıl yurtları olan Kafkasya'da yaşamayı isteyip istemedikleri belirlenmeye çalışılmış olup bu yolla uyuma yönelik ipucu elde edilmeye çalışılmıştır. Alınan cevaplarda katılımcıların % 69'u geri dönmek istemediği ya da orada yaşamak istemediğini belirtmiş olup kalan katılımcıların % 31'i bu konuda orada yaşamak istediğini beyan etmiştir. Bunu ise yaşadığı ilçeyi sevmemesinden, alışmamasından değil de ata dede yurdu olduğu için orada yaşamak istediği şeklinde açıklamışlar. Tır Şoförü K-1 (61) genç yaşlarda olması durumunda gitmek isteyeceğini şöyle aktarmıştır:

"Ben şahsım adına Kafkasya'da olmak isterim. Ben oranın gelenek göreneklerinin bize göre daha iyi olduğunu düşünüyorum. İmkânım olsa giderim ama

ailemden ayrılmak istemem. Şimdiki duruma göre kendi ırkım olduğu için gidilir. Ama biz bu yaştan sonra gidemeyiz".

Kafkasya’da yaşamak isteyen katılımcıların daha çok orta yaş altı bireyler olduğu dikkat çekmiştir. Zira mülakatlarda da yaşlıların hiçbiri Kafkasya’da olmak istemediğini burada topluma çok iyi adapte olduğunu dolayısıyla ileri yaşlarından ötürü gitmek istemediklerini beyan etmişlerdir. Gençlerin de aslında bir kısmının orada yaşamak istediği fakat evli ve çocuklu oldukları için artık Tutak’tan ayrılmak istemedikleri görülmüştür. Bayındır köyünde (Murat mahallesinde de evi var) yaşayan yaşlı katılımcılardan biri orada olmak istememe nedenini şöyle özetlemiştir: K-22 (86)

"İyi olsaydı oradan gelirler miydi?"

Şekil 28: Başka Yerde Yaşamak İsteyip İstemedikleri

Katılımcıların yaşadıkları yere ilişkin düşüncelerini belirlemek amacıyla Tutak dışında başka yerde yaşamayı isteyip istemedikleri sorulmuş olup katılımcıların % 56’sı bu konuda başka yerde yaşamayı tercih ettiğini belirtmiştir. Bununla birlikte yaşamak istedikleri yer ve nedeni sorulduğunda ise neden olarak daha çok akrabalarının bulundukları yere ekonomik nedenlerle göç etme isteğinde oldukları görülmüştür. Bununla birlikte ilçedeki siyasi atmosfer, eğitim, ilçenin soğuk kış şartları ve ailevi sebeplerin de insanların bulunduğu yeri terk etme isteklerinde etkili olduğu görülmüştür. En çok gidilmek istenen illerin başında ise Denizli, Bursa, Ankara, İstanbul, Kayseri ve Adana gibi illerin geldiği ve buna neden olan temel faktörün de hemşerilik bağları olduğu görülmüştür. Diğer taraftan

katılımcıların % 44'ü ise bulunduğu yeri terk etmek istemediğini beyan etmiştir. Nedeni sorulduğunda ise burada doğup büyüdüğü ve dolayısıyla alışmış olduklarını ifade etmişlerdir. Göç etmek isteyenler arasında gençlerin ezici çoğunluğa sahip olduğu buna karşılık yaşlılardan sadece birkaç kişinin göç etme niyetinde olduğu mülakatlarda görülmüştür. Hatta mülakatlar sırasında bir kısmı batı illerine çocuklarının yanına kısa süreliğine gittiğinde sıkıldığı için kalmaya karar verdiği süreden önce geri dönüp geldiğini de belirtmiştir. Emekli öğretmen K-9 (73) yaşadığı durumu şöyle aktarmıştır:

"Yok başka yere gitmek istemem, memleketimiz bura toprağımız bura. Bu yaştan sonra orada sohbet edecek birini dahi bulamam. Benim bir oğlan var, Kırıkkalede. 3 ay onun yanında kaldım yaw camiye gidip geliyorum bir tanesi selam vermiyor. Başından geçti. Ben selam veriyorum, adam almıyor. Bir gün ikindi namazına gittim baktım biri bana selam verdi. Ulan dedim bunun ağzının ortasına bir tane vuracam. 3 aydır buradayım selam veren yok. Yani bu insanlar var. Yapılmıyor, olmuyor. Burada herkes birbirini tanyor. Selam veriyor, sohbet ediyor... şimdi biz 7 kardeşiz sadece ikimiz kaldık (diğer kardeşleriyle). Diğerlerinin hepsi batıya gitti. Orada bir hafta kaldım mı canım sıkılıyor çıkıp geliyorum".

4.5.3 İktisadi Hayattaki Uyum

Entegrasyon sürecinin mali etkileri bulunmaktadır. Bireyler, daha iyi bir gelir elde etmek yoluyla hayatlarını kazanabileceklerdir. Bu şekilde ekonomik anlamda özgür olan insanlar, kendilerini geliştirme yolunda alternatiflere sahip olabileceklerdir. Bununla birlikte işgücü piyasasına dâhil olan bu insanların, hem kendi gelirleri olacak hem de hem de toplumda sosyo-kültürel bir etkileşime girerek sosyal sermaye sahibi olacaklardır. Bu açıdan orta ve yüksek sınıf göçmenlerinin daha rahat uyum göstereceği bunun aksine düşük sınıf kategorisindeki göçmenlerin kabuğuna çekilerek kendi değerlerini sürdürerek entegrasyon konusunda diğerlerine göre daha problemli bir süreç yaşayacaktır (Ceceli Köse, 2012: 18-19). Bu açıdan Tutar'ın Karapapak Türklerinin ekonomik anlamdaki uyumlarına baktığımızda da aslında bu tezin kendileri için de uygun olduğunu söylemek mümkündür. Zira yoğun bir ticari ilişki yaşayan bireyler ile köyünde ve günlük yaşamdaki ilişkisinin

büyük bölümünü kendi yakın çevresiyle sürdüren insanların bu uyumları farklılık göstermektedir.

Kafkasya'dan Kars'a, Kars'tan da Tutak'a göç edip yerleşen Karapapak göçmenleri arasında aktif bir ekonomik ilişkisi olanlar ile işyeri sahiplerinin bu konuda daha iyi bir uyum gösterdiklerini söylemek mümkündür. Geldikleri ilk yıllarda ekonomik anlamda çok daha aktif olduklarını belirten Karapapak Türkleri, son 20-30 yıllık sürede yatırımlarının büyük bir kısmını batıya kaydardıklarını belirtmişlerdir. Bu açıdan eskiden büyükbaş/küçükbaş hayvan ve tarlaya yatırılan paranın artık şehir dışında daha fazla gelir getiren işlere yatırıldığı belirlenmiştir. Zira Ekincek köyünden K-12 (50) bu durumu şöyle doğrulamıştır:

"Yani çocuklar artık durmuyor. Eskiden çok hayvan beslerdik. Tarlamız, bağımız, bahçemiz de var. Burada bu işleri yapmak istemiyorlar. Dışarıya yatırım yapmışız hep. Mesela ben gittim kuş adasında minibüs hattı aldım. Diğer oğlanlar berber atölyelerimiz var. Şimdi burada hiç pişman değiliz. Niye dersen; sade iş yönünden pişmanız. Gençlerimizi burada tutamıyoruz. Çalışacak iş sahamız yok. Gencimiz gitti mi mecbur biz de gidiyoruz. Bugün gitmesek yarın gideceğiz".

Bununla birlikte kömürcüsünden lokantacısına, kahvehanesinden berberine kadar bütün işletmelerde Karapapaklara ait işyerlerinin olduğu ve bir kısmında müşterilerin daha çok Kürtlerden oluştuğunu aynı şekilde Kürt işletmelerinde de daha çok Karapapakların alışveriş yaptığı hatta çoğu zaman Kürtlere ait işletmelerde çalışanların Karapapaklar olduğu görülmüştür. Zira Karapapaklara ait kahvehane sahibi K-24 (36) şunları ifade etmiştir:

"Buraya herkes gelir hatta Kürtler daha fazla gelir. Yani burası Karapapakların orası Kürtlerindir meselesi yoktur. Bak şu masadakilerin hepsi Kürt... Sen iyi oldun mu herkes iyidir. Yan tarafta bir dükkan var. Kürtlerin... ben de sürekli orada alışveriş yaparım. Yani isteyen istediği işi yapar. Bak mesela buradaki lokantacılar Patnoslu... ama çalışanlar Karapapak..."

Bu durum aslında azınlık durumundaki göçmenlerin kültürleşme neticesinde ayrışma sürecine girmelerinden ziyade bütünleşme süreçlerini takip etmesi neticesinde gerçekleşmiştir. 2007 yılında Maydell Stevens tarafından Yeni

Zellanda'da Rusça konuşan göçmenler üzerinde yapılan bir çalışmada da benzer durum görülmüştür. Stevens'a göre ana akım kültürü, onun değerlerini, geleneklerini, dilini daha fazla benimseyen bireylerin diğerlerine nazaran bütünleşme oranları daha yüksek olmaktadır. Bu vesileyle ana akım grubun üyeleri ile daha çok samiyetleri geliştiği ve daha iyi ilişki kurduklarını belirtmektedir (Maydell Stevens vd, 2007 181).

İşletme sahibi Kürtlerle yaptığımız mülakatlarda da benzer sonuçlar elde edilmiştir. Petrol istasyonuna sahip K-38 (46) 3 tane eleman çalıştırdıklarını ve bunların ikisinin Karapapak olduğunu şu cümlelerle aktarmıştır.

"Yani biz onları da daha dürüst görüyoruz. Mesela bizim ticaretimizin büyük çoğunluğa onlarla. Sözlerinde de duruyorlar. Yani misafirliğe gittiğinizde doğal bir karşılama var. Yani kendisini farklı bir şekilde sokmadan oturup senle sohbet ediyor, hizmet ediyor. Mesela şuan bizim petrolde çalışan 3 eleman var iki tanesi Türk. Aslında üçüncüsü de Türk olacaktı ama hatır meselesi için aldık".

İlçede görüşülen Karapapaklardan bazıları aradaki güven meselesinin dostluğu ve ticareti geliştirdiği bu vesileyle yaptıkları ticarete birbirilerine güvendiklerini belirtmişlerdir. Bu güven meselesinden dolayı çok sayıda Kürt müşteri kazandıklarını belirtmişlerdir. Kömür satan K-5 (44) şunları aktarmıştır:

"Ben burada kömür satıyorum. Emin ol Allah'a müşterilerimin çoğu Kürt. O da biliyor musun neden? Birbirimize olan güvenden kaynaklanıyor. Yani müşterilerimiz geldiğinde memnun kalırsa o başkalarını da getiriyor. Bize güveniyorlar. Yani biz de bunu karşılıksız bırakmıyoruz. Bu ticari ilişkilerimizden dolayı çok kız da aldık onlardan".

Tarım gübresi satan Kürt işletmeci K-41 (50) ile yaptığımız mülakatta da benzer ifadeler kullanılmıştır. Her yıl Karapapaklara onlarca ton gübre satan işletmeci bunu güvene dayandığını aktarmıştır. Kürtlerden daha çok Karapapak müşterisi olan esnaf K-41 aradaki ilişki ve güven meselesini şu cümlelerle aktarmıştır:

"Bir yas olduğuunda bir Türk köyü ile bir Kürt köyü arasında fark yok. Bu bayramlarda da böyledir. Aynı camideyiz. Aynı ilçenin havasını soluyoruz. Ama şöyle bir durum da var. Tutak'taki Türkler yeter ki sana güvensin. Güven oluşsun. Ne olursan ol şöyle bir şey: bilse ki sen ona kurşun sıkacaksın bunu ticaret konusunda söylüyorum yeter ki sana bir inancı olsun senin ona yanlış yapmayacağını bilsin senin yanından ayrılmaz. Bunun ben birebir canlı tanıyıyım. Esnaflıktan biliyorum yani. Yani maddi olarak sana güvence kesinlikle seni yarı yolda bırakmaz. Sıkıntı ne olursa olsun sana destek çıkar".

Bu mülakatların dışında Karapapak olmayan işletmelerde ticari bir ilişkiye girmeyen ve bu konuda biraz sivri bir tutuma sahip olan bireylerle de karşılaşmıştır. Mülakata katılan bu bireyler, toplumsal manada çözülmenin önüne geçmenin temel taşının, aynı soydan gelenlerin birbirine olan bağlılığından kaynaklandığına inanmaktadırlar. Bu açıdan Sincan köyünde yaşayan lise mezunu K-16 (41) şunları kaydetmiştir:

"Ben mesela benim ırkımdan olmayanlardan çok alışveriş yapmam. Çünkü bizim soyumuzun devam etmesi için bizim birbirimiz takip etmemiz gerekir. Adam orada yalakalık yaparak, birilerine şirin görünmek için bi şeyler yapıyor ama soyunu sopunu bile bilmiyor".

Benzer durumun bazı Kürt katılımcılarda da olduğu yani Kürt işletmeleri dışında başka yerlerden çok alışveriş yapmadıklarını belirtenler de olmuştur. İlçedeki diğer etnik unsurlarla olan diyalogunu bu şekilde özetleyen kişilerin böyle bir tutum benimsemesinin altında yatan nedenin aslında etnik merkezci bir yapının kendilerini koruyacağına inanmasından kaynaklanmaktadır. Etnosentrizm olarak adlandırılan bu kavram, kişinin kendi grubunu merkeze alması ve bununla birlikte diğer grupların kültürlerini de aynı zamanda kendi kültürüne bağlı olarak değerlendirmesi anlamına gelmektedir. Başka bir ifadeyle bireyin kendi kültürünü en yüce kültür olarak görmesi ve başka grupların değer ve normlarını merkeze koyduğu kendi kültürünü baz alarak değerlendirmesi, yorumlaması ve kısmen de olsa başka kültürleri reddetmesi olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla kişiler, kendi grubundaki bireylerle daha yoğun bir hukuki, ticari ve sosyal ilişki yaşamaktadır (Yılmaz, 2019: 294).

4.5.4 Dil ve İletişim Alanındaki Uyum

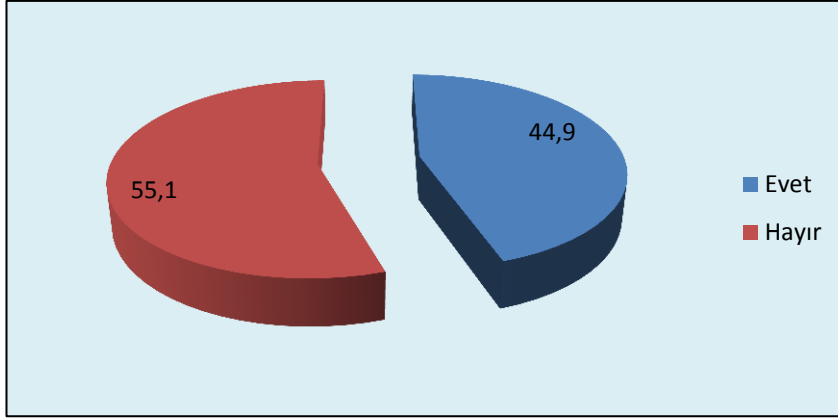
İlçede yaşayan Karapapakların diğer etnik unsurlarla iletişimlerini sağlama kanalları ve bu noktada uyumlarını belirlemek amacıyla birtakım sorular yöneltilmiş olup bununla ilgili ilk soru Kafkasya’da kullanmış oldukları orijinal dilleriydi. Çok farklı cevaplar alınmış olmakla birlikte ağırlıklı olarak Azerice denildiği, bunu takiben Osmanlıca, Terekemece ve Türkçe gibi farklı cevapların verildiği görülmüş olup bu noktada yanlış ve eksik bilginin hâkim olduğu belirlenmiştir. Fakat aslında Karapapakların orijinal dili Oğuz Türkçesinin doğu grubuna girmektedir. Bu grup ise kendi içinde iki bölüme ayrılmaktadır. Birinci gruba doğu grubu denilmekte olup Doğu Anadolu, Kuzey Doğu Kafkasya, Azerbaycan, İran, Irak (Türkmenler) bu grubun şivelerini oluşturmaktadır. İkinci grup ise Batı grubudur. Bu grupta ise Osmanlı ve Anadolu şiveleri bulunmaktadır (Papakçı, 2010: 14). İnsanların bu dili Azerice olarak adlandırmaları yanlıştır. Bu noktada dilin Azerbaycan Türkçesine benzemesinden kaynaklandığı tahmin edilmektedir. Zira Karapapaklar İstanbul Türkçesi gibi yor ekini çok kullanmazlar. Bunun yerine or, ur, ör, ür, ır ir ekleriyle kelimeleri kullanmayı tercih ederler. Örnek vermek gerekirse:

Yaparım: YapiREM

Ederim: EdireM

Gelirim: GelireM

Yazıyorum: Yaziram...

Şekil 29: Orijinal Dillerini Kullanma Duruları

Katılımcılara Kafkasya’da sahip oldukları orijinal dillerini bugün kullanıp kullanmadıkları sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların % 55’i bu konuda kendi dillerini kullanmadıkları hatta eskiden hangi dilin bile kullanıldığını bilmediklerini belirtmişlerdir. İçinde doğdukları toplumda Kürtçe ve Türkçe dışında dil işitmeyen bu insanların orijinal dillerini bilmemeleri de bu işin doğal boyutudur. O kadar ki ankete katılan Katılımcıların bir kısmı günümüzde kullanmış oldukları dilin ataları tarafından kullanılan dilin aynısı olduğunu söylemiştir. O yüzden orijinal dillerini kullandıklarını söyleyenlerin oranı % 5 civarında çıkmıştır. Dillerini kullanma noktasında orijinal dillerini kullanamadıklarını düşünen katılımcılardan esnaf K-3 (44), bu konuda fikrini şöyle aktarmıştır:

"Dedelerimiz bizden 3 kuşak önce Azeri lehçesi kullanıyordu, Ağrı'ya geldikten sonra bir kısmı Erzurum'da kalıyor, bir kısmı Sivas'ta kalıyor. Orada şivemiz farklılaşıyor. Günlük dilde Erzurum şivesine yakın bir şive kullanıyoruz. Bizim şuan konuştuğumuz ne Türkçe, ne Kürtçe ne de Arapça, karışık bir şey. Asıl şivemiz bu değildi. Asıl şivemiz Çıldır olanıdır. Bu dili şuan kullanan kimse yok. Bazı kelimeleri sadece kullanabiliyoruz".

Saha araştırmasında Karapapakların orijinal dillerini kullanma durumunun yaşa göre değişip değişmediği de belirlenmeye çalışılmıştır. Çıkan sonuların genel olarak diğer verilerle benzerlik gösterdiği görülmüştür. Burada da aslında 18-30 yaş dilimindeki gençlerin bu dili çok az bildikleri bununla birlikte yaş ortalaması yükseldikçe bu dili kullananların sayısının arttığını görülmektedir. Yaşlılar arasında ise az bir kısmının iyi derecede konuşabildiği bir kısmının da hiç bilmediği

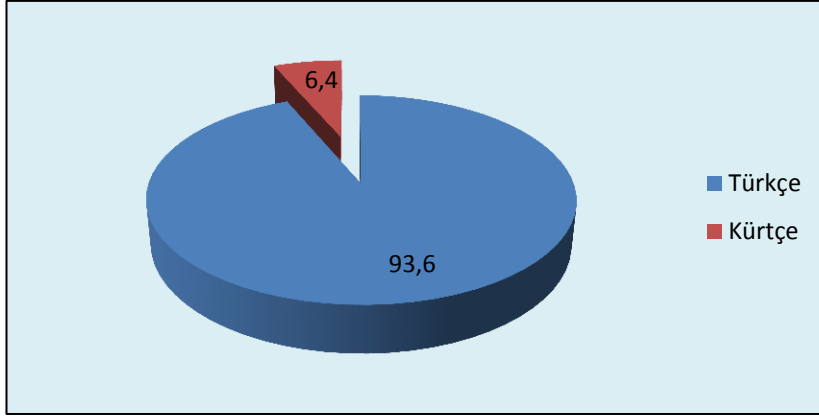
görülmüştür. Netice itibariyle orta yaş dilimindeki (40-55) insanların bu konuda daha meraklı oldukları için kısmen de olsa yaşlılardan bir kısmına göre daha iyi bildikleri görülmüştür. Bununla birlikte bu dili kullananların da bir köyde toplanmış olduklarını belirtmek gerekir.

Çizelge 13: Orijinal Dillerini Kullanma Durumu ile Yaşlarının Karşılaştırılması

			Yaşınız					Toplam
			18-30	31-40	41-50	51-60	61+	
Orijinal Dilinizi Kullanıyor musunuz	Evet	Sayı	13	21	44	38	18	134
		Oran	9,7 %	15,7 %	32,8 %	28,4 %	13,4 %	100,0 %
	Hayır	Sayı	11	41	28	16	13	109
		Oran	10,1 %	37,6 %	25,7 %	14,7 %	11,9 %	100,0 %
	Toplam	Sayı	24	62	72	54	31	243
		Oran	9,9 %	25,5 %	29,6 %	22,2 %	12,8 %	100,0 %

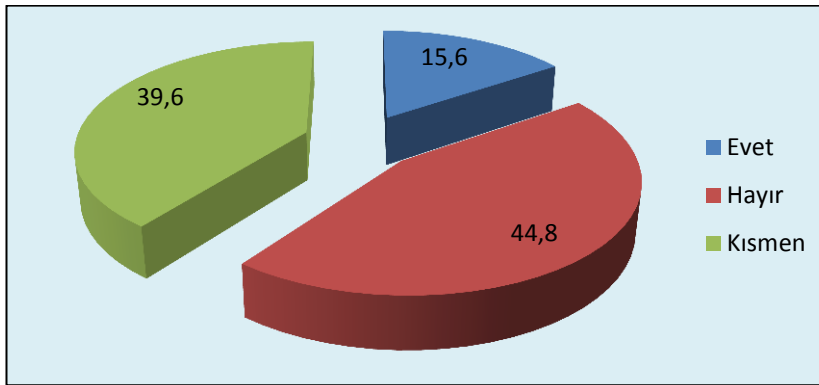
Karapapakların bu dilli kullanmamalarında etkili olan en önemli faktörlerden biri azınlık durumunda bulunduklarından dolayı ortama daha hızlı adapte olma uğruna en karakteristik özelliklerinden olan ana dillerinden feragat etmeleri olmuştur. Zira belli bir insan grubu tarafından konuşulan bir dil yaşanan toplumda hâkim olan dilden çok fazla etkilenmektedir. Buna bağlı olarak azınlık dili hâkim dilden etkilenecek hem kelimeler alır hem de yapısal olarak değişmeye başlar. Uzun vadede etkisini gösteren bu durum bazı dillerin yok olmasıyla da sonuçlanabilmektedir. Nitekim Karapapakların kullanmış oldukları dilin akıbeti de bu şekilde olmuştur. Çünkü bu dili bugün kullanan sadece bir köy (Kılıçgediği köyü) olmakla beraber o köyün de sadece bir kısmı daha iyi kullanabilmektedir. İçinde yaşadıkları topluma ayak uydurmak için bunu yaptıklarını belirten katılımcılardan biri Malazgirt'e taşınan bazı akrabaların Kürtlerle girmiş oldukları diyalogdan dolayı artık Türkçeyi bile kullanmadıklarını belirtmiştir. Kamu personeli K-13'ün (40) aktardıkları şöyle olmuştur:

"Dedemin nenemin kullandığı dil ile benim kullandığım dil arasında % 100 fark var. Yeni nesil hepsi aynı. Mesela dayımgillerin çocukları var Malazgirt'te. Git evlerine hiç kimse Türkçe konuşmaz (Hepsi Kürtçe konuşur). Türkçe bitmiş yani. Süreç içerisinde eşleri Kürt olmuş, kız alıp vermişler, çocuklarının arkadaşları hep Kürt olunca yani o süreç kendini tamamlamış artık".

Şekil 30: Diğer Etnik Unsurlarla Kullandıkları Ortak Dil

İlçede birden fazla etnik yapının olması doğasıyla birden fazla dilin de doğmasına ve konuşulmasına neden olmuştur. Bu yüzden Karapapakların hem kendi aralarında hem de diğer etnik unsurlarla hangi dille iletişim kurdukları belirlenmeye çalışılmıştır. Elde edilen verilerden ilçede kullanılan ortak dilin Türkçe olduğu tespit edilmiştir. Türkçe aracılığıyla iletişim kurduğunu belirtenlerin oranı % 94 olarak gerçekleşmişken Kürtçe diyenlerin oranı da % 6 olarak tespit edilmiştir. Kürtçe bilmeyen çok sayıda Karapapak'ın olduğu göz önüne alındığında bu bir tablonun ortaya çıkması gayet doğal bulunmaktadır.

Şekil 31: Kürtçe Bilme Durumları

Sosyal kimlik kuramına göre bireyler üyesi bulundukları topluluğu dikkate alarak kendilerini tanımlar, değerlendirir ve sınıflandırır. Bu açıdan sosyal kimliğin gelişiminde ilk aşama dil, deri rengi, etnik ve fiziksel özelliklere göre bireyin yaptığı sosyal sınıflandırmadır. Bu sınıflandırma yoluyla bireyler kendilerini belirli gruplara ait olarak tanımlarlar ve bu grupla özdeşleşerek kişinin sosyal kimliği ortaya çıkar (Şeker, 2015: 10). Başka bir ifadeyle yeni dâhil olunan topluluğun dilini öğrenmek

baskın kültür ile etkileşim ve iletişimi kolaylaştırmakla kalmaz kültürel öğrenmeyi ve sosyal desteği arttırmaktadır. Bu şekilde sosyo-kültürel uyumun sağlanması kolaylaşmaktadır (Masgoret'ten akt. Şeker, 2015: 18). Dolayısıyla farklı bir kültürel ortama giren bireylerin hem temel ihtiyaçlarını karşılaması için hem de topluma daha kısa sürede dâhil olarak adapte olabilmeleri için en kestirme yolların başında gelen faktör o kültürün dilini öğrenmekten geçmektedir. Önceki soruda katılımcıların bir kısmı, ortak iletişim kanalının Türkçe olduğunu belirtmiştir. Türkçe'yi zaten bilmiş oldukları varsayılarak Kürtçe'yi öğrenme durumları da belirlenmeye çalışılan çalışmada bir önceki soruya paralel olarak ilçedeki Karapapakların Kürtçeyi bilme durumları ile ilgili bir soru yöneltilmiştir. Buna göre katılımcıların % 45'inin Kürtçeyi hiç bilmediği belirlenmişken, % 40'ı duyduklarını anlayan fakat pek konuşamayacak şekilde kısmen bilen bir kesimin olduğu belirlenmiştir. Diğer taraftan katılımcıların % 16'sının da Kürtçeyi bildiği görülmüştür. Kürtçeyi öğrenme yollarına baktığımız zaman genel olarak esnaflarda etkileşim yoluyla geliştiği, diğer taraftan ise kız alıp vermeler yoluyla öğrenildiği belirlenmiştir. Bu noktada Kürtçeyi bilenlerin çoğunun eşinin ya da annesinin Kürt olduğu gözlenmiştir. Kürtlerden bir kızla evlendikten sonra Kürtçeyi öğrenenlerden biri de Yayıklı köyünde yaşayan K-10 (33) olmuştur. K-10 Kürtçeyi öğrenme nedenini ve Kürtlerle olan ilişkisini şu şekilde açıklamıştır:

"Kürtçe biliyorum. Bunu ise genelde şu şekilde söyleyeyim sana: Tutak'ın 90 tane köyü var, 12 tanesi Karapapak. Ben genelde aşiretle hep iç içeyim. Onlarla çalışıyorum, onlardan çoluk çocuğuma ekmek getiriyorum. Beni seviyorlar ben de onları çok seviyorum. Yani üstelik çok da iyi insanlar olduklarını biliyorum. İç içeyiz, akraba olmuşuz, kız vermişiz, kız almışız ister istemez bu ortamda mecbur öğrenmek zorundayım. Çünkü memleketin çoğunluğu, nüfus onlarda. Ben kendim de Kürtten evliyim. Mesela bir ortama girdiğimde Türkçe konuşalım da K-10 anlasın demiyorlar, çünkü biliyorum".

Yapılan çalışmada katılımcıların Kürtçe bilme durumları ile yaşları çapraz tablo ile elde edilmeye çalışılmıştır. Çıkan sonuçlara bakıldığında genel olarak daha genç olan 18-30 yaş dilimindekiler ile yaşlı olan 61+ nüfusun bu konuda daha az bilgiye sahip olduğu ya da Kürtçeyi bilmediği görülmüştür. Bununla birlikte 31-60

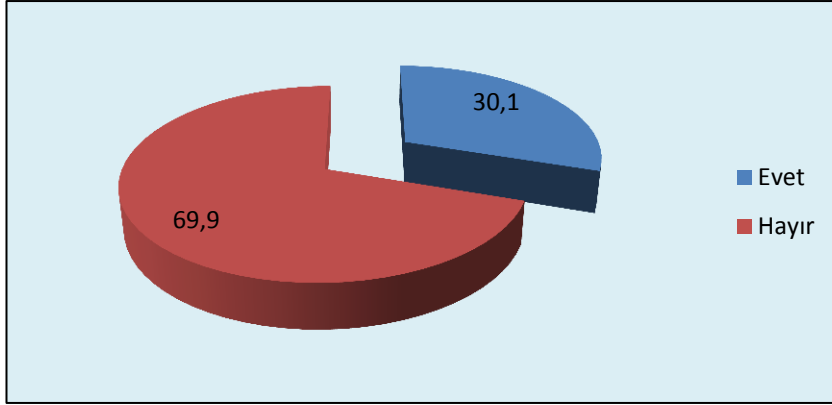
yaş arasındaki bireylerin bu konuda daha fazla bilgiye sahip olduğu ya da Kürtçeyi diğerlerine göre daha iyi bildiği görülmüştür. Yapılan mülakatlar sırasında da bu açık bir şekilde görülmüştür. Zira Kürtçe bildiğini belirten katılımcıların büyük oranda 45-60 yaş dilimi arasında yer aldığı görülmüştür.

Çizelge 14: Yaşınız ile Kürtçe Biliyor musunuz Sorularının Karşılaştırılması

			Yaşınız					Toplam
			18-30	31-40	41-50	51-60	61+	
Kürtçe Biliyor musunuz	Evet	Sayı	5	6	6	17	5	39
		Oran	12,8 %	15,4 %	15,4 %	43,6 %	12,8 %	100,0 %
	Hayır	Sayı	15	29	29	19	20	112
		Oran	13,4 %	25,9 %	25,9 %	17,0 %	17,9 %	100,0 %
	Kısmen	Sayı	11	27	37	18	6	99
		Oran	11,1 %	27,3 %	37,4 %	18,2 %	6,1 %	100,0 %
	Toplam	Sayı	31	62	72	54	31	250
		Oran	12,4 %	24,8 %	28,8 %	21,6 %	12,4 %	100,0 %

İnsanların bulunduğu ortama ayak uydurması ve adapte olmasının bir ayağını da kendisiyle beraber aile üyelerinin de ortama alışması ve orayı benimsemesidir. Bu noktada en çok ön plana çıkanlar ailenin çocuk bireyleri olmaktadır. Çocuğun yetişeceği ortama her ne kadar ebeveynlerin müdahalesi olsa da netice itibarıyla çocuğun içinde yaşadığı topluma uyum sağlaması ya da uyum gösterememesi, diğer aile üyelerine de yansımaktır. Buna bağlı olarak anket çalışmasında katılımcılara çocuklarının daha çok kimlerle vakit geçirdiği ile ilgili bir soru yöneltilmiş olup alınan cevaplarda Katılımcıların % 52'si bu konuda çocuklarının daha çok komşularla vakit geçirdiği bunun yanı sıra % 34,5 ile de aileleriyle vakit geçirdiği belirlenmiştir. Katılımcıların % 13'ü diğerleriyle vakit geçirdiklerini belirtmişlerdir. Anketlerin büyük bir kısmı Karapapak köylerinde uygulanmıştır ve bu köylerin çoğunda da sadece Karapapak nüfusu olduğu için insanların ilk şıkkı işaretlemeleri doğal olarak fazla çıkmıştır. Zira köylerde farklı bir etnik yapı olmadığı için son şıkkı işaretleyenler çok az çıkmıştır.

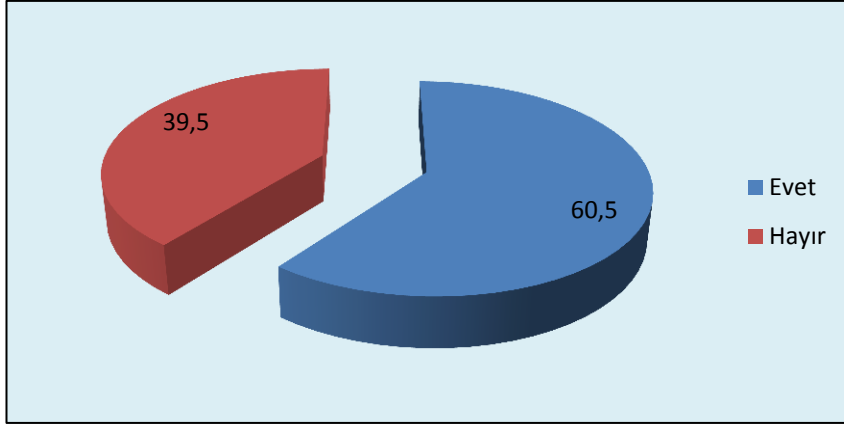
4.5.5 Sosyal Hayatın Diğer Alanlarına Uyum

Şekil 32: Kürt Damadı Olanların Oranı

Bulunduğu yerleşim ünitesini farklı nedenlerle bırakıp başka bir yerleşim birimine giden insanların topluma adapte olması ve sosyal yaşama aktif olarak katılmasını kolaylaştıran faktörlerden biri de oranın insanlarından kız alıp kız vermesidir. Bu duruma istinaden anket uygulamasına katılan katılımcılara Kürt damatlarının olup olmadığı sorusu yöneltilmiştir. Alınan cevaplarda katılımcıların % 30'unun bu konuda Kürt damadının olduğunu ve buna bağlı olarak akrabalık, dönürlük ilişkilerinin olduğunu ileri sürmüştür. Bu dönürlük ilişkisinin komşuluk başta olmak üzere sosyal hayatın çok farklı alanlarında ön plana çıktığı ve toplumsal sükuta ciddi derecede katkı sağladığı Karapapaklar tarafından dile getirilmiştir. Kürtlerden damadı olan ve onlarla kurmuş olduğu samimi diyalogu emekli muhtar K-25 (67) bize şu satırlarla aktarmıştır.

"Benim bir torunum (kız) aşirette. Hepsi de iyi. Şimdi insan dışarıya nasıl bakarsa öyle görür. Onlarda öyle insanlar var ki, misafîrperverdir, insanlığa devam eder yani. Bir günlük iki günlük değil. Aşiret her zaman bazı konularda bizden daha iyidir. Belki onların fırsatı biz de olsaydı biz onları yaşatmazdık. Benim bir sıkıntım olduğunda dünürüm kardeşimden tez yetişiyor. Ben de onlar için öyleyim".

Şekil 33: Kürt Gelini Olanların Oranı

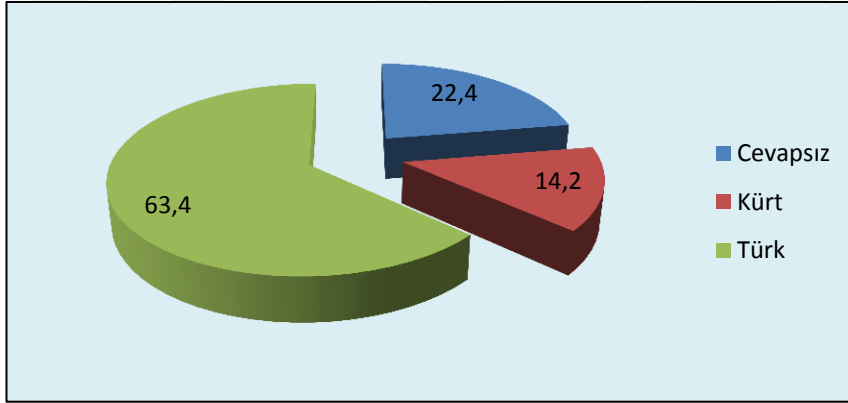
Önceki soruya istinaden Karapapaklara Kürt gelinlerinin olup olmadığı sorusu sorulmuş olup önceki soru için alınan cevaplardan daha çarpıcı sonuçlar elde edilmiştir. Buna göre Karapapakların Kürtlere kız vermekten ziyade kız alma taraftarları oldukları çıkan anket sonuçlarından belirlenmiştir. Zira % 30 oranındaki Kürt damada karşılık % 60 oranında Kürt gelinlerin olduğu görülmüştür. Aşağıdaki çapraz tabloadan da görüldüğü üzere Karapapakların daha çok kız alma taraftarı oldukları görülmektedir.

Çizelge 15: Kürt Damadı Olanlarla Kürt Gelinleri Olanların Karşılaştırılması

			Kürt Damadınız Var mı		Toplam
			Evet	Hayır	
Kürt Gelininiz Var mı	Evet	Sayı	48	98	146
		Oran	32,9 %	67,1 %	100,0 %
	Hayır	Sayı	27	68	95
		Oran	28,4 %	71,6 %	100,0 %
	Toplam	Sayı	75	166	241
		Oran	31,1%	68,9 %	100,0 %

Bu durumun nedenine yönelik olarak mülakatlarda sorular sorulmuş olup alınan cevaplarda kızlarının olası bir sıkıntı yaşamaları durumunda azınlık konumunda oldukları için koruyamamaları endişesinin temel neden olduğu görülmüştür. Oranların bu şekilde çıkmasına neden olan bir diğer faktör ise siyasi ideoloji açısından uyuşmamaları olmuştur. Nitekim Öğretim Görevlisi olan K-30 (35) ile yaptığımız görüşmede bu durumu anlatılmıştır. Kabak:

"Mesela Kürt gelin alırlar ama damat konusunda acaba Kürde kız verilir mi gibi... O da Kürtlerin aşiretçiliğinden dolayı. O şu şekilde: mesela ya biz bunlara veririz, bunlar kalabalık yarın öbür gün başımız ağrır. Yani güç meselesinden bir tedirginlik var. Kalabalıktır kızımıza bir şey dese bir şey yapamayız. Yapamadığımız zaman ölsek olmaz öldürsek olmaz düşüncesiyle... Kız alıyorlar. Ama verirken biraz tedirginler. Gelin var mı var damat var mı var ama az. Köyün öyle bir yapısı var. Siyasi anlamda da çok anlaşmazlar. Bölgede Kürtçülük yapan aileler var. Bu yüzden kız vermek istemiyorlar. Çünkü bir taraf bayrak açacak MHP bayrağı açacak diğer taraf sarı, kırmızı, yeşil... Ondan dolayı tedirginlik var. Verdiklerinde de şuna dikkat ediyorlar: Memur Kürt kesime veriyorlar. Çünkü oradan uzaklaşacak. Eskiden çok zenginlere verirdiler şimdi artık vermiyorlar kızımız rahat etsin diye".

Şekil 34: Etnik Yapıya Göre Eş Durumu

Anket verilerinden çıkan bir diğer sonuç ise insanların evli oldukları eşlerinin etnik yapısıyla alakalı olmuştur. Sorudan elde edilen cevaplara göre Karapapakların % 64'ünün eşinin Türklerden olduğu buna karşılık % 14'ünün de Kürtlerle evli olduğu görülmüştür. Geri kalan % 22'lik kesimin de içinde ağırlıklı olarak bekârların olduğu varsayılarak bu soruya cevap vermedikleri görülmüştür. Buna karşılık istisnasız her köyde en az 10 Kürt gelinin olduğu görülmüştür. Toplumsal anlamda kaynaşmaya katkı sağlayan bu durumda çoğu ailede artık Kürt ya da Türk aile demenin imkânsızlaştığı görülmüştür. Her iki kesimden de çok sayıda torunun olduğu belirlenmiştir. Hepimiz Kürtlerin torunuyuz diyen kadın eğitimci K-27 (30) bu durumu şöyle aktarmıştır:

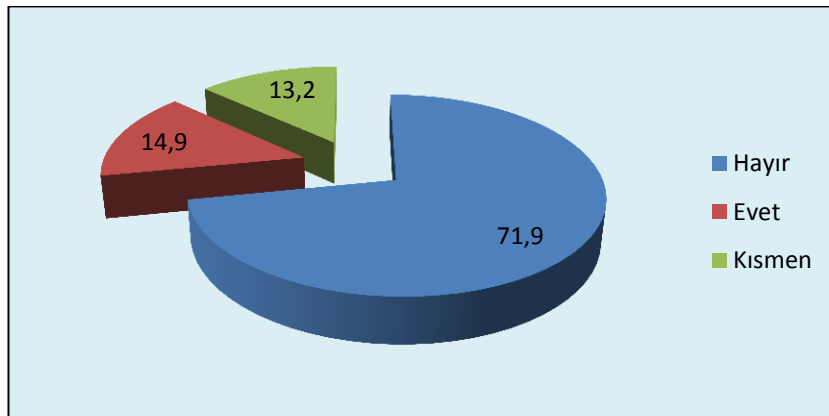
"Cenazemiz bir, düğünümüz bir, acımız bir, sevincimiz bir... Her şey çok iyi. Bizim ailemizde 30'dan fazla Kürt gelinimiz var. Üç tane sadece bizim evde var. Biri annem iki tane de abilerimin eşleri... Bu yüzden özellikle Kürtlerle akraba ve ticari ilişkilerimizi geliştirmeye çalışıyoruz. Çünkü Kürtler akrabalık ilişkilerine daha fazla önem verirler. Bundan dolayı bizim ailede 30'dan fazla Kürt gelinimiz var. Yani hepimiz Kürtlerin torunlarıyız".

Kılıçgediği köyünden K-18 (46) de Kürtlerle olan dönürlük ilişkilerini benzer ifadelerle açıklamıştır:

"Benim eşim de Kürt, Komşuluk ve ticari ilişkilerimiz hep Kürtlerle... Türklerle çok nadir. Benim amcamın 3-4 tane kızı aşirettedir. Benim eşim de Kürt, Kardeşimin eşi de Kürt. O konuda hiçbir sıkıntımız yok".

Kürt katılımcılarla gerçekleştirilen anket uygulamasında da benzer ifadelerin kullanıldığı görülmüştür. Zira Karapapakların Tutak'ta iskân edilmelerinde birinci derecede katkı sağlayan Hacı Yusuf Paşanın torunu K-37 (59) (Kürt Katılımcı) ile yapılan mülakatta şunlar kaydedilmiştir:

"Ben şahsen Kürdüm. Kürtlüğümle de gurur duyuyorum ama benim eşim Karapapak. Benim çocuklarım Karapapakların torunlarıdır. Mesela benim bir oğlum hakim. Bizim ailede nereden bakarsan en az 20 tane Türk (gelin) kızı var. Eee tabiki bu da aramızın daha iyi olmasına neden oluyor".

Şekil 35: Diğer Etnik Unsurlara Göre Avantajlı Olma Durumları

İlçede yaşayan Karapapaklara diğer etnik unsurlara göre kendilerini daha avantajlı görüp görmedikleri sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplara

baktığımızda çıkan sonuçlara katılımcıların % 72'si herhangi bir avantaja sahip olmadığını beyan etmiş olup % 15'i bu soruya evet daha avantajlıyız dediği görülmüştür, kalan % 13'lük kesim ise kısmen cevabını vererek bazı alanlarda daha avantajlı hissettiklerini beyan etmişler. Konuyla bağlantılı olarak hangi alanlarda daha avantajlı olduklarını düşündükleri sorulmuştur. Alınan cevapların neredeyse tamamında özellikle kaymakamlık olmak üzere kamu kurumlarında daha ayrıcalıklı olduklarını açıklamışlar. Yapılan mülakatlarda katılımcılardan bazıları devlet kurumlarında Karapapakların saygınlığı ve itibarının olduğunu bunun nedeninin ise "güven" olduğunu belirtmişlerdir. Eski köy muhtarı K-15 (68) bu konuda ifadeleri şöyle olmuştur:

"Karapapakların devlette saygınlığı var. Onu yani devleti koruyor. Ben onu hissediyorum. Mesela bir devlet kurumuna gittiğimde ben onu görüyorum. O niye biliyor musun? Güvence... güveniyor. Güven meselesi".

Bu düşünceleri destekleyen bir görüşme işletme sahibi K-38 (46) (Kürt Katılımcı) ile gerçekleştirilmiştir. K-38:

"Tabi onlar biraz daha ayrıcalıklı oluyorlar. Özellikle emniyet konusunda, askeriye konusunda, yani asayiş konusunda... arada bir güven meselesi var. Çünkü adamlar onları(Karapapaklar) kendilerinden biliyorlar".

Bu düşüncenin aksine devletin ya da yerel yönetimlerin kendilerine yarar sağlamadığı hatta toplumsal barışı zedeleyen tutumların olduğunu iddia edenler de bulunmaktadır. Bu kişilerden biri olan Ekincek köyünden ilkökul mezunu K-12 (50) bu tutuma şu şekilde yakınmıştır:

"Devletin hiçbir avantajını görmedik. Dezavantajı, zararı çok ama faydası yok. Örnek vereyim, adam devlete oy vermez, devlet o adamı kazanmak için oraya yol yapar, yatırım yapar. Bir şeyler yapar onu kazanayım diye. Bize de diyor ki hazır avucumun içinde ne yapıyorsa yapsın. Yani bizi cebinde keklik biliyor".

Devlet ve yerel yönetimlerin herkese eşit davranmadığını düşünen kişilerden bazıları bu durumu azınlık olmalarına bağlamıştır. Hem Bayındır köyünde hem de Murat mahallesinde evi olan K-22 (86) ile yaptığımız mülakatta şunlar kaydedilmiştir. K-22:

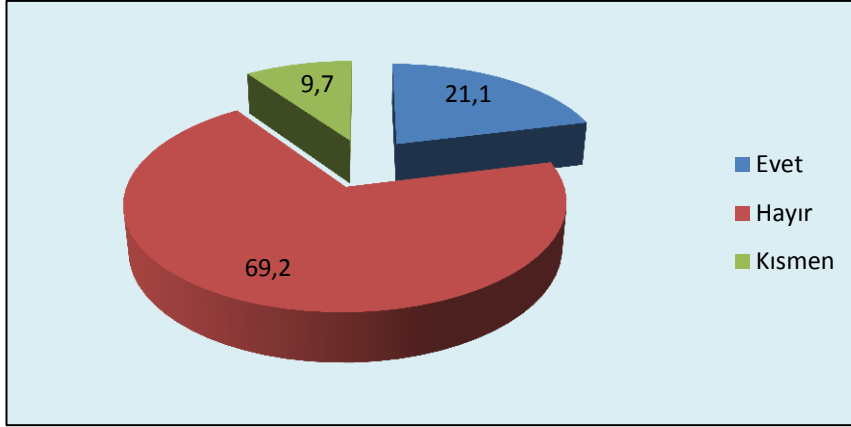
"Vallahi devletin hiçbir avantajı yoktur bize. Ben sana şöyle diyeyim. Azınlık olduğun yerde her zaman ezilirsin. Başka bir şey diyemem. Devlette işimizi yapıyoruz ama devlette benim 1 söz hakkım çıkıyorsa onun 10 tane çıkıyor. Sayıca fazla... Seçime gidiyorum onun 100 tane oyu var benim 5 tane var. Aynı olur mu?"

Oysa Kürtlerle yaptığımız mülakatlarda da farklı sonuçların çıktığı ve devlet kurumlarında aynı muameleyi görmediklerini ve hatta yaşanan bir kavga durumunda asker ya da polis tarafından şiddete maruz kaldıklarını beyan eden katılımcılar olmuştur. Nitekim tarımla uğraşan K-34 (43) (Kürt Katılımcı) şunları kaydetmiştir:

"Resmi kurumların onlara yaklaşımı daha farklı. Belediye olur, valilik olur, kaymakamlık olur, askeriye olur... bize baktıkları bakış açısı ile onlara baktıkları bakış açısı farklı. Mesela ben herhangi bir evrak için 2 defa belediyeye gidiyorsam 3 defa kaymakamlığa gidiyorsam o adam bir defa da işini halledebiliyor. Bizim gibi değil. Örnek veriyorum bugün burada bir Türkle kavga ettiğimde askeriye beni hırpalıyor".

Benzer ifadeleri 76 yaşındaki esnaf K-41 (Kürt Katılımcı) de ifade etmiştir. Başta ilçe jandarma ve emniyet müdürlüğü olmak üzere çoğu kurumda adil olmayan bir muameleye maruz kaldıkları, yöneticilerin bu noktada insanlara eşit yaklaşmadığını bunun da aradıkları ilişkileri bazen gerdiğini belirtmiştir. Bununla birlikte ilçede bazı insanların bu kurumları kendi çıkarları uğruna alet ettiğini de eklemiştir. K-41 bu noktada şunları iletmiştir:

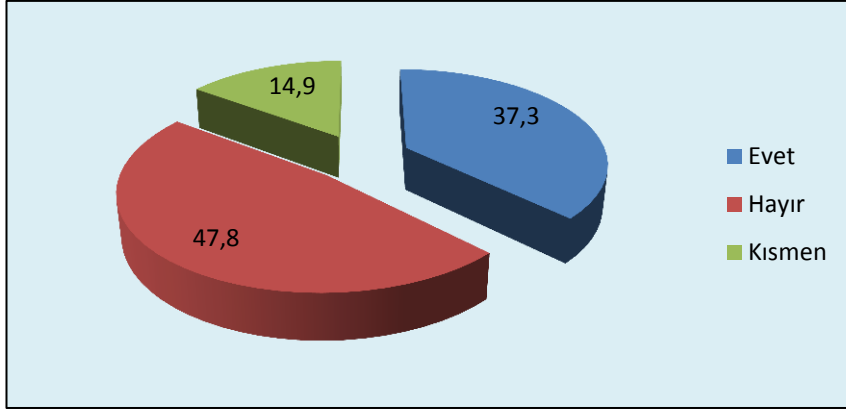
"Karapapaklar delikanlı bir millettir. Ama bazılarının eline fırsat geçti mi affetmez. Direk emniyete polise gider başına kaldırır. Buradakiler devleti kullanıyorlar. Bir gün Erzurum'dan geliyorduk, baktım şoför indi arabanın önüne Türk bayrağı astı dedim ula hayırdır, ne yapıyorsun dedi ki valla ne ehliyetim var ne de ruhsatım. Kontrol bölgesine geldik öyle bir MHP işareti yaptı korna bastı ki hiç durmadı geçti. Bir gün de bunların düğünleri var. Baktım tezeklere biz kelax diyoruz. Oraya Türk bayrağı asmışlar. Gittim yahu dedim utanın bunun yeri burası mı diye. Beni şikayet ettiler. İşte ben o bayrağı indireceksiniz demişim. Ben alıp emniyete götürdüler".

Şekil 36: Etnik Kimliklerinden Ötörü Ayrımcılığa Maruz Kalma Durumu

Tutak'ta bir kültür mozaïği olarak kalan Karapapak Türklerinin sahip oldukları etnik kimliklerinin onlara sağladığı kolaylık ve zorluklar da araştırılmaya çalışılmıştır. Buna bağlı olarak etnik kimliklerinden ötürü ayrımcılığa maruz kalıp kalmadıkları ile ilgili bir soru sorulmuştur. Alınan cevaplarda katılımcıların % 69'u bu konuda olabildiğince özgür olduğunu ve sıkıntı yaşamadığını belirtmişken, katılımcıların % 21'i bu konuda rahatsızlığını dile getirerek ayrımcılıkla yüzleştiğini beyan etmiştir. Geri kalan katılımcıların %10'u ise kısmen de olsa ayrımcılığa maruz kaldığını ifade etmiştir. Aynı şekilde başka bir soruda sorulan diğer etnik unsurların kendilerine karşı önyargılı olduklarını düşünüp düşünmedikleri ile ilgili soruya verilen cevaplarda katılımcıların % 72'si bu konuda önyargının olmadığını, % 13'ü kısmen var olduğunu ve % 15'inin de yaygın bir önyargının mevcut olduğunu belirtmiştir. Bu sorularla bağlantılı bir şekilde diğer etnik unsurların Karapapakların değerlerine saygı gösterip göstermediği sorulmuştur. Önceki cevaplara yakın sonuçlar elde edilmiş olup, katılımcıların % 73'ü bu konuda olumlu düşünceye sahip olduğu ve saygı gördüklerini belirtmiştir. Diğer taraftan katılımcıların % 13'ü kısmen saygı gösterildiği ve kalan katılımcıların % 14'ü de bu konuda olumsuz düşündüğü belirlenmiştir. Kendisine büyük saygı gösterildiğini beyan eden 73 yaşındaki emekli öğretmen K-9 bu duruma şöyle bir açıklama yapmıştır:

"Komşuluk ve ticari ilişkilerimiz çok iyi durumda. Onlardan gördüğümüz saygıyı, onlardan gördüğümüz hürmeti, şimdi açık olmak gerekir. Maalesef burada Türk köylerinde göremiyorum".

Şekil 37: Kafkasya'da Yaşanan Gelişmeleri Takip Etme Durumu

Katılımcılara asıl yurtları olan Kafkasya hakkında yaşanan gelişmeleri takip edip etmedikleri sorusu yöneltilmiş olup Katılımcıların % 48'i bu konuda bilgi sahibi olmadığı gibi takip etme durumlarının da olmadığını ifade etmiştir. Diğer taraftan Katılımcıların % 15'i kısmi olarak takip edebildiklerini, kalan Katılımcıların % 37'sinin de Kafkasya'daki gelişmeleri takip ettiğini belirtmiştir. Gelişmeleri nasıl takip ettikleri sorulduğunda ise genel olarak sosyal medya aracılığıyla bağlantı kurmuş olduklarını ifade etmişlerdir. Zira Karapapaklardan bazıları Gürcistan'daki akrabalarını sosyal medya aracılığı ile bulduğunu ve davetleri sonucunda Gürcistan'a gidip akrabalarıyla buluştuğunu ifade etmişlerdir. Diğer taraftan Kars'ta bulunan dernek aracılığıyla bilgi edindiklerini belirtenler de olmuştur.

Sonuç ve Değerlendirme

Osmanlı Devleti, 19. yüzyılla birlikte toprak kaybetmeye başlamıştır. Yaşanan bu kayıplar neticesinde başta Kafkaslar olmak üzere farklı bölgelerden milyonlarca insan, tebaası olduğu Osmanlı Devleti'ne göç etmiştir. Göç eden bu insanlar arasında çok sayıda Karapapak Türkü de yer almıştır. İlk olarak (1800'lerin başı) Kars'a yerleşen Karapapaklar daha sonra yaşanan 1877-78 Osmanlı harbi neticesinde tekrardan göç etmek durumdan kalmışlardır. Karapapak halkının bir kısmı Anadolu'nun iç kesimlerine göç ederken bir kısmı ise Tutak'a iskân edilmişlerdir. Salyanoğulları aşiretinden Mehmet Bey'in oğlu Hacı İsa'nın Tutak'ın Yukarı Derik köyüne yerleşmesi ve aynı zamanda köye de kendi ismini (İsaabat) verip yerleşmeleri ile Tutak'ta var olmuşlardır. Birinci dünya savaşında Osmanlı Devleti'ne yardım ettikleri gerekçesi ile tekrardan yerlerinden edilen bu insanlar başta Erzurum, Sivas, Kayseri gibi iller olmak üzere ülkenin dört bir yanına yayılmışlardır. Ancak sonraki süreçte Rusya'da ihtilalin çıkmasına bağlı olarak daha önce terk edilen yerlere Karapapakların bir kısmı geri dönmüşken bir kısmı iç bölgede yaşamını sürdürmeye devam etmiştir. O süreçte sürekli yer değiştirmelerden ailelerin çoğu parçalanmış hatta bir kısmı birbirini kaybetmiştir. Sonraki süreçte birbirini tanıyanlar olduğu gibi irtibatı kaybetmeyip halen yurt dışı akrabalarıyla görüşenler de bulunmaktadır. Yaşanan bu yer değiştirme hareketinden sonra tam olarak ne kadar Karapapak Türkünün Tutak'a yerleştirildiği bilinmese de ilçe merkezinde çoğunluğu oluşturdukları düşünülmektedir. Fakat günümüzde ilçe merkezi dâhil Karapapakların yaşadığı tüm köylerde hızlı bir nüfus boşalması yaşanmaktadır. Bu açıdan yapılan bu çalışma Karapapakların uyum süreçlerini ele almakta olup sonuç bölümü daha çok saha araştırmasından elde edilen verilerin analizi niteliğini taşımaktadır.

Tutak genelinde de görülen nüfus azalması Karapapakların yaşadığı köyler kadar ciddi oranda gerçekleşmemiştir. Zira 1985 ile 2019 yılları arasında Tutak genelinde nüfus düşüş oranı -%15 oranında gerçekleşmişken, 1980-2019 yılları arasında Karapapak köylerinde nüfus azalış oranı -%78 gibi çok yüksek bir değerde gerçekleşmiştir. Böyle bir sonucun ortaya çıkmasında çok sayıda faktörün etkisi olmakla birlikte başat aktörün, insanların istihdam olacağı iş kollarının çok sınırlı olması ve var olanlarının da ihtiyacı karşılamaktan uzak kalmasıdır. Bununla birlikte

özellikle Karapapak köylerinde okuyan çok sayıda gencin olması ve buna bağlı olarak kamu kurumlarında görev almaları da köylerin boşalmasında birinci derecede etkili olan husus olmuştur. Özellikle 1980’li yıllardan sonra hızlı bir nüfus boşalmasının yaşandığı ilçede, güvenlik sorunları, hem halkın temel geçim kaynakları olan tarım ve hayvancılığı sekteye uğratmış hem de Karapapaklar arasında tedirginliğe neden olarak göçlerin hızlanmasında etkili olmuştur. Özellikle çözüm sürecinin ilçede yarattığı tedirginlik ve bu sürecin kimileri tarafından kullanılması ve suiistimali, göç olayında önemli oranda etkili olan bir başka faktör olmuştur. Bunlara ek olarak temel kamu hizmetlerine erişimde yaşanan sıkıntılar, köylüler ya da aşiretler arasında yaşanan problemler, gizli işsizlik, temel geçim kaynakları olan tarım ve hayvancılığın geçimi karşılamaktan uzaklaşması ile tarım alanlarının ufulanması gibi nedenler göç olayının hızlanmasında etkili olmuştur. Zira göç eden bireylerin büyük bir kısmının büyük bir tarım arazisine sahip olmadığı bununla birlikte ilçede yaşamını sürdürmeye devam edenlerin de genel itibariyle geniş tarım arazilerine sahip olduğu belirlenmiştir. Göç eden bu insanların ilk destinasyonları ilçe merkezi değil bunun aksine iş ve çalışma imkânlarının nispeten daha yüksek olduğu batı illeri olmuştur. Bu iller arasında ise Sakarya, Kayseri, Bursa, Ankara, İstanbul, Adana, Denizli ve İzmir gibi iller Karapapakların en fazla yoğunlaştığı iller durumundadır.

Tez çalışmasının saha araştırması bölümü 2019 yılının 21 Ekim-03 Kasım tarihleri arasında Karapapakların yaşadıkları mahalle ve köylerde uygulanmıştır. Toplamda 50 mülakat (30 Karapapak-20 Kürt) ve 250 anket uygulanmıştır. Saha çalışmasından elde edilen sonuçlara bakıldığında Karapapak ailelerinin de Kürtler gibi geniş aile yapısına sahip oldukları ve bu yapının mekânda en açık şekilde hane yapımında görüldüğü, buna bağlı olarak her evin en az 2 bölmeden oluştuğu görülmüştür. Gidilen çoğu evde genç nüfusun olmadığı görüldüğü halde neredeyse her evde 60 yaş üstü bir bireyin olduğu görülmüştür. Bu durum ise gençlerin ilçeden ziyade dışarıda olduğunu göstermektedir. Genç nüfusun dışarıda olmasına neden olan en büyük faktörlerden birini eğitim ve buna bağlı kamu kurumlarında çalışıyor olmaları oluşturmaktayken ilçede iş ve istihdam kollarının zayıf olması göçü tetikleyen faktörler olmuştur. Nitekim İlçede Karapapaklar arasında köy koruyucularının oldukça fazla olması ekonomik yapı ile ilgili iken; başta

üniversitelerde öğretim üyeleri olmak üzere Türkiye'nin tüm kamu kurumlarında çalışan Tutaklı Karapapakların olması ise eğitime verdikleri önemi ortaya çıkarmaktadır. İlçede maddi durumu nispeten iyi olan insanların dışarıya yatırım yaptığı, durumu iyi olmayan insanların da tarım, hayvancılık ve köy koruyuculuğu gibi alanlara yöneldiği görülmüştür. Bu açıdan büyük toprak sahipleri dışında halkın genelinin düşük gelire sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Nüfusun büyük bir kısmının Hanefî mezhebine ait olduğu Karapapakların, siyasi tercihlerini daha çok muhafazakâr partilere yönelik kullandığı bununla birlikte gençler arasında milliyeti partilere daha çok sempati duyulduğunu belirtmek gerekir. Gençler arasında milliyetçi ideolojiye yönelmenin artmasında son zamanlarda yaşanan gelişmelerin etkisinin olduğunu da söylemek gerekir. Zira Karapapakların üye oldukları dernek ve kuruluşlara baktığımızda da bunu görmek mümkündür. Bu yüzden ilçede yakın zamanda en fazla rahatsızlık duyulan konunun siyasi tercih olduğu ve uyum konusunda en çok yaşanan sıkıntının bu alanda görüldüğü belirlenmiştir. Fakat buna rağmen herhangi bir çatışmanın, ciddi bir ayrışmanın ya da birbirlerine karşı kin ve nefret söylemlerinin olmadığını söylemek mümkündür. Bununla birlikte Karapapakların uyum konusunda en çok zorlandıkları alanlardan biri de dil konusu olduğu tespit edilmiştir. İlçede kullanılan ortak dil her ne kadar Türkçe olsa da ilçe nüfusunun büyük bir kısmının Kürtlerden oluşması sosyal yaşamın büyük bir kısmında Kürtçenin yaygın bir şekilde kullanılmasını beraberinde getirmiştir. Bu durumun ise Kürtçe bilmeyenler için bir uyum sorunu yarattığı görülmüştür. Yaşlılara oranla bu durum gençler arasında daha yaygın bir şekilde yer almaktadır.

Kültürel anlamda Karapapakların uyum süreçlerine baktığımızda onlar için uyumdan ziyade kültürel yok oluşun gerçekleştiğini söylemek daha doğru olacaktır. Zira bu konuda kendilerine ait neredeyse hiçbir değer kalmadığı belirlenmiştir. 1900'lü yıllara kadar kutlanan özel günlerin hiçbirinin artık kutlanmadığı, eski giyim kuşamın artık giyilmediği, düğün, sünnet, cenaze merasimlerin eskisi gibi olmadığı, dillerini kullan(a)madıkları görülmüştür. O kadar değerlerinden uzaklaşmışlar ki bir kısmı anlamadığı halde düğünlerinde Kürt çalgıcıları çağırarak Kürtçe müzikler eşliğinde düğün yaptıkları, araçlarda Kürtçe şarkılar yükledikleri hatta konuştukları

dilin bile ata dilleri olduğunu savunanlar olmuştur. Korumaya çalıştıkları ve biraz da olsa bu konuda başarı gösterdikleri tek alan, yemek konusudur. Bu konuda Kafkasya’da sahip oldukları yemek kültürünün bir kısmını Tutar’a taşımışlar. Kültürel değerlerini bu ölçüde kaybetmelerinin nedeninin toplumda uyumu hızlandırmak için olduğu ve bu uyum adı altındaki yozlaşmanın son yıllarda hızlandığı bilinen bir gerçektir. Bunun nedeni ise çoğunluk durumundan azınlığa düşmeleridir. Çünkü geldikleri ilk yıllarda sayıca fazla oldukları için kendi kültürlerini yaşatabilmişlerdir. Ancak son zamanlarda azınlık duruma düşmeleri ve gelişen teknolojinin de bazı kuralları gevşeterek insanları kendi değerlerinden uzaklaştırması Karapapakların bu konuda kural koyan değil kurala uyan konumuna düşmesine neden olmuştur. Zira isimlerini aldıkları papakları bile artık giymemekteyler. Günümüzde bu papaklar evlerde birer yadigâr olarak korunmaktadır. İnsanların uyum konusunda yaşadıkları başka bir sıkıntı ise yaşadıkları ilçe itibarıyla Türk, batıya başka bir il’e gittiklerinde ise Kürt muamelesinden kaynaklı sıkıntılar yaşamalarıdır. Çünkü ilçede çok yaygın olmasa da kimliklerinden ötürü bazen bazı konularda (özellikle seçimlerde) sıkıntılar yaşanabilmektedir. Ancak batı illerine giden Karapapakların bulundukları ortama girip kendilerini kabul ettirmeleri bazen fazla zaman alabilmekte hatta kabul görememekteyler.

Bununla birlikte Karapapaklar ile Kürtler arasında çok yoğun bir dünürlük ilişkisinin olduğu, bu dünürlük ilişkisinin akrabalık, dostluk bağını güçlendirdiği ve toplumsal barışa katkı sağladığı görülmüştür. Her köyde istisnasız Kürt gelinlerin olduğu ve genç neslin önemli bir kısmının anne baba tarafının aynı etnik yapıya ait olmadığı yani biri Karapapak iken diğərinin Kürt olduğu görülmüştür. Bunun gibi iki kesim arasında yoğun bir ticari ilişkinin olduğu ve her iki kesimin işletmelerinde de bunun belirgin bir şekilde görüldüğünü belirtmekte fayda vardır. Hatta bazı işletmelerde farklı etnik yapıya ait insanların özellikle çalıştırıldığı görülmüştür. Buna benzer bir şekilde bazı yerlerde köy sınırları konusunda net bir çizgi bulunmamaktadır. Yani aslıdan sınırlar belli olmasına rağmen iki tarafın da hayvanları birbirinin arazisinde otlatabilmektedir.

Sonuç olarak halk arasında farklı nedenlere bağlı olarak ciddi bir kaynaşmanın olduğu, ufak sorunlar dışında önemli problemlerin yaşanmadığı belirlenmiştir. Yoğun bir ticari, dññrlñk ve dostluk ilişkisinin yaşansığı ancak insanların bunu sağlarken kendi değerlerinden çok kaybettikleri bununla birlikte insanların bir kısmının bunu bilinçli bir şekilde yapmadığı görñlmñştñr. İnsanların bir kısmının kendi değerlerinden bihaber olduğu bunun ise son yıllarda arttığı bu noktada okuyan genç kesimin daha meraklı olduğu ve araştırdığı belirlenmiştir.

Fotoğraflar

Foto 1: Sırasıyla Soldan Sağa Doğru: Hacı İsa'nın Torunu Hamit Kılıç, Aşık Celal Cengiz ve İsaabat'tan Bir Köylü

Foto 2: Başında Papak Olan Karapapak'lar

Foto 3: Kars'ta Düzenlenen Aşıklar Şenliğine Katılan Aşık Celal Cengiz

Foto 4: Karapapak'lara Ait Yöresel Bir Yemek (Ayranaşı)

Foto 5: Karapapak'lara Ait Haşıl Yemeği

Foto 6: Karapapak Ketesi

Foto 7: Cami Avlusunda Aynı Masada Oturan Karapapak ve Kürtler

Foto 8: Karapapak'lara Ait Kahvehane'de Oturan İnsanlar(Soldakiler Kürt-Sağdakiler Türk)

Foto 9: Karapapak'lara Ait Bir Berber Dükkanı

Foto 10: Karapapak'lara Ait Bir İşyeri

Foto 11: Bir Kahvehanede Oturan Farklı Etnik Gruba Ait İnsanlar

Foto 12: Sonradan Eklemeler Yapılmış, Yezidilere Ait Bir Ev(Kılıçgediği Köyü)

Foto 13: Yezidileri Temsil Eden Kişinin Evi(Xaniye Keymez- Kaymaz'ın Evi)

Foto 14: İsaabat Köyünde Kilise Kalıntısı

Foto 15: Kilisede Sesin Yankılanması İçin Kullanılan Küpler

Foto 16: Eski Konak Odalarına Benzetilemeye Çalışılan Bir Oda

Foto 17: Ruslara Karşı Kurulmuş Yerel Direniş Örgütlerinin Rus Askerlerinden Aldığı Dürbün

Foto 18: Kafkasya'ya Özgü El Dokuması Eldivenler

Foto 19: Kuzu Derisinden Yapılmış Papak ve 1800'lü Yıllara Ait At Kamçısı

Foto 20: Kafkasya'ya Ait Yöresel Bir Kıyafet

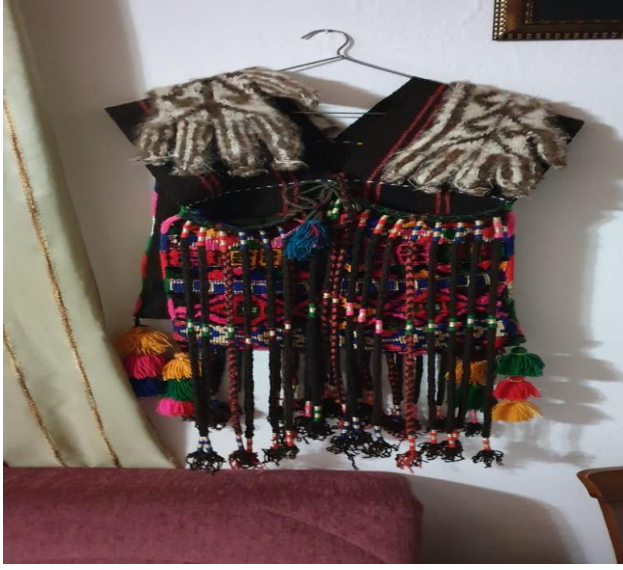

Foto 21: Kafkasya'ya Ait Yöresel Bir Kıyafet

Foto 22: Karapapak'lara Ait Bir Vatandaşın Evinden(Baştaki İlk Silah(Soldan) Tutak'ın İlk Kaymakamına Aittir)

KAYNAKÇA

- Adıgüzel, M. (2018). *Bir Halkın İki Adı " Terekeme/Karapapak"*. İstanbul: Dahi Yayıncılık.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*, Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Adıgüzel, Y. (2013). "Dayanışma Ağları Üzerinden Eskişehir’de Siyaset ve Göçmenlik Algısı". *Sosyoloji Dergisi*, 3(27), 73-94.
- Adji, M. (2019). *Kaybolan Millet (Deşt-i Kıpçak Medeniyeti)*. (Çev: Zeynep Bağlan Öner). İstanbul: Doğu Kitap Evi.
- Ahmad, F. (1999), *İttihat ve Teraki 1908- 1914*. (Çev: Nuran Yavuz). İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Akbulut, İ. (2014). "160. Yıldönümünde Kırım Savaşı". *Türk Araştırmaları Dergisi*, 106(208), 333-350.
- Akgündüz, A. (1999). "Osmanlı İmparatorluğu ve Dış Göçler 1783-1922" *Toplum ve Bilim*, 144-170.
- Akıncı, B. Nergiz, A. ve Gedik, E. (2015). "Uyum Süreci Üzerine Bir Değerlendirme: Göç ve Toplumsal Kabul", *Göç Araştırmaları Dergisi*, 1(2), 58-83.
- Aksoy, Z. (2012). "Uluslararası Göç ve Kültürlerarası İletişim". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(20), 292-303.
- Akyüz, J. (2008), "Göç Yollarında; Kafkasya’dan Anadolu’ya Göç Hareketleri". *Bilig Dergisi*, (46), 37-56
- Alakom, R.(2009). *Kars Kürtleri*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Alkan, M, N. (2015). "Avrupa’da Yükselen Irkçılık: Pegida Örneği", *Akademik Bakış Dergisi*, 8 (16), 275-289.
- Altan, S.(2013), *Kars, Iğdır ve Ağrı Vilayetlerinde İskân Meselesi(1926-1960)*. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.

- Andrews, P. A. (1989). *Türkiye’de Etnik Gruplar*. Wiesbaden: Ant Yayınları.
- Apak, H. (2014). **Suriyeli Göçmenlerin Uyumu ve Gelecek Beklentileri: Mardin Örneği**. Yüksek Lisans Tezi, Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- Arabacı, İ. (2005). *İran Türklerinin Eski Tarihi*. İstanbul: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.
- Aras, K. (2010). **XIX. Yüzyılda Revan Muhacirleri**. Yüksek Lisans Tezi, Kafkas Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kars.
- Arslan Oran, N. (2007). "Güney Kafkasya’dan Türkiye’ye Gelen Muhacir ve Mültecilerin Durumu(1921-1945)". *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (35), 341-359.
- Arslan, Z. (2014). "Batum Göçmenleri (1914-1930)", *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, (71), 43-64.
- Asan, H. (2016), "Devlet, Aşiret ve Eşkıya Bağlamında Muhacir İskân Siyaseti (1860-1914)". *Göç Araştırmaları Dergisi*, 2(3), 34-61.
- Avagyan, A. (2013). *Türk Dış Siyasetinde Kuzey Kafkasya Siyasi Muhacereti (1920-1971)*, İstanbul: Belge Yayınları.
- Averyanov, P. İ. (2010). *Osmanlı İran Rus Savaşlarında Kürtler (19. Yüzyıl)*. İstanbul: Avesta Yayınları.
- Aydın, H. Aydın, M. (2018). "Cumhuriyet Döneminde Tutak İlçesinin İdari Yapısı ve Nüfusu(1927-1970)". *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7(4), 2569-2590.
- Badem, C. (2018). *Çarlık Yönetiminde Kars, Ardahan, Artvin(1878-1918)*. İstanbul: Aras Yayınevi.
- Bala, M. (1993), "Çerkesler" *İslam Ansiklopedisi*, III. İstanbul: MEB Yayınları.

- Balcı, M. ve Göcen, C., E., Avrupa Birliği'nde Artan Zorluklar: Göçmen Krizi ve Irkçılık https://www.researchgate.net/publication/337161432_AVRUPA_BIR_LIGI%27NDE_ARTAN_ZORLUKLAR_GOCMEN_KRIZI_VE_IRKCILIK, (Erişim Tarihi: 22.05.2019)
- Balkır, C., Karaman, Z.T. ve Kırkulak, B., (2008). Yabancı Emekli Göçünün Sosyal ve Ekonomik Etkileri: Antalya ve Çevresi Üzerine Ampirik Bir Çalışma. Balkır, C. (Der.) *Uluslararası Emekli Göçünün Sosyal ve Ekonomik Etkileri: Antalya Örneği*. Antalya: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınları.
- Baştürk, B. (2009). "Uyum"dan "Dışlanma"ya: Yirmi Birinci Yüzyılda Göçmenler ve Sosyal Politika". *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, (57), 515-548.
- Bayraktar, H. (2007). "Kırım ve Kafkasya'dan Adana Vilayetine Yapılan Göç ve İskanlar(1869-1907)". *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (22), 405-434.
- Berber, F., (2011), "19.Yüzyılda Kafkasya'dan Anadolu'ya Yapılan Göçler". *Karadeniz Araştırmaları Dergisi*, (31), 17-49.
- Berber, Ş. (2003). "Sosyal Değişme Katalizörü Olarak Turizm ve Etkileri". *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (9), 205-221.
- Berkok, İ. (1958), *Tarihte Kafkasya*. İstanbul: İstanbul Matbaası.
- Berry, J. W. (1997). "Immigration, Acculturation and Adaptation". *Applied Psychology: An International Review*, 46, (1), 5-34.
- Berry, J. W, Phinney, J.S, Sam, D.L ve Vedder, P. (2006), Immigrant Youth: Acculturation, Identity, and Adaptation, *Applied Psychology: An International Review*, 55 (3), 303-332.
- Bice, H. (1991). *Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

- Bozbıyık, İ. (2015). *Kafkasya'dan Düzce Havalisine Yapılan Göçler*. Yüksek Lisans Tez, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Bozkurt, F. ve Aslantürk, A. (2012). "İlginç Bir Kadı Sicili: 1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'ne Dair Kanıtlar". *History Studies*, 4(1), 74-88.
- Caferoğlu, A. (1988), *Türk Kavimleri*. İstanbul: Enderun Kitapevi.
- Catles, S. ve Miller, M.j. (2008), *Göçler Çağı, Modern Dünyada Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev: Bal. B.U ve Akbulut. İ.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.(Eserin Orijinali 1993'de yayımlanmıştır).
- Ceceli Köse, S. (2012), *Çokkültürcülük Politikalarından Entegrasyon Politikalarına Geçiş: Hollanda'daki Türkiye Kökenli Göçmenler Üzerine Bir İnceleme*. Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Chochiev, G ve Koç, B. (2006). "Some Notes on the Settlement of Northern Caucasians in Circassian Re-Immigration to the Caucasus". *Journal Of Asian History*, 40 (1), 80-103.
- Ciğerci, N. (2012). Bursa-Kırcaali Hattı: 1989'da Gelen Bulgaristan Göçmenleri Örneği. T. Bora(Editör). *Küreselleşme Çağında Göç: Kavramlar, Tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları, 107-134.
- Çağlar, A. ve Onay, A. (2015). "Entegrasyon/Uyum: Kavramsal ve Yapısal Bir Analiz". B., D. Şeker, İ Sirkeci ve M. M. Yüceşahin (Editörler) *Göç ve Uyum*. Londra: Transnational Press London, 33-65.
- Çağlayan, S. (2006). "Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi". *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91.
- Çakır, S. (2001). "Geleneksel Türk Kültüründe Göç ve Toplumsal Değişme", *SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 129-142.
- Çelikpala, M. (2006). "From Immigrants to Diaspora: Influence of the North Caucasian Diaspora in Turkey". *Middle Eastern Studies*, 42 (3), 243-446.

- Çelik, Uğuz, S. (2010 2-5 Aralık). **Turizm ve Göç İlişkisi: 1998-2007 Türkiye Örneği**. 11. Uluslararası Turizm Kongresi, Ankara.
- Çelik, Z. (2010). "Osmanlının Zor Yıllarında Rumeli Göçmenlerinin Türk Basınındaki Sesi: "Muhacir" Gazetesi(1909-1910)",**Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, (28), 403-413.
- Çetinkaya, H. (2004). "Karapapah Türklerinde Halk İnançları". **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, (2), 49-72.
- Çiçek, N. (2014). ""Talihsiz Çerkeslere İngiliz Peksimeti": İngiliz Arşiv Belgelerinde Büyük Çerkes Göçü (Şubat1864-Mayıs 1865)". **Ankara Üniversitesi SBF Dergisi**, 64 (1), 57-88.
- Çiftçi, Ö. (2015). **Karapapak Türklerinin Tarihi, Gelenek ve Görenekleri**. Yüksek Lisans Tezi, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Edirne.
- Demirel, M. (2009). "Artvin ve Batum Göçmenleri(1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşından Sonra)", **Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 16 (40), 317-340.
- Demirel, A., D. (2004). "Doğu'da Göçün Temelleri", **Pivolka**, 3 (14), 7-12.
- Demirel, M. (2008). "Türkiye'de Bosna Göçmenleri", **Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 12 (2), 285-306.
- Demirtaş, M. (2008, 08-10 Ekim). **XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Beyazid Sancağında Demografik Durum**. II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu, Ağrı.
- Demirtaş, M. (2009) "Kırım Savaşı ve 93 Harbi Sürecinde Osmanlı Memleketine Gelen Göçmenlerin Sevk ve İskânları". **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 16 (41), 215-238.
- Demirtaş, M. (2011), "Osmanlı'ya Gelen Kırım ve Kafkasya Göçmenlerinin Sorunları", **Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi**, (57), 17-44.

- Deniz, O. (2009). *Uluslararası Göçler ve Türkiye'ye Yansıması (Sığınmacılar, Mülteciler ve Yasadışı Göçmenler)*, İstanbul: Çantay Yayınevi.
- Deringil, S.(2017). *19. Yüzyıl Osmanlı Devleti'nde İhtida ve İrtidad*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dinçer, B., Özarslan, M. ve Satılmış, E. (1996). *İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması*. Ankara: DPT Yayınları.
- Dündar, F. (2018). *İttihat ve Terakki'nin Müslümanları İskân Politikası (1913-1918)*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Dündar, S. (2019). *Terekemeler Karapapak Türkleri*. İstanbul: Dorlion Yayınları.
- World Bank. (2011), *Migration and Remittances Fatcbook 2011*. (2nd. Edition) Washington: The World Bank.
- Efe, H. (2018). "Osmanlı İmparatorluğu ve Türkiye'de Yaşanan Göçler ve Etkileri", *Sosyal Bilimler Metinleri*, (1). 16-27.
- Efendioğlu, S. (2008, 08-10 Ekim). "Ağrı İli Ağızları". *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, Ağrı.
- Eğinli, A, T. (2011). "Farklı Bir Ülke, Farklı Bir Kültür: Kültür Şoku (Kültürlerarası Adaptasyonunu Sağlanması)", *Verimlilik Dergisi*, (4), 115-134
- Ekici, S. ve Tuncel, G. (2015). "Göç ve İnsan", *Birey ve Toplum Dergisi*, 5(9), 9-22.
- Ercilasun, B. A. (1983). *Kars İli Ağızları Ses Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Erder, S. (2018), *Zorla Yerleştirmeden Yerinden Etmeye Türkiye'de Değişen İskân Politikaları*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Erdoğan, F. (1998). *Türk Elllerinde Hatıralarım*. İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları.

- Erkan, S. (1993). *Kırım Kafkasya ve Doğu Anadolu Göçleri(1878-1908)*. Doktora Tezi, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Erkan, S. (1996). *Kırım ve Kafkasya Göçleri(1878-1908)*. Trabzon: Kafkasya ve Orta Asya Ülkeleri Uygulama ve Araştırma Merkezi.
- Erol, M. ve Ersever, O. G. (2014). "Göç Krizi ve Göç Krizine Müdahale". *KHO (Kara Harp Okulu) Bilim Dergisi*, 24(1), 47-68.
- Ersöz, S. (2013). "Ahıska'da İki Büyük Ağız Grubu: Terekeme ve Yerli Türk Ağzı", *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 2(4), 105-115.
- Esin, Z. (2008, 08-10 Ekim). "XIX. Yüzyıl Osmanlı-Rus Savaşları Sonrasında Ağrı Bölgesi'nde Yaşanan Olaylar", *II. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, Ağrı.
- Fisher, A., W.. (1987). "Emigration From the Russian Empire in the Years After the Crimean War". *Jahrbücher Für Geschichte Osteuropas*, 35(3), 356-371.
- Gencer, A., İ. (1992). *İslam Ansiklopedisi*, Cilt:5, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Berlin Antlaşması Maddesi.
- Göç Terimleri Sözlüğü* (2009). IOM Uluslararası Göç Örgütü, No: 18
- Gök, F.Y. (2008). *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşında Doğu Anadolu*. Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kütahya.
- Gökçe, C. (1979). *Kafkasya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Kafkasya Siyaseti*. İstanbul: Şamil Eğitim ve Kültür Vakfı Yayınları.
- Güçlü, N.(1996). "Yabancı Öğrencilerin Uyum Problemleri". *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (16), 101-110.
- Gül, Z.(2010, 12-14 Ekim). "Beyazıd Sancağının Demografik Yapısına Genel Bir Bakış", *III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu*, Ağrı.

- Güllüpnar, F. (2012). "Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme", *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, (2), 53-85.
- Gülsoy, U. (1992). "1828 Yılında İstanbul'a Getirilen Varnalı Muhacirler", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 7(1), 243-270.
- Gün, Z. (2006). "Psikolojide göç çalışmalarındaki Metodolojik Problemler ve Çözüm Öneriler". *Türk Psikoloji Bülteni*, 12(38), 27-41.
- Gündoğdu, R. (2005 8-11 Aralık). "Arşiv Belgeleri Işığında Kırım Çerkes Göçleri", *Uluslararası Göç Sempozyumu*, İstanbul.
- Güneş, B. (2012). "Borçalı (Gürcistan) Karapapak/Terekeme Türkleri Ağzında İsim Çekim Ekleri". *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 13(13), 161-172.
- Güneş, B. (2013), **Borçalı (Gürcistan) Karapapak (Terekeme) Ağzı (İnceleme-Metinler- Sözlük)**. Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Trabzon.
- Güneş, B., (2012). "Ord. Prof. Dr. Valey Hazılar'ın Ardından". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(2), 153-156.
- Güngör, F. (8-11 Aralık 2005). "Kafkasyada Bitmeyen Soykırım ve Sürgün Soykırımlarla Dolu Bir İnsanlık Tarihi", *Uluslararası Göç Sempozyumu*, İstanbul.
- Güreşçi, E. (2016). "Ortak ve Farklı Yönleriyle İç ve Dış Göçler". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43), 1058-1054.
- Henze, P. B. and R. Corporation. (1995). Islam in the North Caucasus: The Example of Eastern Anatolia and Their Adaptation Problems (the Second Half of the XIXth Century-the Begining of the XXth Century)". *Journal of Asian History*, 40 (1), 80-103.

- İçduygu, A. (2009), *International Migration and Human Development in Turkey*, UNDP Human Development Research Paper. (http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdrp_2009_52.pdf)
- İçduygu, A. (2012). *Kentler ve Göç: Türkiye, İtalya, İspanya*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- İnce, C. (2019). "Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme", *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 11(18), 2579-2615.
- İpek, N. (1991), *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.
- Kaeter, M. (2004). *The Caucasian Republics*, Newyork: Facts on File.
- Kafkasyalı, A. (2011), *İran Coğrafyasında Türkler: İran Türklerini Tanıyalım*. İstanbul: Bilgeoğuz.
- Kafkasyalı, A. (2012). "Karapapak Türkleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, (48), 269-304.
- Kalafat, Y. (2010). "Karapapak Türklerinde Halk İnançları". *Milli Folklor*, (40), 11-14.
- Kalaycı, İ. ve Çatal, A. (3-4-5 Nisan, 2015). "XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Kocaeli'ye Yapılan Çerkez Göçleri", *Uluslararası Karamürsel Alp ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu*, Kocaeli.
- Kale, B (2015). Zorunlu Göçün 19. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu Üzerindeki Etkileri. M.,M. Erdoğan ve A. Kaya (Derleyenler). *Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 155-169.
- Kanat, S. (2001). *Osmanlı Devletine Yapılan 1864 Kafkas Göçü*. Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Karahanoğlu, M.,H. ve Kırzioğlu, F.(1986). **Karahanoğlu Aile Tarihçesi ve Karahanoğlu M. Muhtar'ın Şiirleri ve Kitaplığı**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Dairesi Başkanlığı Yayınları.
- Karaoğlu, E. G. (2018, 30 Ekim-1 Kasım). "Bölgesel Anlamda Millî Mücadele Ruhunun Şekillenmesinde/Oluşmasında Terekeme-Karapapak Türklerinin Siyasî, Askerî ve Kültürel Rollerü Üzerine Bir Değerlendirme". **Hakimiyet-i Milliye Sempozyumu**. Van.
- Karataş, Ö. ve Arbatlı, M. S. (2015), "Kumuk Türklerinin Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçü", **Tarih İncelemeleri Dergisi**, 15(1), 101-120.
- Karataş, Y. (2010, 12-14 Ekim). "XIX. Yüzyılın Sonlarında Bayezid Sancağı (İdari ve Demografik Yapı)". **III. Uluslararası Ağrı Dağı ve Nuh'un Gemisi Sempozyumu**, Ağrı.
- Karpat, K. (2003), **Osmanlı Nüfusu 1830-1914**. İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- Karpat, K. (2017), **Osmanlı'dan Günümüze Etnik Yapılanma ve Göçler**. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kaya, A. (2016), **İslâm, Göç ve Entegrasyon Güvenlikleştirme Çağı**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2011), **Türkiye'de Çerkesler Diaspora Geleneğinin Yeniden İcadı**. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kaya, A. (2015). Türkiye'de Çerkesler. M. M. Erdoğan ve A. Kaya (Derleyenler) **Türkiye'nin Göç Tarihi, 14. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Türkiye'ye Göçler**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları. 133-151
- Kaya, E. (1993). "I. Dünya savaşında Erzurum ve Çevresinden Göç Eden Müslümanların Dönüşleri ve İskânları". Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

- Kaya, E. (2008). "1877-1878 Harplerinde Ağrı Bölgesinde Göç Hareketleri", *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10(1), 203-210.
- Kaya, F., Karataş, Y. ve Özgül, İ. (2014). "Erzurum Vilayeti Beyazid-Diyadin-Karakilise- Tutak ve Eleşkirt Kasabalarının 1913 Yılı Sıhhi ve İhtimai Coğrafyası". *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(29), 562-572.
- Keha, M. (2013). "1877-1878 Osmanlı Rus Harbine Kadar Yaşanan Kırım Kafkas Göçleri ve Erzurumun Durumu". *Ekev Akademi Dergisi*, (57), 91-106.
- Keleş, E. (2009). "Kırım Savaşından Sonra Gelen Muhacirlerin Menteşe Sancağı'nda İskanı" *Türk Araştırmaları Dergisi*. 4(8),1166-1188.
- Kemaloğlu, M. (2012), "Terekeme- Karapapak Türkleri Yerleşim Alanları". *Uluslararası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi*, 1(3), 55-81.
- Kemaloğlu, M. (2012). "Kafkasya-Tarihi Geçmişi-Etnik-Dini Yapısı ve Terekeme (Karapapah) Türkleri". *Akademik Bakış Dergisi*, (32), 1-17.
- Keskin, M. (2015), **Kafkasya'dan Düzce Havalisine Yapılan Göçler**. Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Kayseri.
- Kêvorkian, R., H. ve Paboudjian, P.,B. (2012). **1915 Öncesinde Osmanlı İmparatorluğunda Ermeniler**. (Çev. Mayda Saris), İstanbul: Aras Yayınevi.
- Kınık, K. (2010). "Göç, Sürgün ve İltica". *Hayat Sağlık Dergisi*, 2, 36-39.
- Kırımlı, H. (2005 8-11 Aralık), "Kırım'dan Türkiye'ye Kırım Tatar Göçleri", *Uluslararası Göç Sempozyumu*, İstanbul.
- Kırzioğlu, M. F. (1972). **Dede-Korkut Oğuznameleri" Işığında Karapapaklar**, Erzurum: Atatürk Üniversitesi Basımevi.
- Kırzioğlu, M., F. (1953). **Kars Tarihi**. İstanbul: Işıl Matbaası.
- Kırzioğlu, M.,F. (1976). **Osmanlı'nın Kafkas Elleri Fethi (1451-1590)**. Ankara: Sevinç Matbaası.

- Kızılkaya, O. (2011). **XIX. Yüzyılda Kars Sancağı'nda Sosyal ve Ekonomik Durum(1830-1877)**. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Kobotarian, N. (2013), *Tebriiz âşıklık Geleneğı ve Âşık Edebiyatı*, Adana: Karahan Kitapevi.
- Kymlicka, W. (1995), *Multicultural Citizenship: a Liberal Theory of Minority Rights*, Oxford: Clarendon Press.
- Kocacık, F. (1980), "Balkanlardan Anadolu'ya Yönelik Göçler (1878-90)". *Osmanlı Araştırmaları* I, İstanbul.
- Lee, E. (1996) "A Theory of Migration", *Demography Journal*, 3(1), 47-57.
- Lordoğlu, K., Kiroğlu, M., M. ve Tanyılmaz, K. (2004). **Türkiye'de Enformel İstihdam ve Yabancı Kaçak İşgücü**. İstanbul: Uginar Proje Raporu.
- Mansuroğlu, S. (2015). **Güney Kafkasya'dan Türkiye'ye Göçler (1914-1938)**. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Maydell S. E, Marie Masgoret. A ve Ward. T, (2007), Problems Of Psychological And Sociocultural Adaptation Among Russian-Speaking Immigrants In New Zealand. *Social Policy Journal Of New Zealand*, 30, 178-198.
- McLeman, R. and Smit, B. (2006). "Migration as an Adaptation to Climate Change", *Climatic Change*, 76 (1-2), 31-53.
- Mehmet Hurşid Paşa,(1997), *Seyâhatname-i Hudûd*. (Çev.Alâattin Eser), İstanbul: Simurg Yayınevi. (Eserin Orijinali 1861 yılında basılmıştır).
- Memmedli, Ş. ve Memmedova, G. G. (2011). "Gürcistan'dan Türk Göçleri" *Bizim Ahıska Dergisi*, (15), 12-17.
- Mêntêşavîlî, A. (2011), *Êzdîyên Serhedê Sedsala XIX-Destpêka Sedsala XX* (Çev. Ezîzê Cewo), İstanbul: Do Yayınları.

- N. Abadan, Unat. (2002). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Nevruzova, G. (2005), *Dağıstan Derbent Bölgesi Terekeme Türklerinin Dini Hayatı*. Yüksek Lisans Tezi, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Özbay, Ö. (1999). *Dünden Bugüne Kuzey Kafkasya*. Ankara: Kafkas Derneği Yayınları.
- Özcan, E. D. (2016). "Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme". *İş ve Hayat Dergisi*, 2(4), 183-215.
- Özel, O. (2010). "Migration and Power Politics: The Settlement of Georgian Immigrants in Turkey(1878-1908)", *Middle Eastern Studies*, 4(46), 477-496.
- Özyakışır, D. (2013), *Göç, Kuram ve Bölgesel Bir Uygulama*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Papakçı, Z. (2002), *Karapapaklar (Terekemeler)*. İstanbul: Berdan Matbaacılık.
- Papıkçı, Z. (2010), *Terekemeler (Karapapaklar)*. İstanbul: Su Yayınları.
- Park, R., E. (1914). "Racial Assimilation in Secondary Groups With Particular Reference To The Negre", *American Journal Sociology*, 19 (5), 606-623.
- Paşaoğlu, D., D. (2013). "Muhacir Komisyonu Maruzatı'na Göre (1877-78) 93 Harbi Sonrası Muhacir İskânı". *Uluslararası Tarih Dergisi*, 5 (2), 347-386.
- Pedersen, P. (1995). *The Five Stages Of Culture Shock*. London: Greenwood Press.
- Petersen, W. (1958). "A General Typology of Migration". *American Sociological Review*, 23(3), 256-266.
- Pinson, M. (2012). "Russian Policy and the Emigration of the Crimean Tatars to the Ottoman Empire,1854-1862". *Güney-Doğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, (1), 101-114.

- Pul, A. (2013). "1877-78 Osmanlı-Rus Savaşı Sonrası Beykoz'da Muhacirler İçin İskân Yeri Çalışmaları". *Tarih Okulu Dergisi*, 6 (15), 159-182.
- Ravenstein, E., R. (1885), "The Laws of Migration", *Journal of Statistical Society of London*, 48 (2), 167-208.
- Sağır, A. (2012). "Sürgün Sosyolojisi Bağlamında Göçün Sosyo-Politiği: Sovyet Rusya Örneği". *Avrasya İncelemeleri Dergisi*, 1 (1), 355-391.
- Sarıkcıoğlu, M. (2009). **Osmanlı-İran Hudut Anlaşmazlıkları(1847-1913) ve 1913 İstanbul Protokolü**. Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Satış, İ. (2012). "Kırım Savaşından Sonra Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Şanlıurfa Yöresine İskânlar". *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, 1 (7), 517-531.
- Saydam, A. (1990)."Rusya'nın Kafkasya'yı İşgali". *On dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 243-261.
- Saydam, A.(1997). *Kırım ve Kafkas Göçleri(1856-1876)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Saygın. S. ve Hasta, D. (2018), "Göç, Kültürleşme ve Uyum", *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar Dergisi*, 10 (3), 312-333.
- Sayın, Ö. (2001). "Gezegeneğimizin Küreselleşmesi". *Sosyoloji Dergisi*, (8-9), 1-18.
- Sefer, F. (1976). *Safevi Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesinde Anadolu Türklerinin Rolü*. Ankara: Güven Matbaası.
- Shami, S. (1995). "Disjuncture in Ethnicity: Negotiating Circassian Identity in Jordan, Turkey and the Caucasus". *New Perspectives on Turkey*, 12, 79-95.
- Sirkeci, İ. Yüceşahin, M. M. ve Şeker, B. D, (2015). "Uyum Çalışmalarına Giriş". B., D. Şeker, İ Sirkeci ve M. M. Yüceşahin (Editörler). *Göç ve Uyum*. Londra: Transnational Press London, s.1-8.

- Şahin, N. (2006). "XIX. Yüzyıl Sonrasında Anadolu'ya Yapılan Göç Hareketleri ve Anadolu Coğrafyasındaki Sosyo-Kültürel Etkileri", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 64-82.
- Şeker, B. D. (2015). Göç ve Uyum Süreci: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. B., D. Şeker, İ Sirkeci ve M. M. Yüceşahin (Editörler) *Göç ve Uyum*. Londra: Transnational Press London, s.9-22.
- Şengül, T. (2001), *Kentsel Çelişki ve Siyaset-Kapitalist Kentleşme Süreçleri Üzerine Yazılar*, İstanbul: Dünya Yerel Yönetim ve Demokrasi Akademisi Yayınları.
- Şenocak, E. (2008), "Türk Halk Kültüründe ve Mitolojik Bağlamda Üzümün Yeri", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 3 (5), 176-189
- Taşkın, D. (2014). "Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye", *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 181 (181). 175-204.
- Tanrıverdi, M. (2009), "*Karapapakların Anadolu'ya Göçü (1877-1914)*", Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Tanrıverdi, M. (2014). "Rusya İmparatorluğu'nun Kafkasya'da Ermenileri İskân Politikası ve Türklerin Göçü", *Yeni Türkiye Dergisi*, (60), 1-7.
- Taşagül, A. (2001), *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Karakalpaklar Maddesi.
- Tavkul, U. (2006 25-26 Mayıs), "Kafkasya İçin Türkiyat Araştırmalarının Önemi". *Türkiyat Araştırmaları Sempozyumu*, Ankara.
- Tavkul, U. (2016). "Suriye'de Kafkasyalılar". *Yeni Türkiye Dergisi*, Ortadoğu Özel Sayısı 22(84), 575-587.
- Teymurova, G. 2016. "1806-1812 Osmanlı Rus Savaşı ve Azerbaycan". *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 45-59.

- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Tozlu, S. (2005). "Karapapaklar Hakkında Bazı Notlar-1-", *Karadeniz Araştırmaları*, 7, 86-96.
- Tunç, A. Ş. (2015). "Mülteci Davranışı ve Toplumsal Etkileri: Türkiye'deki Suriyelilere İlişkin Bir Değerlendirme". *Tesam Akademi Dergisi*, 2(2), 29-63.
- Türkoğlu, İ. (2001), *İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 24, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları. Karapapaklar Maddesi.
- TÜSİAD, (2006). *Türkiye Avrupa Birliği Bağlamında Uluslararası Göç Tartışmaları*. İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Valehoğlu, F, (2005), *Qarapapaqlar və Onların XIX. Əsr Hərb Tarihi*. Bakü: Prezident Kitapxanası.
- Valehoğlu, F., H, (2011). "19. Yüzyılın İlk Türk-Rus Savaşı ve Karapapak Kara Bey". *Bizim Ahıska Dergisi*, (23), 18-21.
- Vurucu, A. G. (2014). *Muş İlindeki Kafkas Kökenli Halklar*, Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Williams, B.,G. (2000). "Hijra and Forced Migration From Nineteenth– Century Russia to the Ottoman Empire A Critical Analysis of the Great Tatar Emigration of 1860-1861". *Cahiers du Monde russe*, 41 (1), 79-108.
- Yaman, F. (2017). Uyum ve Ötekileşme Ayrımında Suriyeli Sığınmacılar. *Kadın Araştırmaları Dergisi*, 3, (11), 91-109.
- Yeniaras, O. (1994), *Karapapak ve Terekemelerin Siyasi ve Kültür Tarihine Giriş*. İstanbul: Özel Baskı.
- Yerli, H.(2017). *1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Sonrası Kafkasya'dan Anadolu'ya Göçler ve Göçmenlerin Yol Açtığı Sorunlar(1877-1900)*. Yüksek Lisans Tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

- Yıldırım, M.(2018). "**II. Meşrutiyet Döneminde Beyazıt Sancağı (1908-1918)**", Yüksek Lisans, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ağrı.
- Yıldız, A. (2001). "**Ne Mutlu Türküm Diyebilene**": **Türk Ulusal Kimliğinin Etno-Seküler Sınırları (1919-1938)**. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Yılmaz, A. (2006). **Tutak Tarihi I. Cilt (1071-1921) Siyasi ve Kültür Tarihi**. Ankara: Başarı Yayınları.
- Yılmaz, A. (2014). "Uluslararası Göç: Çeşitleri, Nedenleri ve Etkileri". **Turkish Studies**, 9(2), 1685-1705.
- Yılmaz, E. A. (2019). "Uyum Teorileri Çerçevesinde Suriyelilerin Türkiye'ye Entegrasyon Süreci".**Turkish Studies**, 14 (5), 287-302.
- Yılmaz, S, (2007). **Türkiye’de ve Kafkasya’da Yaşayan Karapapak(Terekeme) Tarihi ve Kültürü**. Ankara: Prizma Matbaacılık.
- Yılmaz, S. (2015). "Borçalı Türkleri". **Yeni Türkiye Dergisi**, Kafkaslar Özel Sayısı VIII (78), 164-178.
- Yılmaz, M. (1999), **Osmanlı Ansiklopedisi**. Cilt: 4. Yeni Türkiye Yayınları. XIX. Yüzyılda Osmanlı Devleti’nin Muhaciri İskân Politikası Maddesi.
- Yüksel, H. (1994). "Kafkas Göçmen Vakıfları". **Vakıflar Dergisi**, 24, 117-126.
- Ziya, O. (2012), "Mülteci Göçmen Belirsizliğinde İklim Mültecileri". **TBB(Türkiye Barolar Birliği) Dergisi**, (99), 229-240.

İnternet Kaynakları:

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), (2019), Syria Regional Refugee Response, <https://data2.unhcr.org/en/situations/syria> (Erişim Tarihi: 28.04.2019).

Office of the United Nations High Commissioner for Refugees (UNHCR), (2019), Questions and Answers About IDP's, <https://www.ohchr.org> (Erişim Tarihi: 14.05.2009).

British Broadcasting Corporation (BBC), (2015), Ab'den 10 Bin Yeni Mülteci Kotası, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150909_ab_gocmen_plani, (Erişim Tarihi: 22.05. 2019).

5237 Sayılı Türk Ceza Kanunu, Madde 79.

Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair, 1951 Cenevre Sözleşmesi, Madde 1.

TDK, (2019), <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 12.12.2019).

Fielden, A. 2008. Local İntegration: an Under-Reported Solution to Protracted Refugee Situations. UNHCR. <https://www.unhcr.org/research/working/486cc99f2/local-integration-under-reported-solution-protracted-refugee-situations.html> (Erişim Tarihi: 25.04.2020)

[file:///C:/Users/LENOVO/Downloads/Uluslararası_Goc_ve_Uyum_Sorunlari.pdf] (Erişim Tarihi: 13.12.2019).

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) <https://data.oecd.org/searchresults/?q=education> (Erişim Tarihi: 06. 04. 2020).

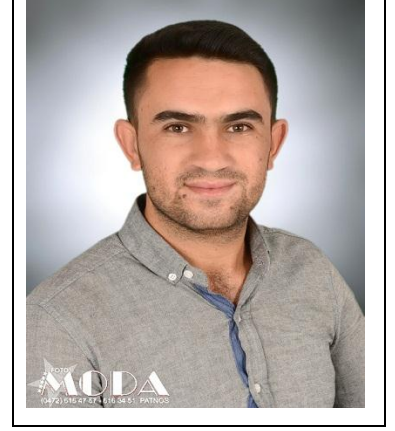
Tekeli, İ., (1998), "Türkiye'de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi" Türkiye'de İç Göç, İstanbul, Tarih Vakfı Yayınları, s. 7-21, <https://www.academia.edu/people/search?utf8=%E2%9C%93&q=T%C3%BCrkiye+de+%C4%B0%C3%A7+G%C3%B6%C3%A7+Sorunsal%C4%B1+Yeniden+Tan%C4%B1mlanma+A%C5%9Famas%C4%B1na+Geldi> (Erişim Tarihi: 28.05.2019).

https://www.academia.edu/25765900/KARAPAPAK_TEREKEME_TURKLERI (Erişim Tarihi: 08.06.2020)

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

- **İsim:** Cihat UĞURLU
- **Doğum Yeri:** Patnos/Ağrı
- **Doğum Tarihi:** 11.12.1994
- **Uyruğu:** T.C
- **Medeni Durumu:** Evli
- **Askerlik Durumu:** Tecilli
- **Ehliyet:** B sınıfı
- **Orcid:** <https://orcid.org/0000-0001-7980-9141>
- **Mail:**
cihatugurlu@yyu.edu.tr/ugurlu_04_04@hotmail.com

İŞ TECRÜBELERİ

- 2018 yılından bu yana Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Coğrafya Bölümünde Araştırma Görevlisi olarak çalışmaktayım
-

ÖĞRENİM DURUMU

- **Lisans:** Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- **Yüksek Lisans:** Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
-

YABANCI DİL VE DÜZEYİ

- İngilizce/Orta
-

BİLGİSAYAR BECERİLERİ

(Programları kullanma seviyenizi belirtiniz.)

- Endnote
- CBS
- Office Programları

KURS VE SERTİFİKALAR

- Bilgisayar Kursu
- CBS kursu

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

LİSANSÜSTÜ TEZ ORJİNALLİK RAPORU

04/06/2020

Tez Başlığı / Konusu:

"Karapapak Göçmenlerin Uyum Süreci Üzerine Bir Çalışma: Tutak (Ağrı) Örneği"

Yukarıda başlığı/konusu belirlenen tez çalışmamın Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümlerinden oluşan toplam 210 sayfalık kısmına ilişkin, 20/05/2020 tarihinde şahsım/tez danışmanım tarafından **Turnitin** intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan orijinalite raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 7 (Yüzde Yedi) dir.

Uygulanan Filtreler Aşağıda Verilmiştir:

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinalite Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

04/06/2020
Cihat UĞURLU

Adı Soyadı : Cihat UĞURLU

Öğrenci No :179207050

Anabilim Dalı : Coğrafya

Programı: Beşeri ve Ekonomik Coğrafya

Statüsü : Y. Lisans ☒ Doktora ☐

DANIŞMAN
Prof. Dr. Orhan Deniz
...../...../2020

ENSTİTÜ ONAYI
UYGUNDUR
...../...../2020
Doç. Dr. Bekir KOÇLAR Enstitü Müdürü